REŞAT NURİ GÜNTEKİN

BÜTÜN ESERLERİ 16

Kan Davası

İnkılâp
Kitabevi

KAN DAVASI adlı eserinde Reşat Nuri Güntekin, öç alma duygularından kaynaklanarak işlenen cinayetleri ele alır. Toplumun gerçeklerini yüreklilikle sergileyebilen, akıcı, sürükleyici bir eser. İyileşmeyen bir yaranın ilginç ve ürpertici bir serüveni.

REŞAT NURİ GÜNTEKİN

1889'da İstanbul'da doğdu. İlköğrenimini Çanakkale'de yaptı. Çanakkale İdadisi'nde, Mekteb-i Sultani'de (Galatasaray Lisesi) ve İzmir'de bir Fransız okulunda okudu. 1912'de Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. 1916-1919 arasında İstanbul'da Vefa ve Erenköy liselerinde öğretmenlik yaptı. 1931'e kadar çeşitli liselerde Türkçe, Fransızca, Edebiyat, Felsefe ve Pedagoji dersleri verdi. Ardından Milli Eğitim Bakanlığı müfettişi oldu, 1939'a kadar Anadolu'yu dolaştı. 1939-43 arasında Çanakkale milletvekili, 1950'de Paris'te Kültür Ataşesi ve Türkiye'nin UNESCO temsilcisiydi. 1954'te emekli oldu, İstanbul Şehir Tiyatroları Edebi Kurul üyeliğine seçildi. 1956 Aralık'ında, tedavi için gittiği Londra'da kanserden öldü.

ISBN 975-10-0339-3

KAN DAVASI

●

UYARI :

REŞAT Nuri Güntekin'in bütün eserlerinin basım, yayım, temsil haklarıyle senaryosunu yaptırıp filme aldırma hakları Reşat Nuri Güntekin mirasçılarına ait olduğundan, kendilerinin veya umumî vekillerinin yazılı izni alınmadan gerek resmî, gerek profesyonel ve amatör sahne kuruluşları tarafından oynanamaz ve radyofonize edilemez.

●

Reşat Nuri Güntekin'in
Kanunî mirasçıları
Hadiye Güntekin
Elâ Güntekin

ISBN975-10-0339-3
97-34-Y-0051 0421

97 98 99 00 10

Baskı :
TEKNOGRAFİK
Matbaacılar Sitesi No: 38
Bağcılar-İstanbul

REŞAT NURİ GÜNTEKİN DİZİSİ: 21

KAN DAVASI

ROMAN

Reşat Nuri Güntekin

İNKILÂP KİTABEVİ
YAYIN SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
Ankara Cad. 95 - 34410 İSTANBUL

— 1 —

BOZOVA ilinde otuz yıldan beri görülmemiş bir kış hükmünü sürmektedir. Yollar kapanmış, dereler donmuş, ova köyleri karlar altında kaybolmuştur.

Havanın en azıp kudurduğu gecelerden birinde Toygar ilçesinin viran bir evi önünde bir katır duruyor; üstünden çok uzun boylu, buz tutmuş yamçısı ile heyulâ gibi bir adam iniyor; yumruğu ile kapıya vurmaya başlıyor.

Biraz sonra açılan kapıdan şaşkın bir köylü çehresi... Elindeki bir cam feneri gelenin yüzüne kaldırırken mum sönüyor, karanlıkta kalıyorlar.

— Dur hemşehri, nereye? Kimsin sen? Kimi arıyorsun?

Tok bir ses:

— İlçe doktorunu...

— Doktor hasta...

— Haber ver... Göreceğim... Uzaktan geldim.

Yabancı cevap beklemeden içeriye giriyor; karanlığın içinde, taşlık gibi yerde ilerlemeye başlıyor. Köylü, onu göğüslemek istiyor, fakat vücuduna el dokundurmaya cesaret edemeyerek adım adım geriliyor. Öfke ile karışık bir korku içinde bağırıyor:

— Hemşehri, lâf anlaman mı sen? El evine girilir mi sorgusuz, sualsiz? Hasta derim, çok hasta...

İçeride birkaç basamaklı bir sundurmanın üstünde birdenbire bir kapı açılıyor, dışarıya vuran aydınlıkta ince vücutlu bir adam görünüyor. Arkasında kolsuz bir gömlek vardır. Sol eli dirseğine kadar sarılıdır. Işık arkadan geldiği için yüzü seçilmiyor. Fakat sert bir el hareketiyle alnından tepesine doğru savur-

duğu uzun saçlarının uçlarındaki parıltı titreşmelerden çok genç bir insan olduğu görülmektedir. Şiddetli bir hastalık krizi geçirmekte olduğunu gösteren ihtilâçlı hareketlerle merdivene doğru yürüyor ve bağırıyor:

— Bırak Ahmet... İnanmıyor mu? Gelsin, gözleriyle görsün.

Yabancı, bunu farketmemiş gibidir. Arkasındaki yamçıyı çıkarıyor, üstündeki karları sert bir hareketle silkeledikten sonra, hâlâ kendisine yaklaşmaya cesaret edemeyen köylünün kollarına fırlatıyor ve merdivene yürüyor.

***

Duvara asılı büyük bir petrol lambasıyla aydınlanan basık tavanlı bir oda... Açık bir yük kapısından yerlere dökülmüş ve kaldırılmamış kırık dökük eşyalar... Bir iskemle üstünde ağzı açık kalmış bir bavuldan taşan darmadağın çamaşırlar... Üzerinde ağızları açık kalmış ilâç şişeleri, pamuk parçaları, kırık bir enjeksiyon ile bir küçük masa; kenarında devrilip kaldırılmamış bir başka şişe ki içindeki pıhtılaşmış bir kırmızı ilâç ağır ağır döşeme tahtasına damlıyor... Sonra, bir portatif asker karyolası üstünde, çarşafının bir kenarı yere düşmüş ve kaldırılmamış bir sefil yatak...

İki adam, karşı karşıya duruyorlar. Doktorun çehresi lambanın ışığı içindedir. Yaşı yirmi sekiz, otuz var. Belki de daha fazla. Fakat sarışın yüzündeki birkaç günlük bir sakalın, ayva tüyünden farksız gölgesiyle, ateşin şiddetinden dalga dalga sararıp kızaran yanaklarının taze renkleriyle ve bedbahtlığının bütün hıncını tesadüfün bu saatte karşısına çıkardığı adamdan çıkarmak istiyora benzeyen haliyle çok daha genç, âdeta bir mektep çocuğu gibi görünmektedir. O kadar ki, kinin çirkin maskesi bile yüzünün güzelliğini bozmuyor. Bu odada görülen perişanlığın, kendi tarafından kâfi derecede konuşmuş olduğunu anlatmak ister gibi meydan okuyucu bir jestle:

— Şimdi konuşmak sırası sizde... Siz kimsiniz? diye alay ediyor.

Yabancının çehresi gölge içindedir. Taştan oyulmuş gibi sert

ve keskin profilinde, kaşından çenesine kadar inen derin bir yara izinden başka bir şey farkedilmemektedir.

Gördüklerinin hiçbiri kendisini ilgilendirmiyormuş gibi sakin bir sesle:

— Ömer diye bir adam, diyor, bir dağ köyü öğretmeni... Adını belki işitmişsinizdir. Yukarı Sazan diye bir köy... Uzun zamandan beri bir salgın var orada... Köylüler, çocuk, büyük, sürü sürü ölüyorlar... Hükümet doktorundan yardım aramaya geldim.

Doktor, acı acı gülüyor:

— Kimden arkadaş? Benden mi? Bendense sana haber vereyim ki, doktorun kendisi ölmek üzeredir... Bir parça anlayacaksınız... Doktorca söylüyorum: Ben, birkaç gün içinde ölmeye mahkûmum... Yüzde yüz ölüm, arkadaş...

Ve gözleri kinle dolu, çenesinde korkunç bir titreme ile devam ediyor:

— Dağın salgınını konuşmaya devam edelim mi?

Ömer, bunların hiçbirini anlamamış gibi garip, esrarlı bir sükûnetle:

— Olabilir, diyor, fakat bugün sağsınız... Ayaktasınız... Konuşabiliyorsunuz... O halde konuşacağız elbette... Vazife ölmeden biter mi?

— Benim için artık vazife kalmadı. Ben, o yüzden ölüyorum arkadaş... Bir hastaya ameliyat yaparken mikrop aldım. Tek ümit, zehir vücuduma yürümeden vilayete yetişmekte idi, bir meslektaşa müdahale yaptırmaktaydı...

Eliyle, ağzı açık bavulu gösteriyor:

— Fakat kış bastırdı... Yollar kapandı... Ben, bu memleketin en parlak bir operatörü olabilirdim... Vazife diye her şeyini bırak; bu uğursuz yerlere gel... Bir ideal uğruna bütün bir hayatı rüzgâra savur...

Birdenbire çocuk gibi ağlamaya başlıyor.

Ömer'in sükûneti yine bozulmamıştır. Aynı ağır ses soruyor:

— Bir ideal içinse, pişman olmak niçin? Ağlamak niçin?

Duygusuzluğun bu derecesi karşısında doktorun gözyaşları birdenbire durmuştur:

— Siz, insan değil misiniz?

Ömer'de esrarlı bir gülümseme beliriyor. Uzaktaki bir şeyi görmeye çalışır gibi ağır ağır başını kaldırarak hafif bir hüzünle mırıldanıyor:

— Kolay mı onu olmak? Onu olmak kolay mı?

Bunu âdeta kendisi için söylemiş gibidir. Sonra, yine eski halini alıyor:

— Fakat yine de gayret etmeli... Yapılacak bir şey kaldıkça kendini ümitsizliğe bırakmamalı...

Eğilerek, doktorun yere düşmüş bir havlusunu alıyor, silkeliyor, kapının yanındaki bir çiviye asıyor.

Hastada biraz evvelki öfke ve heyecanın yerini şimdi derin bir ümitsizlik almıştır. Dudakları titreyerek, dişleri birbirine çarparak:

— Benim için ölümü beklemekten başka çare kalmış mıdır? diyor.

Ömer'in yüzü karanlıktan kurtulmuştur. Yüzünde o esrarlı gülümseme ve bir küçük çocuk telâşıyla eğlenir gibi:

— Kalmıştır, kalmıştır, diyor ve bir an durduktan sonra devam ediyor:

— Bizim mekteplerde, duvara asılmış bir yazı vardır... Ara sıra, çocuklarla beraber kendim de önünde dururum. Kısacası şu: "Her ümidi kaybetmiş olabilirsin... Bütün dünya seni terketmiş, sana düşman kesilmiş olabilir. O şartlar içinde dahi vazifen ümitsizliğe düşmemektir. Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki kandadır." Güzel söz! Büyük bir insanın sözü... Ümit kesmemek lâzım küçük doktor...

Doktor, bir şey söylemeden yarasını çözmeye başlıyor:

— Bakın, gözünüzle görün... Tek bir zayıf ümit, bir operatörün vakit geçirmeden müdahale etmesinde.

Ömer, ağır ağır eğilerek yaraya bakıyor ve soruyor:

— Siz operatör değil misiniz?

— Söylemedim mi? Evet.

— O halde ne bekliyorsunuz?

Doktor, bir delinin karşısında bulunduğuna inanacak gibidir:

— Ameliyat isteyen el benim kendi elim...

— Evet, fakat sol eliniz...

Doktorun sağlam elini eline alıyor, hafifçe okşuyor ve gülümsüyor:

— O halde bu güzel ve marifetli el hasta arkadaşını kurtarmak için neyi bekler?

Doktor, ürkerek geri çekiliyor:

— Nasıl sağ elimle sol elimi mi kesip biçeceğim?

Ömer, sadece gülüyor, sert bir hareketle arkasındaki ceketi çıkarıp atıyor. Odanın sıcağından erimeye başlamış karlar da gömleğini su içinde bırakmıştır. Bu gömleği yırtar gibi açıyor, göğsünün ortasından göbeğinin altına kadar uzayan korkunç bir yara izi:

— İyi bakın... Operatörsünüz... Bunun nasıl, nerelere kadar işlemiş bir yara olduğunu tahmin edebilirsiniz... Ben, onu bu geceki gibi imdatsız bir gece karanlığında bir göğüs göğüse çarpışmada aldım... Süngülendiğim yerde bir parça ışık olsaydı karnımın içinde ne varsa görebilirdim... Görünüşte dikenlerle örtülü bir sel çukurunun dibinde, bir solucan gibi kıvranıp ölmekten başka bir şey kalmıyordu.

Gülerek devam ediyor:

— Ama ben, solucan değilim; ellerim var. Soluk aldığım müddetçe partiyi kaybettiğime neden hükmetmeli? Üstümdeki paçavraları söktüm... Kalın kuşağımla karnımı sargıladım... Sonra tan atıncaya kadar topraklarda, bataklarda sürüne sürüne...

Çehresi birdenbire değişiyor, sertleşiyor:

— Fakat neye masalla vakit kaybediyoruz?... Haydi, bir parça gayret... Biraz evvel insanlık demiş olduğunuz şeye doğru ciddi bir adım!

Hastayı birdenbire göğsüne çekiyor, saçlarından yakalayarak gözlerini gözlerine dikiyor:

— Sana yardım edeceğim. Muharebelerde kendim gibi başkalarının yaralarıyla da uğraştığım çok olmuştur. Sonra da dağ köyündeki çocukların yaraları, bereleri... Elim azıcık yatkındır bu işlere... Hükümet doktoru olduğunuza göre elbette bir iki parça cerrahlık aletiniz, ilâcınız vardır. Sol eli, bir afacanlık yapmaması için sıkıca bağlarız. Sağ el kolayca çalışır.

Hasta, artık hiçbir şeyin kendisini, bu iradenin tahakkümden kurtaramayacağını biliyor, fakat yine de çırpınmaktan kendini alamıyor:

— Yapamam, yapamam.

— Yapacaksın! Değil mi ki insanlık, ideal gibi kelimeleri bir kere ağzına almaya cesaret ettin; demek ki bunun bir oyun, bir maskaralık olmadığını kendine ispata mecbursun...

***

Aynı odada ertesi gecenin aşağıyukarı aynı saatleri. Fakat bu sefer, bütün eşya aydınlık, temiz ve yerli yerindedir; ruhlara tekrar dönmüş olan huzur ve nizam onların da çehrelerini değiştirmiş gibidir.

Doktor, bu gece bambaşka bir adamdır. Bir gün evvelki imtihandan sonra artık her şeyi yapabileceğine inandığı sağlam eli ile tıraş olmuş, yıkanmış, saçlarını taramıştır. Dişlerinin arasından çıkardığı termometreyi lambaya tutup baktıktan sonra bir çocuk sevinciyle âdeta haykırıyor:

— Ateş otuz altı buçuk... Tehlike atladı... İnanmazsanız gözünüzle görebilirsiniz...

Bu müjde, görünüşte yatağın ayak ucundaki sac sobanın ateşini tazelemek için yere çömelmiş ve arkasını dönmüş olan Ömer içindir. Fakat, termometreyi gizli bir el hareketiyle duvarın bir köşesinde gülümseyen bir genç kız resmine gösteriyor ve sınıfta hocasını atlatan bir mektep çocuğu kurnazlığıyla gülüyor.

Bu baş başa geçen yirmi dört saat, onları senli benli iki dost yapmıştır.

Ömer, işini bitirdikten sonra ayağa kalkarak soruyor:

— Memnun musun?

— Elbette Ömer... Ölecektim... Mutlaka ölecektim. Yeniden yaşamaya başlamak ne de olsa güzel şey... Elbette memnunum.

— Sorduğum o değil. Kendinden memnun musun?

Doktor da ciddileşiyor:

— Ne bileyim Ömer? Onu sen söyleyeceksin... Memnun olabilir miyim? Söylediğin adımı atmış sayılabilir miyim?

Ömer, sadece:

— Fena başlangıç değil, diyor ve susuyor.

Doktorun beklediği bundan ibaret değildir; fakat ona da razı olarak gülümsüyor:

— Senin ağzından bu kadarı da benim için büyük bir şeydir... Şimdi yeni bir havadis... Kendimi sana bir parça daha beğendirmek için bir şeye, bir yeni adıma daha karar verdim... Ama bunun bir şartı var: Bir gün daha kalmaya razı olacaksın benimle...

— Yarın dönmeliyim.

— Kalacaksın Ömer... Yarın da kalırsan öbür gün seninle beraber dağa çıkacağız... Bak hava da sakinliyor... Yanımıza ilâç ve daha başka şeylerle yüklü iki katır alarak dağa çıkacağız... Böylece Yukarı Sazan köyüne ilk defa hükümet ayağı basmış olacak...

Ömer'in yüzünde gülümsemeye benzer bir şey beliriyor:

— Evet, bu da fena olmayan ikinci bir adım sayılır... O halde kalıyorum...

Doktorun bir suali daha vardır; fakat korkuyor, tereddüt ediyor. Nihayet her şeyi göze almış gibi sesini alçaltarak soruyor:

— Dün gece, kendimi tutamayarak çocuklar gibi ağladığımı bir gün sana unutturabilecek miyim acaba?...

Ömer, bu defa gülüyor, onun çenesini okşuyor, değişik bir sesle:

— Gam yeme... Aynı şeyi ben de yaptım bir kere, diyor.

— Nasıl Ömer?... Sen de mi? İnsana Tanrı gibi tesir eden bu heybete, bu iradeye rağmen mi?

Kucaklaşıyorlar. Doktor, başını onun göğsüne yapıştırıyor. Tekrar ağladığını göstermemek için bir müddet öyle kalıyor. Ömer'in de ondan ayrılmakta acelesi yok gibidir... Yüzü tatlılaşmış, gözleri uzaklarda kaybolmuş, gülümsemekte devam ediyor.

Nihayet ayrılıyorlar. Doktor bir kez daha soruyor:

— Sen kimsin Ömer?

— Dün gece de söyledim. Bir köy hocası...

— Sorduğum o değil... Sen başka türlü bir insansın... Gördüklerimden hiçbirine benzemiyorsun.

Ömer düşünüyor, ağzından dökülür gibi:

— Görünüşler üzerine hayal yapmamalı, diyor.

— O halde çekinme bana hayatını anlatmaktan... Dün gece vaad etmiştin bunu...

— Yatağında durmadan sayıklıyor, benden bunu istiyordun. Seni teskin için öyle konuşmuş olacağım.

— Söz sözdür Ömer.

— Dostuz artık. Her şeyi konuşabiliriz. Fakat sen yorgunsun; uyumalısın, dinlenmelisin!

— Sen yanımdayken bir kardeş kucağında yatar gibi, nasıl dinlendiğimi bilsen... Yatmaya zorlama beni... O kadar uyanığım ki bu gece, beni zorla yatağa sokarsan belki yine sayıklamaya başlarım...

Ömer, doktorun yanağına bir fiske vuruyor ve gülümsüyor:

— Senin bir çocuk tarafın kalmış doktor. Fakat ben bunu insanlarda daha fazla severim. Uzan şöyle yatağına... Masalımın birazını sana anlatacağım. Böylelikle nereye gideceğimizi de şimdiden öğrenmiş olacaksın...

BİRİNCİ BÖLÜM

— 1 —

BEŞ yıl önce bir asker treniyle ilk defa bu vilayetten geçiyorum. Bozova istasyonundayız. Lokomotifimiz bozulmuştur. Sabahtan beri ilerideki istasyonların birinden bizi almaya gelecek yeni lokomotifi beklemekteyiz. Bozova köylülerinden de bize biraz asker katılmıştır.

O gün hem ayrılık, hem de Şeker Bayramı günüdür. Vagonların önünde alacalı bir kalabalık kaynaşıyor. Çoğu yakın köylerden yolcularını uğurlamaya inmiş köylülerdir; oğullarını vagonlara yerleştiren, istasyon çeşmesinden sularını doldurmaya giden babalar, kardeşler...

Saatlerden beri eteklerinde ve kucaklarında sürü sürü çocuklarla vagonların önünde yere çömelen, konuşulacak şey kalmadığı için pencerelerdeki askerlere, resim seyreder gibi bakmak ve arasıra başlarını sallamakla yetinen peştamallı ve maramlı kadınlar... Pencere önleri dışarıda karıları ve çocukları olan askerlere bırakılmıştır... Onlar, arasıra pencerelerden sarkıyorlar, yerdeki çocukların bileklerinden yakalayıp yukarı çekerek bir zaman kolları arasında tutmakla eğleniyorlar... Pek küçüklerini analar kucaklayarak kaldırıyor...

Salaş istasyonun arka tarafındaki meydanlık da başka bir âlemdir. Bugün orada bayram yeri kurulmuştur. İçlerinde üst üste; kucak kucağa darbukalar, zilli maşalar çalarak sallanan bayram çocuklarıyla birkaç salıncak... Bir atlıkarınca... Yola

çıkmak için dolması beklenen, dallar ve çiçeklerle donanmış bir iki yük arabası... Ellerinde çakal eriği sepetleri, boyalı şerbet ve gazoz şişeleriyle kalabalığın içinde oyulgalanan satıcılar... Arkadaki çardaklar, sıra kahveler hıncahınç dolu. Burada gramofonlar çalıyor; bir boş arsada davul, zurna ile durmadan hora tepiliyor.

Ben, istasyonun biraz ilerisinde, iki tarafı da gören bir sundurma altındayım; hemen bir saatten beri oradaki kalas yığını üzerinde kendi kendime yatmaktayım. Bir aralık da yakından kulağıma tok bir erkek sesi geliyor; "Hele bak... Çocuksu oldun kız?... Koskoca kadın ağlar mı ki? Ayıp, ayıp sana!..."

Gürültü etmeden hafifçe yana çevriliyorum. Sundurmanın kalın direklerinden birinin dibinde bir askerle, gözlerini işlemeli bir maramanın ucuna silerek ağlayan genç bir köy kadını... Erkek, iki omuzu üzerine iki ufak çocuk oturtmuştur. Beni görmüyorlar! Karşı karşıya, bir fotoğraf için poz verir gibi duruyorlar. Ben, ikisini de profilden görüyorum. Kadının köylü kılığına girmiş bir şehir kızı denecek kadar nazlı çehresi, endamı ve duruşu var. Arkalarından vuran güneş, erkeğin yüzünü karanlıkta bıraktığı halde onun profilini kalın ve keskin bir ışıkla çiziyor, fildişi taraktan sızar gibi cildinin içine işleyerek burun ve yanak kemiklerini âdeta seçilecek şekilde renklendiriyor.

Anadolu'nun bazı yerlerinde, garip bir incelikle böyle çehrelere, "yüzünün bir yanından öte yanı görünüyor" dediklerini hatırlayarak gülümsüyor ve üstümden hiç eksik etmediğim defterimi çıkarıyorum. Ben, bir parça resim de yaparım. Çok eskilerden beri o, benim boş zamanlarımın tek eğlencesidir. Uzandığım yerden hafifçe doğrularak onları çizmeye başlıyorum. Biraz sonra asker, beni farkediyor, fakat ne yaptığımı anlamıyor. Defterime kimbilir nelerin hesabını kaydettiğimi sanmış olacaktır. Yalnız üniformadaki teğmen yıldızını görünce, çocuklarını omuzundan atarcasına indirerek selâm veriyor. Artık orada durmayarak kalabalığa doğru yürümeye başlıyor. Birkaç çizgi ile krokimi bitirdikten sonra tekrar eski halime dönüyorum.

Aradan ne kadar zaman geçmiş, bilmiyorum. Kalasların dibinde bir pıtırtı işitiyorum; başımı çevirince dört, beş yaşların-

da, sarışın bir kız çocuğun karşıdan beni seyrettiğinin farkına varıyorum. Arkasında, kollarından biri kopmuş, paramparça bir entariden başka şey yoktur. Benimle göz göze gelince utanıyor, biraz evvel köylü karı kocanın durduğu direğin arkasına saklanıyor, fakat gitmiyor. Ne zaman başımı çevirsem, direğin öbür tarafından, deliğinden bakan bir fare gibi beni gözetlediğini görüyorum. Sonra istasyonun yanındaki çeşmeye doğru yürüyor ve kayboluyor. Fakat az sonra tekrar geliyor, elinde bir su tası vardır; kopuk zinciri çeşmenin ucunda sallanan tas, o kadar dolu ki dökmemek için gayet yavaş yürüyor ve dikkatten dilini çıkarıyor, gözlerini şaşılatıyor. Bu su, benim içindir. Küçük bir tereddütten sonra anlaşılır anlaşılmaz bir sesle: "Sana ben su getirdim!" diyor.

Ben, büyükler gibi çocuklarla da şakalaşmaya alışık değilimdir. Fakat ona nedense gülüyorum: "Öyleyse içir bakalım elinle!" diye başımı uzatıyorum. İçiriyor, birazını da üstüme dökerek korkuyor; sonra elinde boş tasla çeşmeye doğru bir koşu koparıyor. Fakat ikram bitmiş değildir. Tası yerine bıraktıktan sonra tekrar koşa koşa yanıma döndüğünü görüyorum. Entarisinin bir kolu yoktur; fakat bu o entarinin küçük bir iç cebi olmasına mani değildir. Bu cepten sımsıkı bağlanmış bir örme kese çıkarıyor, birer birer düğmelerini çözüyor; sonuncusuna küçük parmaklarının gücü yetmediği için incecik kara dişleriyle kemirip kopardığını görüyorum. Kesede üç cevizle iki iri katırboncuğu vardır. Boncukları tekrar sarıp sarmalayarak eski yerine koyduktan sonra, cevizleri bana ikram ediyor. Bir tanesini kırıp yiyorum, ikincisini kırıp temizleyerek kendisine vermek istiyorum. Utanarak reddediyor. Zorluyorum. "Senin o, sana verdim onu... Sen ye!" diyor. Kaçmaya hazırlandığını görerek kolundan yakalıyorum; sımsıkı kapadığı ağzını zorla açmak istiyorum. Dişlerini o kadar sıkıyor ki, canını yakmaktan korkuyor ve burnunu sıkıyorum. Bu sefer dudakları kendiliğinden açılıyor; cevizi zorla yediriyorum... Şimdiye kadar ne bir çocuğa, ne bir kimseye böyle elimle bir şey yedirmemişimdir. Bu, benim ilk tecrübemdir. Çok değil, daha beş on dakika evvel askerin, o aydınlık çehreli kadını azarlarken, bir yandan da omuzundaki çocuklara

eliyle bir şeyler yedirdiğini hatırlıyorum. Yerdeki çocuklarını, köpek encikleri gibi omuzlarından yakalayıp vagon penceresine kaldıran askerler de böyle yapmıyorlar mıydı? Yalnız garip bir şey zihnime takılmıştı; çocuk, bugün bu istasyondan ayrılanların birbirine bir şey ikram ettiklerini görmüş, kendi de böyle bir şey yapmaya özenmiş olacak... Bunda şaşılacak bir şey yok. Fakat bu ayrılacak kimsesi olmayacak kadar kimsesiz çocuk; bir tarafında davullar çalan, bir tarafında çoğu artık birbirini görmeyecek insanlar ağlaşan bu mahşer içinde, kendisi gibi kimsesiz birini hangi kokudan anlayıp tanıdı?

Biraz evvel zorladığım dudaklarından parmaklarımda kalmış ıslaklığın kurumamış olduğunu hayretle farkediyorum.

— Kız, senin anan, baban yok mu?

— Yok ki...

— Kardeşlerin, ablan, teyzen, amcan?

Bu saydığım insanların, küçük avuçları içinde bulunması lâzımmış gibi her "yok ki" deyişte onları açıp içlerini gösteriyor, sağ yanağında sevimli bir çukurcuk açan bir gülüşle bana gülüyordu. Yokluğun bu kadarına gülünmez de ne yapılır?

Benim yerimde bir başkası olsa, bön bön gözlerini açarak: "Niçin yok? Nasıl yok? Öyleyse nerelerde yatıp kalkıyorsun? Ne yiyip içiyorsun?" diye sualler sorar. Fakat ben, bir çocuğun nasıl hiç kimsesiz olduğunu, nerelerde yatıp kalktığını çok yakından bildiğim için bir şey sormuyorum. Yalnız, kalabalığın en küçük boylu yalnızı ile en uzun boylu yalnızının bu kargaşalıkta nasıl birbirlerini bulduklarına şaşmakla yetiniyorum. Az sonra da yerimden kalkarak elbiselerimin tozunu silkeliyorum; hemen hemen sert bir sesle: "Haydi bakalım seninle beraber bayrama gideceğiz" diyorum. "Senin de bir baban olsun bugün."

El ele kalabalığın içine karışıyoruz. O, o kadar kısa, ben o kadar uzunum ki, eli elime zor yetişiyor. Kalabalığın pek sıkışık yerlerinde kalın kunduramla çıplak ayaklarına basmaktan korkuyorum. En sonra vagondan sarkan askerlerin yaptığı gibi omuzuma bindiriyorum, onu minimini parmaklarıyla saçlarıma yapışmaya bırakarak kollarımı yana koyveriyorum.

Şu küçük kız, bu kısa zaman içinde, babalı bir çocuk olma-

nın bütün keyiflerini çıkarmalıdır. Avuçlarımdan biri bozuk paralarla doludur. Yolumuzda hangi satıcıya rastlarsak simit, kuru incir, çakal eriği, mutlaka bir şey alıyoruz. İpliğe dizilmiş kuru kestaneleri alarak gerdanlık gibi boynuna geçiriyorum. Sonra, bir mezat malı işportası önünde duruyor, cebindeki iki katırboncuğunun daha irilerinden bir sahici kolye alarak onu da yine boynuna takıyorum, daha sonra cam yüzükler, bilezikler, küpeler... Kahvenin önünde daha lüks eşya işportaları vardır, onlardan birinde, kırmızı üzerine sarı yeşil çiçekleri olan, bir yün bluz bularak başından aşağıya geçiriyor, uzun kollarını sıvıyoruz... Onun vücuduna tıpatıp uyanını da bulmak mümkün, ama aramaya vaktimiz yok... Şimdilik bir eksiğimiz çıplak ayaklarına bir şey becermektir... Fakat işlemeli bebek patiklerinden başka bir şey yok işportalarda... Çaresiz onlardan birini alarak arkalarını yırtıyor terlik gibi ayaklarıma geçiriyorum... Çardakların altında oturanlardan bize bakanlar, gülenler, söz atanlar, bayram çocuklarından etrafımızı kuşatanlar, arkamızdan gelenler var...

Böylelikle çarçabuk donandıktan sonra tekrar meydanın eğlence yerlerine dönüyoruz. Onu salıncaklarda sallandırıyorum. Oradan alıp, atlıkarıncanın kafaları, bacakları kopmuş atlarına bindiriyorum. Arasıra önümden geçerken atının üstünden kaparak havaya kaldırıyor, tekrar bindirmek için bir boş atın, yahut arabanın geçmesini bekliyorum.

Nihayet düdük çalmaya başlıyor. Onu elinde sepeti, ayaklarında patikleriyle, yine omuzumdan indirmeden vagonların önüne kadar götürüyorum. Bineceğim vagonun kapısında yere bıraktığım zaman, ıslak dudaklarıyla beni yanağımdan öpüyor... Ne diyelim, hakkıdır... Babası gidiyor. Fakat o kadarla kalmıyor, birdenbire ağlamaya başlıyor. Hem de haykırarak... Kadını azarlayan çocuklu askerden öğrendiğim gibi ben de: "Ayıp... Ayıp" diyorum.

En son hareket... Fakat, köylülerin epeyce bir zaman yürüye yürüye vagonları takip edebilecekleri, bazılarının küçük çocukları bir kere daha pencerelerdeki askerlere kaldırabilecekleri kadar uzun ve ağır bir hareket... Benimki de küçücük boyu ile,

aralarında... Sonra, adımlar hızlanıyor, vagonların yanında bir koşuşup itişme şeklini almaya başlıyor.

Benimki o kadar küçük ki, ayaklar arasında yüzüstü yere kapaklandığını, kolundan sepetinin, boynundan boncuk ve kestane gerdanlıklarının düştüğünü görüyorum. Tekrar kalkıp koşmaya başlıyor. Terlikleri de ayağından fırlamıştır. Sepetinden ve üstünden dökülen şeyleri öteki çocuklar kapışmaya başlıyorlar.

Zaten, nasıl olsa bunların hepsini ve hatta arkasındaki yün bluzu ona bırakmayacakları malûm... Bunu kendisi de biliyormuş gibi, koşmasına devam ediyor.

İşte o zaman birdenbire bir şey unuttuğumu hatırlıyorum. Ben de vagonların koridorunda, önüme geleni devirerek, uzun bacaklarımla trenin arka tarafına doğru bir koşu koparıyorum ve son vagon sahanlığından bağırıyorum:

— Senin adın ne? Bağır, daha kuvvetli bağır; senin adın ne?

Çocuk, geride kalanların en önündedir. Kollarını sallıyor, herhalde haykırıyor, fakat işitmek mümkün değildir.

İşte o zaman kendime geliyorum; yalnız bu hareketin değil, saatlerden beri omuzumda bir yumurcakla bayram yerinde oynadığım baba-kız oyununun bütün kepazeliğini hissederek kendimden utanıyorum. Sonra, başka şeylere dalıyorum. Bununla beraber, geceden evvel trenin yine uzunca bir duruş yaptığı bir istasyonun kahvesinde, bir kere daha bu çocuğa dönmek zaafından kendimi alamıyorum.

Adını öğrenemedim. Fakat henüz bütün tazeliği ile zihnimde duran çehresini olsun kaybetmemeli... Defterimi çıkarıyorum ve bu iş, önümdeki küçük kahve masası üstünde umduğumdan çok daha kolay ve çabuk çıkıyor. Ezbere kroki çizmeye kendimi pek alıştırmamışımdır. Fakat şimdilik o kadar gözümün önünde ki, karşımda poz veren canlı bir modelden farksız gibidir. Bütün sonraki süslerinden, çiçekli bluzundan, arkaları kesik bebek patiklerinden, boynundaki boncuk ve kestane kolyelerinden, kolundaki bileziklerden soyunmuştur. Bana çeşmenin tasıyla su getirdiği dakikadaki yarı çıplak vücudu, birbirinden fazlaca ayrık bal rengi gözlerini kısarak beni hafifçe sola çarpık burnu ile seyrediyor gibi hali ve çehresiyledir. Yalnız, yine bir işportadan

satın aldığı kırmızı bir gaz boyası yemeniyi saçlarından çıkarıp atmamışımdır.

Resme bakıyor ve hiçbir krokimi beğenmediğim kadar beğeniyorum. Yalnız, bir şüphe takılmıştır zihnime. Bir küçük sokak çocuğu bu kadar güzel olabilir mi? Onu düşünmekten, bir gülünç zaaftan utanır gibi utanarak, her gözümün önüne gelişte başımı silkelediğim birkaç saat içinde farkında olmadan ona kendi kafamdan bir şeyler, birçok şeyler katmadım mı acaba? Pek normal bir halde bulunmadığıma şüphe yoktur. Saatlerce evvel ağzına zorla ceviz soktuğum zamandan parmaklarımda kalmış ıslaklıkla, ayrılırken beni öptüğü zamandan yanağımda kalmış ıslaklığı hâlâ duymam başka neye delâlet eder? O akşamki bir acayipliğim daha: Bozova'daki sundurmanın altında karısı ve çocuklarıyla beraber gördüğüm askere, yine o akşam saatinde, vagonların önünde tesadüf ediyorum. Beni tanıyarak, tekrar selâm veriyor. O vakit içimden bir şey gelmiştir... Haberleri olmadan çizdiğim krokiyi defterden yırtıp, ona verecek gibi oluyorum. Fakat aynı anda hatırlıyorum ki, ne olsa bir köy çocuğudur. Karısının resmini yaptığım için belki, belki değil muhakkak aklına bir şey gelir.

Fakat o hatıra, epeyce sonra da, beni başka türlü bir zaafa sürüklemiştir. O asker, gittiğimiz yerde bir aralık benim bölüğüme düşmüştü. Sakin, kendi halinde aile babası görünüşüne rağmen bir parça benim cinsimden bir adamdı. Usta bir bombacı idi. Doğuştan böyle olduğuna hiç şüphe yoktu. Her türlü tehlikeden, eğlenceli bir macera yaşıyormuş gibi zevk alıyordu âdeta...

Esasen yaptığımız hareket de normal bir muharebe değildi. Dağlık bir hudut bölgesinde çıkan ve karşı topraktan sızan yabancı çetelerinin yardımıyla günden güne ciddi bir hal alan alçak bir isyanın bastırılmasıydı. Ben, komando usulü ile çalışan öncü bir dağ bölüğünün başında idim. Gecelerden birinde yanımda on kadar adamla tehlikeli bir harekete hazırlanıyordum. O da benimle gelecekler arasındaydı. Çoğunun geri dönmeyeceği muhakkaktı. Çoluk çocuk sahibi olanlar, hareketlerinden ev-

vel paralarını ve bazı ufak tefeklerini hemşehrilerine teslim ediyorlardı. Onun da kendi hazırlığını bitirdikten sonra parasıyla yüzüğünü bir köylüsüne bıraktığını gördüm. Birdenbire Bozova istasyonundaki çocuklarla ağlayan aydınlık fildişi yüzlü kadın gözümün önüne geldi, bir bahane ile onu o gece geri bıraktım; yerine bir başkasını aldım.

— 2 —

Doğuda bir asker hastanesinde yatıyorum. Ağır yaralıyım. Uzun zaman kendimi bilemedim. Nihayet açılıyorum. Tabur doktoru: "Atlattın Ömer" diye memnun oluyor. Yatak komşum yaralı bir yüzbaşı: "Gayet sakin uyudun, diyor, yalnız bazı geceler nöbet gibi bir şey geçiriyordun; yatağında doğrularak: 'Adın ne senin?... Neydi adın senin?' diye bağırıp çağırıyordun. Bir kere de, 'Kızım nerede? Nerede benim kızım?' diye sayıkladın. Çocuğun mu var?" dedi.

Utanarak çehremi çattım: "Nereden olacak çocuğum benim? Hastalık sayıklaması" dedim.

Yüzbaşı, beni tasdik ederek:

— Doğru, dedi, çocuğun olsa adını bilmez olur muydun? Benim iki tane var.

Konuşmayı kesiyor, ikimiz de kendi âlemimize dalıyoruz. İnsanlığın ne garip bir zaafı bu yumurcaklar! Savaş gibi; ölüm gibi en şakaya gelmez kargaşalıklarda, zavallı insanların ayakları arasından ayrılmadıklarını her zaman gördüm. Gözleri, etrafındaki şeylerden artık hiçbirini görememeye başladığı zamanlarda onlarla konuşa konuşa ölmüş olanları bilirim: "Ne işiniz var buralarda sizin?" diye, bütün sesimle bağırmak istediğim zamanlar olmuştur.

Ben ki hiçbir zaman, hiçbir kimsesi olmamış ve kuvveti bile kendi yalnızlığında bulmuş bir insanım; bu zaaf, düşkün bir zamanımı avlayarak beni de nihayet bu hastane koğuşunda bastın-

yordu. Komşu yüzbaşıya: "Bir sayıklama olacak. Hiçbir şey hatırlamıyorum!" demiştim... Fakat bu, dediğim kadar doğru değildi. Bulanık bir kâbus içinde birçok defalar Bozova istasyonunu, bir hayatın bütün hatıraları içinde yalnız birkaç saat misafir kaldığım bir istasyonu görmüştüm. Lokomotif sesleri hep birbirine karışmış... Bir kalas yığını üstünde yatıyorum... Karşımda yalnız, elinde kırık çeşme tasıyla o adını bilmediğim küçük kız: "Sana ben su getirdim, su getirdim sana ben!" diyor... Büyük ateşimin içinde o kırık tasın çeşmeler, denizler gibi bitip tükenmeyen suyunu içiyorum, içiyorum...

İyileşerek hastaneden çıkmam pek uzun sürmüyor. Tekrar hayata karışıyorum. Hastalık ateşleri içinde beni yalayıp, geçmiş bu zaaftan hiçbir iz ve eser kalmıyor.

***

O günden üç, dört ay sonra... Belki de daha fazla... Bir asker hastanesindeyim. Yaralıyım. Günün birinde güçlükle oynayan erimiş kollarıma, sonra da bir el aynasında yüzüme bakınca uzun zamandan beri kendimi bilmeden yatmış olduğumu anlıyorum. Garip şey! Yaram ağır da olsa bu kadar uzun sürmemesi ve beni hiçbir şeyi hatırlatamayacak kadar uyutmaması lâzım gelirdi. Doktor da bu fikirdedir: "Seni üstelik bir de ateşli hastalık bastırdı, diyor, belki bir kan zehirlenmesi, yahut da bir bataklık sıtması... Burada sıtmanın çok ağır şekilleri vardır. Fakat onun araları olacaktı. Doğrusu pek üzerinde duramadım. İş o kadar çoktu ki, ancak ağır yaralılara vakit kalıyordu."

Doktor, yaşlı ve yorgun bir binbaşıydı. Hemen büsbütün kapanmış olan yaramı bir kere daha görmek için olduğu kadar da dinlenmek için yatağımın yanına çökmüştü.

— Eh... Artık kefeni yırttın... Umarım birkaç güne kadar ayağa kalkarsın, diyor.

Yanımdaki yatakta da benim gibi saçı sakalına karışmış bir genç hasta yatmaktadır. Hep birden konuşmaya başlıyoruz. O da bana bir garip haber veriyor:

— Bazı geceler şiddetli bir nöbet geçiriyor, yatağınızda doğrularak: "Senin adın ne, adın ne senin?" diye bağırıyor ve çırpınıyordunuz. Hatta bir gece sizi güçlükle zaptedebildik.

Doktor:

— Çocuğunuzu mu çağırdınız acaba? Hasta olmadığım halde onu ben de yapıyorum bazı geceler, diyor.

Benim yerime komşum cevap veriyor:

— Çocuğu olsa adını sorar mıydı binbaşım?

Doktor, düşünerek:

— Öyle ya, diyor, o halde başka biri olacak... Elbette genç bir adamın adını öğrenmek istediği başka bir kimsesi vardır.

Utanmış, mahçup olmuş gibi bir halim vardı:

— Hiçbir şeyin farkında değilim, diyorum.

Bu doğrudur. Bozova istasyonunda tanıdığım kız çocuğunun adını, bir kere de bu hastanede ve bir nöbet ateşi içinde bağıra bağıra sorduğumu hatırlıyorum. Fakat onu birçok defalar gördüğüme de şüphem yoktur. Bulanık ve darmadağınık bir hayal halinde Bozova istasyonunda, kulaklarımda birbirine karışan lokomotif düdükleri, demir, kampana, gramofon gürültüleri, ağlaşıp haykırışma sesleri. Bunlar arasında açık olarak seçebildiğim yalnız onun çehresi, onun elleridir... Yine sundurmanın kalasları üzerinde yatıyorum... O, bana çeşmenin tasıyla yine su getiriyor: "Sana ben su getirdim, su getirdim sana ben!" diyen ses. Zinciri kopuk küçük tasın suyu, derelerin suyu gibi; bitip tükenmek bilmiyor. Bu dereleri durmadan içiyor, fakat bir türlü kanamıyorum.

Bu hayali bana herhalde yaramdan ileri gelen susuzluk duygusu, musallat etmiş olacaktır. Fakat böyle bir ruh çöküntüsü zamanında, hayatımın bunca hatıraları varken neden o, neden yalnız bu çocuk?

Ben, elbette, boş bir saatimde bir küçük çocukla oynadığım bir baba-kız oyununu ciddiye alacak ve böyle bir marazi zaafa kendini kaptıracak adam değilim. Bir çöküntü mü başlıyor acaba bende?... Fena alâmet!

Birkaç gün sonra hastaneden taburcu edilince küçük kız, olduğu gibi aklımdan gidiyor. Epeyce uzun bir zaman sonra da

bir izah yapıyorum: "Telgraf tellerine takılan uçurtmalar gibi bu hayal de, hastalık buhranları arasında, rastgele zihnimin bir köşesine takıldı ve bir daha kendini kurtaramadı; çürüyüp parçalanıncaya kadar rüzgârın içinde, çırpınıp durdu."

Nihayet, seferberlik sona ermiştir. Artık serbestim, koynumda terhis kâğıdımla dönüş yolundayım. Yine toza, toprağa bulanmış bir doğu treni... Birliğimizden benimle beraber sekiz, on kişi daha var. Bitip tükenmeyecek gibi görünen kıraç bir ovada onları, kasaba ve köylerin yakın istasyonlarına dağıta dağıta yol almaktayız.

Köşemde beni ağır bir düşünce almıştır; yol arkadaşlarımın hepsinin evleri, köyleri var, gülüp ağlayarak kendilerini karşılayacak insanları var; bırakıldığı yerden tekrar başlayacak iyi, kötü bir hayatları var... Fakat ben, onların hiçbirine benzemiyorum. Ben, nereye gideceğim? Ne yapacağım?

***

Durumumu daha iyi anlatabilmek için bir parça ilk çocukluğuma dönmeliyim:

Kuzey hududumuzda bir ordu bozulmuştur. Onun küçük bir kolu, bir dağ boğazından içerilere çekilmektedir. Bu kol, arkasından sürü ile köpekler ve yarı çıplak çocuklar sürüklüyor.

Kimlerdir bu çocuklar? Tüfeklerine sopa gibi dayanan, yaralılarını götürebildikleri kadar sırtlarında götüren, sonra yolun üzerine bırakıp yürüyüşlerine devam eden bu sakallı, yalınayak adamların peşlerine nereden takılmışlardır? Onların durduğu ve gecelediği yerlerde çocuklar da duruyorlar. Attıkları yiyecek kırıntılarını köpeklerle beraber kapışıyorlar.

Mevsim sonbahar olmalıdır. Zaman zaman sağnak halinde yağmur, hatta kar yağıyor, sonra birdenbire güneş açıyor. Yakıp kavuran bir güneş. Askerler gibi çocuklar da taş kovuklarına, çukurlar içine yatıyorlar. Gün ağarırken, kimi vakit daha evvel hareket ediliyor. Artık yürüyemeyecek kadar hasta olanlarla geceleyin ölenler hemen oracıkta bırakılıyorlar... Yürüyüş devam ediyor.

Ben, işte bu çocuklardan biri; belki de en küçükleriyim. Çünkü birçok defa daha büyüklerin beni omuzlarında, sırtlarında taşıdıklarını hatırlıyorum. Çok küçük olduğumu şundan da anlıyorum ki, zihnimde bu yürüyüşten önceki zamanlardan, hatıra denecek hemen hiçbir şey kalmamıştır. Yalnız kendimi zorladığım vakit bahçe gibi bir yerde koşarken, burnumu şiddetle gerilmiş bir tele çarparak bağırdığımı, bir de uzun kalpaklı ve uzun bıyıklı bir adamın, beni bir atın üzerinde koşturduğunu, bir eliyle havaya kaldırıp salladıktan sonra yerdeki kırmızılı bir kadının kollarına, top gibi fırlatmakla eğlendiğini hatırlar gibi oluyorum. Kalpağının siyahıyla entarisinin kırmızısından başka bir şeyleri aklımda kalmamış olan iki insanın babam ile anam olmaları mümkündür. Yine bu hatıraya göre o muharebede düşmanın baştan başa yakıp ahalisini kılıçtan geçirdiği hudut köyü, yahut çiftliklerinden birinin çocuğu olmam akla gelebilir. Muhakkak olan şey, bende yaşama şuurunun bu yürüyüş esnasında başlamış olduğudur.

Ne kadar zaman gittik? Herhalde pek uzun sürmüş olamaz. Fakat, benim için yıllar diyebileceğim kadar uzundur. Hatıralara gelince, onlar dağınık, parça parça, fakat bir albümdeki fotoğraflar gibi net ve aydınlıktır; yolda bulduğumuz bir ölüyü soyuşumuz, askerlerin boş ve yıkık bir köyde bir keçiyi kesip kızartmalarını seyredişimiz... Bir akşam vakti bir derede, yarı belimize kadar su içinde, haykırışa haykırışa tutup, diri diri yediğimiz balıklar... Bir gece askerlerin, kimbilir niçin, bizi bir sel çukuru içine saklayışları, birinin havlayıp yerimizi haber veren bir köpeği bıçakla öldürmesi...

Çok gariptir ki, bu parça parça resimler arasında, vakası ve insanı olmayan kartpostal manzaraları da vardır. Dağlar, akarsular gibi, görünmeyen uçurumlar gibi.

Fakat üzerimde bu belli birer çehre ve rengi olan hatıraların hepsinden daha kuvvetle iz bırakmış başka bir şey, zaman zaman hiç sebepsiz göğsümden kalkıp kopan dilsiz bir yaşama sevinci vardır ki, onun dalga dalga vuruşlarını hâlâ kemiklerimin içinde duyar gibiyimdir.

Daha sonra kat kat binaları, sokakları, kalabalıkları ve ışıkla-

rıyla beni, geçtiğimiz yerlerin hepsinden daha çok korkutup vahşileştiren kasabalar ve şehirler... Yine uzun bir zaman, tabur halinde bunların birinden ötekine götürülüyoruz; cami avlularına, hanlara, kışlalara kapatılıyoruz... Nihayet, bunların en büyüklerinden birinde durmuşuz... Bizi sıcak hamamlarda yıkıyorlar; sırtımıza askerlerinkine benzeyen elbiseler giydiriyorlar. Onlar gibi koğuşlarda yatıyor, temiz karavanlardan yemekler yiyoruz.

Sağ kalanlarımız artık devletin kanadı altında bir küçük orduyuz. Bize benzeyen başka çocuklarla beraber asker hocalardan okuyup yazma öğreniyor, marşlar söyleyerek talimler yapıyoruz.

Kaç yıl sürdüğünü kestiremediğim bu hayat parçası, şüphesiz ömrümün en mesut günleridir. Hiçbir eksiğim yoktur. Yalnız, o bozguna uğramış asker kolu peşinde kargalar gibi insan ve hayvan ölülerinin etrafına üşüştüğümüz, köpeklerle beraber süprüntüleri karıştırdığımız, yolda ölen akadaşlarımızın üstlerindeki çulu, çaputu aldıktan sonra bir kenara bırakıp yürüdüğümüz günlerdeki o sefaletinden habersiz, şuursuz bir yavru sevincinin hamleleri eksiktir.

Az zaman içinde gelişip serpilmiş vücudumla atılgan ve pek de fena olmayan bir çocuğum. Fakat bilmiyorum bende arkadaşlarımdan ne gibi bir başkalık görüyorlar ki, onların çoğunu askeri okullara ayırdıkları halde, beni uzak bir vilayetin öğretmen okuluna gönderiyorlar. Bu, belki de ordu için şart olan disiplin ruhunu bende bulamamış olmalarındandır.

Öğretmen okulunda, toprağımdan sökülmüş gibi oluyor ve hemen hemen çaresiz görünen bir yalnızlığa düşüyorum. Yeni arkadaşlarım bana ve eski arkadaşlarıma benzemeyen çocuklardır. Çoğunun aileleri vardır, kendilerine göre fikirleri, âdetleri, eğlenceleri vardır. Bahçenin bir köşesindeki kafeste bir kurt beslemektedir. Biraz büyüyünce öldürülerek, okulun müzesine konacaktır. Kendimi okulda bu kurt gibi vahşi ve uzlaşmaz görüyorum. Kimse ile ne arkadaşlığım, ne düşmanlığım vardır. Fakat kimsenin kaldıramayacağı yükler kaldırdığım için benim-

le boy ölçüşmeye heves etmiyorlar, yalnızlığım içinde rahat bırakıyorlar.

Öğretmen okulundaki hayatım uzun bir uyuşukluk ve hareketsizlik devridir. Bununla beraber burada da fena bir talebe olmamışımdır. Öğretilen şeyleri kolayca anlıyor ve öğreniyorum. Sonra, bununla da kalmıyorum. Okul kitaplığından ve daha başka yerlerden elime geçen kitaplara merak sardırıyorum. Bunları kendi kendime okurken başımda birtakım fikirler uyanmaya ve harekete gelmeye başlıyor... Yalnızlığım içinde bir köstebek uykusuna dalmış göründüğüm o yıllarda bütün hareketim onların, başımın içindeki kımıldanmalarından ibaret kalmıştır.

Dersler arasında en çok resim beni tutuyordu. Bu, belki de kitap merakımın bir tamamlayıcısı idi. Boş vakitlerimde kâğıtların üzerinde oynarken bir çeşit rüyaya dalıyordum; âdeta düşünmeksizin kalemimden masal sahnelerine benzeyen dağ, dere, uçurum resimleri dökülüyordu: Yarı çıplak vücutları kıl içinde tüfekli, sopalı adamlar, bir hayvan ölüsü üzerine üşüşmüş çocuklar; yıkık bir aşiret çadırının önünde elleriyle göğüslerini parçalayarak haykırışan başörtülü kadınlar... Bunlardan elimde kalmış birkaç tanesi, sonradan ve hele doğu memleketlerindeki uzun askerliğimde, bana o sefer esnasında nerelerden geçmiş olabileceğimizi tahminim için âdeta bir fotoğraf vesikası hizmeti görmüştür. O uzak mazide kimbilir ne gibi korkulara ana yollardan ve kasabalardan kaçınmış, daima doğu taraflarına kaymışızdır.

Görünürde bir sebep yokken tepelere, dağlara saparak günlerce kayalıklar ve su çukurları içinde saklı yaşardık... Düzlüklerde uzaktan tek tük aşiret çadırları gördüğümüz olurdu. O zaman ya yine yolumuzu değiştirirdik, yahut bizim aşiretimizden —çünkü biz de çocuklar ve köpeklerimizle bir aşirettik— beş, on kişi silâhlarını alarak onlardan zorla yiyecek aramaya giderlerdi. Kimi vakit çarpışmalar oluyor, bizimkiler bir, iki eksik; bir, iki yaralı ile fakat bize birkaç gün yetecek yiyeceklerle dönerlerdi. Daima doğu hududunu sıyırarak yol almaktaydık. Söylediğim resimlerin bazıları bir aralık, belki de birkaç defa, hududu geçmiş olduğumuzu da açıkça gösteriyordu.

Orman gibi uzun sazlarını hatırladığım bataklık bir yerde bir taarruza uğramış, yahut kendimiz bir taarruz yapmış olacaktık ki, çocukları yine bir çukura doldurmuşlardı. Yattığımız yerden tüfek sesleri işitiyorduk. Sonra, çıkınca bizimkilerden üç, beşini bataklığın sazları arasında yatıyor gördük. Tanımadığımız kıyafette birtakım uzun sakallı ve kavuklu adamlar, göğüslerine kadar bataklığın çamurları içine saplanmışlardı.

Bizimkiler, büyük açıklarda av vurmak için bile kurşunu çok kıskanarak kullandıkları halde onları, nişan talimi yapar gibi birer birer vuruyorlardı.

Söylediğim resim bu kırmızı sakallı adamlardan birkaçının resmidir. Okuldaki hocamız bu vahşi resimlere bakarken, hayretle: "Sen bunları nereden bulup kopya ediyorsun?" diye sorardı.

Bu hoca, beni çok beğendiği için mutlaka İstanbul'a gitmemi istemiş, bunun için de birçok yerlere başvurmuştur. Fakat fakir, gösterişsiz ve hatırsız bir adam olduğu için teşebbüsleri daima neticesiz kalmıştır.

***

Okulu bitirdiğim zaman epeyce düşünebilecek bir hale gelmiştim. Terbiye öğretmeninden öğrendiğim usullerle kendimi uzun uzun yokluyor: "Okul öğretmeni olmak iyi... Fakat hangi normal duygu ve arzuyu telkin edeceğim çocuklara?" diyordum.

Gönderildiğim Ege köylerinden birinde ilk vazifeye başladığım aylarda İstiklâl Muharebesi'nin ilk ateşleri de yanmaya başlıyor. Silâhını kapan, çok yakınlara gelmiş düşmanı karşılamaya koşuyordu.

Ben de mektebi bırakarak onlara katılıyorum. O kargaşalıkta yeniden denizine kavuşmuş balık gibiyim. Birkaç yıl dağlarda çetelerle beraber çalışıyorum. Sonra, onlardan ayrılarak orduya giriyorum. İstiklâl Muharebesi, o bitince karışık doğu bölgelerinde yeniden askeri hareketler... Daha sonra bir aralık jandarmaya geçiyorum. Nihayet, bu son macera... O günden bugüne,

yani son vazifemden, koynumdaki terhis kâğıdımla döndüğüm trende nereye gideceğimi, ne yapacağımı koyu koyu düşünmeye başladığım güne kadar silah elimden düşmemiştir. İlk hocalığıma giderken yaptığım gibi bu sefer de kendimi uzun uzun yokluyorum: Neyim ben? Bütün ömrümde askerlikten başka bir şey yapmamış olmakla beraber asker de olmadığımı kabul etmek lâzımdır. Askerlik bir nizam mesleğidir. Ben, bir vazife zevkinden ziyade dövüşme zevki için dövüşmüş bir nevi kanlı sporlar amatörü gibiyim. Bir ordu, ancak tehlikeli bir ateş hattının heyecanlarına yürüdüğü müddetçe benim için enteresandır. Garnizonlarda, manevra meydanlarında, pırıl pırıl üniformalarla kuru-sıkı fişekler atarak bekleyecek bir ordunun bana camekânlardaki oyuncak askerler, oyuncak arabalar ve toplardan fazla söyleyeceği bir şey olmadığını açıkça kabul etmem lâzımdır. Memleket, artık içeride ve dışarıda uzun bir sükûn ve istikrar devresine girmiş görünmektedir. Benim keyfim için muharebe yapacak değildir elbette. Bir aralık tekrar jandarmaya dönmeyi düşünüyorum. Fakat onun da, bu zamanlarda ötekinden kalır yeri yoktur. Çenesini silahına dayayarak sükûn içinde nöbet beklemek!

En sonra, Asya ve Afrika'daki Avrupa sömürgelerinde birtakım esir milletlerin, kendilerine göre istiklâl muharebeleri yapmakta olduklarını düşünüyorum. Bu memleketlerden birine giderek onların davasını tutmak...

— 3 —

Kompartmanın boş bir sırasına boylu boyunca uzanmış, ellerim ensemde kilitli; havanın bulutlardan başka bir şeyini görmeden yine bunları düşündüğüm bir saatte tren bir yerde duruyor. Viran istasyonun yanındaki sundurmadan Bozova'yı tanıyorum. Fakat orada artık bayram yoktur, meydan sert bir rüzgârın havaya kaldırdığı tozlar içinde bomboştur. İstasyonun önü de aşağı yukarı öyle. Bu saatte buradan, vaktini şaşırmış bir zuhurat treni geçeceğinden kimin haberi olabilir? Sonra da beklenecek olan-

ların sayısı o kadar azalmıştır ki...

Uzun zamandan beri unuttuğum küçük kızı o zaman tekrar hatırlıyorum. Haberi olaydı beni mutlaka beklerdi o biçare. Demek benim de bir bekleyicim olacaktı! Bu düşünceyle yüreğim o güne kadar tanımadığım tatlı bir hüzünle âdeta sızlıyor.

Yolculardan bir kısmı kahve içmek için istasyon büfesi önünde birikmişlerdi.

Ben, artık tas olmadığı için çeşmeden elimle su içtikten sonra meydana sapıyorum. Kahvenin önünde, irili ufaklı çocuklar oynamaktadır. Aralarında onu arıyorum. Yok. İlerideki daha kalabalık bir çocuk grubunun yanından geçiyor, şehre giden yolun ilk dükkânlarına doğru yürüyorum... Burada yine çocuklar var...

Sepetli bir adam soruyor:

— Bir aradığın mı var zabit efendi?

Ben, sert bir sesle:

— Yok, diyor ve adımlarımı hızlaştırıyorum. Fakat sekiz on adım sonra birdenbire geri dönüyorum. Aynı adama:

— Bir ufak kız çocuğu olacaktı buralarda, diyorum. Sarışın, küçük yüzlü... Beş altı yaşlarında... Fukara... Çok fukara...

O, gülerek:

— Fukara çocuktan daha bol ne olur ki burada? diyor, adını biliyorsan çocuklara soralım...

Kadın avcılığı yaparken yakalanmış gibi adamdan âdeta utanıyorum ve biçareye çıkışıyorum:

— Yok canım... Ehemmiyetli değil...

Artık trene dönmeliyim. Fakat onun Bozova'dan alacak yükü var. Niçin bir parça etrafı görmemeli? Ben, sokağın ortasında tereddüt ederken bir manav dükkânı üstündeki hallice bir kahvenin terasından bana baktıklarını görüyorum. Uzun boyum için her yerde böyle yaparlar. Fakat aralarından yaşlıca birinin ayağa kalktığını, mübalağalı el, kol hareketleriyle beni arkadaşlarına gösterdikten sonra acele acele terasın merdivenlerini indiğini farkediyorum. Sonra, bana doğru gelmeye başlıyor. Ben, başka tarafa bakarak bekliyorum, birkaç adım da yürüyorum.

Adam, evvela yandan, sonra önüme geçerek karşıdan yüzüme baktıktan sonra:

— Yanılmıyorsam Ömer'siniz siz? diyor ve arkasından heyecanlı bir kahkaha koparıyor:

— Bu boyla nasıl Ömer olmazsınız?

Birbirimize sarılıyoruz.

Bu adam benim çok eskiden tanımış olduğum Murat Bey denen bir mühendistir. Çok heyecanlı, uyanık, sözünü sakınmaz, biraz da delişmen bir insan olduğu için Deli Murat derler. Benim köy muallimi olduğum sıralarda o, bir Akdeniz sancağında Nafia mühendisiydi. Kuvay-i Milliye hareketi başladığı günlerde her şeyi bırakarak silaha sarılmış, aylarca bizimle beraber dağda kalmıştı. Diyebilirim ki o, hayatımda, insan sıcaklığı denen şeyi bana duyurmuş, vahşi kabuğumu delmeye muvaffak olmuş tek adamdır. Dünyada hiçbir kimseye onun kadar açılıp saçılmış olduğumu hatırlamam.

Epeyce yaşlanmış ve çökmüştü biçare. Saçları kırlaşmış, yüzü kırışıklarla dolmuştu. Fakat gözleri yine o eski parlak gözlerdi.

Sarılışmamız bittikten sonra:

— Sen buralarda ne arıyorsun Ömer? diye soruyor. Ben, treni ve uzakları göstererek:

— Askerden dönüyorum, diyorum.

— Yine mi askerlik?

— O günden beri, heyecan fasılasız devam etti.

— Peki, şimdi?

— Şimdi artık bitti... Terhis kâğıdımı aldım... Ya siz Murat Bey?

— Bozova Nafia mühendisiyim, dedikten sonra parmaklarıyla saymaya başlıyor. İstiklâl Harbi'nden sonra Nafia Müsteşarı, bir ara Mebus, bir ara İstanbul Nafia Müdürü, sonra da Bozova Nafia Mühendisi...

Elleriyle omuzlarımı sarsarak, tatlı bir sıcaklıkla eski kahkahalarını atıyor:

— Tersine bir terfi... Paşa, miralay, binbaşı, en sonra mülazım... Sizin meslekte yoktur böyle şey, değil mi?

Murat Bey bana, hemen oracıkta bir kahve içirmek istiyor; fakat tam o esnada birinci kampana çalınca istasyona doğru yürüyoruz.

— Ya sen Ömer, diyor, ya sen, nereye gidiyorsun?

Elimle anlaşılmaz bir işaret yapıyorum:

— Belki Ankara, belki İstanbul, belki başka bir yer...

O, yine kahkaha ile gülüyor:

— Ne sarih program... Bir yerde bekleyenin mi var?

Cevap yerine bu sefer ben gülüyorum. Fakat o, birdenbire garip bir hüzne düşüyor:

— Vah Ömer vah... Peki, ne iş tutacaksın?

— O da belli değil... Macera bitti. Bir yenisini aramalı.

Vagonların etrafında çocuklar toplanmıştır. Son vagonun bir penceresinden bir adam yere bir şeyler atmaktadır. Bunları kapışmaya koşan kız çocuklarından biri yere düşüyor. O kadar ona benzetiyorum ki, Murat Bey'i bırakarak hızlı hızlı yanına gidiyorum. Fakat o değil. Olaydı, beni görünce kimbilir nasıl haykıracaktı?

Tekrar arkadaşımın yanına döndüğüm zaman bana bu manasız hareketimin sebebini soracak sanıyorum. Fakat o, bunun farkına bile varmamıştır. Konuşmamızı bıraktığım yerden alarak:

— Madem ki bir macera aramak lâzımmış, diyor, ben senin yerinde olsam bir, iki gün bana misafir olurum... Bu da bir maceradır... Biletini değiştiririz. Bir daha görmek yok ki birbirimizi.

Murat Bey, bunu söylüyor ama o kadar ümit etmiyor ki, bir yandan da beni elimden tutarak vagonun kapısına götürüyor.

Üçüncü kampana ta yakınımızda çalmaktadır.

Birdenbire:

— Gel şu işi yapalım Murat Bey, diyorum ve ben ani bir kararla vagona saldırıyorum. Kapılar kapanmaya başlamıştır. Filedeki bavulumla yağmurluğum pencereden atılıyor. Oturduğum yerdeki birkaç ufak tefeği de yakalayarak kapıya koşuyorum.

— 4 —

O gece benim için, çoktan beri tadı ve rengi unutulmuş bambaşka bir gecedir.

Murat Bey, istasyon yolunun solunda bir evde oturmaktadır. Geniş bir sofayı geçerek yukarı kata çıkıyoruz. Bu katta da yine büyük bir sofa ile üç oda vardır. Sık asma yapraklarıyla üzüm salkımları sofanın kafesli pencerelerini âdeta bir duvar gibi örtmekte ve içerideki akşam karanlığını bir kat daha koyulaştırmaktadır. Sofada don gömlek ve çıplak ayaklarla dolaşmakta olan kısa boylu, tombalak bir adam merdivenin karanlığında bizi görünce ürküyor, zıplaya zıplaya kaçmaya başlıyor.

Murat Bey:

— Dur âşık... Nereye? Yabancı değil! diye bağırarak onu kolundan yakalıyor ve benimle tanıştırıyor. Ferhat diye tanıştırdığı bir ziraat memurudur. Biraz aptalca, ablak yüzlü, çatık kaşlı, yirmi sekiz, otuz yaşlarında bir genç adamdır. Bana iç donu gibi görünmüş olan şey, vaktinden çok evvel göbek salıvermeye başlamış karnının üstüne çekilmiş ütüsüz bir beyaz pantolondur.

Murat Bey:

— Ferhat, benim pansiyon arkadaşımdır, diyor. Şu canım büyük oda dururken bahçe üstündeki şu dolap gibi küçük odayı almıştır. Neden bilir misin? Zamparadır. Arka pencerenin kafesleri arkasından komşu pencerelerdeki kadınları gözetler.

Ferhat, çocuk gibi utangaçtır:

— Etme Allahaşkına ağabey... Etme, diye yalvararak yine kaçmak istiyor. Fakat kolunu mühendisin elinden kurtaramayarak çıplak ayaklarıyla durduğu yerde zıplıyor.

— Zıplama ulan, ayağına kıymık batacak!

Elinde yeni yanmış bir lamba ile arkamızdan merdivenleri çıkmış olan ev sahibi kadın da bizimle beraber olmak üzere, hep birden gülüyoruz. Kahkaha ile gülmek de, benim için, bu

gecenin yeniliklerinden. Adeta kendi sesimi yadırgıyorum. Murat Bey:

— Biz, işte böyle aile gibi bir şeyiz burada, diyor, büyük hanımı da kendimize uydurduk, yuvarlanıp gidiyoruz.

Ev sahibi, gün görmüş bir ihtiyar kadındır. Kızlarıyla oğullarını yerli yerlerine dağıtmış, kendisi hiç birisiyle oturmak istemeyerek evinde yalnız kalmıştır.

Kadın, evlatlık gibi kullandığı anlaşılan Ferhat'ı önüne katarak mutfakta bize yemek hazırlamaya iniyor. Fakat giderken bir yerli dolaptan bir şişe ile kadehler çıkararak Murat Bey'e:

— Sen misafiri gördün... Rakı da içersin bu gece, diye gülüyor.

— Yaparız o işi değil mi Ömer?

— Yaparız Murat Bey, diyorum.

O kadar uysalım ki bu gece...

Hava sıcak olduğu için ceketleri atarak gömleklerimizin kollarını sıvıyoruz. İlk kadehi içtiğimiz vakit Murat Bey, dağda yaşadığımız zamanlardaki kadar genç bir neşe ile:

— Ah, hesapsız kitapsız hayatın tatlılığı, diyor, yani serserilik...

Bu neşenin altında yine onun kadar genç bir hüzün saklıdır. İstemediği halde bunu, birbirini tutmaz gibi görünen kesik kesik sözlerle açığa vuruyor:

— Serserilik nereye gittiğini bilmeden yaşamak değildir Ömer... Ne olduğunu bilmeden, istediği bir şeyi, şurada burada aramaktır... Yıllar geçer, bir gün bakarsın vakitler daralmış... Yine kimsesiz ve yalnız olduğunu söylediğin zaman acıdım sana Ömer. Ben, kimseli bir adamım, fakat yalnızım... Karım var... Oğullarım, kızlarım, torunlarım var... Ama her biri bir tarafta... Nerelerde olduklarını bile pek günü gününe bilmiyorum... Alayla sevdiğim kadınlar oldu... Bunlardan biriyle de evlendim... Sürü sürü gündelik vakalar, gaileler, engeller... "Acele etme... Hele geçsin şu günler... Doya doya birbirimizin tadını çıkaracağız elbette" diyorum. Fakat günün birinde bakıyorum... Günler o kadar çabuk geçmiş ki, artık iki tarafta da çıkarılacak hiçbir tat kalmamış. Karı, daima çocuklarının yanındadır. Ge-

zer, dolaşır... Bense hepsini tasfiye ederek Bozova'ya düştüm... Aşağıdaki ihtiyar kadın da aynı vaziyette... Burada birbirleriyle hiçbir bağı olmayan garip, fakat tatlı bir aile meydana geldi... Onunla ve Ferhat'la...

Murat Bey, Ferhat'ın adını söylerken o, elinde dolu bir tepsi ile merdivende görünüyor; bu, bir büyük sürprizmiş gibi Murat Bey, yerinden fırlayarak öyle bir neşe ile "Vay vaay, âşık sen misin?" diye bağırıyor ki, Ferhat tepsisini düşürecek gibi oluyor. Murat Bey, onunla boğuşmaya başlıyor; kahkahalar içinde onu saçlarından, çocuk yanağı gibi löp ve kırmızı yanaklarından yakalayarak, insafsızca tartaklayıp sarsıyor; nihayet, biraz evvelki sözlerinden, üstünde, başında kalmış hüzün kırıntılarını silkelemiş gibi sakin ve mesut, onu yanına oturtuyor, içmeye devam ediyoruz... Ferhat'ın kadın gözetlemekten başka marifetleri de vardır. Güzel ud çalar. Birkaç kadehten sonra Murat Bey, ona zorla udunu getirterek şarkı söyletiyor. O, başlarken epeyce utanmış ve nazlanmıştır. Fakat başladıktan sonra da durmuyor. Bizim pek de fazla dinlemeden konuşmamız ona cesaret vermiştir. Görülüyor ki kendisi için çalıp söyleyen bir adamcık. Benim resim yapmam nev'inden bir oyalanma. Bir aralık Murat Bey, elime dokunarak gözüyle Ferhat'ı gösteriyor. Bakıyorum. O, udun üstüne eğilmiş, alçak sesle: "Kime aldanmadı biçare gönül?" diye bir şarkı söylemektedir. Ben, bunda dikkat edilecek bir şey görmüyorum. Fakat Murat Bey, onu yine birdenbire saçlarından yakalıyor ve zorla yüzünü çevirerek bana gösteriyor; Ferhat, ağlamaktadır.

— Bunlar ne âşık? Utanmaz mısın?

— Etme ağabey, ayağını öpeyim...

— Sil bakalım gözlerinle burnunu da, bir tane daha içelim şöyle...

Sonra bana anlatıyor:

— Alaturka; içmeden, ağlamadan olmaz. Bir de âşık olmadan... Ferhat, Ziraat Mektebi'nde okumuştur. Dehşetli şeyler. Fakat o da benim gibi tersine terakki yolundadır. Birkaç yıl içinde Ankara'da, İzmir'de, Adana'da ve şimdi aklıma gelmeyen

daha bir iki yerde memuriyet veriliyor. Nihayet, Bozova'ya düşüyor benim gibi... Sanma ki bulunduğu yerlerden, benim gibi, devlet sepetlemiştir onu.

— Ağabey, evlatlarının başı için...

— O her yerde bir, yahut birkaç kıza âşık olur. Kızlar, yahut aileleri sepetlerler onu... Sazını eline aldığı gibi düşer yollara... Ferhat bu...

— Alay etme ağabey... Ayağını öpeyim!...

Yemek sonuna kadar bu şakalaşmalar devam ediyor.

Bu çocuk adam, benim anlayacağım bir insan değildir. Fakat bu gece her şey gibi onu da sıcak ve tatlı buluyorum.

***

Murat Bey, yemekten sonra birden sofradan kalkarak:

—"Haydi çocuklar, Bozova'nın modern gece hayatını görmeye gidiyoruz." diyor. "Şen Yuva barında hovardalık yapacağız."

Ve akşamdan beri benim düşündüğüm tabiri kullanıyor:

— Bu gece başka gece...

Ben de onun gibi ayağa kalkıyorum:

— Ömer'in yapmayacağı şey yoktur bu gece.

Karanlık sokakta tek tük sarhoştan başka kimse kalmamıştır. Kol kola, şarkı söyleyerek bir köşe başını dönen üç kişi bizi görünce duruyorlar; içlerinden biri:

— Amanın dirim... Kolyabani mi ne ki? diye ince ince bağırıyor.

Murat Bey'in bar dediği bir çarşı başında, büyük havuzlu bir gazino yahut meyhanedir. Dipteki büfenin yanına kurulmuş bir ufak sahnede iki kadın ud ve kemanla şarkı söylüyorlar.

Murat Bey'in Bozova'da hemen herkesle ahbap olduğu görülmektedir. Gazinonun sahibi olduğu anlaşılan kıranta bıyıklı bir adam bizim için en önde bir masa kurdurmak istiyor. Ben, herkesin bana bakmasından sıkılarak bir köşede kalın bir direğin siperine çekilmeyi tercih ediyorum.

Sarhoşlar, çalgıyı bizim biraz evvel evde Ferhat'ın udunu dinlediğimiz gibi dinleyerek, bağıra çağıra birbirleriyle konuşuyorlar, şarkılar bittiği zaman "Yaşa... Varol... Bir daha" diye bağırıp çağırışmalar; ıslıklar.

Kadınlardan biri yorgan gibi kalın bir mantoya sarınıp bürünmüştür. O haliyle çekingen, kendi halinde, hanım hanımcık bir ev kadınına benzemektedir. Fakat şarkı söylemek için ayağa kalktığı zaman mantoyu atarak, boncuklu bir tül elbise ile hemen hemen çıplak kalmakta.

Murat Bey, garsona:

— Nesi var onun? diye soruyor...

Garson:

— Hamama gitmiş de, soğuk almaktan korkuyor, diyor.

Kadın, Murat Bey'le garsonun kendini konuştuklarını görmüş, başıyla bir işaret yapmıştır. Biraz sonra, çalgıya ara verilince bizim masaya geliyor. Yine mantosuna sarılarak, yanımıza oturuyor.

— Çoktandır bizi unuttunuz mühendis bey... Vallahi merak ediyordum sizi...

Onun, Murat Bey'le konuşurken bana attığı hırsızlama bakışlardan asıl merak ettiği şeyin ben olduğumu anlıyorum.

Murat Bey:

— Ben dargınım sana... Artık gelmeyecektim, diyor ve yine Ferhat'a takılmaya başlıyor:

— Fakat bu oğlan başımın etini yiyor: "Bu gece de görmezsem intihar edeceğim!" diye beni tehdit etti. Allahaşkına ne yaparsan yap, şunu başımdan al... Sevaptır.

Ve Ferhat, bayılacak gibi oluyor:

— Vallahi billahi yalan! diye debeleniyor ve gitmeye kalkıyor.

Fakat Murat Bey, onu daha evvel, pantolonunun kemerinden yakalamıştır. Kahkaha ile gülerek:

— Otur bakalım, diyor, pantolon yırtılır, büyük marifetlerin meydana çıkar!

Kadın yalancıktan utanarak:

— A... diye elleriyle yüzünü kapatıyor, Ferhat, çarpınıp çırpınarak:

— Bırak ayağının altını öpeyim ağabey... Şakanın böylesi olmaz. Namussuzum gideceğim, diyor.

— Git, ama doğru söyle... Bu güzel kadına âşık olduğunu inkâr ediyor musun?

— Neden âşık olacakmışım? Değilim elbette...

Bu defa kadın cilveli bir sitem yapıyor:

— Ben, o kadar sevilmeyecek bir insan mıyım?

Sonra, bana döndü ki, asıl maksat da budur:

— Siz söyleyin bari beyefendi... Ben, kaçılacak kadar çirkin bir kadın mıyım?

Doğrusu istenirse bu işlerde ben de Ferhat'tan daha az mahçup ve acemi değilim. Fakat tok sesimle:

— Ne münasebet; değil elbette, diye pek de nazik sayılmayacak bir kompliman yapmam lâzım geliyor.

Murat Bey:

— Hadi hadi, otur edebinle yerinde Ferhat... Artık sana bir şey söylemeyeceğim, diyor ve kadınla konuşmaya başlıyor:

— Sen, yeni hamamdan çıkmışsın öyle mi? Onun için mi sarılıp sarmalandın bu gece?

— Biraz da nezlem var mühendis bey, üstünüze sağlık. Aziz Bey'in sahnesi de pek havadar maşallah...

— Hamamdan çıktın ha... Vay, vay vay! Seni göbek taşının üstünde bir gözönüne getirmeli... Kız, senin vücudun zaten hamama gitmediğin zaman da hamamdan çıkmış gibi buğu içinde bir vücuttur. Bir de onun kurna başında gıcır gıcır keselendikten, sabunlu kaynar su ile köpük köpüğe uğulduktan sonra francala hamuru gibi kabarışını gözönüne getir. Aman Allahım!...

Murat Bey, konuşurken bana kaş göz işaretleri yaparak, bunları Ferhat'ı tahrik etmek için söylediğini anlatıyor, bir yandan da kahkahalarla gülüyor; fakat bilmem niçin, ben, bunları da akşamki neşesi gibi gizli bir hüzünle karışık bulmaktan kendimi alamıyorum.

Nasıl ki biraz sonra yakınımızdaki masalardan birinde oturan yaşlı bir adam ona: "Mühendis, şu neşenin bir parçasını bana ver de bu gece rahat bir uyku uyuyayım!" diye seslendiği; o da: "Al, mübarek olsun doktor!" dedikten sonra yavaşça: "Böy-

lece sen oturursun, ben uyurum!" diye içini çektiği zaman şüphemin yersiz olmadığına hükmediyorum.

Kadını il bakışta kendi halinde, hanım hanımcık bir ev kadını gibi görüşüm de pek yanlış olmamalıdır.

Nasıl ki, eski kocasının yanındaki çocuğuna bir yün hırka örüp gönderdiğini, bir ara Murat Bey'e söylemiş olması da bunu anlatmaktadır. Fakat yine bir aralık kendisinin de itiraf ettiği gibi, "Artist hayatı" tabir edilen bu hayat, onu, orospuluğu meslek şeklinde benimseyenlerden daha yüzsüz ve sıyrık yapmıştır.

Ferhat'ın gizli gizli genç kadının bacaklarına baktığını yakalayan Murat Bey: "Allahaşkına şuna biraz bir şey gösteriver de meraktan kurtulsun!" diye şaka edince o, hiç nazlanmadan:

— A... Ne olur... Teklif mi var? Görsün ya, diye mantosunun önünü, yukarıya kadar aralayıveriyor, sonra da günahı boynunuza... İsterseniz siz masanın altından dikiz edin ama belli olmasın, diye bize ikramda bulunuyor ve gayet ustalıklı bir hareketle yanımızdaki direği, çıplak baldırına siper ediyor.

Murat Bey, bu defa sahici bir üzüntü ile Ferhat'a:

— Âşık, bu fırsatı bir daha nereden ele geçireceksin? Komşu bahçelerde bunun binde birini görmek için, kafesler arkasında, fotoğrafçı gibi kafanı pencere perdelerine sarıyorsun aptal, diye söyleniyor.

Utanmanın da bir haddi vardır. Zavallı Ferhat, löp çocuk yanakları ateş içinde, gözleri şaşılaşmış, alt dudağı uzayıp titreyerek:

— Ne olacakmış sanki? Bakarım işte! diye meydan okuyor.

Fakat kadın:

— İstersen yere bir şey düşürmüş gibi yap da elinle okşayıver şöyle bir kere, diye işi daha da azıtınca, doz fazla geliyor ve Ferhat tekrar isyan ederek:

— Ben, istemem öyle terbiyesizlik... İstemem öyle terbiyesizlik, diye söyleniyor.

Bu defa da kadın kızıyor:

— İstemezsen isteme, diyor, ben de sana bayılmadım ya. Hem ben, çatık kaşlı, al yanaklı erkekleri hiç sevmem zaten.

Sonra, onu kıskandırmak ister gibi yaparak, beni gösteriyor

ve biraz evvelki "artist hayatı" gibi yine bu hayatta öğrenilmiş bir kelime sarfederek:

— Benim asıl erkek tipim zabit beydir, diye gülüyor.

Gülüyor. Fakat bu, ciddidir, yanımıza oturduğundan beri gözleri benden ayrılmamıştır. Bereket versin, tam bu dakikada saz başlıyor ve onu sahneye çağırıyorlar.

O zaman, biz de kalkıyoruz. Bir aralık kadının açık bacaklarını seyretmeye razı oluşu Murat Bey'le barışmak demek olmasına rağmen, Ferhat, sokağa çıkınca onunla dargınlığı tekrar tazeliyor:

— Ağabey, artık evden başka bir yerde seninle arkadaşlık yok, diyor ve öfkeyle önümüzden yürüyor. Ferhat'ın bu kızgınlığında, kadın yanımızdan gittikten sora Murat Bey'in hemen gazinodan kalkmak istemesinin de payı olduğuna şüphe yoktur.

***

Sokakta artık in cin kalmamıştır. Murat Bey ikide birde beni kolumdan tutarak duruyor ve konuşuyor:

— Neydi bir vakitki dağ geceleri, baskın ve kan geceleri değil mi? diye söyleniyor.

Benim için on, on beş gün evveline kadar bu gecelerin hemen hemen aralıksız devam etmiş olduğunu aklıma getirmiyorum. Ferhat; on, on beş adım ilerimizde yürümekte, yalnız köşe başlarında, başka bir sokağa sapmamızdan korkarak bizi beklemektedir.

Murat Bey, kendini fazla hüzne kaptırıyor gibi oldukça ondan imdat umarak kahkahayı bastırıyor:

— Bu oğlan beni çok eğlendiriyor. Fakat ben de galiba pek namuslu hareket etmiyorum ona karşı... İkide birde biçareyi ötekine, berikine âşık ediyorum. Bu gece yaptığım gibi. Doğrusu kadın, pek de âşık olunmayacak gibi değil. Artist olurum diye evini, barkını yıkıp çalgıcıların peşine takılmış zavallı.

Hoş, hepimiz de yaşımıza, başımıza rağmen belki onunkinden daha ipsiz sapsız bir şeylerin peşine takılmış derbederler değil miyiz? Bu saatte burada ne halt aradığımızı biliyor muyuz? Fakat bilmezsin ne iyi ettin buraya uğradığına Ömer?

Yine duruyor, başını geçtiğimiz daracık bir sokaktaki yamrı yumru karanlık evlerin birine dokunacak kadar yakın dam saçakları arasından görünen gökyüzünün mavi boşluğuna doğru kaldırarak geniş soluklar alıyor; sonra gülerek Ferhat'ı çağırıyor:

— Gel âşık... Sana bir büyük haberim var... Nazlanmayı bırak. Çok ehemmiyetli... Gel, hadi... Geç sen de şu tarafıma... Gir koluma bakayım... Hani senin uzaktan âşık olup da çarşıda yüzünün çiçekbozuğu olduğunu görünce soğuduğun kız yok mu? Ben, onu bugün yine çarşıda gördüm.

Koluma parmağı ile dokunarak devam ediyor:

— Çok yakından o kız, adeta bir âfet. Anası bir istediğini almadığı için ağlamıştı galiba!... Yanakları alev alev yanıyordu. Çiçekbozuklarının içlerinde kalmış gözyaşı damlacıkları güneşte nasıl parlıyordu bilemezsin?... Yani o kız, insanın karısı olsa her gece bir bahane ile onu ağlatır; sonra da bu yaşlar kurumadan dizlerine oturtup yüzünü lambaya tutarak sıcak sıcak... Sen söyle Ömer, aptallar pek kadını bilmezler ama bir güzel kadın çehresi için ne süstür o çiçekbozuğu... Öyle değil mi Ömer?

— 5 —

Gittiğim her yeni kasabanın sokaklarını, ecnebi turistler gibi dolaşmak öteden beri âdetimdir? O arada defterime ufak tefek resimler de çizerim. O sabah da yine öyle yapmaktaydım. Epeyce bir zaman sokakları dolaştıktan sonra karşıma bir meydan çıkıyor. Bir köşesinde bir cami, yanında eski bir küçük mezarlık... Caminin musalla taşına bir ölü bırakmışlar. Vakit erken olduğu için etrafında çocuklardan başka kimse yok... Bir kısmı tabutun önüne geçmiş, bir büyükçesi başına yemeniden sarık sararak imam olmuş, cenaze namazı oyunu oynuyorlar. Zembilli bir kambur ihtiyar: "Utanmıyor musunuz yumurcaklar? Başka oyun bulamadınız mı?" diye onlara elindeki sopayı sallıyor. Çocuklar haykırışa bağrışa mezarlığın içine kaçışıyorlar. Aralarında küçük kızlar da var. Ben de dolaşır gibi yaparak arkalarından

yürüyorum. Kimi aradığımı söylemeye lüzum var mı? Murat Bey'in dün gece gazino dönüşünde: "Biz, hepimiz saçımızla, sakalımızla belki ondan da ipsiz sapsız bir şeylerin peşine takılmış derbederler değil miyiz?" dediğini hatırlıyorum. Boş bir zamanımı, eğlenmek için de olsa, ben de Bozova'da bir ufak kız çocuğunun peşinde kullanmıyor muyum? Servilere tırmanan, mezar taşlarının üstünde zıplayan çocuklar arasında bir saatlik çocuğumu arıyorum. Kırık mezar taşlarının yazılarını okuyor gibi yaparken, onların oynadıkları namaz oyunu gibi, ben de koskoca boyumla, bir baba-kız oyunu oynuyorum. Çocuklar, ilk önce benden ürktükten sonra, yavaş yavaş yanıma yaklaşmışlardı. Adını bilsem bir şeyler soracağım. Fakat yine de soruyorum. Sonra onun terhis kâğıdımla beraber göğsümdeki meşin cüzdanda duran resmini hatırlıyor ve çıkarıyorum. Çocuklar, birbirlerinin başı üstünden onu seyrediyorlar. Bir tanesi: "Ha, bizim mahallede bir kız vardı ya... O da fukara" diyor. Bu kadarcık bir işaret üzerine: "Sizin mahalle uzakta mı?" diye soracak oluyorum. Fakat birdenbire kendimi toparlıyorum; bu çocuğun peşine takılarak mahalle aralarında tahkikat yapmaya gitmişim gibi utanıyorum ve kızıyorum. Fakat yine de biraz sonra geçtiğim çarşıda, sonra bir köylü pazarında gözüme ilişen kız çocuklarını birer birer muayene ediyor, arkası dönük olanların önlerine geçiyorum. Nihayet, çocuklara yaptığım gibi, onu bir kere de ihtiyar bir postacıya sormaktan kendimi alamıyorum. O, havanın sıcak olmasına rağmen sırtında yamalı bir palto, ayağında çoraplarının üstüne geçirilmiş tozlu lastiklerle kendi kendisiyle konuşarak, önümden yürüyen zayıf bir ihtiyar adamcağızdır. Beni görünce de benimle konuşmaya başlıyor.

Şehirde yeni bir çehre olduğum için beni merak etmiştir. Nereden, ne zaman geldiğimi öğrenmek istiyor. Ben de onun postacı olmasından, herkesi tanımasından ümitlenerek ona kendi sualimi soruyor, küçük kızı tarif ediyorum. İlk önce, bir gün evvel, manavın önünde bana kimi aradığımı soran adam gibi o da Bozova'da fakir çocuktan bol bir şey olmadığını söylüyor. Sonra:

— Dur, dur! Ben, mektup götürdüğüm yerlerde onu sana arayıvereyim... Sen, bana yerini söyle, diyor.

Postacı, yarı meczup bir zavallı ihtiyardır. Biraz sonra beni de, konuştuğumuzu da unutacaktır. Fakat buna rağmen ona Nafia mühendisinin adresini vermek gülünçlüğünden kendimi alamıyorum. Sonra da başka birini azarlar gibi kendi kendime: "Yeter bu kepazelik. Hadi bakalım, marş marş!" diye sert bir emir veriyor ve hükümet meydanına yürüyorum.

***

Murat Bey'i öğleye doğru hükümetteki dairesinde bulacağım. Vakit henüz erkendir. Fakat şimdilik gidilecek başka yer kalmamıştır.

Hükümet Konağı, geniş bir meydanın sonunda, bir saat kulesi karşısında eski ve büyük bir binadır. Saat kulesiyle konak arasında ve cümle kapısının geniş taş merdivenleri üzerinde erkekli kadınlı bir halk ve köylü kalabalığı toplanmıştır. Ne olduğunu sormaya vakit kalmadan, süngülü jandarmalar arasında on kadar kelepçeli adamın geldiğini görüyorum. Kıyafetlerine ve hallerine göre eşkıya olacaklardı... Dolaştığım yerlerde bunlar, benim her zaman gördüğüm şeyler olduğu için pek aldırış etmiyorum; konağa girmek için merdivenlerde kalabalığın seyrelmesini bekliyorum. Fakat polislerin kapıyı tuttuğunu ve merdivenlere doğru üşüşmenin daha da arttığını görerek yürüyorum.

Konağın uzun ve geniş taşlığı da dışarıdan daha az kalabalık değildir. Dipteki Ağır Ceza Mahkemesi'nin kapısında halk, âdeta polislerle boğuşmaktadır. Boyum ve üniformam için kalabalık bana kolayca yol açıyor, kucaklarında çocuklarla yerlere çömelmiş maramalı ve peştemallı köylü kadınlarıyla çocuklara basmamaya çalışarak ilerliyorum.

Ağır Ceza Mahkemesi, alt katın sol kanadını baştan başa tutan bir salondur. Bunun yarıdan fazlasını tutan dinleyici sıraları pek o kadar kalabalık değildir. Hatta arka tarafta epeyce boş yerler vardır.

Ben, tamamiyle boş olan sırada, pencerenin yanına yerleşiyorum. Önümdeki sıralarda temiz kıyafetli adamlarla beraber

birkaç da kadın oturmaktadır. Şapkalarına ve mantolarına göre, bunların memur ve daktilo gibi kadınlar oldukları anlaşılmaktadır.

Pek alışılmamış bir çehre ve vücutta bir yabancı askerin girişi, salonda bir merak uyandırmıştır. Sıralardan bakışıyorlar, hatta sanıklardan bir ikisi de başlarını bana doğru çeviriyorlar. Bunlar, son derece fakir kıyafetli köylülerdir. Aralarında bir de ak sakallı ihtiyar vardır. Ötekiler, genç ve orta yaşlı adamlardır. Hepsinin traşları, sakal denecek kadar uzamıştır. İhtiyardan başka hemen hepsi geniş pencerelerin dışındaki güneşe doğru başlarını çevirmiş oldukları için yüzlerini profilden görüyorum. Eşkıya tahminimde yanılmamış olacağım.

Bu adamlar bana yabancı değillerdir. Duruşlarında ve bakışlarında, çok yakından tanıdığım isyan ve eşkıyalık bölgelerinin uzlaşmaz dargınlığını gayet iyi görüyorum.

Önümdeki sırada oturanlarla baş başa beni konuşmuş olan orta yaşlı efendiden bir adam, elindeki gazete ile yüzünü yelpazeleyerek bana dönüyor:

— Çok sıcak değil mi subayım? diye başlayarak, nereden geldiğimi soruyor.

Ondan bugünkü mahkeme için bir şeyler öğreniyorum.

Bir yıla yakın zamandan beri devam etmekte olan zorlu bir dava imiş. Geçen hafta savcı, birkaç kelle ve on beş yıldan aşağı olmayan cezalar istemiş... Son müdafaalar yapılmış... Bugün kararlar okunacakmış...

— Eşkıya olacaklar sanırım, diyorum.

Adam, benimle eğlenir gibi bir bakışla:

— Ne diyorsunuz efendim, diyor. Eşkıya, bunlardan pek namusludur. Meşeli ilçemizde Yukarı Sazan diye lanetleme bir dağ başı köyü vardır. Asırlardan beri, mübalâğa sanmayın, asırlardan beri, Bozova'nın bir belâsı ve yüz karasıdır... Eşkıya, katil, kaçakçı, serseri ne çıkarsa hep oradan çıkar. İnadın ve kinin derecesine bakın ki, ne muhakemenin devamı sırasında, ne de geçen hafta, mahkemenin tayin ettiği resmî avukatın müdafaası dışında bir tek müdafaa, yahut pişmanlık sözü söylememişlerdir.

— Peki, hükümet ne der bu işe?

Adam, bu sefer de ümitsiz bir dudak büküşüyle, gülümsüyor:

— Hükümet, kötüyle başa çıkabilir mi? Daha doğrusu çıkar ama başka türlü... Kuracaksın darağaçlarını, anladın mı efendim? Kafa kaldıranın koparacaksın kafasını... Hatta, bunun daha kestirme bir yolu da vardır... Vereceksin ateşe gecenin birinde bu engerek yuvasını... Dağıtacaksın ahalisini ova köylerine... Ama nereden bulayım o hükümeti ben? Aklı ermeyenler şuradaki sanıkların hiç değilse ikisi, üçü için idamı bekliyorlar... Fakat neticeyi biraz sonra öğreneceksiniz: İdamı beklenenlere mesela altı sene, suçları daha hafif olanlara derece derece üç sene, iki sene, hatta belki birkaç ay... Bağda ot, kök yiyeceklerine, hapishanede devletin ekmeğini yiyip kuvvetlendikten sonra, yeniden melanetlerine başlamak için...

Adam, bir kere daha acı acı güldükten sonra devam ediyor:

— Bunu nereden mi biliyorum, diyeceksiniz. Meselenin gün gibi açık olmasından, hakikatin lök gibi vilayet halkının vicdanı üzerine oturmuş bulunmasından, kararın resmen bir hafta uzamış olmasından... Ben de vaktiyle, biraz adliyecilik yaptım. Bilirim bu işleri... İlk gün sıcağı sıcağına, hakimler de bizim gibi görüp düşünmüşlerdir. Fakat ertesi gün, hele ertesi gece kafalar işlemiş, kanaatlerde hafiften bir sarsıntı başlamış; daha ertesi günlerde daha fazla... Böylece cezalar da borsa eshamı gibi düşe düşe söylediğim derecelere inmişlerdir... Altı yıl ile altı ay arası... Öyle ki dişlerini sıkıp kararı bir haftacık daha geciktireydiler herifler alınlarının akıyla, ellerini, kollarını sallayarak buradan çıkacaklardı.

Adam, bu son cümleyi söylerken ağzındaki gülümsemeden ufak bir kahkaha çıkmış, birkaç sıra önümüzde oturanlardan bazılarına başlarını çevirtmişti. Tam o dakikada mahkeme heyeti salona giriyor, hep birden ayağa kalkıyoruz; altımızdaki taban tahtaları yıkılacak gibi çatırdıyor.

Asıl ehemmiyetli olan şey, bu davanın ne davası olduğunu adama sormaya vakit bulamamış olmamdır. Karar okunmaya başlanınca ilk satırlardan bir kan davası olduğunu sanıyorum.

Adamın Yukarı Sazan dediği köy ile Aşağı Sazan adlı komşu bir köy arasında, birçok ölü ve yaralılarla, âdeta bir meydan muharebesine benzemiş olan bir çarpışma...

Okunması yarım saate yakın süren bu hikâyede beni fazla ilgilendirecek bir şey yoktur. Hatta pek de dinlemiyorum. Yalnız, iki tarafın da asıl suçlularının o çarpışmada ölmüş ve birbiriyle ödeşmiş olduklarını, yarımyamalak anlıyorum.

Beni asıl ilgilendiren şey sanıklardır. Bunlardan bir, ikisinin —ötekiler gibi sakalları çıkmış olmasına rağmen— pek genç yaşta çocuklar oldukları dikkatimi çekiyor. Karar okunurken yüzlerinin hakimlere dönmüş olması lâzım geldiği halde hepsinin boynu, geniş pencerelerin dışındaki güneşe doğru dönmüştür. Böylece çehrelerini profilden, karşıdan görebileceğimden, daha açık ve aydınlık görüyorum. Daha evvel de söylemiş olduğum gibi, bu başları hafiçe yana çevirerek bu duruşları ve bakışları ben, çok iyi tanırım: İçinde yaşadıkları cemiyete uzlaşmaz bir kinle küskün çehreler, tuzağa düşmüş ümitsiz, yırtıcı kuş profilleri...

Ayakta kararı dinlerken elim durmadan işliyor, sıranın üzerinde açık duran defterime bu profilleri çiziyorum. Kulağıma çalınan kelimeler; cahillik, yaş küçüklüğü, zor, tehdit ve tahrike sürüklenme gibi sebeplerle cezaların durmadan azaltıldığını, biraz evvel benimle konuşan adamın tahmininde yanılmadığını göstermektedir. Neticede iki beraat bile vardır: İhtiyar ile genç çocuklardan biri...

Gruplar halinde salondan çıkmakta olan dinleyicilerde, gördükleri piyesin sonundan pek memnun kalmamış insanların hoşnutsuzluğuna benzer bir durgunluk vardır.

Ben, çıkmak için acele etmemekte, oturduğum yerde krokilerimi tamamlamaktayım. O esnada omuz başımda iki insan beliriyor. Birisi sarı elbiseli bir erkek, öteki siyah mantolu bir kadındır.

Erkek:

— Affedersiniz zabit efendi, diyor, resimlerinize bakabilir miyim?

Saçları da elbisesi gibi saman sarısı, basık burnunun ucunda

iri bir et beni sallanan seyrek iki dişli, kırk, kırk beş yaşlarında bir adamdır.

"Çok güzel, cidden muvaffak olmuş!" diye resimlere bir göz attıktan sonra, onları, biraz alarga duran kadına uzatıyor:

— Sen de bak... Daha iyi anlarsın. Sen resim muallimisin.

Bu son sözün benim dikkatimi çekmek için olduğu anlaşılıyor. Fakat ben işitmemiş görünüyorum. Resimleri görmek isteyenin kadın olduğuna şüphe yoktur. O, bunları pencerenin yanına götürerek seyrederken biz konuşuyoruz.

— Efendim, ben sizi bir iki kere daha gördüm... Geçen sene istasyondaki bayram yerinde... Omzunuzda bir kız çocuğu vardı. Ben sıra kahvelerde oturuyordum. Boyunuz çok uzun olduğu için, ilk önce kalabalığın içinde sizi bir taşın üstüne çıkmış sandımdı. Sonra yürümeye başlayınca şaşırdım.

Böylece ahbaplık başladıktan sonra kadını yanımıza çağırıyor ve benimle tanıştırıyor:

— Ben, Aşağı Sazan Mektebi başöğretmeniyim. Hanım da bizim muallimlerdendir. Bugünkü dava biraz da bizim davamız sayılır. Zaten onun için geldik...

Evvelce konuştuğum adam gibi o da cezaları az buluyor, fakat bunun üzerinde pek fazla durmuyor.

— Aç, üstelik de cahil adama ceza ne yapar? diyor.

— Mektepleri, hocaları yok mu bunların? diye soruyorum.

Komik bir şey söylemişim gibi gülmeye başlıyor ve dişlerinin aralıklarından yüzüme tükürük sıçramaması için eliyle ağzını kapatıyor:

— Hangi hoca, hangi insana benzeyen insan barınabilir ki orada? Herkes, canını sokakta mı buldu? Adı köydür ama kartal yuvası gibi uğursuz bir yerdir orası... Bir yara ki en yaşlıların bile hatırlayamadıkları zamanlardan beri işler, durur. Fakat asıl sıkıntısını biz çekeriz... "Biz" diyorsam, zavallı, suçsuz, günahsız Aşağı Sazan... Toprağımız çok iyidir, ahalimiz çok çalışkandır. Uslu ve namuslu insanlardır. Hatta yakında kazaya tahvil edilmesi için ciddi teşebbüsler vardır. Fakat herhalde bilmediğimiz bir suçu olacaktır ki Allah bu belayı musallat etmiştir onun başına... Yukarı Sazan, Aşağı Sazan diye adları bile bir olan bu

iki köy, hakikatte iki düşman ülke gibidir. Canımız, malımız hiçbir zaman emniyette olmamıştır. Aç kurtlar gibi durmadan toprağımıza akın ederler. Üstelik bu iki köy arasında bir de üç, beş yılda bir tepen bir amansız kan davası vardır. Aslında iki aile arasındadır bu dava... Fakat zamanla iki köyün malı olmuştur... Dinlediğimiz kararda "ihtilâf", "nizâ" gibi yumuşak kanun kelimeleri geçiyor ama bu son nizâ, iki taraf arasında tam manasıyla bir meydan muharebesi olmuş. Hükûmet yetişinceye kadar iki günden fazla sürmüştür. Tarihlerde okuduğumuz gibi sokaklara barikatlar yapılmıştır. En sonra iki köyün hududundaki rivayete göre, Sultan Mahmut zamanından kalma bir taş köprü; taşocağı dinamitleriyle atılmıştır... Sizin anlayacağınız iki düşman ülke gibi resmen alâkaları kesilmiş haldedirler. Birbirlerinin hududundan kuş uçurmazlar... Çok acınacak şey, bir memleket için...

Konuşa konuşa salonun kapısına varmıştık. Biraz önümüzden yürüyen kadın muallim, bizi dinliyor, fakat hiçbir kelime söylemiyordu.

Koridordan birdenbire acı bir kadın çığlığı geliyor. Yandaki açık bir kapının ağzında duran bir mahkûma sarılan genç bir köylü kadınını jandarmaların ayırmaya uğraştıklarını görüyoruz. Kalabalığın heyecan ve merak içinde birbirini itip kakmasına mukabil yalnız, mahkûm sükûnunu bozmuyor, kadının omuzlarına düşen kabarık saçlarını açık bırakan sarı işlemeli maramasını düzeltiyor. Ağır bir tehdit sesiyle: "Git, yalvarma şunlara!" diye emrediyor.

Bu bakış ve ses hiçbir zaman uzlaşılmayacak bir yabancı düşmana esir düşmüş bir mağlup bakışı ve sesidir. Bunu hudutlarda çok gördüm. Fakat bir iç vilayetin ahalisi arasında bana bir tuhaf geldi. O esnada kadın muallimin gözlerini üzerimde hissediyorum. Mahçup bir heyecanla kekeleyerek, bana:

— Keşke bunun da resmini yapabilseydiniz, diyor.

Onun siyah mantosu ve şapkasıyla evvelce zannettiğim gibi orta yaşlı bir kadın değil, çocuk çehreli, ince ve esmer bir genç kız olduğunu o zaman farkediyorum.

***

Murat Bey'i yukarı kattaki odasında, etrafını almış beş altı kişi ile hararetli bir konuşma içinde bulunuyor ve araladığım kapıyı tekrar kapıyorum. Fakat o, beni görmüştür.

— Gel, gel... Biz de seni bekliyoruz, geciktin, diye bağırıyor.

Bu kalabalık, benim için toplanmıştır. Mahkeme salonunda gördüğüm savcı da aralarındadır. Bana elini uzatırken:

— Beyi gördüm, mahkemedeydi. Arka sıradan bizi dinliyordu, diyor.

Bir başkası benimle daha eskiden tanış çıkıyor. O da Sazan köyü muallimi gibi beni, omuzumda bir saatlik kızımla bayram yerinde dolaşırken, sonra da bir işportadan ona bir bebek patiği alırken görüp, gülmüş olanlardandır.

Murat Bey bunu öğrenince işkilleniyor, darılıyor: "Neden bilmiyorum ben?... Geçen sene de buradan geçtiğini neden sakladın benden?" diye tutturarak sebepler aramaya kalkıyor.

Dünden beri konuştuğumuz bir sürü şey arasında bunu ona söylemeyi unutmuş olmam bir tesadüftür. Fakat bu, benim kendime de garip görünüyor. Küçük kız hikâyesini anlatıyorum. Oradakilerin arasında Vilayetin Emniyet Amiri de vardır. "Aratalım şu biçareyi bakalım. Belki buluruz!" diyor.

Havayı bir anda müşterek bir merhamet ateşi sarıyor."Evet, evet... Bulduralım... Bir şeyler yapalım... Ah, hiç olmazsa adı bilinse!" diye üzülüyorlar. Bu, doğrudur. Bilinse, sokaklardaki yalınayak kız çocukları arasında onu bulmak belki de mümkün olacak, devletin kimsesiz sokak çocuklarına olan borcu onun şahsında ödenmiş olacaktır.

Fakat bu merhamet fazla sürmeden geçip gidecek bir havadır. Biraz sonra da unutulup gidiyor.

Murat Bey, burada pek tutulan bir insandır. Hiçbir şeyini beğenmediği Ferhat gibi herkese de çattığı, sataştığı halde kimse ona darılmıyor. Memleketin renksiz ve yeknesak hayatında bel-

ki de bunun için onu sevip aramaktadırlar. Hep bir arada şehrin lokantasına gidiyoruz. Ferhat da bizi orada beklemektedir. Bahçedeki çardağın altına bizim için uzun bir sofra kuruluyor. İçlerinde iri kar parçaları yüzen şıralar ve nar şerbetleri içiyor, kebaplar yiyoruz.

Sofradan kalkılacağına yakın Murat Bey:

— Yolculuk yarın mı Ömer? diyor.

Beni Bozova'da daha fazla alıkoymak için arkadaşlarıyla bir arada bir hücum yapacağını hissederek:

— Sonra konuşuruz, diyorum. Maksadımı anlıyor:

— Yok Ömer, diyor, arkadaşların hepsi rica ediyorlar. Hiç olmazsa bir hafta Bozova'ya misafir olman için...

Bu sessiz ve neşesiz uzun adamın arkadaşlara bir şey söyleyeceğini pek zannetmem. Fakat onun istediğini gördükleri için hepsi ayrı ayrı üstüme düşüyorlar.

— Peki... Yarınki trenle gitmeyeyim... Ötesini sonra düşünürüz Murat Bey, diyorum.

Bu kararımın asıl sebebi, onun güzel neşesini bozmamaktır. Fakat hepsi bundan ibaret değildir. Bana içinde ve etrafındaki sessizliğin kendine göre bir sesi var gibi gelen o yalnız evde Murat Bey'le Ferhat arasında geçireceğim değişik birkaç günün de payı vardır. Ancak bu müddet esnasında onunla umduğum kadar yalnız kalamıyorum. Arkadaşları bizi rahat bırakmıyorlar, durmadan öteye, beriye sürüklüyorlar. Hatta evlerine çağıranlar oluyor. Aile hayatı denen şey benim için yepyenidir. Sokak kıyafetleriyle gördüğüm kadınları soyunuk halleri ve ev kıyafetiyle hemen ilk defa görüyorum. Benimle konuşuyorlar; kucağıma çocuklar getirip bırakıyorlar. Benimle hepsinden fazla konuşan bir genç kız, büyük memurlardan birinin baldızı, beni Amerikan sinema artistlerinden birine benzetiyor, başka kadınlara da göstererek: "Değil mi?" diye soruyor. Gülüyoruz. Sonra Murat Bey: "Kız seni gözüne kestirdi. İstersen sana varabileceğini bana hemen açıkça söyledi. Düşmanın böyle bir güzel çehrelisi ile de boğuşmayı bir kere denemek istemez misin? Başkalarındaki yerine kendi çocuklarını bindirirsin omuzlarına!" diyor. "Arşın

arşın kollarım ve bacaklarımla beni nasıl tasavvur eder kendi yanında" diye cevap veriyorum. Yine gülüyoruz.

Gündüzleri Murat Bey'in daireye geç gittiği, hatta büsbütün astığı oluyor. Ben, yalnız kaldıkça istasyona iniyorum. Epeyce zaman oradaki kahvede oturuyorum. Sonra: "Bu asker, burada ne bekler acaba?" diyeceklermiş gibi bir sıkılma hissiyle şehre dönüyorum.

Bir gün, Emniyet Amiriyle konuşurken küçük kızın sözünü açtım. İlk önce hiçbir şey hatırlamadı, sonra: "Bak hele; ben, onu aratacaktım. Nasıl da unuttum?" diye hayret etti.

Bir hafta sonra Bozova'dan ayrılıyorum. Fakat yolum başka bir istikamete dönmüştür.

Bir gece Sıhhat Müdürünün evinde misafiriz. O, Maarif Müdürü ile beraber, kış bastırmadan kazalarda bir teftiş gezisine hazırlanmaktadır. Beni Bozova'da daha fazla alıkoymaya çare kalmadığını gören Murat Bey'e bir fikir geliyor:

— Kazalarda benim de görülecek birçok işim var, diyor, hep birden gideriz, Ömer. Sen de birçok yeni yer görürsün... Böylece ben de seni birkaç gün fazla görmüş olurum... Sonra vilayetin son kazası olan Yeşilsu'da seni tren yoluna çıkarıp uğurlarız. Ne kadar kolay, değil mi?

Ben de, kendisi de bu kolaylığa gülmekten kendimizi alamıyoruz. Fakat o, bir kere daha:

— Nerede göreceğiz artık birbirimizi? diye boynunu büktüğü zaman ben yine trendeki gibi düşünmeden:

— Olur Murat Bey! diyorum.

***

Beş arkadaş kamyondan bozma bir otobüsle yola çıkıyoruz. Ferhat da bizimle beraberdir. Murat Bey, son akşam onun için de Vali'den birkaç günlük izin koparmıştır. Kıraç bir ovayı geçmekteyiz. Arada bir, toprağın kıvrımları içinde kaybolmuş ince bir akarsuya ve biraz yeşilliğe rastlanmasa bir bozkır denecektir.

Yol, pek fena değil. Fakat makinemiz durmadan arıza yaptığı için ağır gidiyoruz. Geceyi geçireceğimiz kaza merkezine vaktinde yetişmemiz şüpheye giriyor.

Benim kendi hesabıma düşen acelem, ovanın sonunda bir bulut gibi görünmeye başlamış olan Yukarı Sazan eteklerine yetişmeden gecenin yaklaşmasıdır. Bu dağı uzaktan olsun görmeden geçersem, acıyacağım. Gerçi dağ denen şeyin benim için artık hiç esrarı kalmamıştır. Fakat Bozova'da bu Yukarı Sazan için dinlediğimiz şeyler, hele mahkemede gördüğüm küskün adam çehreleri bende garip bir merak uyandırmıştır.

Kızıltılı bir akşam güneşi onu karşıdan yakalamaya, sarp kayalıklarını belirtmeye başladığı zaman bu merak daha da artıyor. Hatta bir aralık başımı alıp kendi kendime bu dağa doğru yürümek için bende yakıcı bir arzu uyanıyor. Bu, benden beklenmeyecek bir şey de değildir zaten. Fakat, "Senin için macera bitmelidir Ömer! Hayatının bir dönüm noktasındasın artık!" diye kendime usluluk nasihatleri veriyorum. Ancak, ne çare ki, kaçmak istediğim macera beni bu yolun birkaç saat ötesinde beklemekte, kıskıvrak yakalamaya hazırlanmaktadır.

Geceye doğru Aşağı Sazan'dayız. Yol kenarındaki bahçelerinin ve evlerinin görünüşüne göre burası, mahkemede tanıştığım başöğretmenin anlattığı gibi zengin ve uyanık bir köydür. Hatta küçük meydanın ortasına, başını bir düşman toprağına bakar gibi dağa çevirmiş bir Gazi heykelciği dikmişler ve ayrıca da meydandan üç, beş dükkânlı bir çarşının sonundaki nahiye müdürlüğü binasına kadar yetmiş, seksen metrelik bir oyuncak asfalt yapmışlardır. Bu, belki de Aşağı Sazan'ı kaza yaptırmaya uğraşanların bir politikasıdır.

Otobüs yolcuları meydanın Çardaklı kahvesinde çay içerek, beş, on dakika dinleneceklerdir. Ben, onlardan ayrılarak Aşağı Sazan başmualliminin, dinamitle atılmış olduğunu söylediği köprüyü görmeye gidiyorum. Köyün kenarından geçen Sazan Çayı tasavvur ettiğimden daha büyüktür. Şimdilik sakin bir görünüşü vardır. Fakat anayolun kenarında köye girmeden epeyce evvel başlamış olan sedlerin yüksekliğine göre, yağmur mev-

simlerinde epeyce yükseldiği ve afacanlıklar yaptığı anlaşılmaktadır. Köprü, bu sapa vilayetlerde eşine pek az rastlanacak kadar iyi yapılmış bir sultan köprüsüdür. Orta kısımları, başmuallimin dediği gibi dinamitle çökertilmiş, yalnız iki başındaki kalın taş ayaklar kalmıştır. Yıkık bir nöbetçi kulübeciği, başmuallimin anlatmış olduğu gibi buraya bir hudut manzarası vermektedir. Karşı kıyıda bir büyük sazlık var ki yer yer içinde parlayan su birikintileriyle dağın eteklerine doğru uzayıp gidiyor.

Burada Yukarı Sazan dağı ile karşı karşıyayım. Fakat ne çare ki, geç kalmışızdır. Dağın bu sırtını şimdiden karanlık basmıştır. Yalnız tepeyi kemer gibi saran uzun bir kayalık vardır ki, garip hendesesi kale bedenlerine benzeyen şekilleriyle âdeta insan elinden çıkmış gibi görünmekte ve bir eski zaman şehrinin surlarını hatıra getirmektedir.

Her şeyi unutarak defterimi çıkarıyor ve onun resmini çizmeye dalıyorum.

Bilmiyorum, ne kadar zaman geçti; bir aralık bir koma sesi işitir gibi olarak beni çağırdıklarını sanıyor ve hızlı hızlı meydana doğru yürüyorum.

Tuhaf şey! Meydanda ve kahvenin seddi üstünde garip bir kalabalık toplanmıştır. Asfalt karikatürü yoldan da, erkekli kadınlı köylüler koşa koşa iniyorlar. Karşımda birdenbire Murat Bey ile Ferhat'ı görüyorum, telaş içindedirler. Beni aramaya çıkmışlardır.

— Ne oluyor? diye soruyorum.

Murat Bey:

— Fena haber, diyor, bir vaka var... Galiba burada geceleyeceğiz.

Ferhat'ın çatık kaşları kalkmış, gözleri testekerlek olmuştur:

— Aman ağabey... Yolun biraz ötesinde yarım saat evvel şakiler bir kaptıkaçtı soymuşlar.. Az kaldı biz de gidecektik. Allah sakladı, diyor.

Ferhat'ı en ziyade dehşete düşüren şey, şakilerin yüzlerine maskeler takmış ve acayip kılıklara bürünmüş olmalarıdır.

Tafsilat istiyorum. Anlatıyorlar; yolun ortasına kaya parçaları yığmışlar, kendileri kenardaki taşların arkasına siper olmuş-

lar... Havaya bir el ateş, sonra bir dur emri... Biri elinde bir barabellum ile arabanın yolunu kesmiş; "Paranız, neyiniz varsa bırakın arabanın içine... Kendiniz de inin aşağı birer birer... Haydi şimdi tırıs tırıs yolunuza... Ses çıkarayım, başınızı çevireyim demeyin, yersiniz kurşunu..." Kenardaki kayaların arkasında namlular parlıyor; bezlerle sarılı ecinni gibi çehreler... Ne yaparlar yolcu biçareleri? Ellerini havaya kaldırıp sıraya dizilmişler; belki arkadan gözetliyorlardır diye başlarını çevirmeden tutmuşlar Aşağı Sazan'ın yolunu... Yolda tesadüf ettikleri birkaç köylüye bile, ne olur ne olmaz, başlarına geleni söylememişler.

Murat Bey, soyulanlar arasında Bozova mebuslarından birinin, Toygar Belediye Reisi'nin de bulunduğunu söylüyor. Kaptıkaçtıda onlardan başka, Bozova'dan mal almaya giden iki Toygarlı dükkâncı, bir iki köylü ve en fenası da iki kadın varmış. Belediye Reisi'nin karısı ile kaynanası... Pek fena bir durumda olan kadınları köy muhtarının evine misafir etmişler. Ötekiler kahvede imişler...

Meydandaki kalabalığın arasından geçerken bizim şoförü görüyoruz. "Gidemeyeceğiz beyler... Bu gece misafiriz burada." diyor. Kahvenin seddi üstünde de epeyce insan birikmiştir.

O akşam, otobüsle Toygar'daki oğlunun dönmesini bekleyen bir ihtiyar kadın, yere çömelmiş, başını elleri arasına almış; "Gitti evladım!" diye haykırıp bağırıyor, etrafındakiler: "Neden gidecekmiş teyze!... Fakir kişiye eşkıya ne yapar? Deli misin sen?" diye teselli etmeye uğraşıyorlar.

Biz, bir jandarmanın beklediği kapıdan kahvenin içine giriyoruz. Burada birkaç masa bir araya getirilerek bir divan kurulmuştur. Soyulan mebus ile belediye reisi, benim yol arkadaşları, Aşağı Sazan Nahiye Müdürü ile muhtarı ve köyün bazı ileri gelenleri... Müzakerelerin en ateşli zamanına yetişmiş bulunmaktayız. Nahiye Müdürü uzamış tıraşı, ikide birde tozdan ağarmış kunduraları üstüne düşen yelken bezinden pantolonu ile canından bezmiş Allahlık bir ihtiyardır. Biz geldiğimiz zaman: "Biz, onu bunu bilmeyiz Müdür Bey... Hemen vazifenizi yapmalısınız..." diye ona çıkışmakta olan iriyarı bir genç köylü birdenbire

susmuş ve bana bir asker selâmı vermiştir. Tam o saniyede kapı tekrar açılıyor ve nöbetçi jandarma bir adama daha yol veriyor. Benim Bozova mahkemesinde tanımış olduğum saman saçlı, saman rengi elbiseli başmuallimdir. Vakayı yeni haber alarak koşa koşa geldiği, tıkanacak halde olmasından bellidir... Üstelik, biçareyi hıçkırık da tutmaktadır. Fakat beni görünce her şeyi unutmuş gibi: "Vaaay, siz nasıl geldiniz buraya?" diye bağırarak ellerime sarılıyor ve hıçkırıklarıyla kesile kesile soruyor:

"Nasıl, doğru değil miymiş o gün Bozova mahkemesinde size söylediklerim bu haydutlar için?"

Masa başında bize de yer gösteriliyor. Murat Bey ile Ferhat oturuyorlar; ben, bir kenara çekilerek Başmuallimle beraber ayakta duruyorum.

Bizim gelmemiz üzerine Nahiye Müdürü, kendini ve pantolonunu bir parça toplamaya vakit bulmuştur. "Başta kıymetli mebusumuz olarak vilayet büyüklerinden bir kısmının bu saatte burada bulunması Allahın inayetidir" diye başlayarak, titreye titreye kısık bir ara nutku verdikten sonra genç köylüye: "Osman, evlatçığım, diyor, çocuk olmayın... Neye telaş ediyorsunuz? Hükümet, elbette vazifesini yapacaktır. Bunu ihtara lüzum var mı? Ancak her şeyin bir yolu, yöntemi olur. Eşkıyayı Nahiye Müdürü'nün kendisi değil, jandarma kovalar... Aksiliğe bakın ki, jandarma onbaşısı iki gündür yorgan döşek yatıyor. Eldeki iki jandarma ile çete kovalanır mı? Vakayı haber alınca hemen kaymakamlığa telefon etmedim mi? Telefon işlemiyorsa, jandarma kumandanı hasta ise kabahat benim mi?"

Beni görünce susmuş olan genç köylünün tekrar kendini toparladığını ve hücuma hazırlandığını görerek, mebusu imdadına çağırıyor:

— Doğru değil mi Beyefendi Hazretleri? Hepimizin büyüğüsünüz burada... Hemen bu dakikada ne yapabilirim? Kerem buyurun...

Mumya gibi kurumuş bir ihtiyar adam olan ve yarı kapalı gözler, bembeyaz dudaklarla sandalyesinde dimdik oturan mebus, ne kerem, ne de başka bir şey buyuracak halde değildir. Fakat Nahiye Müdürü'nün tekrar üstüne varması üzerine gözlerini

açmadan, bir otomat gibi acele acele bir şeyler söylüyor. Fakat sözleri anlaşılmadığı için yanında oturan Belediye Reisi: "Mebus Beyefendi buyuruyorlar ki!" diye başlayarak, bir tercüme yapmaya çalışıyor. Belediye Reisi'nde gazetelerde gördüğünüz opera tenorları gibi ses ve ahenk ile dolu bir boğa göğsü vardır, iyi bir meydan hatibi olduğu da halinden bellidir. Fakat mebusun sözleri tercümeye gelecek gibi değildir. Üstelik, başlarına gelen şeyden de ürkmüş ve utanmış olduğu için, bu gibi işlerde sözün ancak mesul idare makamlarına düşeceği yolunda birkaç beylik kelime söyledikten sonra susuyor.

Beni görünce konuşmasını kesmiş olan genç köylü, yalnız değildir. Arkasında duran bir köylü grubunun başı ve sözcüsü olduğu görülmektedir. Sinirli bir inat ile tekrar Nahiye Müdürü'ne saldırmaya başlıyor:

— Madem ki jandarmalardan hayır yokmuş, telefon işlemiyormuş, bir yerden acele bir yardım gelemezmiş, yani hükümetin eli kolu bağlı imiş; biz, kendi başımızın çaresine bakarız. Çoluk çocuğumuzu bir kere daha bu canavarlara boğazlatacak halimiz yok ya... Bizim de elimiz, kolumuz tutuyor çok şükür... Av tüfeği, domuz kurşunu, kazma, kürek biz de bir şeyler buluruz elbette... Ama birkaçımız yine toprağa, birkaçımız Bozova mahkemesine düşecekmiş... Ne diyelim, alın yazısı...

Artık karşısındakilerle konuşacak bir şey kalmamış gibi arkadaşlarına dönüyor, "Yalan mı konuşuyorum arkadaşlar?" diyor. Onların birkaçı öfkelerinden ağlamaktadırlar... Biri: "Günah bizden gitti!" diye bağırıyor; hep birden kapıya yürüyecek gibi bir hareket yapıyorlar.

Zavallı Nahiye Müdürü bir kere de köyün muhtarından imdat arıyor:

— Haydi Veli Çavuş, sen köyün büyüğüsün... Devlet, kanun nedir bilirsin... Sen söyle bir şey bu cahil çocuklara...

Muhtarın burada çok hatırlı olduğu bellidir. Müdür: "Sen devlet, kanun nedir bilirsin" dediği zaman uzun, sivri ve kuru burnunun çiçekbozuğundan yenmiş kanatlarını kısarak hafifçe gülümsemiştir. Şimdi, bu gülümseme çökük yanaklarına ve küçük gözlerine yayılmıştır. Boynunu bir yana çarpıtarak konuşuyor:

— Benim dememle olursa diyeyim. Hadi çocuklar, gidin evlerinize; yatın rahat rahat çoluk çocuğunuzla... Geçenki gibi bir baskın olursa müdür bey bakar elbette bir çaresine...

Osman, yine arkadaşlarına dönerek:

— Öyle edelim bari çocuklar, diyor, hadi hoşça kalın beyler.

Köylüler, başları önlerinde, birbiri ardı sıra kapıya doğruluyorlar.

Nahiye Müdürü'nün alt çenesi ile köprücük kemikleri arasında iki uzun damar şişmektedir. Durmadan düşen pantolonunu unutarak iki elini masa başına oturan heyete uzatıyor ve bağırıyor:

— Vilayetin büyüklerisiniz beyler... Hali görüyorsunuz... Siz, bir şey söyleyin şu çocuklara... Fevri bir hareketle kendilerini de, beni de yakacaklar...

Bu ümitsiz çağrışa yalnız başmuallimden cevap geliyor:

— Durun çocuklar... Size de, evlatlarınıza da iyi kötü hakkım geçti... Bir parça sabır... Belki telefon açılmıştır... Bir de ben tecrübe edeyim; Kaymakamı bulmaya çalışayım. Yahut bir atlı çıkaralım... Bir, iki saate kalmadan...

Osman, alay ederek:

— Olur, olur; siz ne lâzımsa yaparsınız... Bizlere müsaade... Çoluk çocuk akşam yemeğine beklerler, diyor.

O zaman ben, söze karışıyorum. Nahiye Müdürü'ne:

— Böyle ufak vakalar için değildir ama asayişi koruma işinde jandarma kâfi gelmezse askere vazife düşer. Müsaade ederseniz ben eldeki iki jandarma ile arabanın soyulduğu yerde ufak bir keşif yapmaya giderim. Osman arkadaş da, isterse bana kılavuzluk eder.

Gözlerim Osman'ın bana dikilmiş gözlerine rastlıyor. Bir bakışta anlaşıyoruz. O, bacaklarını birbirine çarparak bana tekrar bir asker selamı veriyor:

— Biz gireriz senin emrine Bey... İsterseniz hepimiz, diyor.

Köylüler, hep birden Osman'ın selamını taklit ederek, heyecanla: "Emrinizdeyiz kumandanımız!" diye bağrışıyorlar.

Bu coşkunluk, Nahiye Müdürü'nün zihnini büsbütün karıştırmıştır. Adamcağız, teklif ettiğim şeyi, birdenbire ortaya çıkmış

ne idüğü belirsiz bir zuhûrat askerinin idaresi altında meydan alacak bir hareket gibi görerek ve altından ne çıkacağını kestiremeyerek çıldırır gibi oluyor:

— İki jandarma, gayr-i muvazzaf bir asker, gayr-i asker köylüler... Böyle gayr-i kanuni bir teşekkülün harekete geçmesine nasıl müsaade ederim efendim?... Allah göstermesin geçen seneki gibi bir arbede olursa ben nasıl kendimi kurtarırım efendim... Mesul idare amiri benim... Hesap verecek benim. Sonra benim kuyruğumu tava sapına çevirirler efendim, diye bağırıyor, masa başındaki erkândan tekrar yardım istiyor.

Onlar arasında kimse ağız açmak niyetinde değildir. Mebus, yine kurumuş mumya vücuduyla sandalyesinde dimdik uyurken, yüzünde sinek dolaşan insanlar gibi ara sıra kaşlarını ve burnunu oynatmaktan başka bir hayat eseri göstermiyor; Belediye Reisi, soygundan nasıl kurtardığına durup durup hayret ettiğim gümüş saat köstekiyle oynayarak, çehresini çatıyor; ötekiler, hiçbir manaya alınmayacak kelimeler ve hareketlerle ellerini, kollarını sallıyorlar.

Yalnız ihtiyar muhtar, kuru burnunun ucundaki o sinsi ve alaycı gülümseme ile:

— Acayip!... Bu memlekette asker olmayan var mı? diye soruyor.

Durduğu yerde çay semaveri gibi fokurdamakta olduğunu gördüğüm Murat Bey o zaman yine eski Deli Muratlığı ele alıyor:

— Canım, be efendim... Farzedelim herifler şu dakikada kahvenin kapısına dayandılar... Kanuna uygun bir müdafaa teşkili yok diye kollarımızı kavuşturup duracak mıyız? diye bağırmaya başlıyor.

İleri gitmesinden ve işi büsbütün karıştırmasından korktuğum için sözü onun ağzından alıyorum, kumandaya alışmış bir sesimle:

— Merak edilecek bir şey yok bunda... Ben, sadece iki jandarma ile, hasta olan jandarma kumandanı yerine, yol üzerinde bir keşfe çıkacağım... Osman arkadaş da kılavuzluk edecek... Mesele bundan ibaret... Arkadaşların rahatsız olmalarına ne lüzum var? diyorum.

Zavallı müdür bir kere daha:

— Mesul âmir olarak ben diyeceğimi dedim, diyor.

Murat Bey: "Anlayamadım Müdür Bey... Yani hiçbir şey yapılmayıp beklensin mi?" diye gaddar bir sual soruyor.

Adamcağız, bunu daha büyük bir telaşla: "Hâşâ... Hâşâ..." diye reddettikten sonra su istiyor, birazını içip birazıyla yüzünü yıkıyor ve susuyor.

Osman, bana masum bir tavırla:

— Sen, bir iki lokma bir şey ye, diyor, ben evden bir çift çarık alıp geleyim... Kunduralar ayağımı sıkıyor da.. On dakikaya varmadan buradayım...

Evden alınacak bir çift çarığın ne olacağı malumdur. Arkadaşlar biz dönünceye kadar burada kalacaklar, yani geceyi kahvede geçireceklerdir. Ayrılırken Murat Bey beni kucaklıyor, acı bir üzüntü ile:

— Ah, o Kuva-yı Milliye zamanındaki halimde olsaydım, diyor.

Cep fenerim için çantasından iki ihtiyar pil bulup çıkarmış olan Ferhat, ağlar gibi bir sesle kulağımın dibinde söyleniyor:

— Etmemeliydin ağabey, etmemeliydin... Ama bir ihtiyatsızlık yapma... Yakarsın bizi kıyamete kadar ağabey...

Sonra da: "Yürürken biraz eğiliver ağabey... Boyun uzun, Allah saklasın kurşun seni çabuk tutar" diye nasihatler vererek beni güldürüyor...

Osman'ın hazırlatmış olduğu bir saman arabasında beş kişiyiz. Jandarmalardan birini gözüm tutmadığı için son dakikada onu bırakmış; Osman'ın tavsiyesi üzerine, yerine askerden yeni dönmüş, gözüpek bir orman bekçisini almış bulunuyorum.

Osman'ın çarıkları arabanın hasırları altına saklanmış birkaç tüfek ve tabancadır. Ayrıca bir sepetin içinde iki el bombası...

Köyün dışında arabamıza dört köylü atlıyor; bunlar da Osman'ın arkadaşlarıdır. Fakat ben, buna razı olmuyorum... Onları ve arabayı Söğütçük adlı bir köye bırakmamız için ısrar ediyorum. Gariptir ki soygun yerine pek uzak olmayan bu biraz sapa köyde kimsenin vakadan haberi yoktur ve çoktan uyumuşlardır.

Bir ipucu yakalarsak kendilerini tekrar aramaya geleceğimizi söyleyerek, biz dört arkadaş yola yaya olarak devam ediyor ve sağımızdaki çay kıyısına sapıyoruz.

Doğrusu ben, bu işi pek ciddiye alıyor değilim. Aşağı Sazan kahvesinde de söylediğim gibi kaptıkaçtıyı soyanlar çoktan çekilip gitmiş olacaklardır. Osman'la orman bekçisinin anayolda duran arabaya birdenbire yaklaşmayarak etrafı kolaçan etmelerini çocukça buluyor, dere kıyısının sazları arasında yürürken saklanır gibi hareketler yapmalarını, ara sıra etrafı dinlemelerini hırsız-polis oynayan çocukların oyununa benzeterek kendi hesabıma bir parça utanıyorum. Fakat, bir şey demiyorum. Bu yürüyüş, benim için sadece bir gece gezintisidir. Yalnız, ne yazık ki, ay yok. Dağın yola Aşağı Sazan'dan yakın olan bu cephesini ay aydınlığında seyretmek elbette daha iyi olacaktı. Küskün adamların dağı bu saatte şekilsiz bir karanlık yığınından ibarettir. Yalnız tepesindeki o kale bedenlerine benzeyen uzun kayalık hâlâ aydınlığını muhafaza etmektedir. Tarih kitaplarındaki resimlerini gördüğümüz eski zaman şehirlerinin surlar arkasındaki gece hayatını vehmettiren esrarlı bir aydınlık. Arkadaşlar, ellerinde silahlarıyla etrafı dinleyip koklayarak, oyunlarına devam ederken ben, böyle bir şehrin, birbiri üstünden bakan daracık ve dolambaçlı sokakları arasında meşalelerle aydınlanmış meydanlar, çarşılar, tapınaklar, garip kıyafetli insan kalabalıkları tahayyül etmekle eğleniyorum.

Epeyce yürüdükten sonra sazlığın bir yerinden soyulmuş kaptıkaçtının karaltısını görüyor ve şoseye çıkıyoruz. Araba, anlattıkları gibi, önüne yığılmış iri kaya parçalarıyla, olduğu yerde durmaktadır.

Motoru işletiyorum; sağlam. Tekerlekler de öyle... Orman bekçisi yolun biraz ilerisinde yiyecek kırıntıları keşfediyor ve tekrar sazlığa giriyor. Elindeki elektrik fenerinin birkaç dakika orada burada yanıp söndüğünü görüyoruz. Sonra, bizi çağırıyor.

Çaya yakın olan nemli topraklar üzerinde kırık kamışlar ve ayak izleri bulunmuştur. Arkadaşlar bu izlere çok ehemmiyet veriyor, "soyguncuların mutlaka buradan karşı yakaya geçtiklerine" hükmediyorlar. Onun için bu işi yapanların Yukarı Sazan-

lılar'dan başkası olmasına ihtimal var mıdır? Fakat bu karanlıkta ne yapabiliriz? Soyguncular gerçekten Yukarı Sazanlılar ise çoktan dağın tepesini tutmuş olacaklardır.

— Bey, makine kullanmasını biliyor. Kaptıkaçtı ile ileriki koya doğru gidelim. Belki bir şeyler bilen birine rastlarız, diyor.

Orman bekçisi bu köyleri de Söğütçük gibi uykuda bulacağımızdan şüphe etmemektedir. Kaptıkaçtı ile ileriye değil, geriye gitmemizi, tekrar Aşağı Sazan'a dönerek sabahı beklememizi teklif ediyor. Fakat bu kadar gürültü patırtı ile yola çıktıktan sonra elimizi, kolumuzu sallayarak köye dönmemizi, Osman bir rezalet gibi görüyor. Aşağı Sazan meydanında hacı bekler gibi bekleyenlerin, elimizi, kolumuzu sallayarak döndüğümüzü görünce ne yapacaklarını düşünerek çıldırır gibi oluyor.

Bu durum karşısında artık benim bir şey söylemem doğru değildir. Onları kendi hallerine bırakarak ağır ağır yürümeye başlıyorum. Gözlerimi gecenin tek aydınlığı olmakta devam eden Yukarı Sazan kayalığından ayıramamaktayım. İşte o esnada ben de bir keşif yapıyorum. Dağın çok aşağılarında küçük bir alevin, âdeta toprağın içinden kaynar gibi yükseldiğini, bir an geniş kayanın yüzünü parlattıktan sonra söndüğünü görüyorum. Arkadaşları yanıma çağırıyorum, geliyorlar... Birkaç dakika bekliyoruz. Bir hayal görmüş olduğuma inanarak geri döneceğimiz zaman aynı alev daha kuvvetli parlıyor ve bu sefer ilkinden çok fazla devam ediyor.

Bu ateş, arkadaşların üçünün de heyecanını tazelemiştir. Söylediklerine göre orada çoktan beri bırakılmış bir eski taş ocağı vardır ve soyguncular mutlaka oradadırlar.

— Bir çoban ateşi de olabilir, diyorum.

— Çobanın ne işi var orada bey? diye bağırıyorlar. Yukarı Sazan çoban barındırır mı orada?

Bir çoban ateşi de olsa sıkı sarılmak lâzımdır ona. Çünkü başka ümit yoktur bu saatte...

Osman: "Vakit kaybetmeden yetişmeliyiz oraya" diyor; ötekiler de onu destekliyorlar. Bir şey söylememekle beraber, ben de hazırım buna. Ateş, bir çoban ateşi de olsa karşı yakaya geçmekten, dağın eteklerinde bir parça dolaşmaktan bir şey kaybet-

meyecek ancak benim. Fakat bunu nasıl yapmalı? Çayın sert bir çağıltı ile aktığı en afacan bir yerindeyiz. Orman bekçisi ileride bir yıkık su değirmeni ve bu değirmende sal gibi bir şey bulunduğundan bahsediyor. Sazların arkasından adeta koşmaya başlıyoruz. Fakat, biraz gittikten sonra arkadaşlara bir ümitsizlik geliyor. Değirmenin daha ne kadar uzakta olduğunu kestirmek mümkün değildir. Hem de iki düşman toprak arasında hudut kapandıktan sonra sal yerinde kalmış olabilir mi?

Osman:

— Çay, boyumuzu aşacak değil ya... Soyunup yürürsek ne olur? diyor.

Jandarma ile orman bekçisi hemen razı oluyorlar. Onlardaki bu heyecan ve pervasızlık beni de ateşlendiriyor. Mektep kaçağı çocuklar gibi sevinçle soyunuyoruz. Silahlarımızı elbiselerimizin içine sararak hepsini birden bohçalayıp, sırtlarımıza bağlıyoruz. Sonra, hep birden genç bir söğüdü kökleyerek dallarını koparıp atıyor ve sırık gibi elimize alıyoruz. Ben, en önde, el ele suya giriyoruz. Çay, korktuğumuzdan daha az derindir. Fakat, ortaya doğru diz kapaklarımızı, sonra kalçalarımızı aşmaya başlıyor. Üstelik, akış da çok serttir. Bundan en çok zarar gören, en küçük boylumuz olan jandarmadır. El ele tutuşarak bir horon oynar gibi akıntı ile boğuşuyor ve birbirimizi desteklerken biçarenin, birbirine bağlayarak astığı çizmeler çaya düşüyor. "Ülen, ülen, ülen" diye bağırarak onları kurtarmaya çalışırken, bu sefer de kendi ayağı kayıyor. Her ne ise onu da, çizmeleri de kurtararak karşı yakaya ayak basıyoruz.

***

Ateşin yandığı yer, ilk önce gece karanlığında bana görünmüş olduğu kadar yakın değildir. Üstelik de epeyce yükseklerdedir. Yola, ize benzer bir şey bulunmadığı için kararlamadan gidiyoruz. Orman bekçisi buraları çok iyi tanımaktadır. Üstelik de son askerliğinde Eğridir'de dağ talimleri yapmış olduğu için işimize yaramaktadır.

Ateş, arasıra kayboluyor; o zaman istikametimizi şaşırarak ne tarafa yöneleceğimizi bilemiyoruz. Fakat az sonra tekrar görünüyor. Hep bir kır namazgâhı mihrabına benzeyen aynı kayayı yalayıp geçmesine âdeta önümüzden yürüdüğüne inanacağım. Ben, masallardaki yolunu kaybetmiş gece yolcularını peşine takıp kurtulmayacağı yerlere çeken peri ateşleri gibi dağın böyle aldatıcı görünüşleri olduğunu öteden beri bilirim.

Güçlükle tırmandığımız tepeciklerde kendimizi birdenbire derin çukurlar karşısında buluyoruz. Bunları karanlıkta inmek ve yokuşu ikinci bir defa çıkmaya başlamak lâzımdır. Yolu uzatan, ateşe istikamet değiştiren de zaten budur. Dağ, ihtiyarlamış dağ olduğu için inişler de, çıkışlar kadar zordur; tuttuğumuz taş parçasının kopmayacağından, ayaklarımızı bastığımız toprağın bizimle beraber göçmeyeceğinden emin olamıyoruz. Fakat en eziyetlisi zaman zaman duvar gibi alnımıza çarpan blok halindeki kayalardır. Arada bir Ferhat'ın elektrik fenerini yakıp söndürdüğüm zaman içlerinde geniş yarıklar görünüyor. Bunların bir tanesinde, ağzını örmüş kaya sarmaşıkları arasından âdeta bir yeraltı ormancığı gördük. Bekçi seslenince, içinde adamlar saklı imiş gibi akisler verdi; başımızın üstünden, âdeta insan haykırışlarıyla acayip birtakım kuşlar kaçıştı. Bu kayalara tırmanmak zordu; çünkü ip, kanca vesaire gibi aletlere ihtiyaç vardı. Biz, birbirimizin kafalarını, omuz başlarını merdiven gibi kullanarak, biraz evvel çayı geçerken olduğu gibi zincirler meydana getirerek bunu yaptık.

Bir yerde yine jandarmanın bacaksızlığı yüzünden dik bir kayanın içine oyulmuş, ocak bacası gibi bir yarığı çıkmak için âdeta bir sirk oyuncusu numarası yapmam lâzım geldi. Benim için de, Osman ile bekçi için de pek bir güçlük yoktu. Fakat jandarmanın boyu bunu kendiliğinden yapmasına müsaade etmiyordu. Ben, yukarıda çizmelerimi çıkardım; çıplak ayaklarımı, trapez cambazları gibi, sağlam bir taşın sivrisine kenetleyerek tepe aşağı sarktım; ayrıca Osman da dizlerini gererek sımsıkı ayak bileklerinden yakaladı. Aşağıda orman bekçisinin omuzlarına çıkmış olan jandarmayı koltuk altından yakalayıp yukarıya çekmeye başladım. O da elleriyle benim başıma,

omuzlarıma yapışıyor, çıplak ayaklarını pergel gibi açıp, kenardaki çentiklere dayayarak yükümü hafifletmeye uğraşıyordu. Ben, bu vaziyette pençeleriyle koyun kapıp kaldıran bir canavar kuşa benziyor olmalıydım. Adamcağızın ayaklarının ikide birde çentiklerden kurtulması beni şiddetle tartıyor, bileklerimin birdenbire bir laçka yapması tehlikesi hasıl oluyor. O vakit, yardımcı bir kuvvet olarak dişlerimi kullandım ve adamcağızın ceketinin omuzundan yakaladım. Dişlerim, biraz da etine geçmiş olacaktı ki, biçare, garip bir sesle: "Oy... oy... oooy" diye bağırıyordu.

Hasılı, jandarma, epeyce örselenmişti. Fakat gayretli bir adamcağızdı. Yukarıda kıç üstü yere oturarak bir yandan elleriyle tabanlarını ovuşturuyor ve kanlarını silerken bir yandan da bana: "Diyelim ki benimkisi zenaat, Cenab-ı Hak, benim rızkımı da bu yükten halk etmiş... İlle sen, yolcu adam, ne diye rahatını bırakır, bizimle beraber sıkıntıya sokarsın tatlı canını!" diyor; sonra, sağ kalırsak Meşeli Kaymakamı'na bunları anlatarak geçen yıldan kalmış üç maaşı için iltimas yapmamı rica ediyor.

Bu gece yaptığımız yürüyüş, başka zamanlarda, kan tere batmadan yapılacak işlerden değildir. Fakat bizim de tam tersine harcadığımız gayretin ateşiyle, ıslak elbiselerimiz sırtımızda takır takır kurumaktadır.

Artık, ateşin çok yakınındayız. Ben, bu yorgunluktan bir netice çıkacağına hâlâ kendimi inandıramıyorum. Soyguncu ne diye bu kadar yakınlarda konaklar ve üstelik açık ateş de yakar? Bu düşüncemi Osman'a da söylüyorum. O, makul bir cevap veriyor: "Onlar devletin bu saatte buralara zahmet etmeyeceğini bilirler, diyor, ferman padişahın, dağlar bizimdir."

***

Artık, yolumuzun sonuna varmışızdır. Taşocağının ağzında, dipteki ateşin akisleriyle bize bir helyosta gibi kılavuzluk etmiş olan kayanın yanındayız. Ocak; huni biçiminde geniş ağızlı bir kuyudur. İçindekiler kendilerini ayaklarıyla bir kapana kıstır-

mışlardır. Bizden kalabalık da olsalar kendilerini bastırmak güç olmayacaktır. Bu birkaç saat içinde arkadaşlarımı tanımışımdır. Osman, onları rastgele seçmemiştir. Orman bekçisi de, hatta ufak boyuyla bir karikatüre benzeyen jandarma da çetin adamlardır.

Hasılı, burada bu geceki zahmetimize değecek bir oyun çıkarmak şansımız büyüktür.

Ocağın kenarları çıkılması güç bir duvardan farksız; karanlığa alışmış gözlerimle yalnız karşı kenarda bir geçit görüyorum. Birimiz onun ağzını tutmaya gittiği gibi mesele yoktur.

Osman:

— Bırakmadın arkadaşları da beraber getirelim bey, diyor, iyi yapmadın.

— Lüzum olmayacak onlara Osman, diyorum, dört bir taraftan birkaç düdük ve havaya bir, iki el tüfek kâfi gelecek. Sarıldıklarını sanarak teslim olacaklar.

Bu işin kan dökülmeden bitmesi Osman'ın âdeta neşesini kaçırıyor. Aşağıdakiler rastgele soyguncular değildir. Yukarı Sazanlılardır. Bir ümit gibi: "Bilmezsin o engerekleri bey... Birkaçı postu vermeden teslim olmaz... Görürsün!" diyor.

— Olmazsa senin bombayı ocağın boş bir köşesine sallayıveririz, diye şaka ediyorum.

Osman, başını çevirerek yüzüme bakıyor; bu bakış, korkunçtur. Düşünmeden ona tehlikeli bir telkin yapmış olmaktan şüpheleniyorum. Bu saatte burada yapacağımız şey, normal bir takip, hatta bir çete kavgası değildir. Onlardan çok gaddar ve amansız bir kan davası kavgasıdır. Aşağı Sazan'dan Söğütçük'e gelirken Osman'ın geçen yıllardaki savaşlarını, kendisinden iki yaş büyük kardeşinin Yukarı Sazanlılar tarafından öldürüldüğünü nasıl bir çehre ile anlattığını, o esnada avuçlarının içini tırnaklarıyla nasıl paraladığını hatırlıyorum. Osman'ın bu andaki çehresi yine o çehredir. Sonra, Bozova mahkemesinde resimlerini yaptığım dargın adamların çehreleri gözümün önünden geçiyor. Bunlar, bu fırsatta birbirlerinin arkasını kolay kolay bırakmak istemeyeceklerdir.

Küçük yaşından beri, vukuatın beni içine attığı kargaşalarda "Niçin? Kiminle?" diye düşünmeden, hakkın daima kendi tarafımda olmasından bir an şüphe etmeden dövüştüm. Fakat bu seferkini, sebepsiz bir işgüzarlık yapayım derken, bir kan davasına karışmayı cinayetlerin en tiksindiricisi gibi görerek ilk defa kandan iğreniyorum.

— Osman, ver o belindeki bombayı bana...

Osman'ın çehresi o biraz evvelki güzel ve açık köy çocuğu çehresi değildir. Dişleri, ağzındaki kemiği almaya kalkışılmış bir köpek gibi sırıtıyor, hırıldıyor.

Fakat ben de ondan daha az gergin halde değilim. Bileğini tutarak sakin, fakat mutlaka itaat isteyen bir sesle:

— Ver onu kumandanına, diyorum.

Evet, bu, mutlaka itaat edilmesi lâzım bir emirdir ve Osman askerdir. Osman'ın yalnız avucumun içindeki bileğinde değil, bütün vücudunun içinde bir zembereğin birdenbire boşandığını hissediyorum. Bir şey söylemeden bana bombayı veriyor; öpüşüyoruz.

Yapılacak şey basittir. Osman'la beraber, her ihtimale karşı yine sürüne sürüne çukurun kenarına gitmek ve aşağıdaki vaziyeti iyice görebilmek için ateşin alevlenmesini beklemek... Orman bekçisi, biraz ileride, jandarma, geçidin ağzında benden emir bekleyeceklerdir.

Bulunduğumuz yerden, ocağın koyu karanlığı içinde, epeyce bir zaman sönük bir kıvılcım yığınından ve ancak kımıldanışlarından farkedebildiğimiz gölgelerden başka bir şey göremiyoruz. Sonra da ara sıra çocuk ağlamasına benzer garip bir ses. Ben, tekrar şüphelenerek:

— Osman, bunlar göçebeler, yahut çingeneler olmasın sakın? diye soruyorum.

— Yok bey, ne arar burada öyle insanlar?

— Gölgeler, bana çocuk gölgeleri gibi görünüyor.

Osman: "Karanlıkta öyle görünür" diyor; fakat o da şaşırmıştır.

Nihayet, ateşe yine kuru otlar, yahut çalılar atılmış olacak ki, birdenbire sarı bir alev parlıyor. O zaman, ateşin etrafında birkaç çocuğun dolaştığını, daha başkalarının şurada burada köpek

yavruları gibi kıvrılıp yatmış olduklarını açıkça görüyoruz. Osman, bunların arasından büyük insanlar da bulunduğunu sanmaktadır. Fakat ben, onu dinlemeden yerimden kalkıyor: Osman'a: "Sen birkaç avuç taş serpele... Dikkatlerini bu tarafa çek!" dedikten sonra kayaların, gözüme kestirdiğim bir yerinden aşağı inmeye başlıyorum... Bunlar, hakikaten çocuklardır. Pek yakınlarına yaklaşıncaya kadar beni farketmiyorlar, fakat ocağın alevinde beliren kocaman hayaleti görünce bir haykırışmadır kopuyor. Uyuyanlar uyanmışlardır. Çığlık çığlığa oradan oraya koşuşuyorlar, birbirlerine takılarak yere düşüyorlar.

Ferhat'ın elektrik fenerini kullanmanın tam zamanıdır. Onu oradan oraya dolaştırırken çocuklardan birinin hareketleri dikkatimi çekiyor ve ışığımı ondan ayırmıyorum. Bu hareketler, âdeta düzgün, ölçülü büyük adam hareketleridir... Kocaman bir taş blokunun kenarına boylu boyunca uzanıyor kolunu altına sokarak bir uzun tüfek çıkarıyor, sonra tekrar ayağa kalkarak onu bana doğru çeviriyor. Hareket, o kadar azimli ve hesaplıdır ki, ateş edeceğine şüphe yoktur. Fakat çok yakınındayım. Bir sıçrayışta elini yakalıyorum. Korkunç bir büyük adam küfürü savurarak bileğimi ısırmaya uğraşıyor, sonra başına inecek bir yumrukla yere yıkılmayı bekleyerek omuzlarını kısıyor. Ben, onu çenesinden tutarak yüzünü yüzüme çeviriyor ve tekrar fenerimi yakıyorum. Bu, ancak on dört, on beş yaşlarında karayağız çopur bir çocuk çehresidir. Şaştığım şey, elektriğin kuvvetli ışığında kırpılan gözleriyle, korkmadan, yüzüme bakmaya cesaret etmesidir. Vücudu ellerimin içinde şakır şakır titrediği halde, yüzü, diri yakalanmış bir yırtıcı kuş yüzü gibi tamamıyla ifadesizdir.

— Utanmadın mı sen? diye soruyorum. Oysa ki üstümdeki üniforma, elimdeki tabanca ile, belki başka bir yerden de bir tecavüz olur diye arkamdaki taşa dayanmış sırtımla asıl utanması lâzım olan, hayatımda hiçbir defa başıma gelmediği halde utanan ben kendimim. Hatta bu yersiz suali aklıma getirmiş olan da belki yine bu utançtır.

Çocuk, bana cevap vermeyince başka şeyler soruyorum. Ba-

şını, boynunu yana çevirerek susuyor ve artık bana bakmıyor. Bu jestte Bozova Ağır Cezası'nda hakimlere bakmamak için hep birden dışarıdaki güneşe bakan adamların jestini görür gibi oluyorum. Konuşmaya zorlamak için şiddetle canını da yakacak olsam, vücut kıvranacak, inleyecek, fakat bu baş, aynı küskün inat ile susacaktır.

Bize yol gösteren ateşte bir keçi kebabı çevrilmiş olduğu görülmektedir. Bu keçi, Meşeli şosesi üzerinde soyulan kaptıkaçtı yolcularından birinindir. Ateşin etrafında kemik parçaları, ekmek ve daha başka yiyecek kırıntıları sürünmektedir Maskeli çetenin kendine burada mükellef bir ziyafet çektiği görülüyor. Keçinin geri kalan parçaları kocaman bir sırığın üstünde kızarmaya devam ediyorlar; yağlarını damla damla altındaki çalı çırpı ateşinin kıvılcımlı külleri üstüne döküp parlatıyorlar. Koşuşmalar, haykırışmalar kesilmiştir artık. Yalnız, ocaktaki mağara gibi oyukların birinde yukarıda işittiğim çocuk ağlaması kalmıştır. Etraftaki karanlıkta yer yer kedi gözü gibi gözler parlıyor. Feneri etrafa dolaştırıyorum. Onun bulanık ışığı içinde, üstlerinden paçavralar sarkan yarı çıplak, irili ufaklı çocuk hayaletleri geçiyor. Oldu olacak, soyguncuların kaptıkaçtıdaki yolcuların elbiselerini soyarak mebusun ceketini, Belediye Reisi'nin pantolonunu, kol ve paçalarını sıvayarak, sırtlarına geçirmemiş olduklarına hayret ediyorum.

Haydutların birkaçı geçitten kaçmaya savaşmışlar, fakat jandarmanın elindeki yanar çıradan ürkerek geri dönmüşlerdir.

Şimdi ağır ağır yaklaşıyorlar ve garibi şu ki, bunu yaparken teslim olan büyük insanlar gibi ellerini havaya kaldırıyorlar. En önlerinde hemen hemen elimdeki çocuk yaşında bir büyük çocuk vardır. Fakat o, biraz daha kısa boylu ve ufak tefektir. Feneri yakından yüzüne tutuyorum. Karışık kızıl saçlar altında çıkık alnı, birbirine çok yakın mavi gözleriyle, top burunlu, top çeneli bir tavşandudaktır. Yırtık üst dudağı ona gülüyor gibi bir manzara vermektedir. Çetenin ikincisi olduğu, halinden bellidir. Fakat o, arkadaşı gibi vahşi değildir. Hatta tam tersine yılışık ve dalkavuk bir hali vardır. Yere diz çökerek kunduralarını öpü-

yor, sonra, her sorduğuma açık ve düzgün cevaplar veriyor. Öğreneceğimi öğrendikten sonra ağlayanın kim olduğunu soruyorum. "**Bacak**" diyor. Çetenin en küçüğü olduğu için onu **Bacak** diye çağırırlarmış. Bugün ayağının biri yanlmış... Onun için ağlarmış.

Az sonra, Osman'la orman bekçisi de yanıma inmişlerdir. Bekçi de, nöbet bekleyen jandarma gibi çırasını yakmış olduğu için artık karanlıkta değiliz. Çocuklar, yeni gelenlere karşı bende bir emniyet seziyor gibi birbiri ardınca arkama toplanmışlardı.

Ümitlerinin boşa çıktığını gören Osman da, bekçi de acınacak haldedirler. Az sonra bekçi, benim arkamda ve gölgemde duran çete reisini görmek için çırasını kaldırıyor ve onu tanıyarak birdenbire kuduruyor. Korkunç bir sesle:

— Müslim ha! Vay köpek... En son elime düşürdü Allah seni... diye bağırıyor.

Daha da bağıracaktır, fakat ağzı açık olduğu halde boğazından bir hayvan hırıltısından başka ses çıkmıyor. Buna karşılık elindeki bilek kalınlığında yanar çıranın bir şimşek hızıyla vınlayarak havaya kalktığını görüyorum. Bir saniyede çocuğun başı parçalanacak ve bu, bazı katillerin mahkemede, "nasıl olduğunu bilmiyorum" diye anlatarak yargıçları güldürdükleri gerçekten şuursuz cinayetlerden biri olacaktır. Ben de o anda ne yaptığımı gerçekten bilmiyorum... Bekçinin kolu birdenbire gevşeyip düşüyor, ona ağır bir sesle:

— Geçmiş olsun arkadaş, diyorum.

Yüzünü tanımadığı halde, bu çocuğun ismi Osman'da da aynı öfkeyi uyandırmıştır. Fakat o, kendini tutuyor, bana kinle:

— Niçin bırakmadın öldürsün, diyor, çocukları böyle olursa büyükleri ne yapmaz? Demek beş, on yumurcak burnumuzun dibinde araba soydular, namusumuzu bir paralık ettiler... Düşün Bey... Bu saatte koca vilayetin şosesinde geliş gidiş duruyor. Belki telefonlar işliyor, dört bir taraftan jandarma kolları geliyor... Belki Bozova Valisi'ni uykudan uyandırıyorlardır... Ankara ve İstanbul gazetelerine telgraflar uçuyordur... Vah, yazık bu memlekete...

Osman, avuçlarıyla yüzünü kapayarak yere çöküyor ve bu

sefer biraz kendini toplamışa benzeyen bekçi söylenmeye başlıyor:

— Bırakmalısın bizi bey... Şuraya bir ateş yakalım; bu engerek yavrularının hepsini içine atalım... Hükümet bilmem ne yapar bizi? Belki de asar... Ama bizden ne Allah sorar bunların hesabını, ne Peygamber... Sevabı Hac sevabını geçer.

Bekçinin yanar çırası havaya kalktığı zaman çocuklar kısa bir zaman çıplak ayaklarıyla, sırtlarında havalanan yırtık paçavralarıyla, ürkütülmüş tavuklar gibi etrafımızda âdeta uçuşmuşlar, sonra yine benim arkama sinmişlerdir.

Bekçi, kendilerini ateşe atmak lâzım geldiğine yemin ederken çetenin büyücekleri bunun bir edebiyat olduğunu anlamaktadırlar. Fakat pek küçükler işi ciddiye alıyorlar, kocakarılar gibi yere çömelerek başlarını avuçları içine almış, haykırışmaya cesaret edemeyerek buruşmuş yüzlerinde komik hareketlerle kuru kuru ağlaşıyorlardı. Saçları makasla yol yol kesilmiş pek sıska yüzlü biri, ağız mızıkası çalar gibi bir elinin parmaklarıyla dudaklarını tırmalayarak başını iki yana sallıyor, bir yandan da kendini tutamayarak yere işiyordu.

Ben de Osman ve bekçi ile acı konuştum:

— Bakınız, ordumuz, jandarmamız, milli kuvvetlerimiz; tüfeklerimiz ve bombalarımızla bir haydut çetesi teşkil ettik, dedim, bizim için ne iftihar! Fakat bunlar esirlerimizdir. Esire dokunulmaz. Onları takımıyla devlete teslim ederiz. Asar mı, yoksa bekçi arkadaşın istediği gibi yakar mı? Bu, ancak onun bileceği şeydir.

Bekçi, şaşkın şaşkın yüzüme bakıyor. Fakat Osman beni anlamıştır.

— Ayıplama Bey... Bu Yukarı Sazan bizi insanlıktan çıkardı, diye âdeta özür diliyor.

Osman, tertemiz bir insandır. Aşağı Sazan'ın en eski ve en büyük ailesinin çocuğudur. Üstelik Bozova'da ortamektep tahsili de yapmıştır.

***

Jandarmayı da artık elinde çırasıyla, yanımıza çağırmış bulunuyoruz. Haydutları takımıyla ona devir ve teslim etmek lâzımdır.

O, kaptıkaçtıdan alınıp getirilmişi ve henüz ipleri sökülmemiş iki şişkin bavula bakarak:

— Şunların ipini çözsek de keratalann ikişer ikişer ellerini bağlasak, diyor.

Osman, bu defa benim biraz evvelki ağzımı kullanarak jandarmaya:

— Ne diye kelepçe getirmedin? diyor.

O, utanır gibi oluyor.

— Yok hani sanki kaçmasınlar diye, karanlıkta keçi gibi oraya, buraya dağılıverirlerse nereden yakalarız?

Ayağı yaralı çocuk, arada bir, ağlayıp bağırmaya devam etmektedir. Fakat biz, artık onun sesine alışmışızdır... Arkadaşlardan ayrılarak onun bulunduğu tarafa doğru yürüyorum. Arkamdan omuz başım diyebileceğim kadar yakınımdan biri gelmektedir. Dönüp bakıyorum: Müslim, hâlâ kendisini elimle tutup çekiyormuşum gibi benden ayrılmıyor. Sebebi? Öteki arkadaşlarımla yalnız kalmaktan mı korkuyor? Bunu zannetmem. Çünkü bekçi yanar çırasını havada salladığı zaman ben kendim ne yapmış olduğumu pek hatırlamıyorum. Fakat avucumu siper ederek koruduğum başında en küçük bir kaçınma hareketi hissetmemiş olduğumu hiç unutamayacağım. Başına inecek yanar sopayı önlenmez bir kader hükmü gibi beklemiştir. Eski senelerde karışık eşkıyalık ve isyan bölgelerinde bazı yarı vahşi kabile ve aşiret çocuklarının kurşuna dizilişlerini hatırlarım. Göğüslerine çevrilmiş tüfek namlusuna, bilmiyorum nasıl bir terbiye ve telkinin tesiri altında, aynı sakin tevekkülle bakarlar; vuruldukları zaman çok kere kendilerini yere yıkılmak zilletinden korumak ister gibi iki dizleri üstüne düşerler ve o vaziyette, dua eder gibi ölürlerdi.

Biraz evvel bana silah çekmiş olan bu çocuğu peşime takıp sürüklemiş olmak, bilmiyorum niçin, bana hüzünle karışık bir gurur veriyor. Fakat o, yine de bana dargındır, düşmandır. Arabadan alınmış bir battaniye üstüne yatırılmış çocuğun yarasını, gömleğimden koparılmış bir parça ile sardığım sırada, sırf kendisini konuşturmak için sorduğum birkaç suale yine cevap vermiyor.

***

Artık çeteyi önümüze katıp yola düşmekten başka yapılacak şey kalmamıştır.

Arabadan alınıp getirilmiş birkaç bavul ve sepet, ufak tefek bazı eşyalar, yolcuların para cüzdanları ve keseleri bir araya toplanmıştır. Fakat bizi asıl şaşırtan şey çetenin silah deposudur. Gizli bir kaya kovuğu içindeki bu depodan akla gelmez şeyler çıkmıştır; bir beylik mavzer, eski tabancalar, iki kasatura, bir kılıç, kamalar, bıçaklar ve bir alay fişek... Kendisine bir şey sorulmadan bize bunları teslim eden o tavşandudak çocuktur. Onun bir tahta kutu içinden bir de el bombası çıkardığını görünce jandarma, incecik bir sesle: "Amanın dirim! Oynama ülen onunla!" diye bağırarak çocuğun eline sarılıyor ve bombayı yere düşürüyor. Bu sefer hep bir ağızdan bir; "Amanın" çığlığı daha ve hemen arkasından çocuklar da beraber olduğu halde, çangır çıngır kahkahalar...

İş ciddileşiyor, çete diye eğlendiğimiz şeyden akla sığmaz bir korkunç gerçek çıkıyor: Büyükleri güldüren budur; facia bir dereceyi aştığı zaman, gerginliği yapan zemberekler kırılıp boşanıyor ve o anda insan, ancak gülüyor. Çocukların neşesine gelince, onlarınki kuklayı karagözü seyreden küçük aile çocuklarının neşesi kadar temiz, masum ve mesut bir neşedir. Biraz evvel orman bekçisinin yakacağı ateşte öleceğine, şakır şakır titreyen ve işeyen o yüzü kaşık kadar sıska çocuk da onlarla beraber gülüp seviniyor. Etrafımızı saran kayaları çıngır çıngır öttüren ve yaşama sevinci denen şeyin tam sesi olan çocuk kahkahaları!...

Jandarma:

— Nenize guleniz ülen? Nenize guleniz? Şu kılık kıyafetinize mi? Birazdan Aşağı Sazan'da yiyeceğiniz zopa ziyafetine mi?

Ne o, ne de Osman'la bekçi bunu, arada bir köyde fazla çoğaldıkça bir sepete doldurarak Aşağı Sazan çayında boğmaya götürdükleri köpek enciklerinin birbiriyle boğuşarak yaptıkları şenliği anlamadıkları kadar anlamazlar. Bununla beraber bu üç adamın içlerinde de gizliden gizliye bir şeyler çalışmaktadır. Bir kere yürekten gülmüş oldukları için öfkelerinin artık o kadar zehiri kalmamıştır. Sonra ne olsa babadırlar. Öyle ki, Osman, işi bir oyun çıkarmaya kadar götürüyor, bana:

— Kumandanım, izin verirsen şu haydutları bir kere de silahlarıyla görelim, diyor.

Biraz evvel tüfekleri muayene ederken ikisinin dolu olduğunu görmüş ve yine kuru sıkı bağırıp çağırmalarla boşaltmış olan jandarma, onları bir hırdavat sergisi düzenler gibi bir taşın üstüne sıralamıştır. Osman, ellerini birbirine vurarak bir "Hazırol!" kumandası veriyor, onları hep bir araya topladıktan sonra:

— Hadi ülen... Şunları takıp takıştırın da bir gösterin kendinizi... Bacak kadar boylarınızla nasıl yediniz şu haltı?...

Her şey ne kadar çabuk unutulmuştur yarabbi? Çocuklar bir askerlik oyununa çağrılmış gibi, bir mektep bahçesi sesleriyle silahlara koşuşuyorlar, hiçbir karışıklık çıkmadan herkesin kendi silahını alması bana hayret vermektedir. Onlara âdeta muntazam asker talimleri yaptırılmıştır. Büyükler büyük silahları alıyorlar, paçavralarının üstüne fişekler takıyorlar. Daha küçüklerin ellerinde kama, bıçak, hiç değilse bir sopa vardır.

Orman bekçisi hiç kımıldamadan arkamda duran Müslim'e dişlerinde yalancı bir canavar sırıtmasıyla:

— Hadi, ne beklersin? Geçsene çetenin başına! diyor.

Hayır! Bu oyun Müslim için çok fazla ciddidir! Arkamda omuzuma dokunurcasına bana sokulmasından imdat aradığını hissediyorum. Zorlanırsa karşı duracak ve hava yeniden bozulacaktır. Onun için ben araya giriyor, kumandayı, Müslim'in yardımcısı ve çetenin erkân-ı harbi, yahut politikacısı olduğuna ar-

tık şüphe kalmayan tavşandudağa veriyorum. O, iple beline takılmış Arap cembiyesi biçimindeki eski redif zabiti kılıcıyla buna hazır ve kendini göstereceğine memnundur.

Önümüzde, jandarma ile orman bekçisinin elinde yanan çıraların ışığında bir geçit resmi başlıyor. Çocuklar kendilerini beğendirmek için yanıyorlar, ne kadar kendilerini gösterirlerse o kadar aleyhlerine çıkacağını düşünmüyorlar. Biraz önce korkudan işemiş olan sıska çocukta bile bacaklarını açarak yürürken bir gösteriş edası vardır.

Başımı çevirmeden arkamdaki Müslim'e yavaşça:

— İyi talim ettirmişsin onları... Aferin Müslim, diyorum.

Cevap vermiyor. Fakat soluğundan bir heyecan geçirdiğini, bu beğenişimden memnun olduğunu anlıyorum.

Geçit esnasında çocukların kıyafetlerine ve ciddiyetlerine bakarak bu karnavala sık sık gülüyoruz. Osman'ın da dediği gibi bu saatte belki Bozova Valisi'nin kazalarla telefon ve telgraf muhabereleri yapmakta olduğunu âdeta unutuyoruz.

Ancak Osman, işi bu kadarla bırakmıyor, bir tahkikat başlangıcı olarak çocukların kaptıkaçtıyı nasıl çevirdiklerini de öğrenmek istiyor. Onlar, bunu da yadırgamıyorlar; bir marifet yapar gibi sevinçle sırtlarındaki paçavraları çıkarıp başlarına sararak taşların arkasına siper almaya koşuyorlar ve yalnız gözleri açık tüfeklerinin namlularıyla yolu tehdit ediyorlar.

Evet, oyun, adamakıllı tertiplenmiştir, kaptıkaçtı yolcularının, şişman Belediye Reisi'nin gümüş kordonlu saati müstesna, neleri varsa bırakmış, elleri havada, başlarını çevirmeye cesaret edemeyerek tırıs tırıs Küçük Sazan yolunu tutmuş olmalarına hak verdirecek gibidir.

Oyunda yalnız, elinde silahıyla yolun ortasına çıkmış olan başoyuncu eksiktir. Çocuklar ve hele küçükçeleri yaptıkları işin vahametini o kadar az anlıyorlar ki, bizim güldüğümüzü görerek âdeta şımarmakta ve neşelenmektedirler. Hatta jandarmanın: "Gülün bakalım gülün... Başınıza geleceği bir bilseniz gülmezsiniz!" diye söylenmesini de yine bir kuru tehdit ve şaka sanıyorlar.

Öte taraftan da orman bekçisi, bu oyuna aldanan kendisi imiş gibi tekrar köpürmektedir:

— Vay köpeğin encikleri... Ben orada olmalıydım da sizi bacaklarınızdan yakalayıp dereye savuru savuruvermeliydim.

Jandarma, buradaki eşyanın nasıl taşınacağını soruyor.

Osman:

— Keratalar buraya katırla getirmediler ya... Nasıl getirdilerse götürürler, diyor.

Silahlar için de bekçinin bir teklifi vardır:

— Demincekki gibi takıp takıştırırlar tüfeklerini, süngülerini... Aşağı Sazan'a öyle girerler... Millet görsün bu keratalarn marifetini...

Osman:

— Ahali onları böyle görürse akrep gibi tabanlarıyla ezi eziverir... O da olacak inşallah, ama daha sırası değil, diyor.

Ben de kenardan sesleniyorum:

— Burada bacak kadar bir yumurcak da var... Üstelik de ayağı yaralı... Yürüyecek gibi değil... Bırakıverelim onu burada... Sayı ile teslim almadık ya...

Düzenim bu sefer tutuyor ve Müslim söylediğimi sahi sanarak nihayet benimle konuşmaya razı oluyor; soğuk bir sesle:

— Çocuktur o bey... Kabahati yok... Günah... Onu ben omuzumda taşırım...

Ben, bir zafer kazanmış gibi mağrur: "Olur Müslim" diyorum ve arkama dönerek, dişlerini birbirine çarptıran muşta ile çenesini okşamaktan kendimi alamıyorum.

***

Ocakta biraz kıvılcım kalmıştır. Sırığın üstündeki etler hâlâ pişmeye ve yağlarını damla damla ateşe dökmeye devam etmektedirler. Bu taşocağında yangın tehlikesi bulunmamakla beraber orman bekçisi, meslek alışkanlığı ile kıvılcımları çiğnerken dayanamıyor; kebap sırığından bir parça et kopararak ağzına sokuyor ve soruyor:

— Ülen koyun mu bu?

Tavşandudak, hemen cevap veriyor:

— Aa amca geçi... Geçi...

— O da mı vurgun, Allah belânızı versin!

Aklıma bir şey gelerek son müdahalemi yapıyorum:

— Osman, gel, izin ver de yumurcaklar şunları yesinler... Öyle gidelim...

Arkadaşlar hırsıza çaldığı şeyi yedirmeyi tuhaf buluyorlar ama ben: "Aşağıda onun her lokmasını nasıl ödeyeceklerini benden iyi bilirsiniz!" deyince, razı oluyorlar.

O ne sevinç; bir düğün sofrasında gibi o ne kapış kapış bir yemek yiyişti... Yaşları epeyce büyük olanlar bile sonsuz bedbahtlıklarının kıl kadar farkında değiller. Duvar kovuğunda çalı, ot, bir parça nem ve güneşle nasıl yaşama bayramını yapıyorsa, onlar da öyle. O kadar ki, bu şuursuzluk Osman'a, bekçiye, jandarmaya da sirayet etmiş... Her şey unutulmuştur. Hepimiz hayatın bir mütareke ve barış saatinde gibiyiz. O kadar ki, bizim arkadaşlar da ara sıra ateşe eğilerek hırsızlık etten bir iki lokma alıp yiyorlar. Çocuklardan biri elindeki kemiği şakadan kapan arkadaşını şakadan jandarmaya şikâyet ediyor; âdeta bir aile çocuğu nazlanışı ile: "Bak amca, ne yapıyorlar bana?" diyor. Jandarma amca da, "Rahat dur ülen... Keserim kulağını!" diye şakadan öfkeleniyor. Bir başkası elindeki kemikten bir aşıkkemiği çıkarmıştır. Toprağa ve üstüne sürüp temizledikten sonra birkaç kere yere atarak eğleniyor, sonra özene bezene gömleğinin bir ucuna sarıp düğümlüyor. O, bu işi bitirinceye kadar, hatta bitirdikten sonra da bir müddet gözümü üzerinden alamıyorum: "Nerede gördüm bu çehreyi ben?" diye düşünüyorum. Fakat biraz sonra başka bir vaka bana aradığımı bulduruyor.

Bu eşkıya yatağının içecek suyu da vardır. Çocuklar ara sıra kenardaki bir çukura girip çıkıyorlar ve ağaçtan oyulmuş bir çamçakla su içiyorlar. En küçüklerinden biri bana da getiriyor: "Acep su içermin amca?" diyor. Saçları, gözleri kapanacak kadar uzamıştır. O kadar ki, ancak burnunu ve çenesini havaya kaldırdığı zaman yüzüme bakabiliyor. Hafif bir şaşılığı olan boncuk gibi iki göz...

Birdenbire yerimden kalkıyor ve uzun bacaklarımı birbirine vurup silkinerek oradan uzaklaşıyorum... Eşini pek nadir duymuş olduğumuz mızmız bir merhamet ve şefkat heyecanı için-

deyim: "Dikkat! Sen galiba hapı yutuyorsun Ömer!" diye kendi kendime söyleniyorum. Derdim bir kere daha tepmiştir. Gözümün önünde yine adını bilmediğim küçük kızın yüzü ve sesi vardır: "Su getirdim sana ben!" Aşıkkemiğini özene bezene gömleğinin ucuna sarmış olan çocuğun hareketinde de yine onun cebindeki bez parçasından çözüp bana verdiği cevizler, sonra iki mavi boncuğu ufacık parmaklarıyla tekrar oraya sarıp sarmalayışı...

Güzel ama bu çocuklar nasıl oluyor da bu kadar birbirlerine benziyorlar?

Arkadaşları beklemeden ağır ağır ocaktan çıkmaya başlıyorum. Güneşte hafif bir sabah ağartısı belirmeye başlamıştır... Dışarı çıkınca bunun ovanın sonunda yeni doğmaya başlamış bir aydan ileri geldiğini anlıyorum. Kolumdaki saate bakıyorum. Daha gecenin ikisi. Bu kadar az zaman içinde bu kadar vaka nasıl geçti? Hayatımın bir dönüm noktasına erişmiş olduğumu artık cesaretle kabul etmek lâzımdı. Onunla beraber de daha birçok şeyleri...

Askerliğim, son yıllardaki şeklinde, daha doğrusu her zamanki şeklinde, vakalarla dolu olarak daha bir zaman sürmüş olaydı, artık ne işe yarayacaklarını bilmediğim uzun bacaklarımı ve uzun kollarımı sallayarak böyle ağır ağır dolaşmaya ve düşünmeye mecbur kalmasaydım, belki bir zaman daha bunun farkında olmayacaktım... Bozova diye rastgele bir istasyonda çocukça bir sebeple çantalarımı vagon penceresinden atmayacaktım. Günlerce, başıboş, Bozova sokaklarında dolaşmayacaktım. Haydi Ömer, kabul et ki bütün bunlar o adını bilmediğin çocuk yüzündendir. Hatta bu gece, bu saatte burada bulunuşun bile niçin? Terhis kâğıdını aldıktan sonra seni nereye götüreceğini bilmediğin bir trende, bir yarım uyku içinde bir türlü çözemediğin şey galiba bu yabancı tepenin yabancı ayı altında kendini açığa vuracak!

Kervan yola düzülmüştür. Müslim'i üzerine bir yük beygiri gibi sarılmış bir alay eşya ve üstelik de yaralı çocukla yine omuz başımda buluyorum. Bir ara derin derin soluduğunu işiterek: "Ver onu bana!" diyeceğim geliyor. Fakat diyemiyorum.

Ben, artık burada bir yabancı olduğumu bilmeliyim. En kısa yoldan, bu vilayeti bırakıp gitmek zamanı gelmiştir artık.

Müslim'e, bundan sonra benden bir şey ummamak lâzım geldiğini anlatmak için: "Haydi, onlardan ayrılma!" diyor ve yalnız kalıyorum. Biraz sonra Osman'la arkadaşları yanıma geliyorlar. Onlarla da artık konuşacağım kalmamıştır. Az sonra söyledikleri şeyleri dinlemediğimi ve sustuğumu farkediyorlar. Çok geçmeden birbirimizden ayrılmış bulunuyoruz.

Gelişte ellerimizi ve üst başlarımızı paralayarak kayalara tırmanışımız, dikenler arasından yılan gibi sürünüşümüz beyhude olmuştur. Küçük haydutlar, kendilerinin bildiği çok kısa bir sel çukurundan bizi Sazan çayına indiriyorlar ve yine onların gösterdiği bir yerden suyu kolaylıkla geçiyoruz.

— 6 —

Jandarmanın tahmini gibi o gece Aşağı Sazan'ın gözü uyku tutmamıştır. Birçok pencerede ışık vardır. Çarşıda, bayram gecesi gibi her yer açıktır. Soyulan kaptıkaçtı önde, Söğütçük'te bıraktığımız saman arabası arkada olarak köye girdiğimiz zaman pencereler sürülüyor, sokaklarda dört bir taraftan meydana doğru bir koşuşturma başlıyor. Büyükler arasında, yalınayak sokağa fırlamış çocuklar ve hatta kadınlar vardır. Aramızda benden başka makine kullanmasını bilen olmadığı için kaptıkaçtıyı çaresiz ben kendim sürmüşümdür.

Bizi Söğütçük'te beklemiş olan arkadaşlarla beraber, gecenin bütün kahramanları birinci arabadayız. Haydutlar, başlarında jandarma ile, üst üste arkamızdaki saman arabasını doldurmuşlardır. Yalnız Müslim'i, her ihtimale karşı yanımda alıkoymuşumdur. Bütün lamba ve fenerlerini yakmış olan setli kahvenin önünde durduğum zaman onu, sırtına bağlı yükleri ile önüme katarak kahvenin içine götürüyorum. Şakilerin en küçüğü yaralı ayağıyla, artık susmuş ve uyumuş olarak benim kucağımdadır.

Murat Bey'i ve benim öteki arkadaşları Başmuallim, mektebe götürmüştür. Mebus ile Toygar Belediye Reisi muhtarın evinde misafir edilmişlerdir. Öteki yolcular, kahvenin peykeleri ve hasırları üzerinde sabahı bekliyorlar.

Şakiler kalabalığın ortasında arabadan indirilirken Osman'ı yanımda görüyorum. Büyük bir hüzünle bana:

— Bu yumurcakları dağda bırakıp dönmeliydik bey, diyor, bu rezaletten daha iyi olurdu.

Evvelce dağılmış olanlar birbiri ardı sıra kahveye dönüyorlar ve çok geçmeden ortadaki masanın etrafında akşamki divan tekrar kurulmuş bulunuyor. Bu sefer, aramıza iki de kadın karışmıştır. Biri, "Ebe hanım" dedikleri gözlüklü ve çarpık çeneli bir kadın, öteki Bozova mahkemesinde benim resimlerimi merak etmiş olan muallim kız.

Çocuklar, köşede bir hasırın üstünde tortop olmuşlardır. Yalnız öndekiler, namazda gibi oturmuşlar ve ellerini dizlerinin üstüne koymuşlardır. Arabadan çıkarıldıkları sırada etraftan atılmış taşlardan biri, birinin dudağını yaralamıştır. Yerde bulduğu bir kâğıt parçasıyla durmadan kanını siliyor... Müslim, en arkadadır. Önündeki bir direğin karanlığını kendisine siper etmiş, hiçbir hareket yapmadan ayakta duruyor... Ben, karşı köşedeki pencerenin yanında ayaktayım.

Jandarma, bir mahkemedeki gibi vazife başındadır. Çocukları tekrar tekrar sayıyor, birinin hesabını bulamayarak:

— Bunlar on üç olacaklardı ya... Biri niye eksik? diye telaşa düşüyor.

Murat Bey, alaycı bir sesle ona:

— Bak arkadaş... Şakilerden biri karşıda uyuyor, diye benim peykenin üstüne yatırmış olduğum Bacak'ı gösteriyor.

Çocuk, uyurken boynunu içeri çektiği, bacaklarını kıstığı için olduğundan da daha küçük görünmektedir.

Murat Bey'in bu şakası üzerine bir gülümseme oluyor. Fakat ne zoraki bir gülüş! Hele Belediye Reisi ile mebusta... Çünkü gecenin asıl kahramanları onlardır. Karşılarında hasırın üstünde çömelmiş, karışık saçlarının, kıl basmış alınlarının altında endişeli minder maymunu gözüyle kendilerine bakan bu kopillerin

tehdidi karşısında eller havada, arkalarına bakmadan şosede saatlerce marş marş yapmış olmak!

Ben, doğrusu bu toplantının neye yapıldığını anlayamıyorum. Soyguncular Allah'ın izniyle yakalanıp devlete teslim edilmişlerdir. Buradan ötesi onun bileceği şeydi. Sabah olunca takım edilip kaza merkezine, yahut vilayet merkez hapishanesindeki babalarının yanına gönderileceklerdir. Divan azaları yarım kalmış uykularını tamamlamak için yataklarına, ben, son askerliğimden kalmış üniformam ve silahımla, yeldeğirmenlerine karşı kazanmış olduğum zaferimle dışarıdaki boş kamyonun bir köşesinde uyuklamaya gitmemize bir mani kalmamıştır. Kendim için bir aralık bunu yapmayı düşünmedim de değil. Fakat son zaferimin mahsullerinden birkaçının resimlerini çizmek aklıma gelmiştir.

İçeri girmek isteyenlere karşı kahve kapısı tekrar kapatılarak tahkikata başlanıyor; peykeler ve hasırların üstünde uyanıp doğrulmuş köylü ile yolculara kadar herkes merakla gözlerini açmıştır.

Nahiye Müdürü, mebus ve Belediye Reisi ile baş başa vererek bir şeyler konuşuyor, sonra en arkada ayakta duran Müslim'i çağırıyor. O, ürkmeden, yavaş yavaş geliyor, duruyor. Konuşmamaktaki inadında devam etmesinden korkuyordum. Fakat bunu yapmıyor. Adını soran Nahiye Müdürü'ne, gayet açık bir sesle: "Kara Veli oğlu Müslim." diyor.

— Müslim... Ne güzel de uymuş bu ad sana, diye alay ediyor. Hep birden gülüyorlar.

— Yaşın kaç?

— On beş...

Bu sefer de mebus, söze karışarak bir şey soruyor. Fakat ne dediği yine anlaşılmadığı için Belediye Reisi tercüme ediyor:

— On beş yaşında bu haltları yerse, yirmi yaşına geldiği zaman ne yapacak? Buyuruyorlar.

Müslim, bir an durakladıktan sonra, yine aynı sesle:

— Askerliğimi, diyor.

Birbirlerine bakıyorlar. Fakat kimse bir şey söylemiyor. Yalnız Murat Bey'in sesini işitiyorum.

— Ömrün olursa inşallah bu gidişle...
Müdür, başka bir suale geçiyor:
— Siz hepiniz Yukarı Sazan'dan mısınız?
— ...
— Cevap versene...
— Ne bileyim?... Kimimiz oradan, kimimiz başka yerlerden... Bizi istemediler, kovdular...
— Hepinizi mi?
Belediye Reisi yine dayanamadı:
— Yukarı Sazanlılar ömürlerinde bir kere akıllı bir iş yapmışlar... Aferin adamlara, diyerek tekrar etrafı güldürüyor.
— Babanız filan yok mu sizin?
— Kimininki öldü... Kimininki kayıp...
Yine Belediye Reisi:
— Yahut Bozova hapishanesinde...
— Sizde tüfek, kurşun filan da varmış... Hatta bir de bomba... (Jandarmaya) Öyle değil mi?
Müslim'den beklenmeyecek bir cevap:
— Jandarmalar köyde silah toplamaya geldikleri vakit köylüler tüfeklerini yere gömdülerdi... Birkaçını bulup çıkardık.
Yine mebusun bir sözü, Belediye Reisi'nin tercümesi:
— Siz babalarınızdan da baskın çıktınız... Onların kaçak silahlarını ikinci elden kaçırdınız, buyuruyorlar. Peki, neye kovdular sizi Yukarı Sazan'dan?
Müslim, bu sefer cevap vermiyor.
— Peki, kovulunca ne yaptınız?
Müslim, avuçlarını açıyor:
— Hiç... Dağda dolaşıyoruz...
— Ne yiyip içiyorsunuz?
— Allah ne verirse...
— Peki, bu son yediğiniz halt... Yani otomobil soygunculuğu, silahla tehditler filan...
Tavşandudak'ın sesi birdenbire bir çakal haykırışı gibi ötüyor:
— Vallahi şaka... Billahi şaka... Silahlar boşta... Biraz yiyecek isteyecektik... Çok aç kaldık da...
Jandarma, Tavşandudak'ı yumruğu ile tehdit ederek bağırıyor:

— Sen sus... Sana mı soruyorlar? Kıranım tırtık ağzını tübe olsun...

Çetenin akıl hocası susuyor. Fakat yapacağını yapmıştır. Müslim, onun tezini kabullenerek tüfeğin ve tabancanın boş olduklarını iddia ediyor. Divan inanmıyor. Müslim'i sıkıştırıyor. Bu defa bana söz düşüyor, köşemde ayağa kalkarak:

— Müslim, aynı oyunu bana da yaptı, diyorum, fakat pek yakında olduğum için tüfeğini alıp muayene ettim. Boştu.

Bu söylediğim yalan, hem de tehlikeli bir yalandı. Çünkü jandarma işi doğrulayabilir. Fakat onun bana uzun uzun baktıktan sonra sustuğunu görüyorum.

Müslim'e bu sefer de bu soygunun nasıl tertiplendiğini soruyorlar. Cevap vermiyor. Oysa ki, kendisinden en çok istenen bu idi. Hikâyeyi dinleyeceklerdi. Bu inat, oturmaktan yorularak ayağa kalkmış ve kısa kısa adımlarla dolaşmaya başlamış olan Belediye Reisi'ni öfkelendiriyor. Ağır, fakat korkunç bir yürüyüşle Müslim'e yaklaşarak:

— Ne o? Bir de kafa mı tutuyorsun? Kimler var senin karşında köpek! diye elini kaldırıyor, bütün gerginliğini giderecek bir şiddetle vuracaktı. Fakat galiba o eli üç, beş saat evvel bu çocuğun karşısında nasıl havaya kaldırmış olduğunu görüyor ve şakaklarında iki mor pençe ile tekrar yerine dönüyor.

Bununla beraber Müslim, son bir suale cevap vermemezlik etmiyor; bu çetenin başı kendisi olduğunu kabul edip etmediği sorulunca, uzun bir baş işaretiyle her şeyi kabul ettiğini anlatıyor. Bu işaret sözden daha açık bir ikrardır. Fakat yanındaki genç bir adama zabıt tutturan Nahiye Müdürü bunu nasıl yazdıracağını kestiremeyerek ikrar etmesini istiyor. Müslim, buna razı oluyor.

Şimdi, sıra çetenin ikinci reisine gelmiştir. Tavşandudak; şeytanlığını, dalkavukluğunu ve maskaralığını asıl bu sorguda açığa vuruyor. Adının Ali olduğunu, fakat öteden beri kendisini Çürük Ali diye çağırdıklarını söyledikten sonra kendi durumunda bir köy çocuğundan umulmayacak bir ağız kalabalığıyla konuşmaya başlıyor: "Anadan öksüz, babadan yetim" bir garip imiş. Merhum babası ulemadan bir hoca imiş. Varını yoğunu

fukaralara dağıtmış. Öldükten sonra mezarına kandil kandil nur indiğini görüp söyleyenler varmış... Böylece hal tercümesini anlattıktan sonra vakaya geçiyor. Kendini Aşağı Sazanlılar'ın elinde gördüğü için Yukarı Sazanlılar'ı şiddetle kötülüyor, bu zalim adamların kendilerini nasıl dövüp sövdüklerini, en sonra köyden kovduklarını anlatıyor. Ellerindeki silahlar için, kahvedeki köylülere iri iri gözlerini açtıran şeytanca bir müdafaası vardır... Ulemadan babası üst üste birkaç gece rüyasına girmiş, gömülü silahların yerlerini bir bir ona tarif etmiş, bunların kaçak olduklarını, gizlice oralardan çıkarıp hükümete teslim etmelerini Peygamber Efendimizin emrettiğini haber vermiş... Onlar, bu emri yerine getireceklermiş ama açlık bastırınca işte böyle oluvermiş. Ne idilecek Allah'ın takdiri!...

Çürük Ali bunları, hakikaten ulemadan bir imam, yahut hafızın oğlu olduğunu gösteren şeriat kelimeleri ile karıştırarak anlatırken, kâh ağlayıp yalvarıyor, kâh gülenlerle beraber gülüyor, türlü aşağılık ve maskara dalkavukluklarla kendini kurtarmaya uğraşıyor. Fakat, asıl hayret edilecek şey bunu yaparken arkadaşlarını da mümkün olduğu kadar koruması ve hele Yukarı Sazanlılar için yaptığını bu işte fazla sallantıda gördüğü Müslim için yapmamasıdır.

Bu sorguda öğrendiğimiz şeylerden biri de Çürük Ali'nin epeyce dünya görmüş olmasıdır. Çok küçük yaşında babadan sonra anası da ölüp ortada kalınca köye uğrayan "kırlangıç" lardan biri, "Seni iyi bir işe koyarım!" diye onu peşine takmış, dolaştırdığı birçok memleketlerde ona dilencilik yaptırır, kazandığı paraları elinden alırmış, böyle böyle ta Adana'ya kadar gitmişler.

Orada başka dilenci çocuklarla beraber onu da yakalamışlar, elden ele teslim ederek Bozova'ya oradan da Yukarı Sazan'a göndermişler.

Murat Bey:

— Böyle bir sanat elde etmişken neye şakiliğe kalktın da başına bu işleri getirdin a evladım? diye soruyor.

O, şaşılacak bir zekâ çevikliğiyle:

—. Vallahi billahi biz şakilik etmeyecektik. Arabadaki efendi amcalardan ekmek, para isteyecektik, diye güzel bir tez yakalıyor.

Fakat aynı zamanda bir büyük gaftan sakınmayarak efendi amcaları en nazik yerlerinden vuruyor: "Efendi amcalar Müslim'in elindeki boş tüfekten korkuverdiler: paralarını, nelerini veriverdiler... Ne edelim biz de aldık!"

Fakat Çürük Ali, en kuvvetli müdafaasını sona saklamıştır. Birdenbire bana dönüyor: "Silahları, bıçakları benden isteyen oldu mu? Ben kendimden teslim etmedim mi? Allah Peygamber hakkı için sen söyle Bey." diyor.

Ne kadar alarga dursam kendimi çekip çıkaramayacağım bu batağın içinden! Çaresiz onun için de şahitlik ediyoruz. Üstelik bu seferki yalancı şahitlik de değildir.

***

Ondan ve duruşları bana yine Bozova mahkemesindeki Yukarı Sazanlılar'ı hatırlatmış olan bir ikisinden sonra şakiler gitgide ufalıyorlar. Jandarma, onları birbirlerine sokularak üst üste kaynaştıkları hasırda, çamurdan solucan çıkarır gibi birer birer tutup divan masasının önüne getiriyor. Birdenbire aydınlığa çıkan bu çehreler, kir ve pislikten yapışarak gözlerine kadar inmiş saçları, kemik gibi kuruyup sıyrılmış burun ve kulaklarıyla birer çehre bile değillerdir. Fakat usule uymak kaygısı ve ağızlarından fazla bir şeyler kapmak ümidiyle kendilerine gayet ciddi sualler soruluyor, bu soruların onlara kendilerini soydurmuş olmaktan daha ayıp olduğu farkedilmiyor. Çocuklardan kimi ağlıyor, en çoğu ne olduğunu bile anlamayarak bakıyor.

Sona doğru Divan da bu gayretin boşluğunu anlayarak işi şakaya dökmeye başlıyor. Bizim biraz evvel taşocağındaki geçit töreninden sonra yaptığımız gibi yine yüzlerini nasıl maskelediklerini tarif ettirdiler. Bir çocuk, gömlek yerine sırtına geçirmiş ve yırtıklarından kollarını çıkarmış olduğu bir çuval parçasını başına sarıyor, sıska, çıplak vücuduyla yere yatarak gösteri-

ler yapıyor. İkincisi ocakta jandarmanın tehditlerinden korkarak çömeldiği yere uzun uzun işemiş olan çocuktur. Korkunun onu nasıl maskaralaştırdığını farkeden birisi ciddi bir çehre ile ona şakadan Sazan Çayı'na atılmasına karar verildiğini söylüyor. İlk önce çocuğun yüzü, gözü yine birbirine karışıyor, iki elinin parmakları·la yine taşocağındaki ağız mızıkasını çalarak titreye titreye ağlıyor, yalvarıyor. Ocakta yaptığını bir kere de divan huzurunda tekrar etmesini bekliyorum. Fakat yapamıyor. Karardan dönülmeyeceğini görerek çaya atılmaya razı olmuş ve gariptir ki birdenbire sakinleşmiştir.

— Haydi şimdi büyüklerinin ellerini öp de helâllık dile, diyorlar.

Ona da inanıyor. Bir, iki kişinin elini Alevi köylerinde görmüş olduğu gibi yere oturarak iki eliyle tutup öperken helâllık diliyor. Ötekileri de birer birer dolaşacaktır. Fakat o esnada oturduğu yerde kâh uyuyup kâh uyanan bizim Ferhat'ın bir taşkınlığı oluyor.

O, birdenbire ayağa kalkarak çocuğu sahiden dereye atacaklarmış gibi: "Etmeyin ağabeyler... Üzmeyin gayrı... Affedin de gitsin. Yerine otursun!" diye şefaat ediyor ve galiba da ağlıyor. Bu sefer de ona gülüyorlar ve oyun sona eriyor.

Bu bozuk sinirli çocuğun hali birçoklarını hayrete düşürmüştür. Fakat ben, ümitsizliğin bir derecesinde korkunun nasıl birdenbire durduğunu ve ölümün ne kadar sükunetle kabul edildiğini çok defalar gördüğüm için iyi bilirim.

***

Ferhat'ın hareketi daha ziyade divan masasında oturan kız muallimden beklenirdi. Fakat nedense ondan ses çıkmadı. Divan masasının bir köşesinde Başmuallimle gözlüklü ebenin arasında ve biraz geride oturuyor. Yüzü onların gölgeleri içindedir. Fakat durmadan bana baktığını hissediyor, ne zaman başımı çevirsem gözlerini üzerimde yakalıyorum. Görünüyor ki, yine köşedeki yalnız masamda yapmakta olduğum resimleri merak et-

mektedir. Bunu ebeye de söylemiş olacak ki, ikisi birden, yerlerinden kalkıyorlar, kahvenin içinde dolaşır gibi yaptıktan sonra ağır ağır arkama geliyorlar. Asıl onun benimle konuşması lâzım geldiği halde bu işi nedense ebe yapmıştır. O, geride duruyor ve ancak ben başımı çevirip bir tanıdık selâmı verince utanır gibi olarak:

— Belki unuttunuz diye cesaret edemedim, diyor.

Ebe, konuşkan bir kadındır:

— Esma, resimlerinize hayran olmuş. Bozova'dan döneli beri anlata anlata bitiremiyor, diyor.

Benim Aşağı Sazan'dan kamyondan indiğimi görüp Esma'ya haber veren o imiş... Ebenin beni nasıl tanıdığına gelince, daima aynı hikâye... Bu kadar uzun boylu zabit benden başka kim olabilir?

Bu gece yaptığım resimleri görmek için müsaade istiyorlar. Defteri uzatıyorum. Yaprakları çevirirlerken ebe, durmadan hayret sesleri çıkarıyor:

— Aşkolsun size vallahi... Askerler böyle şeyi pek merak etmezler ama...

Kızın onu yavaşça dürttüğünü hissediyorum. O esnada başmuallim de yanımıza gelmiştir. O da resimlere göz atarak:

— Kuzum efendim. Siz, hep bu Yukarı Sazanlılar'a ait menhus çehrelerin resimlerini yapmak için mi Bozova'ya geldiniz? diyor.

Ebe, bu sözler üzerine birdenbire ateş alıyor, biraz evvel, "Aman ne güzel, ne güzel!" diye seyrettiği resimleri yırtacak gibi hareketler yaparak ve sesini kalınlaştırarak:

— Şu suratlara bakın... Hayır gelir mi bu şaki sürüsünden? Hükümet bir şey yapamıyormuş... Bari Allah alıverse başımızdan bu belaları... Hele şu Müslim denen nemruda bakın... Resmini yapacağınız yerde, elinize geçmişken öldürüverseydiniz ya, şunu... Ben kadınlığımla yapardım vallahi...

Kız, onun, Müslim'in resmine tükürdüğünü görerek defteri elinden alıyor ve biraz geriye çekilerek tekrar resimleri seyretmeye başlıyor.

Benim konuşmaya hiç arzum yoktur. Fakat başa gelen çekilecektir. Başmuallim yerlidir; bağı bahçesi vardır; günün birinde belki mebus olmaya da niyeti vardır. Onun için Aşağı Sazan'ın davasını sımsıkı tutmuştur.

İstanbul'daki ebe mektebinde okumuş ve birkaç yıl Ankara'da çalışmış olduğunu söyleyen ebe hanım da Yukarı Sazan'ın azılı düşmanlarındandır. Yerli değildir. Fakat kızını buralı bir çiftçi ile evlendirmiş olduğu için kendisini yerli saymaktadır. Aşağı Sazan'ın Moskofu kesilmiş olan Yukarı Sazan üzerine ateşli bir konuşma başlıyor. Gariptir ki, küçük muallim de utangaç ve çekingen tavırlarıyla göründüğü kadar davasız değildir. Bir ara o da kavgaya karışarak horozlanıyor ve çocuklarına vatan ve kahramanlık manzumeleri okuttuğu sesle kocaman lakırdılar söylüyor:

— Ebe hanım Moskof dedi ama Moskof hududundaki köyler bizden daha fazla tehlike içinde değildir. İşte misali. Hiç değilse hudutlarda Cumhuriyet ordumuzun kahraman nöbetçileri vardır; burada bir dağ başında gibi yalnız ve kimsesiz... Bu gece tesadüfen siz bu köyden geçmemiş olsaydınız bizi çoluk çocuğumuzla... Vesaire, vesaire...

Bozova'daki misafirlikler, kadınlara karşı vahşiliğimi bir dereceye kadar gidermiştir. Onlarla artık rahat konuşabiliyorum. Yüzlerine bakmaktan pek o kadar çekinmiyorum. Hatta başka insanlara, başka şeylere bakıyor gibi görünerek onları hırsızlamadan seyretmeyi bile bir parça öğrenmişimdir. Bazılarının çehrelerine, bakış ve gülüşlerindeki tatlılığa bakarken Ferhat'a ve onlar için türlü delilikler yapan daha birçoklarına hak verecek gibi oluyorum.

Saman saçlı başmuallim ile gözlüklü ebe bir ağızdan Yukarı Sazanlılar'ı çekiştirirlerken ben, resim meraklısı kızın defterime dalmış çehresini belli etmeden, yine öyle hırsızlamadan seyretmiş ve epeyce şeyler görmüşümdür. Bu küçük kız, ilk önce zannetmiş olduğum kadar küçük kız değildir; epeyce yaşını almıştır; alnında ve yanaklarında ince ince çizgiler belirmiştir. Çirkin de değildir; ona kaybettiren daha ziyade gösterişsizliğidir. Yüzde, dükkân camekanlarındaki taş bebeklerin ilk bakışta göze

çarpan değişmez boya ve cila güzelliğini aramalıdır. Fakat konuşmaya ve gülümsemeye başladığı ve hatta defterimi seyrederken yaptığı gibi sadece düşündüğü ve içinden geçen şeyleri sükûn ile yüzüne aksettirdiği zaman çizgiler derinleşiyor, gözlerinin altında, ince burun kanatlarının ve dudaklarının kenarındaki çizgilerde onu âdeta güzel yapan belli belirsiz fosfor pırıltıları oynamaya başlıyor.

Bu çehrenin aile hayatına alışık, sakin ruhlu bir erkeği uzun yıllar oyalayıp gideceğine inanır gibi oluyorum.

Fakat kız, defteri bırakıp kasaba politikasına karışmaya ve başından büyük lakırdılar etmeye başladığı zaman bütün bu tesirler birdenbire kayboluyor.

O, bir aralık bir de yine manzume okuyan mektep hocası sesi ve edasıyla, "Kurdun oğlu akıbet kurt olur" demiş ve bu söz başmuallimin meslek ve ilim haysiyetine dokunmuştur. Sesini kabartarak:

"Yoo... Yo... O kadar da ileri gitmemeli. Yoksa bizim mesleğin ne kıymeti kalır? Sen hocasın... Bunu söylemek sana yakışmaz!" diye onu azarlamaya başlıyor. Kız, inadında ayak diriyor; fena yaradılışlı insanları yola getirmenin mümkün olmadığını anlatmaya, ispat etmeye uğraşarak çırpınıp çarpınıyor.

Bilmem neden ben de söze karışıyorum:

— Demek Yukarı Sazan'ı kurtarmak için hiçbir çare yok? diyorum.

O kadar hırçınlaşmıştır ki, beni de ısırmaya kalkıyor... Karşı köşedeki çocukları göstererek:

— Mal meydanda efendim, elinizden bir şey gelirse yapın, diyor. Buna bir de yakışıksız alay ekliyor:

— Kötüleri adam etmek resimlerini yapmak gibi değildir, efendim...

Çehresinde biraz evvelki ışıklardan eser kalmamıştır artık. Belki de asıl bunun için ben de ona bir parça çatmaktan kendimi alamıyorum:

— Öyleyse orman açar gibi Yukarı Sazan'ı yakıvermeli, diyorum. Evleri, insanları ve çocuklarıyla beraber... Bu, dağ ba-

şında onlardan yeni bir hayat türemesine imkân bırakmayacak bir temizlik olur... Bu, birkaç saatlik çok kolay bir iştir.

Üçü de şaşalıyor. Ebe:

— Yok, o kadar ilerisine karışmayız, diye dönecek gibi oluyor.

Kızın da bunu yapmasına imkân bırakmamak için:

— Ben sizinle beraberim, diyorum, kurdun çocuklarını temizlemekle hemen şimdi işe başlayıvermeli, hemen şuracıkta...

Kızın yüzü âdeta değişik bir şekil alıyor, ürküyor. Fakat bir yandan da başmuallime ve hocaya karşı benimle beraber olduğu için gururlanmaktadır. Sesini biraz alçaltarak:

— Doğrusu bu, diyor.

O zaman korkunç boyumla ayağa kalkıyorum:

— Evet, başlayıvermeli bu işe, diyorum, kolaylıkla olsun diye en küçüğünden, en yakınımızda bulunandan...

Bağdadi peykenin keçesi üstünde başını omuzlarına, bacaklarını karnına sıkıştırmış, paçavralarının yırtıkları arasından çıkan kuru kemikleriyle uyuyan küçük Bacak'ı, kendi mendilimle bağlı ayağından yakalayacak gibi bir hareket yaparak ilave ediyorum:

— Şöyle havaya kaldırıp bir iki sallayıverdiniz mi, ne kadar kolay! Bunu siz bile yapabilirsiniz... Karşıda yatanlar görünce, bir parça öteye, beriye kaçmaya uğraşırlar... Fakat tabancalarla bir yaylım ateşi... İki dakika içinde birkaçının sesinden başka bir şey kalmaz. Siz belki bilmezsiniz. Bu şekilde vurulanlardan bazıları öldükten sonra da kısa bir zaman haykırmaya devam ederler. Başı kesilmiş tavukların oraya, buraya koşuşmaları gibi...

Zayıf insanlar, böyle şeyleri masal gibi dinlerken ne kadar kahramandırlar. Fakat kızcağız, yaptığım mübalâğalı tasvirlerle bu çocuk katliamını gözleriyle görünce bayılacak gibi oluyor, ellerini yüzüne kapıyor. Yere düşürdüğü defterimi alarak ağır ağır büyük divana yürüyor.

Çardağın asmaları üzerinde sabah ağarmaya başlıyor. Tahkikat bitmiştir. Bunları merak ile dinlemiş olan köylü yolcular peykelerde ve yerdeki hasırlar üstünde büzülmüş, kimileri inadına kollarını, bacaklarını salıvermiş, horluyorlar. Çocuklar da

köşelerinde, üst üste, kucak kucağa uykuya dalmışlardır. Başlarında, tüfeğini dizlerinin arasına kısırmış bir jandarma oturuyor. Geceki seferden dönen kısa boylu jandarma, yorgun düştüğü için, köyde bıraktığımız arkadaşıyla nöbet değiştirmiştir. Fakat kahveciye taze sabah çayı demletmiş olan Divan azaları hâlâ müzakere etmekteler... Gerçi onların bir kısmı da, başlarında bizim Ferhat'la iskemlelerinde uyukluyorlar, yahut daha iyisi arada bir kendi horultularından uyanıp iri iri gözlerini açarak, adamakıllı uyuyorlar. Fakat uyumayan birkaç kişi var ki, akşamkinden daha fazla uyanıktırlar. Bunların başlarında, biri gümüş köstekli kocaman göbeği, öteki kansız buruk vücuduyla hepsinden evvel dama demiş olmaları lâzım gelen Belediye Reisi ile mebus vardır. Ateşin onların başında yanmakta olduğu görülmektedir.

Konuşmalar artık memleketin büyüklerine yakışır bir felsefi ve içtimai dertleşme şeklini almıştır: Nasıl çıkılacak bu işin içinden? Yumurcakları hapse atayım desek atamazsın, bir kere yaşları küçük, ehliyet-i cezaiyeleri yok. Şöyle ıslahhane falan gibi bir yere kapatayım desek, memlekette öyle bir teşkilat yok. Halkın gözü önünde; arkalarında süngülü jandarma ile oradan oraya dolaştırılacaklar... Belki Bozova'ya götürülecekler... Hepsini mükemmel bir sıra sopasından geçirip koyuvereyim desek, hepsinden iyi ama ne çare ki, bir kere mürekkep kâğıda damlamıştır. Sonra efendim, meselenin bir de insanlık ve Müslümanlık cephesi var. Bunlar da nihayet vatan çocuklarıdır; cahil ve bakımsız bir sürü yetim... Üstelik evlerinden, köylerinden de sürüp çıkarılmıştır... Evet, nasıl çıkılacak bu işin içinden?

Doğrusu aranırsa bütün bu insanlık, Müslümanlık vesaire gayretlerinin altında, bu rezaletin nasıl örtbas edileceği davası yatmaktadır. Başlarında bir mebus ve İstiklâl Muharebesi yapmış bir Belediye Reisi bulunan bir araba halkının güpegündüz birkaç yumurcağa kendilerini soydurtmuş olmaları, koca bir köyün paniğe uğraması, Bozova vilayetinde bütün bir gece yolların kapanmış olması, korkunç bir rezalettir. Hele bu vaka bir de gazetelerin diline düşerse, ki mutlaka düşecektir... Köyün ileri gelenleri buradadır. Vilayet büyüklerinden bazılarının bu gece

burada bulunmamaları belki Allah'ın bir inayetidir. Telefonun bozuk olması da öyle. Şu halde, vakit henüz pek geç değilken, bu rezaletin büsbütün üstüne oturmak mümkün değilse bile meseleyi daha mülayim bir şekle sokmak mümkün olmaz mı?

Dava budur. Fakat kimse bunu açıkça söyleyemiyor. Herkes birbirinden imdat bekliyor.

Onlardan ayrılarak ağır ağır soyguncuların köşesine doğru yürüyorum. Uyuyorlar. Bir tanesinin açık avucundan yere bir şey düşmüştür. Eğilip bakıyorum: Soygunculardan birinin akşamki keçi kebabı ziyafetinde özene bezene temizlediği aşıkkemiği... Demek ki, onunla oynarken uyuyakalmış. Bana odundan oyulmuş bir çamçakla su getirmiş ve Bozova'daki isimsiz küçük kızı hatırlatmış olan çocuğu da bir kere daha görmek isterdim; fakat sepetin içinde uyuyan köpek encikleri gibi o kadar birbirlerine karışmışlar ki, bulup çıkarmaya imkân yok.

***

Duvarın dibinde, hepsinin arkasında Müslim'i görüyorum. Yalnız o, ayaktadır, uyumamıştır. Arkasını duvara dayayıp durduğu yerden bana bakıyor.

O fıkaranın hepsinden fazla sıkıntı çektiğine şüphe yoktur. Kimbilir belki de hapse sokmak için yaşını bile büyütürler. Onu yolda kaçırmadığıma üzülür gibi oluyorum. Doğrusu aranırsa böyle bir şey bir aralık aklımdan geçmemiş de değildir. Bunu ona gizlice söyleseydim ne derdi acaba? Bu işleri iyi bildiği için kendisini vurmak, yahut vurdurmak istememden korkar mıydı? Bunu hiç zannetmem. Beni anlamıştı. Orada birbirini anlamış olan yalnız biz ikimizdik. Fakat arkadaşlarını bırakıp kaçacağı şüpheliydi. Ayrılacağım zaman gülümseyerek bir baş işareti yapıyorum ona. Bunun bir son Allahaısmarladık olduğunu anlıyor ve dikkatle bakıyor. Nerede görürüz birbirimizi artık?

Ellerim ceplerimde, sallana sallana dışarı çıkıyorum. Bizden sonra gelen bir kamyon biraz evvel kornasını çalarak hareket etti. Bizimki de hazırlanıyor.

Köylü yolcular, tek tük, arabanın içinde yerlerini almışlardı. Murat Bey'in, kamyonu yıkamakta olan şoförle konuştuğunu görüyorum. Başını sallayarak bana: "Ne gece, ne gece!" diyor, sonra yavaş yavaş yürümeye başlıyor ve akşamüstü gittiğim yıkık taş köprünün başına varıyoruz. Dağla karşı karşıyayız. Eteklerini kalın bir sis bürümüştür. Fakat tepeler açıktır. Bunların en yükseğini çevreleyen surun ışıkları sönmüştür. Arkasındaki en eski zaman şehri artık uyumuş olacaktır. Dağın tam üstünde olan ayın aydınlığı ile sabahın aydınlığı bu tepeye duru bir sedef beyazlığı vermektedir.

Murat Bey, bunu göstererek:

— Ne tuhaf, diyor, dünyamızın yanından geçen başka bir dünya gibi... Öyle değil mi Ömer?

— Öyle Murat Bey, diyorum, pek garip bir tesadüf... Ben de vaktiyle Muallim Mektebi'nde bir resimli kitapta gördüğüm büyük bir ay resmini hatırlıyorum. Dağların ve uçurumların şekil ve rengiyle tıpkı buna benziyordu. Altında Amerikalılar'ın aya bir füze göndermeye hazırlandıklarını yazıyordu. Olacak şey mi? Fakat ya olursa? Oraya ayak basmak, geceleri tepemizde iğne uçları gibi ışıklarını seyrettiğimiz hadsiz, hesapsız gök illerinden birinin meçhulü içinde dolaşmak!... Acaba orada da bize benzeyen canlı mahlûklar var mıdır? Nasıldırlar? Onlar da bizim gibi ıstırap çekiyorlar mı? Bu hayalden uzun zaman kendimi kurtaramamışımdır.

Murat Bey, yine o ara sıra tutulduğu nöbetlerinden biri içindedir. Gözlerini kapayıp başını ağır ağır iki yana sallayarak:

— Füze içinde aya gitmek, diyor, fakat burnumuzun dibindeki bu zavallı dağı ondan daha iyi tanıyor muyuz? Hayır Ömer. Bütün gece onun için konuşulan horozca lakırdıları işittik. Yıldızlardan ara sıra gök taşları dökülüyor ya dünyamıza. Bu dağ üzerine bildiklerimiz de o döküntüler üzerine bildiklerimizden farklı değil... Bozova mahkemesine dökülenler gibi... Bu gece dökülen çocuklar gibi...

Göğsümde birdenbire bir şey çarpıyor. Fakat cevap vermiyorum. Konuşmadan geriye dönüyoruz.

Divan, dağılmak üzeredir. Artık başka şeyler konuşularak son çaylar içilmektedir.

Murat Bey, Ferhat'ı uyandırmaya gidiyor, ben, masadaki boş bir iskemleye oturuyor ve sakin bir sesle soruyorum:

— Bir karara vardınız mı? Ne yapacaksınız bu çocukları?

Geceki sefer dönüşünden sonra her şeye yabancı durduğum halde şimdi konuşmaya başlamış olmam dikkati çekiyor.

Gayet sade bir şey teklif eder gibi:

— Teslim edin çocukları bana, olsun bitsin, diyorum.

Bunu rastgele bir lâkırdı, manasız bir şaka sanıyorlar... Devam ediyorum:

— Devletin bu Yukarı Sazan'a hoca bulamadığından şikâyet ediliyor. Maarif Müdürü Bey aramızda... Beni göndermeye imkân bulursa giderim... Askerliğim bitmiştir. O kadar uzun sürmüş bir askerlik ki, asıl mesleğimin hocalık olduğunu şimdi hatırlıyorum

Bunları söylerken iç cebimdeki meşin cüzdandan çıkardığım, ortasından ikiye bölünmüş yıprak bir sarı kâğıdı Maarif Müdürü'ne uzatıyorum:

— Muallim Mektebi'ni bitirdim. Aydın taraflarında bir köyde vazifeye de başladım. Fakat tam o sırada muharebe başlayınca...

Mebus, yine anlaşılmaz bir şeyler söylüyor ve Belediye Reisi tercüme ediyor:

— "Lâtife ediyorlar; orası kendisinin barınacağı bir yer değildir!" buyuruyorlar...

İskemlesinde uyuyan Ferhat'ı ağaçtan dut silker gibi iki eliyle sallayıp silkelemekte olan Murat Bey, birdenbire büyük bir heyecana düşüyor:

— Ömer lâtife etmesini bilmez, diye bağırıyor ve yanıma geliyor.

Evet, Murat Bey benim böyle soğuk bir şaka yapmayacağımı bilir. Fakat yine de inanmaya cesaret edemeyerek elleriyle omuzlarımı, sırtımı yokluyor.

Devam ediyorum:

— Oraya vaktiyle bir de mektep yapmışlardı galiba... Öyle kulağımda kaldı... Yoksa da çocukları barındırmak için bir şey-

ler derip çatarız... Yukarı Sazan çocukları bu karşımızdaki köşede yatan çocuklardan daha fazla rahata alışmış olmayacaklardır. Fazla konfor temin edemezsek kusurumuza bakmazlar... Yani bu ricam mümkün olursa, ben, hepsini toparlar götürürüm

Maa. 'f Müdürü de herkes gibi şaşalamıştır. Murat Bey, onun yerine konuşarak:

— Sen istedikten sonra niçin mümkü olmasın Ömer? Öyle değil mi Müdür Bey? demesi üzerine, o da:

— Elbette, ona ne şüphe, Vali Bey de memnun olur, diye tasdik ediyor.

Yalnız bir mesele vardır. Ben, buradaki çocukları önüme katıp götürmekten bahsediyorum. Fakat Yukarı Sazan'da hiç birinin kimsesi yoktur. Köy, onları sürüp çıkarmıştır.

Ben, buna gayet sade bir cevap veriyorum:

— Düşünmeyin bunu... Ben, onları boynuma alırım. Köylük yerlerde on, on iki çocuklu babalar çok görülür... Az çok bir aylığım olacak tabii... Geçindirir giderim onları.. Her zaman bu geceki gibi keçi kebabı yiyecek değiller ya... Ot, kök, ne bulursak yeriz. layetten bir para, bir yardım da olur...

Murat Bey, bir çocuk coşkunluğu ile:

— Seni yalnız bırakmayız Ömer... Ne lazım gelirse yaparız... diye bağırıyor.

Sıhhat Müdürü ile Maarif Müdürü ve hatta Ferhat:

— Elbette... Elimizden ne gelirse, diye onu destekliyorlar.

Yavaş yavaş inanmaya başlayan mebus ile Belediye Reisi, herkesten ziyade sevinç içindedirler. Mebus, Bozova'ya gider gitmez Valiyi görmeyi, Ankara'ya gidince de Kızılay ile Çocuk Esirgeme Kurumlarını ayağa kaldırmayı üzerine alıyor; Belediye Reisi de kendi kazasından iane toplayacağına, para bulamazsa bile yiyecek ve çul çaput, ufak tefek giyecek eşyası göndereceğine yemin ediyor.

Bu iş olursa rezalet örtbas edilmiş olacaktır. Geçirdikleri sıkıntıdan sonra adamcağızlar utanmasalar birbirlerinin boynuna sarılıp öpüşeceklerdir.

Yalnız Aşağı Sazanlılar'da bir tuhaflık, işin bu şekli almasına sevinmek mi, yoksa yerinmek mi lâzım geleceğini kestiremi-

yorlar gibi bir hal vardır. Şimdilik şaşkın şaşkın birbirlerine bakarak iki arada sallanıyorlar.

Bu hali ilk açığa vuran Osman oluyor. Birkaç saatlik arkadaşlığımızda Osman, beni nedense benimsemiştir. Bir yandan benim Bozova'da yerleşmek isteyişime sevinirken, bir yandan da masum bir şaka yapıyor:

— Oldu mu ya kumandanım... Bizi bırakıp karşı tarafa mı geçiveriyorsun? diyor.

Buna benden evvel başkaları cevap veriyorlar:

— O ne demek Osman? Yukarı Sazan düşman memleketi mi?

O, kendini toparlayarak:

— Yooo... Hâşâ... Onu demiyorum... İnsanız, Müslümanız. Onların çoluk çocuklarına da bir parça iyilik yapılırsa memnun oluruz elbette... Olmazsak ayıp...

Sonra, acı acı gülerek boynunu büküyor:

— Orası öyle ama onların da az buçuk bitleri kanlandı mı başımıza ne geleceğini hep biirsiniz. Misali meydanda. Sekiz on yumurcak koca köyü birbirine kattı bu gece...

Murat Bey, sert ve heyecanlı bir sesle:

— Bozmayalım imanımızı Osman... Hayırlı bir iş yapmak üzereyiz bu gece, diyor.

Aşağı Sazanlılar'ın hepsi, Osman gibi boyunlarını büküyorlar.

— Yo... Bir şey dediğimiz yok... Hayırlı olsun inşallah.

Onlar, yalnız bir şeye razı olmamaktadırlar. Küçük çocuklara haydi ses çıkarılmasın, bir dereceye kadar şefaat edilsin... Ama elebaşlarına, çalınmış silahlarla âdeta bir çete kuran, güpegündüz yol kesen, elinde tüfekle bir alay insanı, üstelik de bir mebus ile bir belediye reisini tehdit etmiş olan Müslim'i cezasız bırakmak olur mu?

İşler yeniden karışacak gibidir. Mebusla Belediye Reisi bir şey söylemek için telaşla ayağa kalkıyorlar. Fakat Murat Bey, onlardan evvel davranarak bağırmaya başlıyor:

— Yahu, bunun bir çocuk şakası olduğuna birden karar vermedik mi? Siz de, biz de hep birden korkup rezil olduğumuzu

kabul etmeseydik, mektep filan istemeye kalkar mıydık? Bir insanlık hareketi yapmak istiyoruz; tam yapalım bari.

Ben, işi kısa kesmek için Murat Bey'i bir el hareketiyle durduruyorum; pazarlığa yanaşamayacağımı anlatan bir ses ve tavırla:

— Ben, çocukları toptan satın alıyorum, diyorum, şartım bu... Razı olursanız ne âlâ... Olmazsanız yolumdan kalmayayım.

Razı olmayıp da ne yapacaklar? İş artık bu meselenin devlet usullerine uygun bir şekilde tatlıya bağlanmasına kalıyor. Böyle olunca aramızda, mebusundan çarıklı köylüye kadar, alayla diplomat vardır. Yapılacak şey kolayca derilip çatılıyor. Çocuklar Meşeli'den dönen boş bir kamyona doldurularak Bozova'ya gönderileceklerdir. Biraz sonra da biz soyguna uğrayan kaptıkaçtı ile Aşağı Sazan'dan ayrılacağız.

Aşağı Sazanlılar bizi köyün sonuna kadar uğurluyorlar... Osman, benim yanımda yürümektedir; akşamki arkadaşlığımızdan sonra böyle de olması lâzımdır. Bu esnada çok garip bir şey dikkatimi çekiyor: Osman, beni seviyor; bu, muhakkak. Fakat bana yabancılaşmıştır, küsmüştür. Bunun sebebi karşı tarafa, düşman tarafına geçmiş olmamdır. Etrafıma bakınca bu küskünlüğü bütün Aşağı Sazanlılar'da farkediyorum. Fakat hiç biri bir şey söylememektedir. Yüreğim burkuluyor. Muallim kız da uğurlayanlar arasındadır. Halinden bana bir şey söylemek istediğini anlıyorum.

Nihayet, yalnız kaldığım bir zamanı avlayarak yanıma yaklaşıyor: "Sizden bir şey rica edeceğim" diyor. "İzin verirseniz o ayağı yaralı çocuğa bir ceket göndereceğim. Birkaç parça giyecek eşyası... Yukarı Sazan'a arada sırada bir katırcı gider... Paketi size gönderirim... Bir başka ricam: Siz de bana onun bir resmini yapıp gönderin... Güzel bir hatıra olur benim için... İsmimi tekrar hatırlatayım: Esma Günyeli..."

Hafifçe gülümsemekten kendimi alamayarak:

— Olur, diyorum, meslektaş değil miyiz artık...

***

Şehirde ilk önce mebus ile Belediye Reisi, Valinin yanına giderek uzun uzun konuşuyorlar. Sonra, Murat Bey ve Maarif Müdürü ile beraber ben çağrılıyorum.

Vali, neticeden memnun görünmektedir:

— Yalnız birkaç gün bir yere kapatarak bir parça gözdağı verelim bu yumurcaklara... Hükümetin ne olduğunu hissettirelim, diyor.

Murat Bey:

— Çocuklar onu bizden iyi bilirler, ama yine de münasip olur efendim, diyor.

Murat Bey'in bu şekilde afacanlıklarına alışılmış olduğu için gülüyorlar.

Çocuklar birkaç gün boş bir askerî depoya kapatılıyorlar, hükümet korkusunu hissettirmek için belki biraz da dövülüyorlar. Fakat bunun o kadar ehemmiyeti yoktur. Ehemmiyetli olan biraz yiyecek bulmaları ve eğlenmek için kendi aralarında bu dayakların daha fazlasına devam etmeleridir.

Bu müddet içinde ben de hazırlıklarımı yapıyorum. Bozova'da Yukarı Sazan için hemen hiçbir şey bilinmemektedir. Yalnız, emekli bir Maarif kâtibi bir tarihte Yukarı Sazan'da yine bir temizleme hareketi yapıldığını ve Bozova'ya getirilerek asılmış olan Leylekoğlu adlı bir şakinin kalesinde mektebe benzeyen bir şey açılmış olduğunu hatırlamaktadır. Fakat bugün bu mektepten ne kalmış olduğunu kimse bilmiyor.

Murat Bey, nefretinden yere tükürerek:

— Vay gidi devlet, vay! diyor, sonra sırtımı yumruklayarak:

— Füzeye binip aya gidemediğine artık gam yeme Ömer. Gideceğin yer onun kadar meçhul bir ay ilidir, kıskanıyorum seni... diyor.

Murat Bey, dinamo gibi adamdır. Kendi içindeki sarsıntıları etrafına da sirayet ettiriyor.

Yukarı Sazan, şehirde birkaç gün için günün meselesi haline geliyor. Etraftan öteberi biraz yardımlar oluyor, bunu yapmayanlardan da ilerisi için vaatler alıyoruz. Benim de biraz birikmiş param vardır. Çocukların üstü, başı şöylece düzeltiliyor, mektep için epeyce öteberi satın alınıyor.

Ben, Bozova'da yerleşmeye karar verdiğim zaman Murat Bey, daima bir arada olacakmışız gibi sevinmiştir. Fakat hareket günü yaklaştıkça bu sevincin yerini bir hüzün almaya başlıyor. Akşamları evde yalnız kaldığımız zaman bu hüznü kahkahalarla örtmeye çalışarak:

— Uğursuz dağ bir aralık bana şuracıkta, istasyonun az öteceğinde gibi görünmüştü, hani âdeta geceleri birbirimize sesleneceğiz gibi geliyordu bana. Fakat hareket günü yaklaştıkça o, yine uzaklaşmaya başladı... Adeta yerle alâkasını kesmeye, havaların içinde erişilmez bir ay ili olmaya... diye söyleniyor.

Bunu o kadar çok tekrar etmiştir ki, nihayet bir gece bir yarım şaka şeklinde:

— Beni de oraya çekmiş olan, acaba bu değil midir? diyorum.

Bu söz, onun gözlerini yaşartıyor:

— Benziyoruz birbirimize Ömer, diyor, ama ben, artık maceralar için çok yaşlandım. Ah, ne kıskanıyorum seni!...

Geceleri beni uyumaya bırakmamaktadır. Gün ağarıncaya kadar sofanın minderleri üstünde Yukarı Sazan'ı konuşuyoruz.

Murat Bey'in normal bir adam olmadığı muhakkaktır. Kazandığı deli şöhretinden ziyade geçirmiş olduğu hayat, bunu açıkça göstermektedir. Çoluk çocuğundan ayrılarak bu renksiz ve manasız vilayet köşesinde yaşaması da bir maceradan başka bir şey midir? Onu da zihirciğimde, Yukarı Sazan gibi anlayamayacağımız birtakım şeylerle donatmışımdır.

Murat Bey, Yukarı Sazan'ı bir Robenson adası gibi anlatıyor, ben, onu dinlerken kâğıt parçalarına, karanlık uçurumlara sarkmış ağaçlarla, kurtlarla boğuşan yırtıcı kuşlarla korkunç masal resimlerini karalıyorum. Daha garibi Ferhat da bizimle beraberdir. Yatarken daima entarisinin üstüne giydiği yün yeleğiyle, o da yanımızdan ayrılmıyor, kâh dayanamayarak uyuyor, sonra

yine uyanarak konuşmalarımıza karışıyor. Ferhat'ın, Yukarı Sazan rüyası da bizimkinden farklı değildir Yalnız, o, benim orada bir düşman gibi karşılanacağımı tasavvur ediyor. Kayaların arasında bana pusular kuracaklar, gündüzleri meydana çıkmaya cesaret edemeseler bile geceleri sırtlan gibi yattığım yerin etrafında dolaşacaklardır. Valinin Yukarı Sazan'a muallimle beraber bir de jandarma verme teklifini niçin reddettiğimi bir türlü aklına sığdıramıyor:

— Ağabey, korkarım sana bir şey yapacaklar, yüreklerimizi yakacaksın, diyor.

Murat Bey'in Kervan adını verdiği kamyonun hareketine iki gün kalmıştır. Biraz da içmiş olduğu için o gece her zamandan ziyade dertli ve taşkın görülmektedir. Bir ara, "Nezle oluyorum ben!" diye galiba bir parça da ağladıktan sonra yatmaya gidiyor. Bilmem ne kadar uyumuşuzdur. Hızlı hızlı kapıya vurulduğunu işitiyorum. Murat Bey, heyecanla: "Ben geldim, Ömer" diye bağırıyor. Daha garibi arkasında Ferhat da vardır. Evvela hastalandı sanıyorum. Fakat değildir, elindeki mumu sallayarak:

— Ömer, birdenbire bir şey buldum, diyor, neden daha evvel aklıma gelmedi şaşıyorum... Ben, seninle geliyorum... Everest tepesi değil ya bu cenabet yer. Fena halde zihnimi saran bu merakı defetmek için başka yol yok... Hiç olmazsa bir haftacık seninle geleceğim. Nasıl düşünemedim bu kadar güzel, bu kadar sade bir şeyi...

Ne neşe, ne çılgın bir çocuk sevinci! Yatakta beni tartaklıyor, öpüyor. Sonra yanıma oturarak bu kararın hikâyesini de anlatıyor:

— Çocuktum. Evimizdeki sofanın bir deliğinden bir akrep çıkmış, sonra yine oraya kaçmıştı. Dehşetli korkuyordum. Akrebi deliğin içinde bekliyor sanıyordum. Parmağımı soksam ne yapar? diye düşünüyordum. Bu korku o kadar zihnimi sardı ki, geceleri uyuyamamaya başladım. Nihayet bir gece yataktan kalktım; anamı uyandırmamak için ayaklarımın ucuna basarak sofaya çıktım. Ağlayarak ve dehşetimden titreyerek parmağımı deliğe soktum; dakikalarca bekledim. Bereket ki saldıran olma-

dı. Görüyorsun ya ben, o zaman da böyleydim. Yahut şimdi de o zamanki gibiyim.

Uykular yeniden dağılmıştır. Yolculuğu nasıl yapacağımızı uzun uzun konuşuyoruz. İşte o zaman aklıma getiremeyeceğim bir şey oluyor. Zavallı Ferhat, aynı buhran alâmetlerini göstererek: "Ya ben ne olacağım ağabeyler?... Ben ne olacağım? Ben de geleceğim. Vali izin vermezse kaçarım, istifa ederim!" diye çırpınmaya başlıyor.

Murat Bey: "Hadi öyle olsun âşık... Sen de parmağını sok şu akrep deliğine!" diye onu da öpüyor. O kadar gürültü ediyoruz ki, aşağıda meraka düşen ev sahibi kadının ağır ağır merdivenleri çıkmaya başladığını işitiyoruz.

Evet, hiç aklıma gelmeyecek şey... Murat Bey'in hastalığı Ferhat'a sirayet etmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

— 1 —

DAĞA bu sefer güney yolundan çıkacağız. Burası daha uzundur. Fakat Aşağı Sazan'a bir kere daha uğramak sıkıntısından kurtulmuş olacağız. Hiç olmazsa bu ikinci yol düşman toprağından geçmiyor. Köprüler yıkılmamıştır. Hudut formaliteleri yoktur. Ağırlıklarımızı dağa çıkarmak için bir iki katır bulmakta zorluk çekmeyeceğiz.

Bindiğimiz kamyon bizi rahat bir vilayet şosesinden Yukarı Sazan eteklerinde Garipler isminde nahiye merkezine kadar götürüyor. Burasının da Yukarı Sazan'la arası iyi değildir. Fakat hiç yoksa onunla harp halinde bulunmuyor. Yalnız, dağın bu yamacı Aşağı Sazan yamacından daha diktir... Karşıdan bakılınca, sıra sıra kale duvarları gibi görünüyor.

Murat Bey'le Ferhat'a:

— Siz geri dönmelisiniz! diyorum.

Murat Bey, sık sık tekrar ettiği iki mısraı okuyarak içini çekiyor:

— "Mümkün mü? Ne mümkün geri dönmek
Düşmüşse gönüller bu hayale."

Söylediklerine göre Aşağı Sazan hudutları kapanalı beri ara sıra zararsız patikalar açmışlardır.

Sonra Garipler'de usta katırcılar da vardır. Bunlar çok eskiden kalma bir ocaktırlar. Paradan ziyade o ocağı söndürmemek gayretiyle ara sıra dağa çıkıp inerler.

Garipler'de gecelediğimiz misafir odasında ak sakallı bir ih-

tiyar bu katırcılar için bize peri masalı denecek hikâyeler anlatıyor. Katırların yolu dağın yarısına yakın bir yerde insanların yolundan ayrılır, kimbilir nerelerden dönüp dolaşarak iki, üç misli fazla çekermiş. İlk ve sonbahar mevsimlerinde havalara güven olmaz, en beklenmedik zamanlarda dağı birdenbire şiddetli fırtınalar ve kar tipileri bastırırmış. Katırcılar, günlerce kendilerinden başka kimsenin bilmediği mağaralarda barınırlarmış. Ara sıra katırlarıyla beraber kayboldukları ve bir daha geri dönmedikleri de olurmuş. Karanlık gecelerde uzun ak sakalından başka bir tarafı görünmeyen bir peri, onlara uzaktan ışık tutarmış. Bu peri herhalde katırcıların bağlı bulundukları tarikatın piri olacaktır.

Fakat hikâyeleri anlatan ihtiyar, misafir hükümet adamlarına bunu açıkça söylemekten çekiniyor. Kendisine saf sualler soran Ferhat'a, "Gayrı onları karıştırma. Periler hep kız olacak değil ya. Sakallıları da olur elbette!" diyor.

***

Ertesi sabah erkenden dağın yolunu tutuyoruz. Ağırlıklarımız üç katıra yüklenmiştir. Pek ufak tefek eşyayı çocuklar ellerinde ve sırtlarında taşımaktadırlar.

Katırcı, hayvanlarına çok güveniyor. Pek darda kalınırsa, başları bırakılmak şartıyla, onlara yolcu da emanet edebileceğini söylemektedir. Yalnız, imanı sağlam olmak, onlar uçurum kenarlarında ağır ağır, titreye titreye taşları yoklarlarken, telaş göstermemek lâzımdır.

Ben, sırtımdaki avcı elbisesiyle artık sivilim. Murat Bey de benim gibi giyinmiştir. Ferhat tepeden tırnağa donanmıştır.

Testi gibi tombul tombul bacaklarında, Ankara Ziraat Mektebi'ndeki izciliğinden kalma bir pantolon, boynunda bir büyük kırmızı eşarp, başında bir kovboy şapkası, omuzunda bir matara, sırtında ilaçlar ve daha birçok şeylerle dolu bir av çantası, elinde demirli bir baston, belinde ucu kancalı bir baston...

Üstelik de Garipler'den, katırcı ile beraber, bir köylü çarığı

satın alarak ayaklarına geçirmiştir. "Gülmeyin ağabeyler! Biz ziraatçiler, çarıksız edemeyiz bu memlekette..." diye söylenerek bizi zorla güldürüyor.

Yolculuğumuz bir mektep gezintisi neşesi içinde başlamıştır. Ekinleri yeni kaldırılmış tarlalar ve yol kenarındaki çiçekli çalılara tırmanan keçileri ve sürü halinde önümüzden kalkan kuşlarıyla ilk tepelerin, taze sabah aydınlığı içinde masum bir görünüşleri vardır. Fakat yine çocukça neşemizdeki asıl pay Murat Bey ile Ferhat'taki yeni ruhtadır.

Dağın öteki sırtını, vaka gecesi, Müslim'in omuzunda inmiş olan küçük Bacak şimdi hepimizin önündedir. Yavaş yavaş başlayan yokuşları lüzumsuz yere koşa koşa inip çıktıkça, keçileri kovalamak için kenardaki kayalara tırmandıkça Murat Bey, gözlerini kapayarak: "Ulan rahat dur... Sana baktıkça benim göğsüm sıkışıyor. Daha burada kendini harap edersen yukarılarda ne halt edeceksin?" diye bağırarak bizi güldürüyor.

Fakat, biraz sonra kuru dikenler arasında patika izi kaybolmaya, yol kayalar arasında dönmeye başlayınca arkadaşlara bir durgunluk çöküyor. Murat Bey, neşeyi devam ettirmek için boyuna Ferhat'a sataşıyor: Ciddi bir endişe tavrı takınarak: "Oğlum âşık, sen, böyle kanto kızı gibi tombul tombul, beyaz beyaz bacaklarla yola çıktığına iyi etmedin. Burası ipten kazıktan kurtulmuşların dağıdır. Üstelik yanakların da tıraşsız, pembe pembe... Yani seni kadın filan sanıp kaçırmaya kalkarlarsa biz karışmayız!" diyor.

Bu şaka, Ferhat'ın namusuna dokunuyor, Bozova'daki bar dönüşünde yaptığı gibi Murat Bey'e kızıyor: "Yoo, ağabey... Bak, ben böyle şakaya gelmem. Namus meselesidir!" diye darılarak önden önden yürümeye başlıyor, fakat çabucak tıkandığı için yere oturuyor ve bu sefer de arkamızda kalıyor.

Uzun zamandan beri bu sabahki kadar güldüğümü bilmiyorum.

Dağın gitgide karışan ve dikleşen yollarını Müslim, katırdan daha iyi tanımaktadır. Ara sıra bana yaklaşarak: "Varsın katırlar oradan gitsinler; ben, sizi kısadan götürüvereyim" diyor.

Murat Bey: "Git işine ulan! Kısa diye bizi düz duvara tır-

mandırıp, anamızı mı ağlatacaksın, nedir?" diye onu yanımızdan kovuyor, sonra gizli bir göz işareti vererek ve ciddi bir endişe tavrı takınarak: "Şu da var ki, herif ne de olsa çete reisliği yapmış. Kısa yolları elbette katırcıdan iyi bilir, diyor. Yalnız bunlara güven olmaz; bizi bir uçuruma filan yuvarlar mı dersin Ömer? Alın bakalım siz misiniz benim çetemi dağıtan?... Fakat bu kadar nankörlüğe ihtimal verilemez değil mi? Biz, yine katırları bırakıp onun arkasından gidelim."

Ferhat, bu sözlerden ürkerek dargınlığı bozuyor: "Yahu, ağabey, sen aklını peynir ekmekle mi yedin?" diye dile gelip yalvarmaya başlıyor... Tekrar uzun uzun gülüyoruz.

Müslim, artık benimle ahbaptır. Hatta ara sıra konuşuyoruz da... Yalnız "Kumandanım" demekten vazgeçirememişimdir onu. Biçare, o sabah bana, kendine göre bir şaka, bir küçük cilve yapıyor. Bir ara kayalar arasında kaybolmuş, bağıra bağıra kendini arayan çocuklara uzun zaman cevap vermemiştir. Bu, bize kaçtığını zannettirmek için bir oyundur. Yahut belki de kendine göre bir politikadır. Yüzüne karşı: "Bundan hayır gelir mi? Fırsatını buldu mu kaçar bu!" diyenlere şimdilik böyle bir niyeti olmadığını anlatmak içindir. Ben, bu oyuna inanmış görünerek: "Neredeydin? Bizi bırakıp gitti sandım seni!" diyorum. Başıyla: "Hayır" işareti yapıyor, fakat benim sadece şaka ettiğimi çok iyi hissederek memnun oluyor.

Dağın bu yönünü sabah güneşi tutmadığı için yol, henüz şikâyet edilecek gibi değildir. Üstelik çok da ağır gidiyoruz. Böyle olduğu halde benim arkadaşlar solumaya başlamışlardır. Fakat Murat Bey, yine de neşesini bozmuyor. Kalbimin henüz pek fazla eskimemiş olduğunu görüyorum. "Var daha sekiz on senem herhalde!" diye seviniyor ve yine Ferhat'a sataşıyor. "Etme be âşık! Senin adaşın, sevgilisi Şirin'e kavuşmak için böyle bir dağı, bir demir külünkle boydan boya deldi. Sen, şimdiden yorulmuş görünüyorsun!"

Fakat, o zavallının asıl derdi yorgunluktan değil, ayaklarındandır. Sabahleyin Garipler Çarşısı'ndan bize de birer çarık satın almayı tavsiye ettiği halde şimdi kendininkilerden şikâyet et-

mektedir. Bir ara onları çıkararak, yalınayak yürümeye kalkıyor. Fakat bu sefer de taşlar ayağını kestiği için tekrar giymeye mecbur oluyor.

Neyse, çok geçmeden sulak bir kaya dibine varıyor ve uzunca bir mola vererek yiyecek yiyoruz. Kaya, o kadar yüksek ve sarptır ki, tepesinde birikmiş dağ yağmurları, dam oluklarından fırlar gibi havada kemerler çizerek hızla aşağıya düşüyorlar. Bunlar, alttaki başka bir dev kayanın geniş terasını yer yer oyarak irili ufaklı havuzlar meydana getirmişlerdir. Bu havuzların etrafında, cinslerini Ferhat'ın da bilmediği yılan gibi birbirine dolanmış birkaç ağaçla epeyce yeşillik ve gölge vardır. Çocuklar, sırtlarındaki gömlekleri atarak bu havuzlara dalıyorlar; birbirlerini suya bastırarak üstlerine oturmakla eğleniyorlar. Alttakiler boğulur gibi sesler çıkardıkça Ferhat meraklanıyor, bağırıyor, aldırmadıklarını görünce bana: "Yahu, ağabey!... Boğacaklar birbirlerini... Bir şey yap şunlara... Bunlar, insan değil, hayvan!" diyor.

Ben: "Aldırma... Birbirini boğan hayvan işittin mi Ferhat?" diye şaka ediyorum.

Biraz sonra Ferhat'ın kendi de, yarı beline kadar sıvanarak bu havuzlardan birine giriyor: "Ağabeyler! Belki banyo biraz ateşini alır ayaklarımın!" diyor, fakat onun yara bere içinde ayaklarına bu saatte ne banyo, ne başka bir şey kâr edecek gibi değildir. Kalkacağımıza yakın Müslim'le Çürük Ali'ye birkaç kalın dal kestiriyor ve bunları Ferhat'ın belindeki çengelli iple birbirine bağlayarak ufak bir sedye meydana getiriyorum:

— Bu, senin içindir Ferhat, diyorum, sen ayaklarının yarasıyla yürüyemeyeceksin... Seni bir vahşi kabile reisi gibi tahtıravanla tepeye çıkaracağız.

Ferhat, ilk önce razı olmuyor, katırdaki çantasından tekrar çıkardığı ayakkabıları ile yola devam edebileceğini zannediyor. Fakat biraz sonra: "Ağabeyler! Bunlarla da olmuyor, özelliklerimi çantadan çıkarmak neden aklıma gelmedi?" diye sızlanmaya başlıyor.

Çocuklar, sudan çıktıktan sonra artık giymedikleri gömlek-

lerle sedyeyi besliyorlar ve Ferhat'ı üstüne bindiriyoruz. İlk önce Müslim'le Çürük Ali, sedyenin kollarına yapışıyorlar.

Kervan, hareket edeceği zaman Murat Bey, onun kulağına usulca bir şey fısıldıyor. Bunu işitince nevri dönmüş olan Ferhat, üç, beş adım sonra: "Ben rahatsız oluyorum!" diye inmeye kalkıyor. Murat Bey, kahkahalarla gülerek: "Vallahi billahi şaka âşık!" diye onu tekrar bindiriyor ve tahtıravan önümüzden giderken yine gülerek Ferhat'a ne söylediğini anlatıyor:

— Âşık, gözünü aç... Bunlar ne olsa eşkıya, ayakları kaymış gibi yaparak seni uçuruma filan atmasınlar! diyor.

Bu sefer de ben takılıyorum Ferhat'a:

— Böyle bir şey aklına getirme sakın... Sen, şimdi bu saltanatla çetenin hakiki reisisin! Ferhat, yalancı bir cesaretle gülerek:

— Yok, ağabey... Aklıma gelir mi böyle şey, diyor. Fakat yine de gönlü rahat değildir. Şekerle at alıştırır gibi, cebinden bir şeyler çıkararak etrafındaki çocukların ağızlarına tıkıştırıyor: "Yoruldunuzsa ineyim!" diyor; sonra onlarla uzun uzun konuşuyor. Fakat söyleyen yalnız kendisidir. Onun ağzından ballar akıtarak "Köylüyü bilmeyenler şöyle böyle derler, amma köylü gibi yoktur. Mertlik sizde, namus sizde, Müslümanlık sizde!" gibi sözlerle çocuklara dalkavukluk ettiğini gördükçe Murat Bey: "Tam mebus olacak adam bu bizim Ferhat!" diye gülüyor.

Fakat biçarenin kahkahaları artık kesik kesiktir. Onu ayaklarımızın altındaki taşların akmasına karşı koruyor gibi yaparak kolumla belinden kavradığım ve hemen yarı ağırlığını üstüme aldığım halde gitgide kuvvetten düşüyor.

Murat Bey'in yokuşlardan ve inişlerden morali bozulmamaktadır. Mühendis hesaplarıyla tırmandığı bir tepede, inilip tekrar çıkılması lâzım gelen bir çukurla karşılaşınca, hemen olduğu yere çöküyor: "Yani, çektiğimiz emek sıfıra indi, öyle mi?" diye mahzun bir kahkaha atıyor.

Bir aralık Ferhat'ı indirerek çocuklara biraz da Murat Bey'i taşıtmayı düşünüyorum. Fakat tahtıravandan artık ona da hayır kalmamıştır; çıkışın en güç yerine gelmişizdir. Burada son bir mola vererek oturuyoruz.

Yalnız, biraz ileride, büyük bir taşa sırtını dayayarak duran Müslim, bana bakmakta ve beklemektedir. Onu yanıma çağırarak: "Köye daha çok var mı?" diye soruyorum. O, başıyla kayalığın tepesini göstererek sadece "Geldik" diyor.

Ferhat'la Murat Bey, dehşet içindedirler. Murat Bey:

— Burası düz duvar... Katırla katırcı uçtular mı? diye soruyor.

Müslim, onların çok uzun bir yoldan gittiklerini, kendisinin bizi kısadan götüreceğini bir kere daha söylüyor. Ferhat yukarıya bakarken başı dönmüş gibi elini gözlerine kapayarak: "Bunun kısası olur mu? Yani Alpçılar gibi düz duvara mı tırmanacağız?" diye kendini bırakıyor.

— Meraklanma Ferhat, diyorum, bu çocuğa emniyet etmek lâzım... O, bizi selamete çıkaracak...

Murat Bey, son bir gayretle yerinden kalkarak:

— Emniyet etmeyip de ne halt edeceğiz; diyor, gözün yiyorsa geri dönelim âşık?

Müslim, bizi epeyce yürüttükten sonra kayaların içinde dar bir geçide sokuyor. Burası kuru bir sel yatağıdır. Dibindeki taşlar, yosun bağlamış, kenarlarını deniz dibi bitkilerine benzeyen otlar ve kaya çalıları sarmıştır. Bunlar, birbirlerine kol vererek bazı yerlerde geçidi bir tünel şekline sokuyorlar. Ben, Müslim' in arkasındayım. Arkadaşlara yol açıyor ve boyum sığmadığı için ara sıra, yeni yürümeye başlayan çocuklar gibi dizlerimin üstünde emeklemeye mecbur oluyorum. Arkamdan gelen Ferhat ümitsiz bir sesle: "Ağabey, buralarda yılan vardır!" diyor. Müslim: "Yılan durur mu? Kaçar bizden" diye teminat veriyor. Daha biraz gittikten sonra bu sefer kayanın içine oyulmuş sahici bir tünele geliyoruz. Ferhat, bir küçük baygınlık geçirerek: "Giremem buraya!" diye inliyor. Murat Bey, her zamankine benzemeyen bir sesle ona çıkışıyor:

— Giremezsen bana yol ver, ben gireyim.

Zavallı Müslim, bu korkuya şaşıyor, köylülerin hep buradan geçtiklerini söyleyerek teminat veriyor.

Bu tünelin içinde de epeyce yol gidiyoruz. Zifiri karanlıktayız. Önümüzden giden Müslim'in ara sıra yaktığı kibritler, ka-

ranlıkta katırcılara yol gösteren uzun sakallı perinin ışıklarını hatıra getiriyor. Sımsıkı elime yapışmış olan Ferhat'ın Arapça dualar okuduğunu işitiyorum. Sonra, karşımızda hafif bir gün ışığı belirmeye başlıyor. Kendimizi tünelin ağzından daha çok uzakta sanırken bir köşeyi dönüyor ve birdenbire göz kamaştırıcı bir güneş aydınlığına çıkıyoruz. Burada büsbütün değişik bir dünyada, güneybatıya karşı dağı ikiye bölen bir büyük uçurumun başındayız. Bu uçurum, gitgide genişleyip yayılarak parlak bir çini mürekkebi çizgisi gibi dağın eteğini dolanan şoseye iniyor. Ondan ötesi göz erimine kadar uçsuz bucaksız Bozova ovasıdır.

Fakat bizi asıl şaşırtan ne bu manzara, ne başımızı arkaya çevirdiğimiz zaman gördüğümüz yol yol yarıkları içinden ağaçlar sarkmış dik bir yamaçtır; bu yamacın üstündeki terasta, ölçüsüz bir genişlikte açık pencereleri arkasında bir yangın yanıyor gibi görünen kocaman bir taş binadır.

Murat Bey, ona bakarken hayretle:

— Ben, galiba yorgunluktan rüya görüyorum Ömer. Bu ücra dağ başında böyle bir binanın işi ne? diyor.

Bir zaman nereye dağıldıklarını anlayamamış ve âdeta unutmuş olduğumuz çocuklar burada bizi beklemektedirler. Gömleklerini, çoraplarını giyerek etrafımızı almışlardır. Çürük Ali, binayı göstererek:

— Leylekoğlu'nun kalesi bu, diyor, bizim mektep.

Dinlenmek için Ferhat'la beraber yere oturmuş olan Murat Bey:

— O sabah Aşağı Sazan köprüsü başında sen, bu dağa bakarak bir eski tarih şehri, ben ancak füze ile çıkılacak bir ay ili görürken sadece kendimizi eğlendiriyorduk. Fakat bak, rüya görmüyorsam, biz oradayız, diyor.

Terasın kenarında iki adam durmaktadır, biri bize el sallamaktadır. Müslim, bunlardan birinin bizim katırcı olduğunu söylüyor... O kadar gecikmişiz ki, o bizden evvel gelmiş.

Yolumuzun son güçlüğü bu son tepeyi tutmaktır. Fakat tekrar önümüze düşen Müslim, bizi, kayanın bir yangı içine oyulmuş âdeta bir minare merdivenine götürüyor. Murat Bey'le Fer-

hat için bu da zahmetlidir. Fakat son gayretlerini topluyorlar; merdivenin kazma ile açılmış basamaklarına otura otura yukarı çıkıyorlar.

Bizi bu merdivenin başında katırcı ile beraber karşılayan adam, Yukarı Sazan muhtarıdır. Kalın bir bastona dayanarak zorlukla yürüyen çok ihtiyar bir adamdır; yüzünün bir tarafında sağ yanağını tamamiyle çökertmiş büyük bir yanık yarası vardır. Bu sıcak havada sırtına kalın bir aba, çıplak ayaklarına lastikler giymiştir. Bunun bizi ağırlamak için bir nevi resmî kıyafet olduğunu biraz sonra anlıyoruz. Şaştığımız şeylerden biri de Yukarı Sazan'ın otuz kırk yıldan beri unutulmuş mektebine bir hoca gelmekte olduğunun burada bir hafta evvel duyulmuş olmasıdır. Fakat ihtiyarın o kadar dünyasından geçmiş bir hali var ki, hocanın hangimiz olduğunu merak etmiyor; adeta yüzümüze bakmadan, "Hoş geldiniz!" dedikten sonra önümüze düşüyor ve ağır ağır mektebe doğru yürüyoruz.

Murat Bey, bir şeyler soruyor, cevap alamıyoruz; bana "Anlamıyor biçare!" diyor.

Bina; Murat Bey'e âdeta heyecan vermektedir. Gözlerini bir türlü cepheden alamayarak: "İyi bak Ömer!" diyor... "Şu kesme taşların oturtuluşuna, şu pencerelere dikkat et... Kimmiş bu ıssız dağ başına bunu yaptıran Leylekoğlu?... Sen burada bir derebeyi saltanatı süreceksin."

O zaman, inanılmayacak bir şey oluyor; hiçbir şey işitmiyor, anlamıyor görünen muhtar, Murat Bey'e:

— Bu dağ, evvela Allah'ın, sonra Leylekoğulları'nın dağıdır, diyor.

Bunun nasıl olduğunu sormamız üzerine bize daha şaşılacak şeyler söylemeye, sopasıyla aşağıdaki ovayı göstererek garip bir tarih masalı anlatmaya başlıyor. Aşağıdaki ova vaktiyle Haçlı ordularının bir uğrağı imiş. Onlardan kaçan Leylekoğulları bu dağda mesken tutmuşlar ve bir daha ovaya inmemişler... Osmanlılar zamanında da böyle olmuş. Ne Osmanoğulları onları arayıp sormuşlar, ne de onlar Osmanoğulları'nı... Yalnız muharebe zamanlarında ovadan Osmanlı orduları geçerken onlar da inip kendi silahlarıyla katılırlar, kavga bitince yine yerlerine dö-

nerlemmiş. Hasılı, bu Leylekoğulları, başlarına buyruk devlet gibi bir şeymişler... Dağda kendi yağlarıyla kavrulurlar, ancak pek darda kaldıkları vakit aşağıdan geçen kervanları çevirmeye inerlemmiş. Gitgide bu aileden bir eşkıya kolu kalmış, onun da Meşrutiyet senelerinde büyüklerini darağaçlarına, küçüklerini kimbilir nerelere gönderip yok etmişler... Bu bina, son Leylekoğulları'ndan birinin Sultan Mecit zamanında yapılmış kalesi imiş...

Bu masalı büyük bir taşın üzerine oturarak dinlemiş olan Murat Bey:

— Ne kalesi? diyor, konak bu, bizim Bozova'nın hükümet konağından daha derlitoplu bir konak...

Sonra, avucuyla alnını sıkarak yorgun yorgun bana gülümsüyor:

— Bana bütün memleketin deli diye ad takmış olmasına göre sakın bu gördüklerim ve işittiklerim kendi yorgun kafamın bir hezeyanı olmasın?... Allahaşkına bana doğrusunu söyle Ömer...

Zavallı Murat Bey'in sahiden kendinden şüphelenir gibi bir hali vardır. Fakat cevabı benden evvel Ferhat veriyor:

— Korkma ağabey, vallahi, ben de senin gibi çıldırdım mı diye korkuyorum, diyor.

Murat Bey, Ferhat'ın sırtına yumruk atarak:

— Korkma âşık... Aptal çıldırmaz... Bu, doktorlukta bir kaidedir, diye bir kahkaha atıyor ve bütün tazelenmiş kuvvetiyle ayağa kalkıyor:

— Bu Leylekoğlu, Bolu'nun Köroğlusu gibi bir şey... Haçlılar zamanında bu dağ başında saltanat sürmüş olmalarına göre de Osmanoğulları'ndan daha eski ve asil bir hanedan... Allah cümlesinden razı olsun... Meşrutiyet çocuklarına bir mektep bırakmışlar. Cumhuriyet çocukları da yine onun içinde okuyup adam olacaklar.

Sonra, derin derin göğüs geçirerek gözlerini kapayıp sayıklar gibi birbirini tutmaz şeyler söylüyor.

— Devletin sınırları içinde ne Yukarı Sazanlılar, bildiğimiz ve düşündüğümüz dünya ile hiçbir ilgisi bulunmayan, hatta var-

lıklarından bile haberimiz olmayan ne Leylekoğlu devletleri yaşıyor... Kendi kanunlarıyla kendi geleneklleri ve törelleriyle... Ömer, sen galiba kendinin de iyi anlamadığın garip ruhunu fazlasıyla doyuracak bir yere düştün... Umarım burada senin de bir Leylekoğlu saltanatın olacak.

Yüzü ateşler içinde, titreye titreye boynuma sarılarak yanaklarımı öpüyor: "Genç olsam ben de seninle beraber kalırdım!" diyor.

Muhtar, delik deşik abasının iç cebinden kırmızı bir beze sarılı kocaman bir anahtar çıkarmıştır.

— Anahtarı teslim ediyorum, diyor, hoca hanginizseniz açın kapıyı!

Kırık bir taş merdivenin basamaklarını çıkarak anahtarı kapıya sokuyor ve çeviriyorum. Açılmıyor. Biraz kuvvetle sarsınca kanatlarından biri yerinden oynayarak yana çarpılıyor; üzerinden taşlar, topraklar akmaya başlıyor.

Açılmış bir tiyatro perdesi karşısında gibiyiz. Binanın içi yoktur; karagöz göstermeliği gibi bir cepheden ibarettir; çatısı ve duvarları tamamiyle yıkılmıştır; ayakta kalmış birkaç kalın direkle yıkık bir mutfak ocağının iskeleti arasından bir büyük bahçe ve gökyüzü ile ufuk görünüyor. Bir de dağın bitip tükenmez çıplak kayaları. Aşağıdan bakarken cephenin açık pencereleri arkasında gördüğümüz yangın, taş direklere vurmuş akşam kızıllıklarından başka bir şey değildir.

Ferhat, dehşete düşerek:

— Bu, ne bu? Bu kapı anahtarını ne diye verdin bize muhtar amca? diye bağırıyor.

Murat Bey:

— Bırak, resmî devlet işidir o, diyor; devir ve teslim muamelesi... Muhtar amcadan hesap sorarlar sonra.

Şaşkınlığımız uzun sürmüyor, ben bir şey söylemeden yerdeki moloz yığınları ve çalılar arasından içeriye yürüyorum. Arkadaşlar ve çocuklar adım adım arkamdan geliyorlar...

Binanın yalnız sağ kanadı bir dereceye kadar sağlam kalmıştır. Murat Bey, o tarafı kısa bir muayeneden geçirerek:

— Korkma Ömer... Burada iş var, diyor.

Katırcı, katırları arka bahçeye çekmiştir. Biz de takımımızla

oraya geçiyoruz ve bir sevindirici keşif daha yapıyoruz; bu, âdeta taşlaşmış bir kuru ağaç iskeleti altında oluğundan su akan bir taş çeşmedir.

Vakit geç sayılır. Arkadaşlar yorgundur. Ortalık kararmadan önce tertibat almak lâzımdır. Katırcı ile beraber derhal yerdeki denklerden birini çözüyorum. İlk olarak çıkardığım bir büyük petrol fenerini ağacın dalına asıyor ve şimdiden yakıyorum. Bu hovardalığı her zaman yapamayacağız. Fakat bu viranede geçireceğimiz ilk gecede, karanlığın vehimlerine karşı bu, lâzımdır: kendimden ve çocuklardan ziyade Murat Bey ile Ferhat için. Sonra da ocakta bir çalı çırpı ateşi yaktırıyorum. Kazanımızda bir sıcak çorba kaynamalı. İlk gecemizin bayramında bir eksik bırakılmamalıdır.

Çok geçmeden karanlık bastığı ve fenerle ocağın ışıkları kuvvetle parlamaya başladığı zaman Murat Bey:

— Yaşa Ömer, diyor. Leylekoğulları'nın sarayında bu gece ilk defa ışık yanıyor. Onların ruhları mutlaka etrafımızda dolaşacaklardır. Gulyabani vücudunla dolaştığını gördükçe seni kendilerinden sanacaklardır. Uzun etme, Leylekoğulları'nın tahtına oturdun bu gece...

Saltanatım Ferhat'ın hoşuna gidiyor; fakat ruhların etrafımızda dolaşması; hele Murat Bey'in, "Beyaz gömleğinin üstünde idam yaftası ile darağacından inerek aralarına karışacak" son Leylekoğlu'nun da bulunacağını söylemesi vehmine dokunuyor:

— Onları bırak ağabey, onları bırak, ayağını öpeyim, diye yalvarıyor ve sabahtan beri birkaç kere yaptığı gibi mırıl mırıl dualar okuyor.

Murat Bey, kulak kabartarak:

— Ne o Ferhat? Ruhları yatıştırmak için rahmet okuduğun gibi şimdi de ruhlara dalkavukluk mu ediyorsun? diye ona takılıyor.

Zavallı Ferhat, gerçekten öyle yapıyor olmalı ki, "Vallahi billahi değil ağabey!" diye yemin ediyor.

Biz bu işlerle uğraşırken muhtar bir taşın kenarında oturmaktadır. İhtiyaçlarımız için ve köye dair ona ara sıra sualler soruyoruz. Fakat o, artık bize biraz evvel Haçlılar'ın ve Leylekoğul-

ları'nın tarihiyle beraber bir parça da kendisininkini, elli yıl önce Karadağ'da ve Yanya'da yapmış olduğu askerliği, bir muharebede yüzünün nasıl yanmış olduğunu da gayet düzgün surette anlatmış olan adam değildir; sopasına dayanarak oturduğu yerde tekrar o, hiçbir şey işitmiyor ve anlamıyor görünen sükûtuna düşmüştür. Ferhat:

— Yahu bu, adamakıllı bunak, diyor.

O, ne derse tersini söylemeyi kendine bir eğlence yapan Murat Bey:

— Bunak bizleriz âşık, diyor, ömrümüz boyunca söyleriz, söyleriz, hepsinin havaya gittiğini nihayet anladığımız zaman da yine söyleriz, söyleriz. Yukarı Sazan'a yeni bir şey getireceğimizi umarak bizimle konuşacak kadar bunak değil o...

— Ya ne yapmaya geldik bu dağ başına ağabey?

— Hiç... Kendi gönlümüze göre kendimizi eğlendirmeye âşık...

Yemek hazırdır. Muhtarı da çorbaya çağırıyoruz. Kabul etmeyerek yerinden kalkıyor: İçinde yolda gelirken vurduğum iki büyük kuşun da kaynadığı çorbayı canı çekmediği için değil, çocuklarla bir arada sofraya oturmayı istemediği için. Çünkü onlara da dargındır.

***

Yanık yüzlü muhtar, bir gece hayaleti gibi sessiz sedasız kayboluyor; biz, ay ilinde ilk yemeğimizi yiyoruz. Gece, o kadar sakindir ki, çeşmenin mahzeni içindeki suyun, canlı bir mahlûktan çıkıyor denecek kadar taze ve canlı sesini açıkça işitiyoruz. Daha garibi bu dağ başında ateşböcekleriyle ağustosböcekleri var ki bize âdeta bir yaz akşamında bir nehir kenarı bahçesinde bulunduğumuz vehmini veriyor; biraz uzağımızdaki kayalığın karaltıları arasından bina şekilleri belirmesini, pencerelerin aydınlanmasını, bahçenin kenarından, içinde şarkı söyleyen sarhoşlarla bir araba geçmesini bekliyoruz. Zavallı Murat Bey'in heyecandan birkaç kere gözlerinin yaşardığını görüyo-

rum. Yalnızlık ve ümitsizliğin bütün sesiyle: "Ah, âşık! Neye senin udu da beraber getirmedik?" diye gülüp haykırıyor. Ferhat: "Deli misin?" diyemediği için: "Çocuk musun ağabey? Bizi kestirecek misin vahşi heriflere bu dağ başında?" diye ona çıkışıyor; böyle olduğu halde, lop çocuk yanaklarından umulmayacak kadar yanık ve hafif bir sesle kendiliğinden bir şarkı söylüyor.

İki arkadaşımın, günün korkunç yorgunluğundan sonra kurşunla vurulmuş gibi düşüp uyumaları beklenirdi. Fakat uyumuyorlar ve ben, buna pek o kadar da hayret etmiyorum. İşin nihayetinde onlarda da vücut seferberlik ilan etmiştir.

Uzun çete muharebelerinden sonra akşamları ölü haline gelmiş vücutların kurşunla vurulmuş gibi yere yıkıldıklarını, fakat bir saatin kurulması kadar kısa bir kendinden geçiş anından sonra birdenbire canlandıklarını ve saatlerce tepinip kudurarak oyunlar oynadıklarını çok görmüşümdür. İnsanın en çelimsizinin vücudunda en tükenmez takat hazineleri vardır! Ölmüş gibi göründükleri bir zamanda, vücutlarının derinliğinde esrarlı bir zemberek kurulur, bütün heyecanları ve haykırışlarıyla tekrar ayağa kalkarlar.

İlk geceyi olduğumuz yerde, açık kampta geçireceğiz... İlk hazırlıklar esnasında çocuklara kuru otlar toplatıp, öbek öbek yığdırmışımdır. Güzel bir gece geçirmeleri için buna lüzum da yoktur. Fakat onlar, artık çete değillerdir; muhtardan teslim aldığım anahtarlarla kapıyı açtığımdan itibaren devletin himayesi altında lüks yatı mektebi çocuklarıdırlar. Onun için bir başka denkten çıkardığım yağmurluklarını üzerlerine vererek onları gecenin soğuğundan, neminden korumam lâzımdır. İki misafirim için de tabii hazırlıklıyım. Murat Bey, Kuvay-ı Milliye gecelerini hatırlayarak, artık saklamaya lüzum görmediği gözyaşlarıyla uykuya dalıyor. Ferhat'a gelince, uyumamak kararındadır.

Çocuklarla katırcının hemen bir anda horlamaya başlamaları üzerine gecenin dehşeti onu tekrar yakalamıştır. Etrafımızdaki kayalar arasında pusu kurmuş gölgelerin yavaş yavaş harekete başladıklarını görerek, "Uyunur mu ağabey? Böyle yerde göze

uyku girer mi? Sen, çocuk mu oldun?" diye benim saflığımla alay ediyor, sonra, "Toz, toprağına neyine bakmayıp içerideki odalardan birine yatmalıydık. Yılan da çıksa gayrı eyvallah derdim... Biz, hepimiz uyuduktan sonra, Allah saklasın, bir gelip giden olursa ne yaparız?" diye söyleniyor. Bana aile denen şeyin pek de manasız bir şey olmadığını ilk defa kabul ettiren bu çocuğa ben de, Murat Bey gibi takılarak: "Sen, üzülme Ferhat, diyorum, ben nöbetçi koyarım. Bak, Müslim daha uyumadı. Yattığı yerden bana bakıyor. Onu kaldırırım. Hacet yok ama istersen eline tabancamı da veririm!"

Ferhat'ın uykusu bir kere daha açılarak: "Tam bizi teslim edecek adamı buldun! Gayrı Allah'tan başka yardımcımız kalmadı. Yok, yok. Ben, uyumam ben. Ben, uyumam" diyor. Fakat daha bunu söylerken birdenbire uyuyor. Kendimi tutamayarak onu alnından, gülünç çatık kaşlarının üstünden öpüyorum. Aklıma bir kere daha Bozova'nın bayram yerinde omuzlarımda gezdirerek âleme rezil olduğum yumurcak geliyor. "Neden onun adını öğrenemedim?" diye düşünüyorum. Namuslu ol Ömer. Artık gizli kapaklı tarafı kalmadı bu işin... Etrafında yatan bu kalabalığın babasısın artık... Boynuna geçen boyunduruğu sarsmaya uğraşma... Adını bilmediğin küçük kızın Bozova istasyonundaki ayrılışta, yanağına yapışmış burnunun ve dudaklarının ıslaklığı bak, hâlâ kurumadı... Çocukların etrafında son bir gece devrinden sonra çeşmenin yanına geliyor, bir nöbetçi gibi onun duvarına dayanarak duruyorum.

— 2 —

Bilmiyorum ne kadar sonra kulağıma çakal ulumasına benzer bir ses geliyor. "Ferhat uyanacak halde olsaydı korkacaktı!" diye gülüyorum. Kimbilir nerelerde olacaktır bu ses. Fakat, gece çok sakin olduğu için çok yakından geliyor gibi açıktır. Dağ gecelerinin sesleri bana yabancı değildir... Kurt, tilki gibi hayvanların ve bazı büyük kuşların insan gibi uzun uzun ulumaları,

haykırmaları olur. Fakat, bu, hepsinden başkadır. Nerede ise içinde açık şikayet kelimeleri yakalayacak gibiyim. Bu vehim, beni sesin geldiği tarafa doğru yürütüyor. Arkamdaki harabenin göğün yıldızları içinde ölçüsüz bir surette büyümüş görünen karaltısını gözden kaybetmemeye çalışarak ağır ağır kamptan uzaklaşıyorum.

Ses, beni birtakım kaya bloklarının eğri büğrü geçitlerinden yüksekçe bir sed kenarına götürüyor. Ayaklarımın dibinde başlayan genişçe eğik satıh üstünde sık ve karanlık bir ağaç kümesi, onun bir yerinde de bir bina ağartısı seçiyorum. Leylekoğulları'nın tekin olmadığına artık şüphe kalmayan garip ülkesinde bu da viran bir kale olacaktır. Fakat, öteki gibi boş değildir; içinde insan ve galiba da biraz ışık vardır. Sesin oradan geldiğine ve arkamdaki kaya yığınlarının geçitlerine büyümüş akisleriyle bir hasta veya yaralı insan sesi olduğuna şüphem yoktur.

Bu saatte geldiğim yoldan tekrar kampa dönmekten başka yapılacak iş yoktur. Fakat durduğum yerin biraz ilerisindeki çalılıklar arasında ince bir patika izi görüyorum. Yanına gidince seddin kenarında birkaç taş basamak gözüme ilişiyor ve bu patikanın kuleden köye, yahut başka bir yere giden bir yol olduğuna şüphem kalmıyor.

Kendimi bir bilinmeze giden bir yol ağzında bulup da geri dönmek mümkün müdür benim için? İşlek bir yol olduğu için bir zorluk da yoktur. Pek de fazla gitmeden karşıma yeni bir kaya takımadaları çıkıyor. Onun geçitlerinin bir dönemecinde de Aşağı Sazan köprüsünde yapmış olduğum eski zaman şehri hayaline garip bir benzerliği olan bir manzara: Önünde değişmez çardağı ve asma feneriyle Aşağı Sazan'ın ve bir akşam evvel kaldığımız Garipler köyünün kahvesinden pek az farklı bir kahve... İçinde ve dışında peykeler, aralıksız iskemleler, yerlerde hasırlar... Oradakilerden daha az olmayan bir kalabalık... Grup grup kâğıt ve tavla oynayanlar...

Bir gramofon Bozova'da salgın halinde olan ve onun barında masamıza gelen şarkıcı kadının o gece birkaç defa söylemiş olduğu uydurma alafranga bir şarkıyı çalmaktadır. Yalnız, kıya-

fetler düşüktür; hele hasırların üstünde yüzükoyun yatarak kâğıt oynayan, zar atan genç çocuklarınki...

Kendimi göstermeden geri dönmek isterdim. Bu ilk gecede en doğrusu budur. Fakat mümkün olmuyor. Ben görününce kopuk bir sinema şeridinde olduğu gibi hayat birdenbire durmuştur. Hatta gramofon bile.

İçeride oturanlardan birçoğu başlarını çevirmeden, bakmadan beni beklemektedirler. Sakallı çehreleriyle bir parola gibi boyunlarını yana çevirerek duruşlarında Bozova Ağır Ceza Mahkemesi'ndeki mahluklara heyecan verici bir benzeyiş vardır.

Dediğim gibi dönmek imkânı kalmamıştır artık. Çaresiz yürüyorum, kahvenin ortasında ayağa kalkan bir adam da bana doğru yürüyor. Bu, akşamki yanık yüzlü muhtardır. Abasını ve lastiklerini atmıştır. Şimdi artık sivil şehir kıyafetiyledir. Rengi belirsiz bir şalvar üstünde yamalı bir mintan, lastik yerine çarıklar...

Hepsine birden yüksek sesle: "Merhaba" diyorum. Birkaçı yerinden kımıldanır gibi yaparak, selamımı alıyor, muhtar, bana neye yatmadığımı sorduktan sonra: "Bizim yeni hoca!" diye tanıştırıyor. Gevşek, gönülsüz seslerle, "Hoş geldin, merhaba" diyenler oluyor.

Muhtarla beraber kapının yanında iki iskemleye oturuyoruz. Vaziyetim zordur. Bu insanlara bir şey bulup söylemek lâzımdır. Bulamıyorum.

Aşağı Sazan gibi onlar da bana dargındırlar. Hiç şüphe yok çocuklar için. Derdimi anlatmanın zamanı gelecektir elbette. Fakat şimdi, bu gece değil.

Köşede kahve ocağının yanındaki peykede kızıl köse sakallı, ufak vücutlu ve yüzlü bir ihtiyar oturmaktadır. Karşısında arkaları bana dönük birkaç kişi vardı. Yine ağzını kapamış olan muhtarla, mektep için birkaç lâkırdı konuşmaya çalışarak bunaldığım bir sırada bu adam, beklenmez bir çıkış yapıyor:

— Hoş geldin, safa geldin... Velakin ne etmeye geldin burada? Aslan gibi delikanlısın maşallah!... Taşı tutsan suyunu çıkarırsın... Ne etmeye geldin burada?...

Arkasında, hali vakti yerinde, Bozova ihtiyarlarınınkine benzeyen şal örneği bir hırka, elinde bir uzun çubuk vardır. İnce, fakat arada bir, canavar düdüğü titreşimleriyle yükselip öten sesi, kalabalık karşısında konuşmaya ve kendini dinletmeye alışmış bir adam olduğunu göstermektedir. Köyün hatırı sayılan büyüklerinden biri olacaktır.

İki defa tekrar ettiği, "Ne aramaya geldin?" suali bana geniş bir nefes aldırıyor. Beni çok uğraştırmasından korktuğum kapı birdenbire açılmıştır. Cesaretle girmek lâzımdır...

— Nesi var buranın?

Konuşmaya alışık bir adam olduğunu tahminde yanılmamışımdır. Sualimi umduğum çok fazla bir ustalıkla gerçek manasından çelip kaydırıyor, hem saflık taslayarak, hem de kurnaz ağzını, burnunu oynatarak etrafa gülümsüyor:

— Ben de onu diyivirdim ya ekmek mi, iş mi, para mı? Nesi var bu lanetlik köyün?

Ben, ağır ve sakin bir sesle:

— Para da, ekmek de pek o kadar ehemmiyetli şeyler değil... Nasıl olsa olur... Belki size ufak tefek bir hayrım dokunur diye düşündüm, aradığım bu...

Etrafımda hafif bir kıpırdanma, bir sinir hareketi oluyor. Bu, kocaman sözlerden, kocaman hizmet vaatlerinden usanmış insanların hareketidir.

Minimini ihtiyar, sesi gibi çevik vücuduyla oturduğu yerde kımıldanıyor, beni burada ayağımın tozu ile, kocaman bir katır gibi nallayıvermek ateşiyle yanıyor:

— Hadi öyle olsun bakalım... Devlet haritada Yukarı Sazan'ı da görüvermiş... Nasılsa bir hoca bulup gönderivermiş. Sağ olsun.. Var olsun... Eksik olmasın. Sen de sağ ol, var ol. İlle velakin o Allahın zulmü piçleri ne diye peşine takıp başımıza getiriverdin... Aklımız ermedi buna. Ayıp değil ya, biz köylü adamlarız.

İçimden: "Sen, köylü adam değilsin... Ben, seni her zaman bir yerlerde gördüm... Camide ellerini kürsüye vura vura vaaz ederken mi? Kasaba belediyeleri önünde propaganda nutukları verirken mi? Pazar meydanlarında değneğini kaka kaka oradan

oraya dolaşarak alım satım yaparken mi? Senin bir şeyler olduğunu biliyorum. Fakat ne?" demek geliyor, amma demiyorum, diyemem.

Kimsede ses, soluk yoktur; bu zamansız çıkış hepsinin canını sıkmıştır. Birkaçı yerlerinden kalkıyorlar, gitmeye hazırlanıyorlar. Fakat ben, onlar gibi yapamam. Eski bağımsız Ömer değilim ben artık. Zamansız da olsa bu suale kısa bir cevap vermek bana vacip olmuştur:

— Piçler, çocuklar mı? diyorum, bütün çocuklar gibi bir çocukluk yapmış olabilirler... Onları karakollarda, ötede beride süründürmekten, belki mahkemeye gitmekten kurtardığıma, hepsini birden derleyip toparlayarak burada barındırmaya getirdiğime iyi ettim sanıyorum... Ne olsa bu çocuklar Yukarı Sazan'ın çocukları... Sizin onlar...

Bu sözlerim herkesi olduğu yerde durdurmuştur. İhtiyarın ince sesi ıslık çalmaya başlıyor:

— Hâşâ... Onlar it köpek günuhu... Bizim derdimiz başımızdan aşkın... Kendimiz yiyecek ekmek bulamıyoruz. Onları buradan defedesiye başımıza hal geldi... Sen, anlayıp dinlemeden neye geri getirirsin oğlum... Bak, sen nur yüzlü Müslüman bir çocuksun...

İhtiyar, bir yandan beni haşlarken bir yandan da, ne olur ne olmaz, muhabbet ve iltifat kelimeleriyle tavlamaktadır. Ondaki heyecanın ötekilere de sirayet ederek bir mesele çıkmasından korkum yoktur. Yerlerinden kalkarak gitmeye hazırlanan bu adamlar daima Bozova mahkemesinde, hep birden başlarını yana çevirerek başka taraflara bakan ve susan adamlardır. Bir his bana, hiçbir şeyin onlara bu en tatlı öfkelerinden daha korkunç olan kin ve buğuz sükutunu bozduramayacağını söylüyor. Nasıl ki biri ihtiyara hemen hemen tatlı bir sesle:

— Kes Hacı Rüstem, diyor.

Tatlı bir sesle. Fakat bu tatlı seste mutlaka itaat edilmesi lâzım gelen bir emir vardır.

Hacı Rüstem, ondan korkuyor ve kesiyor. Fakat ben, çıkıp gitmeyeceğim. O gece Aşağı Sazanlılar'a söylediğimi kesmiyo-

rum; bu yarayı bir parça daha deşmeden buradan gitmeden tekrar ediyorum:

— Bu çocuklar sizin değilseler, geri dönmelerini istemiyor idiyseniz, bir yolun kenarında incecik boyunlarını buruburuverməliydiniz... Geri dönmeleri istenmeyen köpek enciklerine böyle yaparlar...

Hiçbiri bana bakmıyor, bir şey söylemiyor; fakat gitmiyorlar da... İlk gelişimde olduğu gibi oldukları yerde put gibi duruyorlar.

Artık, bir mektep hocası olduğumu, dinlenmeyeceğimi bilsem de söylemek, konuşmak lâzım geleceğini düşünerek birkaç kelime daha ilave ediyorum.

— Ben, Bozova mahkemesinde bulundum. Yukarı Sazanlılar için söylenenleri işittim. Yüreğim sızladı. Çocukların da belki minimini boylarıyla Yukarı Sazanlı diye hakim karşısına çıkmaları bana acı geldi. Bırakın beş, on gün bir deneyim, dedim, olmazsa peşime takarım onları... Çeker gideriz, zor bir şey değil bu... Söz veriyorum size...

Söz... Onların buna inanmadıklarını biliyorum. Bu saatte benim için neler düşündüklerini biliyor ve utanıyorum... Beş, on gün diye ağzımdan bir söz kaçırdığıma pişman oluyorum; onların masum köylü kafalarına böyle bir deneme gerçekten beş günde olacak bir şey fikrini vermiş olmak ve yalancı çıkmaktan korkuyorum. Fakat ok yaydan çıkmıştır.

— 3 —

Ortalık ağarırken Murat Bey de, Ferhat da kuru otlardan yapılmış yataklarında, neşe içinde uyanıyorlar. Gecenin vehimleri dağılmıştır. Bir güzel bağın açık havasında uyanmış gibi mesutturlar.

Ben, hemen işe başlıyorum. Yüklerin geri kalan kısmı da çözülüyor. Görünüşte bir şey değildir bu yükler. Fakat bir dağ başında kuracağımız Robenson hayatı için lâzım olacak şeylerin çoğunu Bozova'dan toparlayıp getirmişimdir.

Kapının ayakta kalmış kanadını, gündüz gözüyle bir teftişten geçiriyoruz. Bu kısım, işe yarar haldedir. Önde kalan direkler üstüne oturtulmuş kaşlı kemerleriyle boydan boya bir koridor, arkada birer basamakla çıkılan inili ufaklı dört taş oda ve koridorun tavanı olduğu gibi yerinde durduğu halde, odaların üstündeki çatıdan yalnız tavan kirişleri kalmıştır. Çerçevesiz pencereler doğuya bakmaktadır. Murat Bey, bütün bunları mühendisçe yokladıktan sonra "İş var burada Ömer... Ah, ne iyi etmişim seninle geldiğime... Burasını pek küçük bir gayretle barınılır hale getirmek mümkündür." diye seviniyor... Odaların taşını, toprağını kaldırmak, döşeme ve duvar taşları arasında bitmiş otları söktürmek için çocukları hemen seferber ediyorum. Koridorda ve odalarda döşeme taşlarının yüzü meydana çıktıkça, Murat Bey, âdeta vecde geliyor: "Zavallı Leylekoğulları burada şehirlerde güç bulunacak işçiler çalıştırmışlar" diyor.

Bir yandan geceyi daha emniyetli bir yerde geçireceğimize sevinirken, bir yandan da çocuklara acıyan Ferhat:

— Pek birdenbire yormasan bunları ağabey, diye bana nasihatler veriyor.

— Bir saat boş bırakmaya gelmez bu canavarları... Yoksa partiyi kaybederiz, diyor ve sırtını okşayıp gülerek ilave ediyorum:

— Merak etme... Biraz sonra ben eğlendireceğim onları.

Yerler temizlendikten, hatta çeşmeden yemek karavanalarımızla taşıttığım su ile bir parça da yıkandıktan sonra çocukları önüme katarak, takımıyla bahçenin epeyce uzağındaki kayalardan birine götürüyor ve onu barutla patlatıyorum.

Ben, hazırlığı yaparken Murat Bey:

— Neye bu kadar acele? Tamirler için taşa pek ihtiyacın yok şimdilik, diyor.

Ona da yine gülerek cevap veriyorum:

— Aceleden değil, yeni Leylekoğulları saltanatının başladığını ilan etmek için... Bir nevi ateş bayramı olacak bu...

Kaya patlıyor. Baruta kıyabilsem Binek dağının kayalıklarında bombardıman akisleri yapacak daha büyük bir patlayış olmasını isterdim. Çocuklar, saklandıkları yerlerden fırlıyorlar;

havada yaylım ateşine tutulmuş bir turna katarından dökülür gibi döne döne yere inmekte olan taş parçalarına doğru koşuşuyorlar. Çocukların büyük sevincini Murat Bey'e göstererek:

— Hangi mızıka bu ses kadar heyecana getirir benim haydut talebelerim? diyorum.

Murat Bey, kolunu boynuma dolayarak:

— Sen, o mızıkayı bir parça da kendin için çaldın zavallı Ömer, diyor.

Başımı eğiyorum:

— Yok, yok... O fasıl bitti artık Murat Bey, diyorum. Ben, artık hocayım. Fakat pek acemi bir hoca... Ruhları harekete getirecek başka terbiye usullerini bilmiyorum henüz. Zamanla gelecek elbette...

Murat Bey, kaçırmaktan korktuğu bir fikri takip eder gibi gözlerini kısarak büyük bir hüzünle:

— Hayatının bir dönüm noktasındasın... Allah yardımcın olsun zavallı Ömer, diyor.

Biz, kayayı atmaya gittiğimiz zaman Ferhat, yanımızda değildi; katırcı ile beraber, koleksiyonu için, ot ve çiçek aramaya çıkmış bulunuyordu. Dönüşte bizi yarı yoldan karşılıyor; patlama gürültüsü onu pek korkutmuştur. Henüz yatışmamış heyecanıyla:

— Aman ağabeyler, bombardıman gibi gürültü duyunca aklım başımdan gitti. Yukarı Sazanlılar bir iş ediyorlar sandım, diyor.

Murat Bey, kahkahalarla onu omuzlarından yakalıyor:

— Ah âşık! Ne zaman adama benzeyeceksin? Köylüler bize bir şey yapacak olsalar, anarşist gibi bomba mı atarlar? diyor.

— Namussuzum sizin için korktum ağabeyler...

Murat Bey, onu bırakmıyor:

— Bizim için korkmuş, kendin için de bir parça kaçmışsındır, diyor. Aşağı inen merdivenin yolunu tutmuş olacaksın herhalde.

Murat Bey'in bu şakası galiba biraz hakikate uygundur. Çünkü Ferhat, fena halde köpürüyor; katırcının bizi daha görmemiş olduğunu düşünemeyerek:

— O katırcı keratası mı karıştırdı bu halü? diye bağırıyor ve bizi uzun uzun güldürüyor.

Odalar temizlenirken bir kol da mutfakta çalışmaktadır.

Kazan yine ocaktadır. Misafirlerimiz burada kaldıkları müddetçe çaresiz bu, böyle gidecek. Kış için getirmiş olduğum ihtiyat erzakın birazına kıyılacaktır. Teşkilatta aşçıbaşılık vazifesi Çürük Ali'ye düşmüştür. O, her işte ne kadar politikacıdır. Beni yakınlarda gördükçe, gözüme girmek için, yamaklarına çıkışıyor: "Ülen, patatesin kabuklarını ne öyle kalın soyarsınız?" diye kepçe ile kafalarına vurmaktadır.

Fakat, çok geçmeden Allah bize bir aşçı gönderiyor. Bu, küçük Bacak'ın ninesidir; altmış yaşlarında, belki de daha ihtiyar bir kadındır. Benim çeteden, Yukarı Sazan'da bir kimsesi olan tek çocuk Bacak'tır. Çete, gömülü silahları çalıp dağdan inerken o da, nasılsa aralarına karışmıştır.

Çocukların döndüğünü haber alan büyükanne, şimdi torununu almaya gidiyor. Bacak'ın çığlıklarını işiterek dışarı çıktığım zaman onu ninesiyle alt alta, üst üste yerlerde yuvarlanırken görüyorum. Çocuklar, güreş seyreder gibi etrafını çevirmişlerdir. Nine, o kadar zayıftır ki, Bacak'ı zor zaptetmektedir. Dev gibi bir adamın başuçlarında durduğunu görünce korkuyor. Çocuğu daha kuvvetle sarılarak öpmeye çalışıyor. İçinde yalnız "Allah" kelimesini farkedebildiğim bir duadan sonra:

— Bunu bana öldü deyiverdilerdi, diye ağlıyor.

— Alıp götürmek mi istiyorsun onu nine? diye soruyorum.

Yine, bir duadan sonra:

— İsterim ya... Ben, ona bakarım, diyor.

Nine, o kadar fukaradır ki, bu bakma vaadine benim çocuklar bile gülüyorlar. Bacak, çevik bir hareketle kadını teperek kendini kurtarıyor, kaçmak istiyor. Bu sefer ben, kulağından yakalıyorum. Araba çiğnemiş bir köpek yavrusu gibi:

— Ben gitmem ben... Ben, gitmem cadı karısı, diye cıyak cıyak haykırıyor. Bacak'ın parmaklarım arasında kırılacak gibi kuru, sıska kulağını sıkıp sahiden canını yakarak kadına:

— Evin var mı nine? Kimse var mı? diye soruyorum.

Çocuklar, yine gülüyorlar.

Düşünmeden:

— Sen de Bacak'la beraber burada kal istersen, diyorum. Seni de kazana sokarım... Belki bir işe yararsın... Kadınsız kabile olmaz.

O sabah, kabilemizin kadrosu yalnız bu kadınla değil, bir de katırla zenginleşmiştir. Bu, ağırlıklarımızı taşımış olan katırların en gencidir. Ben, dağ seferinde katırları insanlardan daha iyi tanımayı öğrenmişimdir. Çok şey vaad eden genç bir hayvandır. Çocuklar yolda onunla, kendilerinden biri gibi tepişip yarenlik etmişlerdir. Bir aralık benimle dertleşmiş olan katırcı, katırlardan birini satmak istediğini söyleyince hemen ona müşteri çıkmış ve kolayca anlaşmışımdır. Murat Bey'le Ferhat'a dağda bu hayvanın işime yarayacağını söylüyorum. Fakat hakikatte bu katır, benim Bozova'nın papağanından başka bir şey değildir. O da benim bir lüksüm olsun. Ne yapalım?

***

O gün, yerleşme telaşlarıyla geçiyor. Geceden çok evvel hazırlık tamamdır. Hatta civarda çocuklarla beraber bir küçük öğle sonu gezintisi için bize vakit bile kalıyor. Murat Bey'le üç, beş tane de kuş vuruyoruz.

Bitkiler gibi hayvanları da iyi tanıyan Ferhat, bunlardan birini bir şeye benzetmeyerek: "Yenir mi acaba?" diye şüpheye düşüyor. Artık dili açılmış olan Müslim: "Yenmez hayvan olur mu ki?" diye hafifçe alay ediyor. Murat Bey: "Kışın darda kalırsan sen bu kabileye çakal ile tilki de yedireceksin Ömer!" diye gülüyor.

Ben, misafirlerimle beraber, bir penceresi de güneye bakan baştaki odaya yerleşiyorum. Çocuklar, yandaki büyük odada, her birinin birer kereveti oluncaya kadar yine kuru otların üstünde hep bir arada yatacaklardır. Odalarımızın camları, çerçeveleri yoktur. Fakat ne olsa kendi evimizdeyiz artık.

Murat Bey'le Ferhat, biri benim portatif karyolamda, biri çantasında getirdiği entarisi ve yün hırkasıyla kuru otların en in-

ce ve yumuşağından yapılmış bir yer yatağında tepelerindeki çatıdan yıldızları seyrederek uykuya daldıktan az sonra bir akşam evvelki uluma sesi tekrar başlıyor ve gitgide artıyor. Yine dünkü gibi sakin olan gecenin içinde o kadar uğursuz ve sinir bozucu bir sestir ki, bir aralık Ferhat'ın yerinde debelendiğini ve uyanacak gibi olduğunu görüyorum. "Çok uzakta bir çakal uluyor Ferhat... Merak edilecek bir şey yok!" diye onu yatıştırıyorum. Ağır uykusundan açılamıyor, tekrar uyuyakalıyor. Bu sefer ben, merak ediyorum bu sesi. Öğleden sonra bir ara yine abası ve lastikleriyle, mektebe uğramış olan muhtara bunu sormamış olduğuma canım sıkılıyor.

— 4 —

Birinci gün muhtardan başka kimse semtimize uğramamıştır. Bu, fena alamettir. Aşağı Sazanlılar gibi dağlıların da beni iyi görmediklerini anlatmaktadır. Keşke bu küskünlük yerine beni açık bir öfke ile, kavga ile karşılasalardı. Hasılı durumum zor olacağa benziyor.

Arkadaşlar da bunun farkındadırlar. Ferhat: "Ağabey, köyün uslularını bir araya toplasan da şöyle tatlı dil, güler yüzle bir gönüllerini alsan!" diye bana akıl öğretiyor, hatta bir ufak nutuk örneği de veriyor.

Murat Bey, sinek kovar gibi bir el hareketiyle onu susturuyor:

— Âşık, sen elinin hamuruyla erkek işine karışma, diyor, köylüyü ifrit eden zaten bu dalkavukluklardır. Dün yolda çocuklara yaptığın gibi: "Köylüler kadar mübarek, Müslüman insanlar var mıdır?" diye başladın mı onlar: "Bakalım, yine neremizden vurmaya geldi?" diye kuşkulanırlar... Sen söyle Ömer... Sen ne diyorsun?

— Ne diyelim? Uğraşacağız bakalım, diyorum.

Ben, omuzlarımı silkerek:

— Evet, uğraşacağız. Köylüler, Aşağı Sazanlılar gibi bana karşı da hudutlarını kapamışlardır. Pek birdenbire üstlerine varmamak, onlarla toplu temaslar aramamak lâzımdır. İlk geceki kahve temasının neticesi meydanda... En doğrusu benim de onlara karşı dargın ve biraz da ürkütücü bir adam tavrı takınmam olacaktır. Sonra da çok gecikmeden, ayrı ayrı baskınlarla birer birer yakalamaya uğraşmak...

Baskın muhtardan başlıyor. Elimde olan şimdilik odur. Sonra ne olsa, o devlet ile halk arasında yarı resmî bir adamdır.

İkinci günün öğlesine doğru, muhtar yine resmî kıyafetiyle, topallaya topallaya mektebe geliyor. Soluk aldırmadan üstüne çullanıyoruz. Hakikatte bu, bir komedyadır.

Ben:

— Hani çocuklar muhtar? diyorum.

O, yine mağarasından yeni çıkmış Eshab-ı Kehf'ten biri tavrını takınmaya, sorulanları anlamıyor görünmeye karar vermiştir:

— Çocuklar mı? Ne çocukları?

— Ben, burada hava tebdiline mi geldim? Okuma yaşına girmiş Yukarı Sazan çocukları...

— Ne bilirim ben, elâlemin çocuklarını oğul?...

— Bana bak muhtar, diyorum, sen de, ben de devlet hizmetindeyiz. Kanunun dediği yaştaki çocuklar gelecek... Yirmiye geldikleri zaman askere gidecekleri gibi... Senin vaktiyle Balkanlar'a; Karadağ'a gittiğin gibi...

Muhtarın kulakları işitmeye başlamıştı artık:

— İyi dedin ya... Velâkin benim elimde ne var? diyor.

Bu sefer de Murat Bey kabarıyor:

— Ne demek ne var? Burada sen, devlet demeksin be adam? Devlet ne yapar kanunlara itaat etmeyenleri!... Tuttuğu gibi kafalarını koparıverir.

Bu hiddet ve şiddet karşısında Ferhat evvela kendini tutamayarak:

— Aman! diye bağırmıştır.

Murat Bey, aynı yapmacık öfke ile gözlerini açarak ona da çıkışıyor ve soruyor:

— Söylesene ne yapar memur bey?

Bunun üzerine o da çaresiz paçaları sıvıyor; kalın bir sesle:

— Dedik ya kafalarını koparıverir, anladın mı? diye bağırıyor. Leylekoğlu'na ne yaptı ise onu yapar... Biz, onu bunu bilmeyiz, çocukları senden isteriz...

Murat Bey ile Ferhat, muhtarı çapraz ateşine almışlardır. Biri bırakıyor, öteki alıyor:

Muhtar, bir hayli tartaklandıktan sonra:

— Gelirler... Ne diye gelmesinler?... Amma mektep nerede? diye viraneyi gösteriyor.

Murat Bey:

— Yani Allah: "Çocuklar mutlaka dam altında okurlar!" diye âyet mi indirmiş gökten? Okutmak için boyalı sıralar mı lâzım mutlaka? Muallim belki sokakta okutacak çocukları... Çok bile böyle köye böyle mektep... Mektep yapıladursun çalışmaya başlar çocuklar...

Ferhat:

— Gitmedinse bile bilirsin İstiklâl Muharebesi'ni... Evvela dövüş başladı, silah arkadan geldi.

Nihayet, muhtarı yola getiriyoruz ve bu bitince başka bir komedya başlıyor: Bir işaretle çocukları topluyor ve sıraya diziyorum. Geçit töreni yaptırır gibi birer birer muhtarın önünden geçirerek elini öptürüyor, aynı zamanda da, "Tövbe, bir daha yapmayız!" diye yemin ettiriyoruz. Sonra da muhtarı bizimle beraber yemeğe oturtuyoruz.

Yemekte Murat Bey, çocukların kusurlarını hoş görmek lâzım geldiğine dair: "Çocuğu affetmeyeni ben de affetmem, cehennem ateşinde yakarım!" yolunda uydurma âyetler okuyor, Embiya tarihinden misaller getiriyor. Fakat vaktiyle, muharebe gibi belki medreseye de gitmiş olan muhtar, bunların bir iki tane sahicisini okuyunca bozuluyor, fakat neşesini kaybetmiyor. Bir akşam evvel Ferhat'ın yenir kuşlardan olmasında tereddüde düştüğü acayip kuşun en büyük parçasını ihtiyar adama ikram etmişizdir. Bu ziyafetin onu, Murat Bey'in okuduğu uydurma âyetlerden ziyade yumuşatmakta olduğu bellidir. Murat Bey, bana: "Siyasi ziyafetlerin fazileti buradadır!" diye gülüyor.

Hasılı muhtarla aramızda bir yakınlık başlamıştır. Yemekten sonra onu önümüze düşürerek köyü görmeye gidiyoruz.

Yukarı Sazan dağın rüzgârlarına karşı kale yüksekliğinde ve biçiminde kayaların ortasına sığınmış yokuşlu, inişli bir meydandan ibarettir. Benim Aşağı Sazan köprüsünden bakarken yapmış olduğum hayale çok benzeyen bir tarafı vardır.

Bir tümseğin üzerinde durup ona bakarken, doğu taraflarını bilmeyen arkadaşlarım: "Köy nerede?" diye soruyorlar. Hiç şüphesiz varmış burada da bir köy, hem oldukça mamur bir köy... Fakat bugün onu görmek için eğri büğrü sokaklarından kalmış izlere, onların aralarındaki moloz yığınlarına ve toprak çöküntülerine, bir haritanın çizgilerine bakar gibi bakmasını bilmek lâzımdır. Bir de köstebek yuvaları gibi küçük toprak kabartılarının üstündeki ince dumanlara... Köy, bunların altındadır.

Muhtar, bana karşı açılmıştır artık. Hem ben, artık hiçbir şey sormadığım halde gayet akıllı ve uslu konuşuyor benimle... Bir boş fıçı içinde mekân tutmuş meşhur eski zaman filozofuna yakışacak gizli alaylar ve zehir gibi kelimelerle:

— Senin talebeler bu toprakların altında... Solucan gibi çeker çeker çıkanverirniz. Okutur adam edersin inşallah... Babalarının kimileri ölmüş, kimileri askerde... Kimileri Bozova hapishanesinde, kimileri başka yerlerde, kimileri temelli kayıp... Çocuklar da vıcır vıcır bir doğarlar, bir doğarlar... Eee onların da babaları gibi gün görmemelerini nasip etmiş Allah...

— Peki buradaki evli erkekler?

— Halliceleri evli, akşam gördüğün kahveye gelirler... Hacı Rüstem'in kahvesi... Birbirleriyle yarenlik ederler.. Oyun oynarlar... Parası olmayanlar evlerinde yatarlar...

Muhtar, bunları söylerken gözlerinde evvelkilerden ne kadar başka türlü bir bakış vardır, içindeki birikmiş küskünlüğü böyle az bir zaman içinde yenebilmiş olduğuma âdeta seviniyorum. Bu kadar konuşabilmiş olmama göre, demek o da artık bizim kabiledendir.

Muhtar, bastonunu kaldırıp yürümeye davranarak:

— Gidelim mi köye? diyor.

— Daha sonra, diyorum.

Bizi dalgın dalgın dinleyen Murat Bey:

— Doğrudur, diyor ve devam ediyor, biraz evvel: "Devletiz biz!" diye öttük... Doğrusunu ararsan sahiden de öyleyiz burada... Öyle olunca da utanmamak güç olacak bu adamlar karşısında... Üstelik Ferhat'çığım da yine ürkerek tatlı dili, çatık kaşı, güler yüzüyle: "Sizin gibi var mı bu yeryüzünde... Dinleyelim hele bir dertlerinizi... Bak, neler olacak neler?.." diye nutka başlarsa...

Zavallı Ferhat, gördüğü şeyler karşısında Murat Bey'in yine kendisine sataşmaya başlamasına aldırmayacak kadar kendinden geçmişti. Muhtara:

— Kuzum babacığım; bu insanlar ne ile yaşarlar? Yılan gibi toprak yemiyorlar elbette, diyor.

İhtiyar adam, yine o filozof tavrıyla, geçimlerinin yılandan pek de farklı olmadığını söyledikten sonra:

— Eh var kimilerinin kuş gözü kadar toprakları şuralarda, diye bastonuyla doğu tarafını gösteriyor ve ilave ediyor:

— Oralarda biraz bir şey yetişir. Eskiden Yukarı Sazan'ı oraları beslerdi...

Ben, Murat Bey'le Ferhat'a:

— Şimdi görülecek bir şey kalmadı köyde, diyorum, siz Ferhat'la geri dönün... Belki yorulursunuz... Vakit daha erken... Ben, şu doğu taraflarında da biraz bir şey görmeye çalışayım.

Murat Bey'le Ferhat, buna razı olmuyorlar. Konuşmamızı dinleyen muhtar, güzel bir gayretle:

— Ayağıma bakmayın, ben de gelirim, diyor, lastiklerini çıkararak eline alıyor. Zaten bunlar, onun için, bizim şerefimize meydana çıkmış bir süsten başka bir şey değillerdir.

***

Güneşten kızmış kayaların boğucu sıcağından çıktığımız zaman yüzümüze birdenbire tatlı bir rüzgâr çarpıyor. Dağın yamacının âdeta aynı dağ olduğundan şüphe ettirecek bambaşka bir çehresi vardır. O, burada bütün ürkütücü sertliğini kaybetmekte,

yer yer yeşil topraklar ve geniş koruluklarla çok hafif inişli bir sırt halinde uzak bir ovaya karışmaktadır. O derece ki, bu kadar kolay bir yol varken niçin duvarlara tırmanmış olduğumuza hayret etmek lâzımdır. Fakat, dikkat edince bu yamacın yer yer boğazlar ve uçurumların pusularıyla kesilmiş olduğunu görüyoruz. Yeşilliklerin çoğu toprağın kıvrımları arasından yükselmiş ağaç tepeleridir.

Muhtarın "kuş gözü" kadar diye tasvir ettiği tarlalar pek yakınımızda, hemen hemen ayaklarımızın altındadır. Yine onun söylediğine göre, aşağılarda da bereketli topraklar ve uçurumlardan birinin dibinde bir köy varmış. Fakat kurtlarla tilkilerden başka kim inebilir oralara? Hasılı, dağın bu yamacı ötekilerden daha zorlu bir "belanın berzahı" imiş.

Yakın tarlalardaki yeşillikler arasında tek tük kulübeler de görünmektedir. Buna hayret ettiğimizi gören muhtar, ileride daha başkaları da olduğunu, fakat bulunduğumuz yerden görünmediklerini söylüyor.

Bu tarafta bizi en fazla şaşırtan şey cetvelle çizilmiş gibi düz eteği ile yamacın tarlaları arasındaki geniş ve beyaz bir rıhtımdır. Rıhtım diyorum; çünkü buna verilecek başka bir isim yoktur.

Murat Bey:

— Buraya puslu bir havada, yahut koyu bir gece karanlığında gelmeli imişiz, diyor, biraz aşağıdaki tarlalarda gemi tekne direkleri vehmetmek pek mümkündür.

Birdenbire hafiflemiş vücutlarımızla, kordon boyu gezintisi yapar gibi, yukarıya doğru yürümeye başlıyoruz. Fakat bu yol, bomboştur. Biraz gittikten sonra ilk karşımıza çıkan insan, yarı belden yukarısı çıplak vücuduna, hayvanların yem torbalarına benzer bir torba takmış iriyarı bir genç çocuk oluyor. Yolun kenarındaki üstü çim tutmuş ve bir tarafında sıska ve çarpık bir ağaç yetişmiş bir büyük kayaya tırmanmış bir şeyler aramaktadır. Ara sıra tepesindeki bir taşın sivrisine ilmeklenmiş bir ipe yapışarak ve bir ayağını altındaki çıkıntılardan birine basarak vücudunu adeta boşluğa sallandırıyor ve kayanın yarıkları arasından bir şey koparak torbasına atıyor. Yapı iskelesi üstünde

çalışan bir işçiye benzeyen, fakat hareketlerinin çevikliğiyle bir dağ sporcusunu da akla getiren bir hali vardır.

Muhtar, bastonuna dayanıp durarak, "Fettah Bey, Fettah, az gel buraya!" diye sesleniyor.

O, başını çevirerek bize bakıyor, sonra yine umulmayacak kadar çevik hareketlerle kayasından inerek bir şey söylemeden yanımıza geliyor, bana bir asker selamı veriyor... Kim olduğumu bildiği bellidir. Konuşmuyor, yüzümüze pek fazla bakmıyor. Fakat dudağında, bir küçük heyecan ve hoşnutluğa benzeyen bir gülümseme farkedilmektedir.

Fettah, uzaktan göründüğü kadar genç değildir. Ona bu hali veren sakal ve bıyıklarının traşlı olması ve bir de bakır kırmızı rengidir. Üzerinde boz renkli bir pantolon ile, kopuk yerleri iple bağlanmış bir kayış kemerden başka bir şey yoktur. Fakat, bunlar ve bir de ağır ve beceriksiz köylü hareketlerine benzemeyen hareketleri ve duruşu pek yakınlarda askerden dönmüş olduğuna şüphe bırakmıyor.

Muhtar:

— Ne toplarsın oradan Fettah?

Fettah:

— Hodan, amca, diyor, kış hazırlığı... Çoluk çocuğa bol çorba ziyafeti vereceğiz.

— Fazla olursa bize de ayırıver.

Muhtar, bize izahat veriyor:

— İyidir hodan... Bizim buralarda çok yetişir... Tuz ile yağın olursa tadına doyulmaz.

Yukarı Sazan'a geldiğimizden beri rastladığımız bütün yabancı ot, kök ve çiçekleri koparıp sepetine atan Ferhat, hodanı merak ediyor; Ferhat, bir şey söylemeden torbasından devedikenine benzer bir ot çıkarıp uzatıyor.

Fettah, muhtarın kardeşinin oğludur; babasız olduğu için onun elinde büyümüştür; çok hodanını yemiştir. Şimdi de amcasını hodan ile beslemek sırası ondadır.

Fettah ile ben birbirimizin kokusunu almışızdır:

— Sen yeni askerden geldin galiba? diyorum.

Sadece:

— Yaptım askerliğimi subayım, diyor.

— Nerede?

Güneybatıda birçok şehir isimleri sayıyor, ayrıca da, Aşağı Sazan'ın Osman'ı gibi, Eğridir dağ kampının ismini veriyor. Belki de beraber bulunmuşlardır. Bunu soracak gibi oluyor, fakat hemen kendimi toparlıyorum. Ancak başka bir gafı önleyemiyorum. Muhtar, biraz önce onun pek yakında döndüğünü söylemiş olduğu için:

— En son Eğridir'den mi geliyorsun? diyorum.

Birdenbire yüzünün kanı kaçıyor. Bir an sorumu cevapsız bırakmaya karar vermiş gibidir, fakat kendini tutamıyor, alçak sesle:

— Bozova hapishanesinden, diyor.

Benimle konuşurken boynunu inat ile yana çevirişinden bunu niye anlamadım? Fakat gafın asıl büyüğünü Ferhat yapıyor:

— Yazık, diye içini çekiyor.

Fettah, değişik bir ses ve acı bir sırıtma ile:

— Yazık ne? Asmadıklarına şükür, diyor.

Bununla beraber artık hodanlarına dönmüyor, bizimle beraber yürümeye başlıyor. Aşağı Sazan'ın Osman'ı gibi ve herkes gibi Fettah da bana dargındır. Bu, muhakkak. Fakat ikimiz de askeriz; aynı "kast"danız; üniformamın artık üstümde olmamasından ne çıkar? Aşağı Sazan'ın Osman'ı gibi o da beni görür görmez tanımış ve "subayım" diye konuşmuştur. Dargın olmamızdan da ne çıkar? İstemese de ben onun daima subayı olacağım. Bu, ikimizin de kanımızın, iliklerimizin içindedir.

Fettah için henüz bir şey bilmemekle beraber onun Yukarı Sazan grubunun elebaşlarından biri olduğunu seziyorum. Hatta tesadüfün beni onların sadece elebaşlarından biri değil de, doğrudan doğruya "başlarının" üstüne düşürmüş olması da mümkündür.

Fettah'ın dimdik ve daima yarım adım arkamdan yürümesine bir türlü mani olamamakla beraber bütün dikkatimle onu konuşturmaya çalışıyorum.

Bu köylünün askerlikten ve biraz evvel saydığı güneybatı memleketlerinden alınmış ince denebilecek bir konuşması var-

dır. Fakat bu konuşma, devedikeni gibi ince ince iğnelerle doludur; ancak, bunları çok ustalıkla kullanıyor. Çok geçmeden yolun kenarında, bir bahçenin önünde duruyoruz. İçinde ağaçlar ve bu ağaçlar arasında bir taş kule vardır... Ferhat, kulenin duvarlarını ve damını kaplamış uzun sarmaşıklar arasında kırmızı kiremitler görünce, "Amanın! Var mı burada da böyle şeyler?" diye gülünecek bir çocuk sevinci gösteriyor. Fakat haklıdır. Bu kırmızı kiremitler, biraz evvel indiğimiz köyden sonra yüreklerden adeta ağır bir ilin baskısını kaldırmaktadır. Bahçede bir kadın, iki ağaç arasına gerilmiş bir ipe, sarılı kırmızılı çamaşırlar asmaktadır. Arkasında siyah bir bürgü vardır. İpe uzandıkça bürgünün, dirseklerine kadar düşen geniş yerlerinden çıplak kolları çıkmaktadır.

Murat Bey:

— Sahiden ne işi var bunların burada? diyor.

Fettah, damın kiremitleri ve ipteki çamaşırları gibi renklenmiş memnun bir çehre ile, bana:

— Bizim fakirhane burası, diyor. Küçük gönüllülük edin de bir kahvemizi için subayım.

Ben de memnun:

— Olur Fettah, diyorum. Fakat bana "subayım" dememelisin artık. Ben hocayım.

Fettah, gülümseyerek:

— Peki, öyle derim subayım, diyor.

Arkası dönük olduğu için kadın, bizi görmemiştir. Fettah, sesleniyor:

— Zeynep, buraya gel!... Bak misafir geliyor...

Kadın, bizi görünce bir baskına uğramış gibi şaşırıyor, içeri kaçmak istiyor. Bürgüsünü toplamasında, koşarken yaptığı hareketlerde köy kadınlarınınkine benzemeyen bir hafiflik ve başkalık var gibidir.

Fettah, askerce bir emirle onu aralık kapının ağzında durduruyor:

— Dur... Öyle gel...

***

Çaresiz, duracak ve gelecektir. Yalnız, yine aynı hafiflik ve çeviklikle bir kere daha ipe koşarak kırmızılı bir entari çekiyor, başka çamaşırların yere düşmüş olmasına aldırmayarak omuzlarına atıyor:

Yalnız, hareketleri, yürüyüşü, fazla çekinmeden bize doğru gelirken kırmızı entariyi, bir şal gibi elleriyle düzeltişi değil, kocasının onu bu şekilde bizim yanımıza çağırışı da asla köylü değildir. Başıyla bize bir şehir kadını selamı vererek:

— Hoş geldiniz, diyor ve elini uzatıyor.

Fettah, zihinlerimizden geçeni anlamış gibi:

— Benim karım, diyor, buralı değildir; Marmarisli'dir.

Murat Bey, kendini tutamayarak bağırıyor:

— Hangi Marmaris? Şu bizim Muğla'daki Marmaris mi? Ayol, bu dağ başında deniz kızının ne işi var? Kızım sen nasıl geldin buraya?

Fettah, derin bir göğüs geçiriyor:

— İşte böyle oluverdi... Kısmet... Askerdeyken biraz Marmaris'te bulunmuştum... Akdeniz'den bir balık avlayıp getirmek nasipte varmış...

Onların sonradan daha tafsilatıyla öğrendiğim hikâyeleri şu: Fettah, Marmaris'te bir binbaşının emireri, kadın, Giritli bir balıkçının üç kızından biri imiş... Birbirlerine âşık olmuşlar ve evlenmişler. Askerliğini bitirdikten sonra Fettah, oralarda bir iş bile tutmayı düşünmüş... Fakat olmamış... Dediği gibi nasip! Deniz kızı uzun müddet Yukarı Sazan'a alışamamış... Bir aralık buradaki topraklarını satıp savarak tekrar Marmaris'e, yahut başka bir yere göçmeyi düşünmüşler. Fakat Yukarı Sazan'da toprağı kim ne yapsın? İlk hızla biraz bir şeyler ekip biçmeye; tavuk, kaz gibi hayvanlar yetiştirmeye uğraşmış... Az çok tutunur gibi olduktan sonra bir kere daha askerlik... O, bittikten sonra dağla yeniden bir boğuşma, arkadan Aşağı Sazan muharebesi ve Bozova hapishanesi... Kadın da üç çocuğunu alarak kocası-

nın arkasından Bozova'ya iniyor... Elinden iş, hem de epeycc ince şehirli işi geldiği için büyük memur evlerinde hizmetçiliğe gidiyor.

Şimdi tekrar Yukarı Sazan'dadırlar. En doğrusu başlarını alıp yine hep bir arada bir yerlere gitmektir. Neresi olursa olsun.

Fakat hikâyenin burasında söz birdenbire kesiliyor; Fettah'ın bakışlarına bir karanlık çöküyor, ellerinin, yırtıcı kuş pençeleri gibi kapanarak, avuçlarının içlerini didiklediğini görüyorum. Bundan ötesi için Fettah'a bir şey sormamak lâzımdır.

Artık hiçbir şey buradan ayıramayacaktır onu...

***

Kulübenin önündeki ağaçların altına oturup dinlenmek istiyoruz. Fakat kadın bizi mutlaka içeri almak için garip bir ısrar gösteriyor. Biçarenin şehirli misafirlere yapılacak gösterişleri vardır:

Kapısını anahtarla açtığı bir küçük misafir odası, tavana yakın kısımlarına soluk bir yeşil boya ile iki geniş zırh çekilmiş tertemiz duvarları, yerde çiçekli bir keçe, yastık örtülerinin kenarında dantelaları bile eksik bulunmayan yeşil örtülü bir sergi, yeşil boyanmış bir trapez masa, yine aynı renk boyada bir duvar rafında camdan ve teneke parçalarından ufak tefek mezat malı biblolar, duvarlarda kenarlarına yine fiyonglu kurdeleler çevrilmiş, taş basması deniz, gemi ve deniz kızı resimleri...

Bu ücra dağ başında bize benzer bir misafirin ne görülmüş, ne beklenmiş olmasına göre, kadıncağızın boş vakitlerinde uzun uzun bu odaya kapanarak bu şeyleri, müze eşyaları gibi temizleyip parlatmakla eğlendiği anlaşılmaktadır...

Bu lüks, Leylekoğlu'nun kulesinden de fazla gözlerimizi kamaştırmıştır. Ferhat, bir peri sarayına girmiş gibi gözleri yusyuvarlak ve çakmak çakmaktır. Murat Bey, kendininkileri duvarın yeşil zırhlarından ayıramayarak düşünüyor, sonra:

— Kulenin dış duvarlarına dikkat ettin mi? diyor. Aynı soluk yeşil boya, kırmızı kiremitli damın saçakları altına da daha

geniş zırh halinde çekilmiş, yağmurlardan ıslanıp yayılmış gibi hemen hemen pencerelerin üstüne kadar akmıştır. Bu biçim boyalar, denize yakın kasabalarda en sefil çehreli kerpiç evlere bile bir tazelik ve güzellik verir. Yokluktan yıpranmış, vaktinden evvel ihtiyar sıfatı bağlamış taze kadın çehreleri vardır; gözlerine biraz sürme, dudaklarına hafif bir boya. Hemen değişip güzelleşirler biçareler. Gözünün önüne geliyor mu bilmem... Ben, Bozova'nın fakir ve hatta zengin evlerinin asık suratlarını, bu basit ve ucuz süs ile bir parça açıp neşelendirmek için yıllarca çalışıp çabaladım. Beyhude yorgunluk! Delinin sözüne kulak asılır mı? Fakir fukara sırtlarına giyecek gömleği düşünürken evini boyatmak. Ah, Bozova'daki bu renk düşmanlığı!

Murat Bey, yana yakıla bunları söylerken kapı açılıyor; karı koca içeri giriyorlar. İkisi de kıyafet değiştirmişlerdir. Kadının arkasında çiçekli ve kısa etekli bir entari, ayağında topuklu terlikler vardır. Kocasını açık yakalı bir mavi gömlekle süslemiştir.

Zavallı kadın, bize bunları gösterirken nasıl sevinmektedir. Gözlerinin altından kırışmaya başlamış çehresi ne kadar çocuk ve ne kadar güzeldir.

Bu vaziyette vahşi Yukarı Sazan'dan o kadar başka bir yerdeyiz ki, Murat Bey, bu köy kadınının omuzlarını, örtüsüz saçlarını kocasının yanında elleriyle okşamaktan çekinmiyor, gözlerinde yaşlarla:

— Çocuğum, sen Akdeniz'i buraya getirmişsin, diye gülüyor.

O da, köylü kocası da Murat Bey'i güçlük çekmeden anlamışlardır. Kadının da açıkça gözlerimize bakmaktan, yüzünü yüzümüze yaklaştırmaktan çekinmeden bizimle konuşurken ince ince yaşlar; dudak uçlarında ve burun kanatlarında, özlediği bir şeyin kokusunu arar gibi titreşimler vardır.

Fettah, bir ara çocuk azarlar gibi, "Hele bak... Kız, sen, çocuk mu oldun? Ayıp, ayıp!" diyor. Fakat onu mesut gördüğüne o kadar memnundur ki, bunu sadece âdet yerini bulsun diye yapmaktadır. Nihayet:

— Kısmette varsa görürüz bir kere daha oraları, diyor:

O zaman kadın, kendini tutamayarak açıkça ağlıyor.

Zeynep'in bize misafir odasından başka gösterecek şeyleri de vardır. Sekiz dokuz yaşlarında sarışın bir kız çocuğu...

Ayakları çıplak olmakla beraber onun da çiçekli entarisi vardır; taranmış ve ince ince kurdele parçalarıyla örülmüş saçları vardır. Onun da entariyi, içerideki çıngıraklı sandığın başında, bizim şerefimize, çabucak sırtına geçirmiş olduğu düğmelerini iliklemeyi unutmuş olmasından bellidir. Fakat saçlar o kadar çabuk örülmüş olamaz. Demek ki Marmarisli balıkçı kız, odasındaki eşyalar gibi çocuğunun başıyla da, oynar gibi, uzun uzun uğraşıp eğlenmiştir.

Ondan başka kapının arkasında bize bakıp bakıp kaçan dört yaşlarında bir küçük kız daha. Fakat o, kirli ve hemen hemen çıplaktır. Elindeki küçük bir saz sepette kuşüzümüne benzeyen kırmızı yemişler vardır. Bunların birazını yemiş olacak ki elleri ve ağzının etrafı kırmızıya boyanmıştır.

Fettah onu da kolundan yakalayarak içeri çekiyor. Kız birden utanarak anasına saldırıyor, o: "Sürme ellerini üstüme!" diye ince ince haykırarak geri çekiliyor.

Fettah'ın evinin lüksü bitip tükenecek gibi değildir. Bir ara anasıyla beraber ortadan kaybolan büyük kız, elinde bir tepsi ile odadan içeri giriyor. Tepsinin üstünde buzlu bir reçel kavanozu ile cam bardakla bir toprak su kâsesi ve pırıl pırıl kahve kaşıkları vardır. Çocuk, Bozova istasyonunda bana su getirmiş olan kız gibi baştan ayağa dikkat kesilmiştir. Yanakları sevincinden pençe pençe ip üstünde yürüyen bir cambaz çocuğu gibi adım adım bize doğru gelirken, tıpkı onun gibi, dilini çıkarmakta ve ısırmaktadır.

Bu ikramı Akdeniz şehirlerinden hatırlıyorum. Yalnız, orada reçelin rengi beyazdır ve buram buram sakız kokar... Bununki ise, kadının yıpranmış yüzünün renklerine benzeyen soluk bir gül kurusudur. Fakat bir kaşık aldığım zaman bunda da bir sakız kokusu buluyorum.

Zavallı kadın, tepsideki toprak kâseden utanarak özür diliyor, geçen sene cam bardaklardan bir tanesi kırılmış olduğu için bunu onun yerine kullandıklarını söylüyor. O zamana kadar hiç ağzını açmamış olan küçük kız, birdenbire:

— Annem çok ağladı bardak kırılınca, diye müzevirlik yapıyor; ana kız, iki akran gibi kavga ederek bizi eğlendiriyorlar.

Ailenin bir üçüncü çocuğu vardır ki, nedense onu bize göstermemişlerdir. "Nedense" diyorum; amma o biçarenin gösterilecek bir tarafı kalmamıştır. Ferhat, onu bahçenin uzakça bir köşesinde adeta tesadüfle bulmuş ve bizi çağırmıştır.

Bu, bir ağacın gölgesine serilmiş bir kilim parçası üzerinde kendi kendine yatan 7-8 yaşlarında bir erkek çocuğudur. Yıllardan beri hastadır. Yüz ve vücudu mum gibi erimiştir, buna karşılık karnı korkunç bir surette şişmiştir. Elinin yakınında içine böcekler ve saman çöpleri düşmüş bir kırık su çanağı, parmaklarının arasında pestil gibi bir şey vardır. Etrafındaki şeylerin artık o kadar yabancısıdır ki, birdenbire başının ucunda belirmiş bu garip kıyafetli üç insanı bile görmüyor, yalnız pestilini yalıyor.

Biz de hiçbir şey söylemeden, hiçbir hareket yapmadan başında durup bakıyor ve geri dönüyoruz.

Ana ve babada hiçbir teessür alameti görülmemektedir; yalnız, bizim hastayı görmüş olduğumuza canları sıkılmış gibi bir halleri vardır.

Ferhat, yanıma sokularak isyanlar içinde kulağıma fısıldıyor:

— Neden bu kadar bakımsız bırakmışlar bu hastayı, ağabey! Canavar bu insanlar! diyor.

Cevap vermiyorum. Kırılan cam bardak için ağlamış olan kadın, onun için de elbette bir şeyler yapmıştır. Fakat zamanla onun da, Fettah'ın da yaraları nasır bağlamış olacaktır. Gözden çıkarılan insanlar için öyle olur.

Kapının yanına vardığımız zaman Murat Bey:

— Ne olmuş o yavrucağa? diyor.

Ana ile baba işitmemiş görünüyorlar. Onların yerine muhtar konuşuyor. Hastalığın Bozova'da başladığını, belediye doktorunun bir iki ilaç verip: "Köye gidince geçer!" dediğini, fakat geçmediğini, üstelik de karnının gitgide şiştiğini anlatıyor. Köyde, "Kurbağa yutmuş" diye kocakarı ilaçları yapmışlar, kırlangıçlara okutmuşlar, hiçbiri para etmemiş. Zeynep: "Bir kere daha Bozova'ya gidelim" diye ağlayıp, sızlamış; karı-koca hastayı

sırtlarına yüklenerek dağdan Garipler'e indirmişler, oradan da kamyonla Bozova'ya götürmüşler...

Sözün burasında Fettah birdenbire:

— Kes amca... Çok söyledin! diyor.

Muhtar korkmuş gibi susuyor; biz, hiçbirimiz bir şey söylemiyoruz.

Böyle olduğu halde biraz sonra yine kendisi konuşuyor; başını arkaya çevirerek hastayı azarlar gibi:

— Ne olacak sanki... İş isteyen yok.. Güç isteyen yok... Yalarsın pestilini, içersin suyunu...

Daha sonra da yine aynı sesle biraz evvel deniz eşyalarıyla dolu odada bütün nazlılıklarını ve hafifliklerini bir şehir erkeği gülümsemesi ve bakışı ile karşıladığı karısına çıkışıyor:

— Ne olacakmış sanki... Nasip ne zamansa bir yol daha ağlayıp bağıracaksın, geçip gidecek.

Garibi şu ki, kadın da onun gibi duygusuzdur. Kocasının bu korkunç sözlerine onun mavi gömleğinde görüp tırnaklarıyla çıkarmaya uğraştığı bir çamur lekesinden daha az ehemmiyet veriyor. Yalnız biraz sonra büyük kızı ile karşılaşınca onu uzun zamandan beri görmemiş gibi kucağına çekiyor, hırsla kurdeleli saç örgülerini öpüyor. Hastanın yanından her dönüşünde bu kadın bu hareketi yapıyor olmalıdır. Bizi evinde o kadar iyi karşıladığı halde Fettah, bahçenin kapısında hepimizden adeta dargın ayrılıyor; yalnız benim karşımda vaziyet alarak ve ayaklarını birbirine çarparak, yüzüme bakmadan, bana asker selamı veriyor.

Fettah'ın bizimle daha fazla gelmesinde adeta bir resmî protokol edası vardır. Kulede kaldığımız müddetçe ikimiz de birbirimizin aklından geçmiş olan şeyleri biliyormuşuz gibi Murat Bey bana:

— Bu Fettah'ı Aşağı Sazan'ın Osman'ına benzetişin çok doğru, diyor. Hallerine dikkat ettim. Yukarı Sazan klanının şefi galiba bu... Ne kin yarabbi, ne kin! Göreceksin rahat durmayacak bunlar...

Yolumuzun üstünde, etraflarında Fettah'ınkine benzeyen bahçelerle daha başka kuleler de vardır. Fakat hiçbiri o kadar gösterişli değildir. Murat Bey:

— Burası sur dışı bir aristokrat mahallesi, diyor... Bir âlem bu Yukarı Sazan, Ömer...

Rıhtımı biçimindeki seddin epeyce aşağılarına dağılan bu kuleleri tepeden seyrederek yolumuzu yürürken, Fettah'ın evinde gördüğümüz şeyleri konuşuyoruz. Bu vahşi dağ başında böyle bir ev, bizi büyük şehir kadınları gibi açık saçlara, onlar gibi kaçınıp çekinmeyen bakışlar ve gülüşlerle karşılayan ve adeta deniz kokan bu kadın: evinin içinde bütün bu şeyleri kendi hayatı yapmış görünen karısıyla başka, hemşehrileriyle başka bir dil konuşan bu köy erkeği, Fettah'ı hayretler içinde bırakmaktadır.

Murat Bey:

— Mantıkla düşünülürse benim âşık gibi tekerleştirerek Allah'ın hikmetine şaşıp kalmak lâzımdır... Fakat izahı ne kadar kolay... Gelişme çağında bir genç çocuk için şöyle böyle bir uyanıklığı, ışığı ve eğlencesi olan şehir ve kasabalarda birkaç sene askerlik... Giritli balıkçının kızına benzeyen bir kadınla bir parça aşk... Sade bizimki için değil, birbirlerinden yıldızlar gibi ayrı ve uzak bütün ay illerinde bu mucizeyi yapan galiba senin askerlik Ömer... Yoksa işimiz Leylekoğulları mekteplerinden yetişecek aydınlara kalırsa kıyamete kadar bekleyeceğiz.

Arkamızda bir ayak sesi işitiyor ve bakıyoruz. Fettah.

Murat Bey, gözleri parlayarak:

— Bu iyi, evet, diyor, Fettah karar değiştirdi. Senden ayrılmıyor... Müslim gibi... Katırcının katırı gibi... Memnun ol Ömer, bu katırı da kabile defterine kaydet Ömer. Fakat ne kadar çabuk!...

Fettah: "Şuralarda bir işim var!" diye yalan söylüyor. Biz de onun gibi memnuniyetimizi saklayarak: "Öyle mi? Ne alâ!" diyor ve onu tekrar arkamıza düşüren işi kendisi de biz de bir daha hatırlamıyoruz.

Fettah'ın karar değiştirmesinde, yol boyunca bizi iğneleyerek bir şeyler bulup söylemesinin de bir payı olacağını temin ediyor ve çok geçmeden bunun yanlış olmadığını anlıyorum.

Kılavuzluk vazifesi artık muhtardan ona geçmiştir. Aşağıdaki bir ince dereye kadar inen bir tarlanın ortasındaki bir kuleyi göstererek:

— Buranın sahipleri iyi adamlardır, diyor, iyi diyorsam söz gelimi, yoksa Yukarı Sazan'da iyi adam olur mu ki? Çoluk çocuk karınca gibi çalışırlar bu sırtta... Allah, bir de oğul vermiş; dokuz yaşında... Kendi kendine yeni yazıyı da, eski yazıyı da öğrendi. Bir de bir mektep bulup gideydi, ne olacaktı?

Ferhat:

— Gider bundan sonra, diyor.

— Nereden gidecek?

Ferhat, muhtara yaptığı gibi şahlanarak:

— Gidecek elbette, diyor, kanun var...

— Kanun ne edecek ona? Öldü iki gün evvel... Kanlı basur gibi bir şey... Benimkinin hastalığı gibi de değil, hiçten bir hastalık... Bir kasabada olsa bir iki iğne vururlar, geçer gider, amma Yukarı Sazan'da ayaklarını uzatıp ölmekten başka ne edersin?

Sebep bizmişiz gibi dudaklarının ucunda gizli bir intikam gülümsemesi ile şehir kadınları gibi cenazenin peşine takılarak mezarlığa gitmeye kalkan anayı, onu tokatla, sonra köpek kovar gibi taş atarak geri çeviren babayı alaya alıyor. Sonra, masum bir tavırla: "Gidip görelim isterseniz!" diye soruyor ve Murat Bey'le Ferhat'ın "Aman, aman!" diye korkmalarını seyrederek, bizimle de eğleniyor.

Başka bir yerde, bir tarla ortasında, birkaç çocukla beraber eğile doğrula bir iş gören iri yapılı bir kadına: "Döne Aba, Döne Aba!" diye sesleniyor.

Kadın, bacaklarında paçaları iple bağlanmış bir erkek şalvarı, başında bir kara çatkı ile, acele etmeden, çıplak topuklarıyla toprağı eze eze tarlanın kenarına gelip duruyor... Biz, yolun kenarında ondan daha yüksekteyiz.

Döne Aba gelirken Fettah, bize ailenin erkeksiz olduğunu, evdeki alayla çoluk çocuğa onun baktığını söylemiştir. Durduğu yerde, elleri kalçalarında, ayaklarından birini geriye alarak aşağıdan yukarıya bize bakışına göre ailenin erkeğe pek de ihtiyacı olmayacaktır. Bu bakış, yoldan gelip geçenlere bakan kuşkulu bir jandarma bakışıdır. Yüzünün meşinleşmiş derisinde karşılıklı olmasa bıçakla kesilmiş denecek kadar derin iki sert çizgi var-

dır. Başındaki sımsıkı kara çatkı, alnını gererek kaşlarından birini yukarıya kaldırmıştır... Yaşını anlamak mümkün değildir. Belki kırk, belki altmış, yahut daha fazla...

Döne Aba'nın bize iyi bir gözle bakmadığı bellidir. Fakat durduğu yerde, olduğundan daha uzun görünen boyum ona tesir etmiştir. Selam vermeden, tok, fakat sakin bir sesle:

— Yeni hoca sen misin? diye soruyor.

— Benim! diyorum.

— İyi... Asker misin sen?

— Askerdim... Şimdi Yukarı Sazan'ın hocasıyım...

— İyi... Hadi bakalım!

Fettah gibi Döne Aba'yı da bu tarafımdan tuttuğumu hissediyorum.

Döne Aba'nın üç beş adım gerisinden korka korka bana bakan çocukları göstererek:

— Allah bağışlasın... Çocuklar çok diyorum. Hemen sözümü keserek:

— Torunlarım! diye tashih ediyor.

— O da, o değil mi?

— Sende yok mu çoluk çocuk?

— Yok. Onların yerine seninkileri okutup adam etmeye çalışacağım.

— Sen beni nereden biliyorsun?

— Söylediler.

— Bizimkiler çocuk mu ki? Hayvan... Öküz, inek yok bizde. Onları çalıştırıp giderim. Sana verirsem ne ederim ben?

Aramızda bir kapışma başlayacak gibidir. Fettah onu zaten bunun için çağırmıştır. Durduğumuz yerde gözlerinin içi gülle gülle bekliyor. Ben, bu oyuna gelmiyorum. Onun istediğini yine yapacağım; fakat başka bir oyunla; maksadını anlamamış gibi sükunetle:

— Yine çalışırlar Döne Aba, diyorum. Ben, onlara çok vakit bırakırım. Fettah seni çağırırken bana bu evin erkeği sen olduğunu, erin ve oğulların yerine senin çizmeleri çektiğini söyledi. İstiklâl Muharebesi'nde kağnı ile cephane taşıyan kadınları çok gördüm.

Kendisini en zayıf yerinden yakalamak istediğimden şüphelenir gibi bir sıçrayış yapıyor:

— Ben cephane taşımadım. Ben Yukarı Sazanlı'yım. Moskof muyum, kim bilsin neyim? Sevabına bana diyen olmadı ki... Ben, cephane filan taşımadım ben, hâşâ...

Kadının göz yuvalarının hemen tamamını kaplamış iri ve parlak gözleri vardır. Ben, Yukarı Sazan'ın kinini, ne Bozova mahkemesindeki adamlarda, ne başka birinde bu Döne Aba'daki kadar korkunç görmedim. Fakat bu kin ne onun gözlerinde, ne yüzünün başka hareketlerinde çirkin öfke ihtilâçlarıyla değil, ölçülü bir kuvvet ve kudret şuurunun muhteşem denebilecek büyük sükûnetiyle kendini açığa vurmaktaydı.

Döne Aba, oyunun kaidelerini iyi biliyordu. Murat Bey ile Ferhat, korkunç bir pankreas güreşi seyrine hazırlanır gibi heyecan içindeydiler. Fakat bu sefer de ben Döne Aba'nın önünden kaçıyorum, aynı sükûnetle:

— Sen taşımamışsın ne çıkar, Döne Aba, diyorum. Fettah taşımış; muhtar İstiklâl Muharebesi'nde değilse Balkan'da, başka yerlerde taşımış; erkeklerden birçoğu taşımış.

Etrafındaki çocukları göstererek ve gülerek ilave ediyorum:

— Eee, kimbilir, vakit ve saat gelince bunlar da taşımak isteyeceklerdir. Kimlerin ne isteyeceklerini ne sen, ne ben bilir miyiz Döne Aba? Bırak çocukları bana, yine çalışırlar seninle beraber onlar... Darda kaldığın vakit ben de senin ağır işlerini tutmaya geliveririm.

Döne Aba şaşalıyor, daha da kocamanlaşmış görünen gözleriyle durduğu yerden bana uzun uzun bakıyor. Fakat o, kavgayı kolay bırakacak insan değildir; daha doğrusu, bütün kuvvet ve kudretine rağmen kadındır.

Döne Aba, bu kısa dinlenmeden sonra, bana başka bir taraftan, asıl beklediğim ve istediğim taraftan yeni bir saldırış yapıyor:

— Öyleyse veriverevim geri kalan çocukları sana... Kimlerle beraber okutup adam edeceksin onları bakayım?

Biraz evvel Fettah'ın evinde Ferhat, Müslim'den bahsetmek ihtiyatsızlığını yapmış. Fettah hemen ürpererek:

— Bırak, kimse kimsenin keyfine karışmaz! diye bana taş atarak bu işi Yukarı Sazan'da ne kendinin ne de kimsenin benimle konuşmayacağını anlatmıştır. Yani uzlaşmaz küskünlük...

Döne Aba da şimdi Ferhat'ın ihtiyatsızlığına düşmekten kendini alamayarak, bu ihtiyatsızlığı yapıyordu.

Ben, yine hafif alıyorum, aşağı yukarı kahvede söylediklerimi tekrar ederek:

— Yolda araba soyan çocukları murat ediyorsun galiba Döne Aba, diyorum. Ne bileyim yabancıların onları dövüp sövmelerine yüreğim dayanmadı... Ne de olsa bu dağın çocuklarıdır... Öleceklerse senin, benim sopamız altında ölsünler.

Murat Bey artık dayanamayarak parladı ve ben kenara çekiliyorum.

— Sen neye getirdin, diye darılırsın, Aşağı Sazanlılar, "Sen neye bu yumurcakları elimizden kurtardın?" diye küserler... Ne yapsın bu Döne Aba? Onu bana söyleyiversene ki...

Murat Bey, Döne Aba'ya öyle şeyler bulup söylüyor ki, kadın yavaş yavaş yumuşuyor, sonuna doğru yüzünde gülümsemeye benzer bir tatlılık bile beliriyor.

Tekrar yola düştüğümüz zaman Murat Bey, sevinçle bana:

— Varan üç, diyor, umulmayacak derecede hareketli bir gün oldu bugün Ömer... Döne Aba'nın bizi kulesine çağırmamasına, Fettah gibi peşimizden gelmemesine aldırış etme... O da bizim klandandır artık.

Döne Aba, Murat Bey'e çok heyecan vermiştir. Kadının tarla kenarına gelip dikildiğini gördüğüm zaman o eski Roma tarlalarına dikilen bekçi tanrı heykellerinden birini görüyorum sandım. Yukarı Sazan'ın başı da belki bu Döne Aba'dır. Eski Anadolu oymaklarının kuvvet ve kudretlerinin kaynağı ve bir nevi ocak tanrısı olan Abalardan biri...

***

Bu öğle sonu gezisinde bir günlük görülecek fazla bir şeyimiz kalmamıştır. Arkadaşların yorulmuş olacağını düşünerek dönmemizi teklif ediyorum.

Gitgide daha genişlemekte olan yol, ayaklarımızın altında, o kadar rahat ve yumuşaktır ki, hiçbiri razı olmuyor.

Murat Bey keyifle:

— İstesen de dönemem artık Ömer, diyor, ben bu yolda yürüyorum; ayaklarıma patenler takılmış gibi adeta kayıp gidiyorum.

Sonra da kayalığın sonuna çok yakınız artık. Onu döndüğümüz zaman başımıza çıkacak yeni şeyin merakına nasıl karşı koymalı?

Fakat yolun düzlüğü gözlerimizi aldatmıştır. Öyle ki biz oraya varıncaya kadar dağın yamacını karanlık basmıştır. Birdenbire kendimizi Aşağı Sazan ile karşı karşıya buluyoruz.

Bu saatte oradan, o akşamki gibi Yukarı Sazan surlarının yavaş yavaş ışıklarını yakmaya başladığı görünüyor olmalıdır.

Burada da yeni bir tesadüf oluyor, askerden yeni dönmüş bir topçu çavuşu ile karşılaşıyoruz. Ayağında hâlâ asker pantolonu ve kunduraları vardır. Adı Dursun'dur, Fettah'ın yakın komşusu ve akrabasıdır. O da aşağı yukarı benimle aynı zamanda Doğu' dan dönmüştür. Ben, onu tanımıyorum. Fakat o, beni tanıdığını söylüyor.

Dursun, Yukarı Sazan'da kalmak niyetinde değildir. Burada toprağı, nesi varsa satıp savarak bir başka yere göç etmeyi kafasına koymuştur. Nereye? Onu şimdilik kendisi de bilmiyor... Neresi olursa olsun.. Elverir ki başındaki bir sürü kadına ve çocuğa iyi kötü bir ekmek parası çıkarabilirsin. Üç erkek kardeşmişler... İkisi öteden beri burada çalışırlarmış... Kendisi küçük yaşında Karaman'da marangozluk yapan amcasına gönderilmiş; onun yanında iyi kötü zanaat öğrenmiş...

Kardeşler artık yoktur. Biri epeyce zaman evvel askerde ölmüştür, öteki ölmemiştir. Fakat öyle gibidir, Bozova hapishanesindedir.

Kendininki yetmez gibi öteki kardeşlerin çoluk çocuğu da başına kalmıştır. İçinden pazarlıklı, ince ve uzun Fettah'a karşı o, topaç gibi kısa ve tıknaz vücuduyla açık ve konuşkan bir adamdır. Niçin burada kalmak istemediğini sorduğum zaman gülüyor, dağda çiftçilik yapmanın muharebe yapmaktan daha

zor olduğunu söylüyor. Hele ki kendisi, toprak işlerine de alışık değilmiş...

Dursun'un bana fazla açılmasına Fettah'ın canı sıkılmaktadır. Birkaç kere araya lakırdı karıştırmak istiyor. Fakat Dursun, ona aldırmayarak devam ediyor:

— Ben şehirlerde çok yaşadım subayım... Çalışmaktan hiç korkmam. Bir niyetim Adana taraflarına göçmek... Orada çok iş olduğunu söylüyorlar... Ne edersem eder, hepsini gül gibi geçindiririm.

— İyi amma, anlattığına göre senin çoluk çocuk da pek fazla...

Dursun, biraz duraklıyor; başındaki kalabalığın doğru hesabını bulmak için parmaklarıyla sayılar sayıyor; anası, karısı, karısının anası, iki kardeşinin karıları bunlardan birinin anasıyla kızkardeşi...

İrili ufaklı çocuklara gelince, onlar, parmak hesabına girmeyecek kadar çoktular...

Fakat Dursun, yine de cesaretini kaybetmek için sebep görmüyor. Başı darda kalırsa kadınları pamuk tarlalarına, fabrikalara ne gönderirmiş. Çocukları boğaz tokluğuna usta yanına verirmiş, hem karıncıkları doyuverir, hem kendisi gibi zanaat öğrenirlermiş... Hasta olurlarsa hastaneye götürür, doktorlara, hademelere yalvar yakar olurmuş; sevaplarına bir iki iğne vururlarmış, geçer gidermiş... Gelelim kadınlara: "Biz köyümüzden çıkmayız!" diye ağlaşıyorlarmış...

Dursun, en çok ihtiyar anasına içerliyor. O, aklını başına alıp çoluk çocuğa: "Etmen, eylemen!" diyeceği yerde onları daha beter çileden çıkarıyormuş. "Benim bir ayağım çukurda... Bırakın beni burada... Ben yabancı yerde yatmam. Ehlimin yanında yatacağım!" diye ağlıyormuş.

Murat Bey, acı bir gülüşle:

— Hasılı, göçeceğiniz yerde kavuşacağınız nimetleri bu cahil kadınlara anlatamıyorsun, değil mi Dursun? diyor.

O, bu sözü ciddiye alarak:

— Öyle bey, diyor, velakin anlamayana anlatırlar... Olmazsa sopayı elimize alıp hepsini sürü gibi zorla önümüze katacağız...

Bunu da söylüyorum: "Çoluk çocuğuna yazık etme, sen de sat, sav... Ne bulacaksın burada?" diyorum.

Dursun'un göç tavsiye ettiği adam Fettah'tır. O, bu sözü işitince kamçı yemiş gibi şahlanıyor: "Sen var kendin cehennem ol istediğin yere kahpenin oğlu... Benim adımı ağzına alma!" diyor.

Durumu derhal kavrıyorum, daha doğrusu seziyorum... Zavallı Fettah dayanamayarak kendini ele vermiştir. Uzakta, yılankavi bir gümüş çizgiden ibaret kalmış derenin öte tarafında Aşağı Sazan'ın fenerleri yanmaya başlamıştır.

Fettah şimdi burada hangi ölüm pahasına olursa olsun mutlaka sonuna kadar tutulması lâzım bir tepeden bir düşman hududuna bakıyor, kendi hesabına askerlik hayatında birçok defalar bundan çok daha ümitsiz ve vasıtasız dağ tepelerindeki gözetleme kulelerinden arkalarında bazen umman gibi ülkeler ve ordular bulunan hudutlara bakmış olduğumu hatırlıyorum. Fakat hiç birinde, yüreğimde bu dakikanın tıkanışı ile bu kadar dehşete geldiğimi ve harap olduğumu bilmiyorum.

Hareketin ağırlığına ve aniliğine göre üstelik şimdi de bu iki adam arasında bir kale kavgası kopacaktır. Fakat korktuğum olmuyor. Dursun parlayacağı yerde suçlu bir çocuk gibi boynunu büküyor, hüzünle:

— Doğrusu Fettah, diyor, ben senin gibi değilim. Başımda bu kadar çoluk çocuğum, bu kadar diş ehletinin vebâli var. Söyle ne edeyim?

Fettah, kendini toparlamıştır. Yabancılar önünde bu kadar açılıp saçılmış, sırlarını ele vermiş olduklarına üzgündür... Bu korkusunda haklıdır da... Arkadaşlar belki hiçbir şeyin farkında değiller. Fakat ben, Yukarı Sazan'ı henüz tanımadığım halde asker olarak, bu adamın saklamaya uğraştığı sırrı biliyorum. Aşağı Sazanlılar'ın korkuları boş değildir. Bu dağda kendilerini, hep bir hizada, boyunlarını pencereye çevirerek hükümlerini bekleyen adamları seyrederken de böyle bir korku beni yoklayıp geçmiştir. Şimdi ise artık şüphem kalmıyor... Ne zaman, hangi bahanelerle bilmiyorum; fakat er geç mutlaka bu tepeden Aşağı Sazan'a bir akın olacaktır.

Ben, hayatım ve vahşi yaratılışımla muharebeleri oyun ve oyuncaklıktan çıkmış ciddi spor karşılaşmaları gibi görmeye alışmışımdır. Onların oyuncusu, yahut seyircisi olurken duyduğum zevk, kulübümün bir büyük maçı kazanması ihtirasından pek ileriye geçmemiştir. Bunun içindir ki, bu kanlı gladyatör oyunlarını oynayanların aralarına girmeye, onlara gök, yahut insanlık adına barış ve kardeşlik haberi götürmeye kalkanları daima peygamber taslağı uyuşuk ruhlu misyonerler, tatsız oyun bozanlar gibi küçümsemişimdir. Yine bunun içindir ki, son oyunumu bitirdikten sonra, koynumda terhis kâğıdımla bu dağın eteğinden geçtiğim akşama kadar, uzaklarda iyi kötü bir istiklâl ve hak ideali için çarpışmaya başlamış yabancı memleketler ve kıtalarda yeni bir macera aramaya gitmeyi bile ciddi surette düşünmüşümdür. Bu maceralardan en küçüğü şimdi karşımdadır. Fakat bu saatte bana dünya saltanatları için yapılan ve kıtaları en korkunç silahlarla birbirine saldırtan cihan harplerinin hepsinden daha ürkütücü ve daha tiksindirici görünüyor... Durduğum yerde, yüreğimde çarpıntılar, kafasında yırtıcı zonklamalar ve korkunç çarpıntılarla gökten ilham ve vazife aldıklarını sanan hastalar gibiyim.

Kendi kendime: "Bu kıtal olmamalıdır, olmamalıdır!" diye kendimden geçer gibi oluyorum.

Bir zamandan beri müphem ve kararsızlıktan bunaltı içinde yaklaşmakta olduğumuzu hissettiğim dönüm anı bu an olacaktır. Bu ıssız dağ başında ne aramaya geldiğimi artık biliyorum.

Şimdi hep bir arada geriye dönmekteyiz. Fettah ile Dursun yan yanadırlar. Bize karşı tekrar sımsıkı kapanmışlardır. Fettah akrabası, üstelik de süt kardeşi olan Dursun'la daima böyle şakalaştıklarını söyleyerek bizi aldatmaya çalışıyor. İnanmış görünüyoruz. Fakat biraz gittikten sonra muhtar, Dursun'a birdenbire fena bir haber veriyor; Hacı Rüstem onun tarlasıyla evini almaktan vazgeçmiş.

Dursun, olduğu yerde birdenbire donakalıyor, neşeli ablak yüzünü bir ölü sarılığı kaplamaya başlıyor:

— Bilirdin de bunu daha evvel neden demedin? diyor.

Muhtar gibi Fettah'ın da bundan haberi vardır. Fakat onun da bunu söylemeye dili varmamıştır. Hatta biraz evvel öfkeden onu boğacak gibi olduğu halde...

Dursun, sadece:

— Sağlık olsun, ne yapalım? Elbette bir çaresini buluruz, diyor.

Sonra, ayrılmak için bizden izin istiyor. Fakat, Fettah, onu bırakmıyor; adeta zorla kolundan tutuyor:

— Gel hele Dursun... Ucunda ölüm yok ya... Bilmez misin ne kahpe olduğunu o Hacı Rüstem'in?... Seni darda biliyor ya... Daha ucuza malının üstüne oturmak istiyor...

Artık konuşmadan yürüyoruz. Demek Dursun için son ümit olan göç yolu da artık kapanmıştır.

Biraz yürüdükten sonra ben:

— Dursun, sen bir zaman daha buradasın öyle ise, diyorum.

Ümitsiz bir hareketle ellerini birbirine vuruyor.

Devam ediyorum:

— Sen marangozsun değil mi? Mektepte epeyce tamirat var... Bunun için şöyle böyle biraz paramız da var... Gel, bizim orada çalışalım... Bu kışı nasıl olsa atlatırız... Bahar gelince de...

Dursun, fazla bir teessür göstermemekle beraber ondaki bunaltıyı, Murat Bey de Fettah gibi anlamıştır.

Heyecanla:

— Çok iyi olur bu iş, diyor, Ömer'e can yoldaşlığı edersin... Bak, son seferde de silah arkadaşlığı yapmışsınız. Gözüm arkada kalmaz. Korkmayın... Ben, vilayette de boş durmam... Size cephane yetiştiririm.

Bu kadarcık bir şey Dursun'un büyük hayat programını değiştirmesine kifayet ediyor. Keder ve ümitsizlik gibi sevincini de açığa vurmaktan hoşlanmayan bir adam olduğu için fazla bir şey yapamamıştır.

Fakat biraz evvel: "Ben bakmam kan kısmının gözyaşına. Evvelallah, sopayı aldığım gibi elime..." diye kabardığı halde, şimdi anasının da, ötekilerin de ağlamayacaklarına çocuk gibi memnun oluyor.

Fettah'a gelince, o bir kelime söylemediği halde gözünü ayır-

madan bana bakmaktadır. Bu bakışta Müslim'in o gece Aşağı Sazan divanındaki sessiz bakışına benzeyen bir şey vardır. Ve bu, benim için çok ehemmiyetlidir.

Kulesinin önünden geçerken Fettah, o tarafa bakmıyor; muhtarla Dursun, biraz sonra ayrıldıkları halde o, bizi yerimize kadar götürüyor.

Mektebe geldiğimiz zaman, birkaç günlük bir yeni aya rağmen dağın etekleri ve ova görünmez bir hale gelmiştir. Fakat burada akşam aydınlığı hâlâ devam etmektedir.

— 5 —

Ertesi gün kendi işlerimizle dolu bir sabahtan sonra yine bir akşamüstü gezintisine çıkıyoruz. Murat Bey bunlara: "Ay ilinde keşif seyahatleri!" diyor. Fakat bu sefer dağın doğru yamacını göreceğiz. Bir gün evvel öte tarafta bulunduğumuz geniş ve beyaz yolun tepedeki kaleyi bir kemer gibi dört bir tarafından kuşatmakta olduğu anlaşılmaktadır. Yalnız, bu tarafta gitgide daralmış, kayaların girintili çıkıntılı eteklerinde oyulgalanan ince bir keçiyolu şekli almıştır.

Kılavuzumuz, yine yanık yüzlü muhtardır. Fakat hududu geçtikten sonra Fettah'ın bizi beklemekte olduğunu görüyor ve bu gezintinin tertipli ve maksatlı bir gezinti olduğunu anlıyorum. Karısı bugün onu daha iyi giyindirmişti.

Programda Yukarı Sazan büyüklerinden birinin kulesine bir ziyaret vardır. Fettah ile muhtar, buna hepsinden ziyade ehemmiyet verdikleri için aradaki tarlaları ve kuleleri sonraya bırakarak doğruca gideceğimiz yere gidiyoruz... Bunların arasında Fettah'ınkinden daha mükellef malikâneler görünmektedir.

Manzara aşağıyukarı aynıdır. Yalnız, bu tarafta daha az ağaç ve yeşillik vardır. İniş sert olduğu için toprak da daha azdır; tarlalarda bazılarının görünüşü kayaların kenarlarından sarkıtılmış uzun kilimlere benzemektedir.

Bu kulelerin birinden iki büyük köpek çıkıyor, azgın havla-

yışlarıyla bizim geçmekte olduğumuz patikaya doğru saldırıyorlar. Fakat, emir almış gibi bir noktadan ileri geçmiyorlar, yan yana durdukları yerde, arasıra kesik havlamalarla bizim geçip gitmemizi bekledikten sonra tekrar aşağı iniyorlar.

Fettah:

— Hacı Rüstem'in kulesi, diyor.

Hacı Rüstem, benim ilk gece kahvede görmüş olduğum kızıl köse sakallı küçük ihtiyardır. Fettah'ın bu adama karşı dolu olduğu bellidir; söylenecek çok şey vardır. Fakat bu, beni Yukarı Sazan'ın iç meselelerine karıştırmak olacağı için fazla bir şey söylemiyor. Ben, Fettah için bir dostum. Artık buna şüphe yok. Fakat ancak bir dereceye kadar yakınlık ve emniyet gösterebilecek bir yabancı ülke tebaası, bir hudut ötesi dostu!

***

Bu tarafın öteden beri farkı da kulelerin açık bir panorama üzerine serpilmemiş, dağın dev kayaları arasına parça parça sıkışıp kalmış olmalarıdır. Ziyaretine gittiğimiz ehemmiyetli adamın kulesi de öyledir. Tam hizasına varıncaya kadar onu hemen hemen göremiyoruz.

Fettah, önümüze düşerek bizi çim tutmuş kayalar arasında labirent gibi dolanan bir patikadan indirmeye başlıyor. Aşağıdaki düzlükte şehir bahçelerine benzeyen bir bahçenin yüksek ağaçları arasından, Fettah'ınki gibi kırmızı kiremitli bir taş kule görünmektedir. Kulaklarımıza bir klarnet sesi geliyor. Bir kadın sesi onunla beraber, kulağıma hiç yabancı olmayan bir şarkıyı söylemektedir.

Ferhat, kulaklarını dikerek:

— Yahu bu, bizim Leblebici Horhor, diyor, ben Ziraat Mektebinde iken bunu Bent Deresi Tiyatrosu'nda seyretmeye giderdim.

Ben:

— Gramofon olacak, diyorum, yukarki kahvede var bir tane...

Bu sefer Fettah söze karışarak:

— Değil subayım, bizim yüzbaşı çalıyor, diyor ve anlatıyor: Ev sahibi Ukkaş Efendi, ihtiyar bir mızıka mülâzimi imiş, köyün çok eski bir ailesindenmiş. Soycak çalgıcı imişler... Vaktiyle kimi bağlama çalar, kimi saz şairliği eder, vilayet vilayet gezerek vali paşaların huzurunda başka şairlerle imtihan olurmuş. Bu Ukkaş Efendi de ne olsa onlardan... Askerliğinde mızıkaya ayırmışlar... Talih bu ya, Beşiktaş'ta Padişahın mızıkasına düşmüş... Bir cuma selamlığında boru çalarken süvari atlarından biri azmış, zorlu bir çifte ile Ukkaş'ı yere yıkarak sol ayağını parçalamış... Fakat o, hiçbir şey olmamış gibi borusunu çalmaya devam etmiş ve mızıkayı bozmamış... Arabasının içinden bu kazayı gören ve hemen o gün hastanede de Ukkaş'ın ayağını bilek yerinden kestiklerini haber alan Sultan Hamit, ona tahta bir ayakla beraber yüzbaşılık nişanını taktırmış... Üstelik de 100 altın ihsan ile bir hamiyet nişanı vermiş...

Ukkaş Efendi'nin tuzu kurudur. İstanbul'da, Ankara'da ve daha başka yerlerde oğulları, kızları varmış... Tekaüt aylığından başka onlar da para gönderirlermiş...

Çocukları onu durmadan yanlarına çağırırlarmış... Fakat kendisi: "Ben, baba yurdundan ayrılmam. Burada doğdum, burada öleceğim!" diye inat edermiş.

Bir kulağı ile Fettah'ın hikâyesini, öteki ile kadın sesinin söylediği şarkıyı dinlemekte olan Ferhat:

— Ya bu şarkıyı söyleyen kim? diye soruyor.

Fettah:

— Yüzbaşının en küçük kızı, diyor, Ankara'daki ablası bir ara onu yanına aldı, mektepte okuttu; kısmeti çıkınca Ankara'da evlenecekti. Velakin kız da yüzbaşı gibi dik kafalı çıktı. Birkaç yıl evvel anası ölünce: "Ben ihtiyar babamı bırakamam. Yukarı Sazan'da kuru başına mı ölecek?" diye ayak diredi. Ayşe, çok iyi kızdır. Benimki ile ahbaptır. Sık sık birbirlerine gelip giderler... O da olmayaydı bilmem ne edecektik benimkini burada tutmak için?

Ağaçların arasından bize doğru kırmızı fistanlı bir kız çocuğunun koşmakta olduğunu görüyor ve ancak yüzünü gördüğü-

müz zaman Fettah'ın karısı olduğunu anlıyoruz. Görülüyor ki bugün o da buraya gelmiş ve bizim için, adeta Bozova'daki memur evlerinde gibi bir çay ziyafeti hazırlamıştır.

Büyük şehir ve kasabalarda askerlik yapan Anadolu çocuklarının, hiçbir şeyi anlamıyor ve her şeyi yadırgıyor gibi göründükleri halde bu Yukarı Sazan gibi en ücra dağ başlarına neler götürdüklerini bilirim. Birçok yerlerde politikacılarla idare adamlarının: "Memleketi medeniyet yoluna sokuyoruz!" diye övündükleri şeyler çok kere bunlardan ibarettir. Fakat o gün, Yüzbaşının kulesinde gördüklerimiz bunların hepsini aşıyor. Yüzbaşı, Beşiktaş ve Yıldız'daki askerliğinden küçük çocukların yaptıkları resimler kadar masum bir iptidailiği olan bir saray karikatürü getirmiştir. Bahçenin önünde, Aşağı Sazan'ın elli, altmış metrelik özenti asfaltı gibi, ikişer üçer metrelik iki duvar ortasına tellerle takılmış çifte kanatlı ve oymalı bir kapı... İçeride iki kenarına taflana benzeyen bodur ağaçlar dikilmiş çakıllı bir yolun iki tarafında yıldız biçiminde çiçek tarhları... Yolun sonunda ve kulenin önündeki meydanda kamıştan örülmüş iki koltuk, bir kanepe ve daha güzeli bunların önünde, içinde ayyıldızlı sancağıyla takunya büyüklüğünde bir gemi yüzen bir küçük havuz... Nihayet, kulenin ön cephesini baştan başa tutan sundurmanın merdiveni...

Biz, daha ağaçlık yolun ortasında iken merdivenin üstündeki sarmaşıklarla kaplı iki beyaz direk arasında siyah üniformalı, sarı sırma apoletli, sırma kemerli ve uzun kıvrık kılıçlı bir uzun ihtiyar görünüyor. Takma ayağına yardım için ayrıca bir de kalın bastonu vardır. Merdiveni ineceği zaman arkasından gelmekte olan iki kadın, iki tarafına geçerek kollarına giriyorlar. O zaman, kenardan gelen güneşin daha kuvvetle parlattığı apoletleri ve sakalıyla gerçekten bir saltanat manzarası karşısındayız.

Rüya içinde gibiyiz. Murat Bey'in, bir yandan gülmemek için dudakları kısılırken bir yandan da gözlerinde adeta yaşlar vardır. Kahkahasını onlardan, gözyaşlarını benden saklamaya uğraşarak:

— Yahu, bu kabulün protokolu bile eksik değil. Bu, ne hal

Ömer? diyor. Yüzbaşı da Leylekoğulları gibi başlıbaşına bir saltanat kurmuş burada... Hem bu, onlarınkinden daha da asri bir Abdülhamit saltanatı... Adamcağızın Yukarı Sazan'a niçin bu kadar yapıştığını şimdi anlıyorum. İlle buranın bir mızıkası eksik... Zavallı adam, bu dağ başında belki ömrü boyunca bu büyük günü bekledi.

Teşrifatçılık vazifesi Zeynep'e düşmüştü. O, bugün için çıngıraklı sandığından daha neler bulup çıkarmıştır; iplikleri akmış işlemeli ve farbalalı bir kırmızı ipek fistan... Bir yeşil gömlek üstünde yer yer sararmış bir beyaz koloret...

Ben, sahil şehirlerinde pek az bulundum. Millî Mücadelede kıtamla beraber Mersin'e indiğim bir gece vakti, açık denizin bir sokak arasından, birdenbire karşıma çıkışını hiç unutmam. O dakikadan bende öyle bir tesir kalmıştır ki, ne zaman karanlık dağlarda, sis basmış boğazlarda bir parça kendimden geçecek olsam etrafımda, bütün sisleri ve kokularıyla onu görür gibi bir vehme düşerim.

Şimdi de yine öyle bir vehimden kendimi alamıyor, sevincinden sıçrar gibi bir yürüyüşle önümüzden giden ve çocuk yapılı ve çocuk tabiatlı küçük kadını adeta bir kumsalda koşuyor, fistanının etekleri deniz rüzgârıyla kabarıp uçuyor gibi görüyorum.

Sevinç, onu bugün ne kadar değiştirmiştir! Gözlerinde ve dudaklarında belli belirsiz bir boya da vardır. Fakat bana, deniz hasretini bunlardan daha kuvvetle duyuran şey, Zeynep'in boynundaki deniz kabuklarından meydana gelmiş bir sedef kolyedir..

Yüzbaşı bizi meydanın ortasında karşılıyor. Ben, onu şatafatlı bir asker selamıyla selamlıyorum. Murat Bey, gülmemek için esner gibi ellerini ağzına kapatıyor. Yüzbaşı, heyecanından sakalının her teli ayrı ayrı titreyerek beni kucaklıyor: "Hoşlar geldiniz, sefalar getirdiniz!" diye yüzümü, gözümü öpüyor. Adamcağız, bizim şerefimize o gün sakalını da boyatmış ve henüz kurumamış olan bu boyanın birazı yapışmıştır. Fettah, sinsi sinsi gülüyor; Yüzbaşı Murat Bey'in elini sıkar ve hatırını sorar-

ken Ferhat mendiliyle yanağımı siliyor ve kulağıma yavaşça: "Bu, galiba kundura boyası ağabey!... Çıkmıyor!" diyor.

Ben de güleceğim. Fakat Yüzbaşı, merasimi bitirdikten sonra: "Kamımın içi bir şey oldu. Ağlayı ağlayıvereyim diyorum!" diye kuru kuru ağlamaya başlamıştır.

Ne olsa, zamanlar yürüdüğü için bu kabulde, Yıldız Sarayı'ndakinden de daha fazla bir yenilik vardır. Çünkü kadınlar da törene iştirak etmektedir. Ukkaş Efendi'nin iki yanındakinden biri biraz evvel Leblebici Horhor şarkısını söyleyen kızdır. Öteki; temiz bir basma entari giymiş ihtiyar bir köylü kadını...

Yüzbaşı, yine onların yardımıyla merdiveni çıkıyor. Sundurmayı geçerek bir büyük sofaya giriyoruz. Bu sofa, Zeynep'in misafir odasına çok benzemektedir. Bunun da duvarının tavana yakın yerlerine alacalı boyalardan zırhlar çekilmiştir. Ötedeki deniz resimleri yerine burada da yine taş basması, fakat eskilikten boyaları tamamiyle kaybolmuş levhalar, fesli süvarilerin eteklikli Efsun askerlerini kovaladıklarını ve kılıçla tepelediklerini gösteren bir Alasonya muharebesi resmi, Ethem Paşa ve alt tarafı kopmuş olduğu için adını okuyamadığım başka bir sakallı paşa, sonra İstanbul'u, Köprü'yü, Kızkulesi'ni ve büyük camileri gösteren daha başka resimler... Bunların bir çerçevelisi tersine çevrilmiş olarak, kapının yanında durmaktadır. Yüzbaşının kızı bize göstermeden içeriye kaçırıyor ve Murat Bey, bana usulca: "Sultan Hamit'in resmi" diyor.

Fakat Yüzbaşının salonunda asıl görülecek şey, etrafında bayraklarla duvara asılmış çeşitli mızıka aletlerinden ve onlar arasında irili ufaklı sazlar, bir zurna ve bir dümbelekten meydana gelmiş bir profedir.

Murat Bey, biraz evvel dışarıda: "Burasının bir eksiği mızıkası" demekle hata etmiştir. O da eksik değildir. Yalnız aletler hep bir arada çalınacağı yerde birbiri arkasından çalınmaktadır.

Ukkaş Efendi, bunların hepsini becerdiğini söylüyor ve bize birkaç marş çalıyor.O, bittiği zaman Murat Bey, içini çekerek:

— Yüzbaşım, Allah sana bir yerine sekiz, on ağız vermeliymiş, diyor. Şimdi mükemmel bir orkestra dinlerdik; Sultan Hamit'in mızıkasını dinlemek bize de nasip olurdu.

Ukkaş Efendi, tekrar aletleri yerlerine asarken bir tanesini öpüp başına koymaktan kendini alamıyor. Bu, onun Yıldız Camii önünde ayağını at teperken çalmaya devam etmiş olduğu borudur.

Bu rütbe, bu nişan, bu sırma apoletler hep onun sayesindedir.

Yüzbaşı, Cumhuriyeti de bilmekte ve ona dua etmektedir. Fakat onun marşlarını da çok iyi çaldığı halde aklı, fikri yine öte taraftadır. Ancak Cumhuriyet gibi politikanın da ne olduğunu bildiği için bunu devlet adamı misafirleri yanında açıkça söylemek ihtiyatsızlığını yapmıyor, biraz evvel kaçırdığı resim gibi içinde saklıyor. Bununla beraber Murat Bey, babayani sadeliğiyle: "Yahu Yüzbaşı, bu Sultan Hamit marşını da bize bir kere çalıversen de gençler işitseler!" dediği zaman dayanamıyor, irice burnundaki et beni üstünde küçük bir sorguç manzarası gösteren birkaç kılı çekiştirdikten sonra içindeki memnunluğu saklamaya çalışarak: "Durun bakalım hatırımda kaldı mı?" diyor. Bizi aldatmak için biraz düşünür gibi yaptıktan sonra başlıyor. Biçarenin marşı çalarken, yarı kapalı gözleri ve tel tel titreyen boyalı sakalıyla namazda dua eder gibi bir hali vardır.

Salona ilk girişimizde, bir akşam evvel dağın öteki yönündeki kulede yemiş olduğumuz aynı sakız tatlısıyla ağırlanmışızdır. Yalnız, bunun rengi beyazdır; tepsinin üzerinde "Hicaz Hamidiye Demiryolu Hatıraları" yazılı iki yaldızlı bardak ve buna benzer ufak tefekle daha iyi donanmıştır.

Ferhat, eski gümüş ikiliklerle yapılmış tatlı kaşığını yanlışlıkla su bardağının içine bırakarak rezil olmuş ve Ukkaş Efendi' nin kızını, tepsideki camları ve kaşıkları titreten hafif bir kıkırdama ile gülümsetmiştir.

Babasıyla beraber "Leblebici Horhor" opereti söyleyen Ayşe, adeta güzel giyinmiş bir şehir kızıdır. Babasının bu merasim için temizlenip ütülenmiş, sırma apoletleri ve düğmeleri parlatılmış, güve delikleri siyah iplikle örülmüş karikatür büyük üniformasına mukabil onun giyinişi Bozova büyük memur sosyetesi kadın ve kızlarınınkinden farksızdır; belki de daha yeni ve zevklidir. Tavır ve muameleleri de öyle. Çehresine gelince, ileride bu çehreden ne çıkacağı bilinmez; hatta bazı çizgilerinin

babasına benzemesine göre, istikbalinden bir parça korkulabilir de... Fakat şimdiki halde gençliğinin parlak renkleriyle, güldükçe ve ara sıra güneş vurdukça gergin cildinde beliren pul pul pırıltılarla ve babasının gümüşümsü sırma apoletlerine benzeyen saç lülleleriyle şimdilik kusursuz gibidir.

Ankara'da hali vakti yerinde kardeşleri varken, orada şöyle böyle bir genç adamı avlayarak, borç harç, kavga dövüş, sinemalar, çaylar, bezik partileriyle kendisine bir sosyete hayatı yapması mümkünken ihtiyar bunak babasıyla bu baykuş yuvasına yapışıp kalması, pek anlaşılacak şey değildir. Bu dağ, ona ne söyleyebilir? Bu yaştaki biraz okuyup yazmış şehir çocuklarında ara sıra görülen geçici bir ideal tutarağı mı bu? Öteki kardeşleriyle bir geçimsizlik mi?

Ölmek yaşında bir babaya gerçekten acımaktan, onunla denizden çıkmış bir balık gibi çırpınan Giritli çocuk kadınla Yukarı Sazan'ın kayalıklarına karşı verilecek konserlerin pek kısa süreceğini bilmekten ileri gelen kısa vadeli bir fedakârlık mı? Onun yaşındaki genç çocuklar için bunların hepsi akla gelebilir. Ben, kendi hesabıma daha ileri giderek midyenin yapışması gibi şuursuz bir nebat yapışkanlığını da pekâlâ anlayabilirim. Dün akşamdan beri Yukarı Sazan'ın kayalarına yapışmış parmakları kesilip parçalanmadan onu bırakmayacaklarına da kuvvetle inandığım Ferhat gibi ve oradaki dargın adamların birçokları gibi...

Ben, Uzakdoğu'da, yabancı emellere alet olduğu için şiddetle cezalandırılmış bir aşiretin yarı vahşi ululan arasında balmumundan dökülmüş gibi vücudu ve bembeyaz elleriyle bir kız bulmuş, İstanbul mekteplerinden birinde okuduktan sonra ailesinin yanına dönmeyi seçmiş aşiret çocuğu olduğunu öğrenmiştim.

Yüzbaşının Ayşe'sinde beni şimdilik şüpheye düşüren bir şey, "Yukarı Sazan"ı pek fazla coşkun ve şairane bir ağız kalabalığıyla konuşmasıdır ve göreceğimiz yere bırakılmış birkaç romandır.

Mızıka konserinden sonra yine büyük şehir sofralarını hatırlatan bir çay sofrası kuruluyor. Bize Bozova sofralarında bile

zor bulunacak yemişler ve daha başka şeyler ikram ediliyor. Hasılı, uydurma bir tiyatro dekoru içinde, çalgımız vesairemizle, bir oyunda oynuyor gibiyiz. Sanki bu saatte Yukarı Sazan'dan başka bir yerdeyiz. Yalnız, bir gün evvel çıplak vücuduna asılmış bir torbadan çıkardığı dikenli hodanaları göstererek vahşi bakışlarıyla kışın bunları yiyeceklerini söyleyen dağ adamındaki değişiklik hepimizi şaşırtmaya kâfidir. Yemişleri el dokundurmadan soyuyor, beceriksizlik etmeden küçük küçük parçalara bölerek sağa, sola ikram ediyor.

Kendisi, onları bir şehirli inceliğiyle yiyor, bize Haçlılar ve Selçuklular üzerine tarih masalları anlatmış olan muhtar gibi ileri şehir ve kasabalardaki yeni hayat üzerine umulmaz şeyler söylüyor. Hatta Ayşe ile sinemadan bahsediyor. Bunları anlatırken dili, telaffuzu bile artık yerli değildir. Karısının bir sözü üzerine evlenmelerinden evvel Marmaris'te bir yaz gecesi kendisinin kışladan, Zeynep'in evden kaçarak deniz kenarında bir Rum gazinosuna gittiklerini, beraber dans ettiklerini, zaten o gece evlenmeye karar vermiş olduklarını uzun uzun anlatıyor.

Bir aralık, soyduğu bir yemişi, bıçağının ucuyla karısının dudaklarına uzatmasından sonra da biraz başka marifetlerini göstermek isteyen Yüzbaşının duvardan bir saz alarak Zeynep'ten bir şarkı istemesi üzerine yine karısına: "Haydi, ne nazlanıyorsun? Beyler, yabancı mı?" demesine artık şaşmıyoruz.

Giritli kız, bir kumsalın rüzgârında dağılıp uçuyor hissini veren zayıf ve kesif bir sesle bu şarkıyı söylerken Ferhat, kulağımın dibinde: "Ağabey... Söyle öteki kız da hani deminki opereti söylesin; ayaklarının altını öpeyim!" diye yalvarıyor. Sonra, derin bir of çekerek: "Yahu, biz, neye bugün sakallarımızı tıraş etmeden geldik!" diyor. Zavallı Ferhat, bunu bana ve Murat Bey'e belki beş, altı defa tekrar etmiştir. Böyle bir yere geleceğimizi ve Ferhat'ın Yüzbaşı'nın kızına âşık olacağını nereden bilirdik?

Ferhat, bu defa her zamandan ziyade âşıktır. Kaşığı yanlış bardağa bırakıp kızı güldürmüş olduğuna üzülmesi bunun içindir. Saat ilerledikçe sesi, hali ve sözleri perde perde değişmektedir. Ayşe ile konuşurken eli ikide bir yanaklarına gidiyor, üç günlük sakalını, diken diken, yerli yerinde buldukça çıldıracak

gibi oluyor.

Murat Bey, bu aşkın çoktan farkındadır. Fakat doya doya keyfini çıkarmayı sonraya bırakarak Ferhat'a bir şey sezdirmiyor, keyfine mâni olmaktan korkuyor.

Ferhat'ın beyhude yere benden istediği şeyi Murat Bey kendiliğinden yapıyor. Ayşe'ye: "Hanım kız, sen de bize, gelirken uzaktan işittiğimiz o güzel opereti söylesene!" diyor.

Hanım kız, Zeynep'ten daha sadedir. "Ben bilmem ki musiki, efendim; babamı eğlendirmek için öyle bir şeyler uyduruveriyorum!" diye ağız yapıyor. Bu sefer de yanık yüzlü muhtar:

— "Nazlanma hadi. Yalan yanlış bir şeyler uyduruver... Misafirlerin gönlünü hoş et" diye araya giriyor. Biz, bu saatte yalnız bir rüya saatinde değil, bütün dargınlıkların, düşmanlıkların durduğu bir barış ve mütareke saatindeyiz.

Biçare muhtar, merasim günü için bile sırtına geçirecek delik abasından başka bir şey bulamamış olacak kadar fakirdir. İşi filozofluğa döküyor, sofradaki kalın kalın börekler vesairenin yarıdan fazlasını yiyor. Üstelik "Sofrada yemek bırakmak günahtır!" diye bizim tabaklarımızda kalan artıklara da saldırıyor. Sonra Ayşe'yi dinlerken karnındaki yiyecekler sakalının altına kadar çıkıyormuş gibi arkaya kaykılarak, çıplak ayaklarını altına alarak bağdaş kurduğu iskemle ile beraber sırtüstü yere devrilecek gibi oluyor.

***

Şimdi, sıra Ferhat'tadır. O da marifetlerini göstermek, şarkı söylemek için yanıyor. Âşık kısmı şarkı söylemeden olur mu? Ben askerken ağlayanlardan, oturdukları yerde dizlerini dikip, başlarını elleri arasına alanlardan korkmazdım. Memlekette sevgili bırakmış olanları ve kaçmaya hazırlananları türkülerinden anlardım. Çok kere de şüphem doğru çıkardı.

Bozova'daki evde bazı geceler bize entarisi ve udu ile tatlı şarkılar söyleyen Ferhat, bu güzel kızın karşısında kimbilir nasıl coşacak, ona nasıl cevaplar verecekti? Fakat ne yazık ki kimse,

ona aldırmadı. Ukkaş Efendi'nin boy boy sazlarını merak ediyor gibi yaparak, bir iki tıngırdattı; çalgı çalmasını bildiğini ona anlatmak istedi. Yine aldıran olmadı.

Fakat biraz sonra sofradaki yemişleri yetiştirmiş olan bahçeyi gezmeye çıktığımız zaman Ferhat, kendini göstermek için bu gezintiyi çalgı ve şarkıdan daha iyi buluyor... Saray bahçesiz olur mu? Burası da ön taraftaki çiçek tarhları gibi düzenlenmiştir. Üstelik kayaların duvarları arasında birbirini görmeyen küçük küçük harem bahçeleriyle bize adeta sürpriz zevkleri de veriyor. En hoşu, bunlardan birinde bir ser görüyoruz. Fakat camı, çerçevesi dökülmüş. Yalnız kuru iskeleti kalmıştır.

Yukarı Sazan'da bu kadar çeşit meyve yetişebilmiş olmasına hepimiz şaşıyoruz.

Muhtar, içini çekerek:

— Yetişir haline göre, bunlardan daha iyileri de yetişir, diyor, gençliğimde ben de bilirim. Kayaüzümü diye bir üzüm vardı, Kışa doğru olurdu; hem de bol olurdu. Açlıktan ölecek hale gelmiş hasta çocuklarını "Bari rahat ölsünler!" diye kütükleri arasına bırakıverirlerdi. Yavrucaklar, toprakta oradan oraya sürüne sürüne üzümleri meme gibi emer, sülük gibi kanlanıp sapasağlam ertesi yaza çıkarlardı... Vaktiyle Leylekoğulları, Kara Baldırlar onlardan şarap edip katırlarla aşağı indirirler, Bozova'ya, daha uzak yerlere gönderirlermiş... Eskiler öyle anlatırlardı... Bakman şimdiki haline...

Ferhat:

— Peki, neden şimdi yok? diye soruyor.

İhtiyar muhtar, yine o fıçıda oturan filozof alayı ile sinsi sinsi gülümseyip burnunu kısıyor ve bahçeyi gösteriyor:

— Var ya işte...

Ukkaş Efendi, çalgıları gibi bahçesine de çok emek vermiştir. Ferhat, burada ziraate ait bilgilerini ortaya döküyor, toprakları avuçlarında kırıklayıp eleyerek Bozova'da tahlil etmek için nümuneler alıyor, ona merkezden mektebe gelecek postalarla yeni tohumlar, Alman malı suni gübreler va'dediyor. Ferhat, bunları söyler ve bir yandan da Ukkaş Efendi'ye türlü dalkavuk-

luklar yaparken sesi şarkı söyler gibi âşıkane ahenklerle doludur.

Böylece musikisi ile güzel kıza yapamadığını bilgileriyle babasına yaparak adamcağızı kendisine âşık ediyor... Yıldız'dan yeni musiki ile beraber yeni ilim merakını da getirmiş olan Ukkaş Efendi, "Devlet hep senin gibileri Anadolu'ya gönderse bu memleket böyle mi kalırdı?" diye onun yanaklarını okşarken Ferhat, Ayşe tarafından okşanıyormuş gibi kendinden geçiyor. Ah, çantasında jilet, sabun ve daha neler varken ne diye tıraş olmadan yola çıkmıştı bugün?

Kuleden ayrıldığımız zaman vakit gecedir. Fettah, elinde bir çıra ile önümüze düşüyor, aynı merasimle parmaklıklı kapıya kadar uğurlanıyoruz.

Biz, kayalıklar arasındaki merdivenli yoldan yukarıki patikaya çıkıncaya kadar onlar da kapıdan ayrılmıyorlar. Kule karanlıkta değişen şekilleriyle lüks çocuk kitaplarındaki peri sarayları resimlerine benzer bir hal almıştır. Kapının önünde Fettah gibi, elinde yanar bir çıra, babasının yanında duran Ayşe, bu dekorun içinde çıranın uzaklara kadar bütün renkleriyle aydınlıkta tuttuğu çehre ve vücuduyla sade Ferhat'a değil, bize de bir peri kızı gibi görünmektedir...

Merdiveni çıkarken durmadan arkasına dönen Ferhat'a Murat Bey:

— Doğru yürü... Düşeceksin; başın, gözün parçalanacak, diyor.

Sonra yukarıda, her şey kaybolunca, onu koluna alarak:

— Ey, söyle bakalım âşık, ne hallerdesin? diyor.

Ferhat, başına ne geleceğini anlayarak:

— Ağabey, şaka istemem, diye silkiniyor.

Murat Bey, ciddiyetle:

— Bu defa şakalık bir şey yok Ferhat, diyor, kız peri gibi değil mi?

— Ne perisi canım?... Basbayağı kız işte... Kız görmedik mi Bozova'da?

Murat Bey, yalandan içini çekerek:

— Böylesini görmedim âşık, diyor.

O zaman Ferhat, birdenbire teslim oluyor:

— Etme ağabey... Ayağını öpeyim, diye yalvarıyor.

— 6 —

Kayalığın önünde oyulganlanan patika, oldukça düz ve önümüze ışık tutan Fettah'a artık çırasını söndürtecek kadar aydınlıktır.

Epeyce bir zaman konuşmadan yürüyoruz. Sonra Hacı Rüstem'in köpekleri ulumaya başlıyor. Onların yolun kenarına kadar yaklaştıkları seslerinden anlaşılıyor. Murat Bey'le Ferhat, ürker gibi oluyorlar. Fakat buna sebep yoktur... Köpekler vazifelerinin ne olduğunu biliyorlar. Bütün istedikleri, yoldan geçen yolcunun, efendisinin kulesine sapmadan geçip gitmesidir. Biz, onları şüphelendirmemek için durmadan aynı ağır ve sakin yürüyüşümüzle yolumuza devam ediyoruz.

Murat Bey, kendisinde hemen görmediğim ağır bir ciddilikle:

— Ay ili, peri masallarını bırakalım da doğru konuşalım Ömer, diyor. Dün kalenin içinde karşıdan gördüğümüz köstebek yuvalarının bu saatteki halini düşün... Fettah'ın kulesinde, Yüzbaşı'nın kulesinde gördüklerimizi düşün... Bunlar, ne tezatlardır. Hatta bu önümüzden yürüyen iki insan, ne garip tezat mecmualarıdır. İlk gece bize mağarasından çıkan Eshab-ı Kehf hayaleti gibi görünmüş olan kulağı işitmez, ayakları yürümez ihtiyar ile sonradan bir eski zaman nebisi gibi konuşmaya başlayan, yola çıkarken bizimle nasıl yürüyeceğine şaştığımız, sonradan da taşlar ve çukurlar içinde çıplak ayaklarıyla ufak bir dinlenme alameti göstermeden, nasıl hepimizin önünde kayıp gittiğine yine şaştığımız ihtiyar, aynı adam mıdır? Karanlıkta dağın tepesinden Aşağı Sazan'a yavrularını kapıvermiş bir yırtıcı kuş vahşiliği ile bakan genç köylü ile açık saçlı, gözleri ve dudakları boyalı genç karısının ağzına bıçağının ucu ile meyve uzatan, onunla bir kumsal gazinosunda caz dansı yapmış olduğunu söy-

leyen kadın bakışlı genç adam bir midir? Sonra, Haçlı ordularıyla çarpışmış, dağdan kendi silahlarıyla Osmanlı ordularına yardıma inmiş, dağ başında Selçuk mimarisi tarzında bina kurmuş, belki de para bastırmış eski Leylekoğlu devleti ile aşağıda bir eski mızıka neferinin kurduğu ve bütün merasimiyle devam ettirdiği daha modern Abdülhamit sarayı saltanatı. Nihayet, bu şimdi önünden geçmekte olduğumuz kulede karargâhını kurmuş Hacı Rüstem'in çalgılı ve kumarlı kahvesi ile kaçak kokain vesairesiyle, darda kalmış adamlara karşı yaptığı arazi spekülasyonlarıyla kurulmuş modern aferist vurguncu saltanatı.

Bunlar, bir iki gün içinde gözümüze çarpanlar... Bozova'nın ortasında, sadece uzaktan korkunç silüetini gördüğümüz bu gerçekten bir ay ili kadar meçhul kayalığı daha fazla eşelemeye imkân bulsak daha neler göreceğiz... Bu, büyük bir tarihin meydana getirdiği yan yana, üst üste, yeraltına ve maziye dönüş ve tabaka tabaka kaç çeşit saltanat ve medeniyettir!

Murat Bey'in sükûneti, onun pırıl pırıl yanan ve ıslanan gözler, kısılan dudaklarında kesik soluklarla arasıra geçirdiği gece nöbetlerinden birine değişmeye başlıyor. Koluma asılarak, bambaşka bir şekle giren çehresiyle devam ediyor:

— Bu Yukarı Sazan, bizim bildiğimizden, zannettiğimizden ne kadar başka türlü, bizim horoz bakışlarımızın basitliğine karşı ne derece kompleks bir varlık... Yukarı Sazan, Yukarı Sazanlılar! Onlara, vergi tahsildarlarından başkalarının da tırmanabilecekleri yolları olanlara asırlardan beri yardım diye, ışık diye götürdüğümüz şey sadece edebiyattır, nutuktur: "Var mı sizin gibi özü, sözü doğru insanlar bu dünyada?... Akıl sizde, namus, merhamet, temizlik, güzellik sizde... Lakin neden öyle bazılarınız afacanlık ederler; birbirlerinin toprağını, karısını, neyini kapmaya, durup dururken hayatına kıymaya kalkarlar? Neden bazılarınız tembellik edip fakir kalırsınız; pislikten, mikroptan korkmaz, takımınızla ölürsünüz; bereket dolu topraklarınızı işlemezsiniz, ateş diye yakıp ormanlarımızın kökünü kurutursunuz? Vergileri saklar? Kaçakçılık yaparsınız? Neden penisiline inanmaz, kendinizi afsunculara okutursunuz? Bunlar, sinek gibi ufak şeyler amma ne de olsa mide bulandırır... Söyleyin baka-

lım dertlerinizi, yazalım birer birer defterlerimize... Sizler de bütün teslimiyetinizle gözlerinizi yumun, ameliyat masasına yatar gibi bırakın güzel vücut ve ruhlarınızı, çırılçıplak, sizin iyiliğinizden ve yükselmenizden başka emelleri olmayan fedakâr büyüklerinizin, idealist mektep hocaları, profesörler, fen adamları vesairenizin kucaklarına... Tanrının üzerlerine ne istenirse yazılması mümkün kaymak kâğıtları gibi yaratmış olduğu o bembeyaz, dupduru sayfalara sizin ve sizinle beraber de memleketin yüce kaderini ve istikbalini yazsınlar."

Bu nutku söyledikten sonra Murat Bey'in sesi tekrar düşüyor:

"Yukarı Sazanlılar bir deniz ortasında birtakım adalar grubudur Ömer... Temelleri, maddeleri bir, fakat her biri bu dağda gördüğümüz gibi yan yana, üst üste, tabaka tabaka tarih kalıntılarıyla her biri kendi kaderi için gömülmüş yapayalnız, apayrı dünyacıklar... Önümüzde giden bu iki adamla ve yanımızdaki bu kayaların arasındaki köstebek yuvaları içinde uyuyan Yukarı Sazan ile aramızda bir birlik ve yakınlık varsa onu beyaz ruhların kaymak kâğıdına yazılmış nameler değil, ardı arkası kesilmemiş gibi gelişleriyle senin askerliğin yapmıştır Ömer.

Biraz sonra, şekilleri büsbütün kaybettiren daha koyulaşmış gecenin içinde kulağımıza bir uluma sesi daha geliyor. Bu, bekçi köpeklerinin uluması değildi; Yukarı Sazan'da ilk geceden beri birkaç defa işitmiş ve ürpermiş olduğum sestir. Burada çok yakında bulunduğumuz için o, şimdi daha ziyade bir haykırıştır. Geceleri onu daima merak ederek ilk fırsatta sorup öğrenmeyi kararlaştırmış, fakat gündüzleri nedense unutmuşumdur.

Buradan daha çabuk geçmek ister gibi önümüzde yürüyüşlerini hızlandıran Fettah ile muhtara sesleniyorum; duruyorlar.

İkisinin de bize karşı yine kabukları içine çekilmiş gibi halleri vardı...

Arkasından beş on adım yürüdükten sonra ayaklarımızın altındaki gölge kümeleri arasında yuvarlak bir aydınlık beliriyor ve bunun içinde adeta bir sinema filmi oynuyor; iki yanı kayalar ve ağaçlarla kapalı bir seddin üstünde garip bir mahlûk arka ayakları kırılmış bir köpek gibi sürüne sürüne ilerlemektedir.

Meydanın karşı ucunda hep bir yolda bir taş blokları dizisi vardır. Adam, bu bloklar arasında kale mazgallarına benzeyen deliklerden birine doğru sürünüyor, orada elleri üzerinde kalkınarak başını aşağıdaki uçurumun kaanlığına sarkıtıyor, sinir bozucu bir sesle kurt gibi uluyor.

Ferhat koluma yapışmış, "Ağabey, ben çıldıracağım bu dağ başında!" diye sakır sakır titremektedir. Ben, onu yatıştırmak için sadece kendisinin işitebileceği bir sesle gülmekteyim. Fakat, beni de bir düşünce almıştır. İlk aklıma gelen şey gizli bir ibadet yerine düşmüş olmamızdır. Güneydoğuda hemen hemen aynı vaziyette güneş, yahut aya tapan tarikatlara rastlamışımdır. Onun başını göğe kaldıracağı yerde, uçuruma doğru sarkıtmasında pek büyük fark yoktur. Bunun da öyle bir şey olması pek mümkündür.

Murat Bey de:

— Mümkün Ömer, mümkün, diyor, sana daha demin söyledim. Bu kaya ve karanlık yığınlarının hiçbir yeri tekin değildir. Bu saatte yalnız burada değil, dağın her tarafında birdenbire böyle aydınlıklar açıldığını görsem belki büsbütün çıldırırım, fakat hayret etmem.

Işık halkasının içinde daha başka insanlar da belirmeye ve dolaşmaya başlamışlardır. Bunlar, kılık kıyafetlerine göre, bildiğimiz köylü kadınlardır. Fakat aralarından başka türlü bir insan da geçtiğini görüyorum. "Başka türlü" dediğim şunun içindir: Yukarı Sazan kahvesine uğradığım ilk gece Hacı Rüstem'in bağdaş kurup oturduğu peykenin önündeki masada iki yabancı, dikkatimi çekmişti. İkisinin de uzun sakalları, belleri kayış kemerlerle sıkılıp büzülmüş uzun entarileri vardı. Tıpkı o kılıkta, kirden renkleri kaybolmuş geniş yollu entariler giymiş birtakım uzun sakallı adamlara uzak doğu köylerinde ve yollarında da sık sık rastladığımı hatırlamıştım.

İçeriye bir yabancının girdiğini farketmemiş gibi görünerek bana hiç başlarını döndürmemiş ve oldukları yerde, kımıldamadan put gibi oturmuş olmaları şüphemi uyandırmıştı. Döndükleri zaman çehre ve sakallarında aynı adamları bulacağıma adeta emin olarak beklemiştim. Fakat dikkatimi üzerinden hiç eksik

etmediğim halde biraz sonra, bir gölge gibi birdenbire kaybolmuş bulunduklarını görmüştüm. Fettah'ın hasta çocuğunu okuyan hocalardan muhtarın "Kırlangıçlar" diye bahsettiğini hatırlıyorum. Sonra bu kelimeyi daha başka bir iki kişinin ağzından işitmiştim... Belki kadınların arasında dolaştığını gördüğüm adam da onlardan biriydi. Böylece burada bir gizli tarikat ayini üzerine düştüğümüz fikri bende daha da kuvvetlendi.

Fettah ile muhtar, tekrar yanımıza dönmüşler, garip bir sıkıntı içinde bizi bekliyorlardı. Bir saat evvel bir yeni zaman sosyetesinde bizimle beraber gülüp söyleyerek şehirliler gibi yarenlik etmiş olan bu iki adam, şimdi bize ne kadar uzak, ne kadar yabancı idiler.

Seyrettiğimiz garip sinema, başladığı kadar ani olarak söndü. Yürüyeceğimiz zaman Murat Bey ile Ferhat'a usulca: "Gördüğünüz şeyler üzerine onlarla bir kelime konuşmayın!" dedim.

Fettah, bunu duymamıştı; fakat zihinlerimizden neler geçebileceğini anlayacak kadar zekidir. Bizim ağzımızı açmadığımızı görünce kendiliğinden teslim olmayı tercih ediyor:

— Biz, cahil adamlarız. Bu adamcağıza "uğramış" filan deyip gidiyoruz amma hasta fukara... Galiba aklından da zoru var. Askerlikte ben türlüsünü gördüm delinin... Kimi kendini zengin, kimi peygamber olmuş sanırdı. Bu da kurt olmuş sanıyor. Çoluk çocuğumuz da üstüne varmıyorlar. Ne yapsınlar? Üstelik gözleri de kördür... Belki de sıkıntıdan öyle olmuştur.

Murat Bey:

— Ben biliyorum bu hastalığı çocuklar, diyor. Hepimizde bir çeşidi bulunan ruh hastalıklarından biridir. Tıp kitaplarında bunun bir ismi vardır. Nöbet zamanlarında hasta, kendini kurt zanneder; benlik şuuru kaybolur. İçinde bütün yırtıcılığı ile bir kurt hüviyeti belirir; onun gibi dört ayak olarak taşların, toprakların üstünde sürünür, boynunu uzatarak, dişlerini çıkararak kurt gibi korkunç seslerle ulur; saldırışlar yapar. Doğrudur Fettah. Bu, bir hastalıktır. Büyük bir şehirde olsa, onu da sıtmalı gibi, böbrek gibi tedaviye çalışırlardı.

Bu izah, hepimizi yatıştırmıştı. Fakat artık eski neşemiz yoktur, hemen hemen konuşmadan kampa varıyoruz...

Çocuklar bu saatte yatmış olacaklardır. Yalnız Müslim ayaktadır. Karanlığın içinde, bir nöbetçi gibi yerinden ayrılmadan bizi beklemektedir.

Fettah, onu görünce: "Bize müsade subayım!" diyor ve muhtarla beraber ayrılıyorlar.

— 7 —

O gece, uzun zaman yataklarımızda ayrı ayrı düşünüyoruz. Fakat bunu birbirimize belli etmemek için uyur gibi yapıyoruz. Fettah'ın da kendi yattığı yerde aynı şeyi yapmış olduğuna şüphe yoktur. Çünkü ertesi sabah, tanınmayacak kadar değişmiş bir çehre ve ruh ile kampa geliyor ve kendiliğinden bana teslim oluyor.

Bu sefer, beni aksi istikamete, güneydoğu yamacına doğru bitip tükenmez labirentlerinden bir yere, çok kere etrafımızı ve ara sıra da birbiri üstüne yıkılmış kaya bloklarının kemerleri altında gökyüzünü görmeden, çok zahmetli bir yürüyüşle, mağara gibi bir yere iniyoruz. Yalnız, bu mağaranın bir tarafında bir oyuk vardır ki, yelpaze biçiminde, bütün genişliğiyle, dağın yeni bir ufkuna açılmaktadır.

Mağara, bu saatte güneş içindedir. Altımız uçurumdur. Demek ki daha ileriye gitmeyeceğiz...

Ayaklarımızın altında kaçışan iri kaplumbağalara basmamaya uğraşarak deliğin ağzına gidiyor, ayaklarımızı aşağıya sallandırarak oturuyoruz.

Fettah'ın burada bana anlattığı şeyler, memleketin her tarafında, en ücra köşelerinde her zaman rastladığımız ve dinlediğimiz kan davası hikâyelerinden biridir; bir gece evvel ayaklarımız altındaki zifiri karanlıkta birdenbire açılmış aydınlık halkası içinde dört ayak yürüdüğünü ve başını uçuruma sarkıtarak kurt gibi uluduğunu görmüş olduğumuz kör ihtiyarın hikâyesidir:

O, Leylekoğulları kadar eski bir ailenin en ihtiyarıdır... Bugün ailesinde ondan başka erkek kalmamış gibidir. Varsa da börtü böcek gibi esamisi okunmayacak ufak çocuklar ve kadınlardır. Karabaltalıların erkekleri, uzun zamandan beri, kır sür devam eden bir kan davası yüzünden Aşağı Sazan'da; Moskof, Balkanlar ve Arabistan muharebelerinde olduğundan daha az kırılmış değillerdir. Her muharebede olduğu gibi ayak altında kalan birçok masum kadın ve kıza yazık olmuştur. Fakat son on beş yıl içindeki çarpışmalar eskiden de daha şiddetli olmuştur. Bir imansız harb ki, Fettah'a göre şehitleri var, fakat gazileri yoktur; onlar nişan ve çiçek yerine ellerinde kelepçelerle Bozova hapishanesine gitmişlerdir.

Fettah'ın anlattığı vakaları onun gibi sıraya koyabilecek ve onun ateşiyle anlatabilecek olsam ne korkunç ve acıklı bir ocak başı romanı çıkar. Fakat, Aşağı Sazanlılar tarafından kaçırılırken, kendisini çaya atarak boğulan "güzelliğinden yüzüne bakılmaz" kızın masalı, bir saman ambarında on üç yaşında oğlu ile beraber diri diri yakılmış adamın masalı ve daha birçoklarının masalları çıktıktan sonra zihnimde kalan şey bu hikâyenin yalnız Karabaltalılar'ın, hatta Yukarı ve Aşağı Sazanlılar'ın değil, bütün Sazanlılar'ın hikâyesidir. Yukarı Sazan ailelerinin hepsi ister istemez bu davayı tutmuşlar, bu kargaşada kendileri onlardan daha fazla yıkılmışlardır. Fakat her birinin ayrı âlemi, bir ayrı bedbahtlığı Karabaltalılar'ın en ihtiyarında bir mihrap gibi toplanıp biriktiği için destanın asıl kahramanı odur. Böylece bütün Yukarı Sazan, kör gözleriyle dört ayak toprakta sürünen, Aşağı Sazan çayından her gece kendini çağırdığını işittiği kıza, samanlığın ateşleri içinden: "On üç yaşındaki çocuğumu olsun kurtarın!" diye haykırdığını işittiği adama kurt gibi uluyarak cevap veren kurt adamı, kendi ateşiyle bir intikam meşalesi tutuşturmuş, bayrak gibi önüne katmıştır.

Kurt adam, bu insanlar için bütün mal ve can kayıplarına sabır ve tevekkül göstererek, hiç değilse, evliya mertebesine ermiş bir ikinci Eyüp Peygamber'dir. Böylece bir hasta ihtiyarda bir yeni zaman peygamberi yaratarak küçük ve sefil intikamı, bir

Tanrı emri kutsallığına bürümüşlerdir. Daha acısı bu ateş, bu saatte yıkık hudut köprüsünün öte yanında yanmaktadır.

Balkan muharebesinde bulunmuş bir eski subayım anlatmıştı:

— Ordu, Çatalca hattına çekildikten sonra Bulgarlar, dinlenme halinde bir yorgun taburumuzu, Alâiye taburunu, sinsi bir gece baskını ile baştan başa süngüden geçirmişlerdi. Süngülenenlerden her birinin ayrı sesi, ayrı elemi vardı hiç şüphesiz. Bir harpte, sırası gelince elbette ödenecektir.

Biz, bu ayrı ayrı fertlerin ayrı sesini ve ayrı elemini duymuyor, bunların hepsini ve intikam hızımızı tabur ve bayrağı fikrinde topluyorduk.

İlk tanıştığımız akşam, Fettah'ın tepeden Aşağı Sazan'a bakışını seyrederken, duymuş olduğum müphem bunaltı ve dehşeti şimdi daha iyi izah ediyorum. Fettah, yerde dört ayak yürümüyordu; boşluğa doğru haykırmıyordu. Fakat o da o dakikalarda bir kurt adamdı. Yalnız o değil, bütün Yukarı Sazan, şimdi benim gözümde, bir kuduzlu tarafından dalanmış bir kurt sürüsünden başka bir şey değildi.

***

Yalnız, kampın bir köşesine çekilerek baş başa konuşmak mümkün iken Fettah, beni niçin buraya getirmişti? Anlattığı hikâyenin bu mağara ile bir ilişiği var mıydı? Ne bileyim, mesela burada Yukarı Sazan şehitleri için bir mezarlık, yahut yeni tarikat için bir ziyaret ve ayin yeri yapmış olabilirlerdi. Fakat Fettah'ın bir şey söylememesine göre, hayır. Çünkü böyle bir adam, bu durumda bir kere teslim olmaya rıza gösterdi mi bu, tam bir teslimliktir; yarımı, çeyreği yoktur. Bu saatte Yukarı Sazanlılar'ın gizli silahlarını nereye sakladıklarını sorsam bu en büyük sırrı bile bana söylemekten çekinmeyecektir. Fakat ben, bunu hiçbir zaman yapmayacağım.

Hiçbir mantıkla izahı mümkün olmayan bu emniyetin, bu tam teslimliğin sebebi nedir? Bu benliğinin bir tarafıyla medenî,

evet mektep, medrese görmüş şehirlilerin çoğundan daha medenî, bir tarafıyla zaman zaman kuduz kurt nöbetleri geçiren bu adam, bende ne gördü, ne kokladı ki bunu yapabiliyor? Evet, bunu hiçbir mantıkla izah etmek kabil değildir. Çünkü Fettah'ın bu sabah bana yapmak ihtiyacına karşı koymadığı itiraflar arasında Yukarı Sazan köylülerinden birçoğunun, benim Aşağı Sazan'ın ve belki de hükümetin bir ajanı olmamdan şüphe ettikleri de vardır. Bu şüphenin binde biri, Fettah'ı yakalayıp geçmişse bana bu kadar açılması ordusunu satmak demektir. Fettah, bunu yapacak adam mı?

Fakat mantıkların en kuvvetlisine dayanarak yine şunu da kabul etmek lâzımdır ki, madem ki bana güvendi; bu güveninde yanlış kapı çalmadı, beni bir manada içlerine aldı. O halde doğru hareket etmiştir.

Murat Bey'den saklayacak bir şeyim olmaz benim. Fakat ne yaptığımızı sorduğu zaman yine anlaşılmaz bir bunaltı geçiriyorum. Bu mağarada bir tarikata girmek için emir ve el almış gibi, Yukarı Sazan dargınlıklarının esrarlı çehresiyle:

— Hiçbir şey Murat Bey, diyorum, şundan, bundan konuşuyoruz.

— 8 —

Murat Bey'in "Her biri bana bir ay, birkaç ay kadar uzun ve dolu görünüyor" diye tarif ettiği günlerden on ikisi geçmiş ve ayrılık günü gelip çatmıştır. Zavallı Murat Bey, bu sefer de, "Ne çabuk, ne kadar çabuk Yarabbi!" diye şaşırıyor ve hüzüne düşüyor.

O Bozova'daki evinde benimle bu ilk yolculuğu yapmaya birdenbire karar verdiği anda bu zamanı bitip tükenmeyecek ve bizi birbirimizden hiç ayrılmayacak gibi tasavvur etmiştir.

Mektepteki son gecemizde durmadan, "Ben yine geleceğim

Ömer. Pek yakında... İlk fırsatta... Ve önümde büyük bir katır kervanıyla" diye bu hüzne karşı koymaya uğraşıyor, daha garibi Ferhat'ın sesi de onun yankısı gibi aynı şeyi tekrar ediyor.

Ferhat, şimdi her sabah tıraş olmaktadır. Kendisini Ukkaş Efendi'nin kızına beğendirmek için kalın çatık kaşlarının birazını her gün cımbızla yolmuş ve aralarına bir küçük gedik açmıştır. Biz, bunu farketmiyor gibi görünüyoruz. Yalnız Murat Bey, her zamanki gibi onunla el şakaları yaparken ara sıra parmağını bu gediğin üstüne bastırmakta ve onu şüpheye düşürmektedir. O gece Ferhat, "Ben de geleceğim. İzin vermezlerse kaçarım. İstifa ederim." diye yemin ederken Murat Bey hiç beklenmez bir baskın yapıyor:

— Fena olmaz Ferhat... Seni Yüzbaşı'nın güzel kızıyla evlendiririz. Belli etmiyor amma kızın sende gözü var gibi. Ömer' le beraber kalırsın... Yüzbaşı, buranın derebeyisi gibi bir şey... Senin memurlukta gözün yok zaten... Her zaman Bozova'da ot, kök koleksiyonlarıyla uğraşırsın. Ayağına kundura alacağın yerde kitaplar, albümler getirirsin... "Fırsat verseler vallahi bu memleketi İsviçre'ye çeviririm!" diye başımda söylenir dururdun... Memleketin sahipleri onu İsviçre'ye zor çevirtirler sana. Fakat Yukarı Sazan dağında bunu pekâlâ yapabilirsin... Gel şu Ayşe'yi isteyelim sana...

Murat Bey'in bu sözleri gülmek için, son gecenin kendisini bir duman gibi saran mahzunluğunu dağıtmak içindir. Ferhat'ın her zamanki bağırıp çağırmasını, "Ben gidiyorum" diye kapıya yürümesini bekliyoruz. Fakat o, bunun yerine bize Murat Bey' inkinden daha akla gelmez bir baskın yapıyor, kendisinde hiç görmediğimiz bir ağırlık ve sükûnetle:

— Ben de onu düşünüyorum ağabey, diyor ve gecelerden beri yattığı yerde uyuyor gibi yaparak hazırladığı planı anlatmaya başlıyor:

Sarmamıştır onu memurluk hayatı... O, güneş altında toprakla uğraşmak için hazırlanmıştır. Mektebin derslerini ağır işleyen kafasına sokmak için ne sıkıntılar çekmiştir... Elindeki birkaç para ile kitaplar, resimler aldığı için, Murat Bey ağabey gibi, arkadaşları ve hocaları da onu alaya almışlardır. Sonra, memur-

lukta ona toprak ve yapraklar yerine kâğıtlar, yığın yığın dosyalar vermişlerdir. Kendi de bilir ki, ne kimse ona memleketi İsviçre yapmak için fırsat verecek, ne de verseler kendi böyle bir işi becerebilecektir. Amma ne yapsın ki bunu, rüya gibi, masal gibi gizli gizli düşünüp istemekten kendini alıkoyamamıştır. Memurlukta dikiş tutturamayıp oradan oraya dolaşmanın sebebi budur. Uduyla, "Kime aldanmadı biçare gönül!" diye şarkı söylerken ağlayıp rezil olmasının sebebi budur... Murat ağabeyin dediği gibi, salt kendine yüz vermemiş kızlar, değil...

Ferhat, bunları söylerken yine gözlerinde aynı yaşlar vardır. Yüzbaşının kızına gelince, Ferhat için o da İsviçre gibi rüya olduğunu bildiği bir rüyadır; amma ne yapsın ki uyanıp ayılmak elinde değil. Böyle bir şey olmaz ya, amma bir de olduğunu farzedelim...

Bozova'da kâğıtlarla uğraşmak, geceleri kahvede prafa oynayanları seyretmektense burada Ayşe ile beraber, Yüzbaşının bir parça uğraşılınca bir de nankörlük yapmadığı meydanda olan toprağından bir şeyler çıkarmaya çalışmak daha iyi değil midir?

Ferhat'ı ilk önce gülümseyerek dinlemeye başlamışızdır, fakat sözlerinin sonuna doğru bu gülümseme dudaklarımızda donup kalmıştır.

Murat Bey bir merhamet heyecanıyla:

— Sen de mi? diyor. Vah zavallı âşık...

Bu saf çocuğun Murat Bey'le yakın arkadaşlığı bana ilk önce bir tesadüf, yabancı bir yerde, ikisinin de yalnız olmasından ileri gelen bir alışkanlık gibi görünmüştü.

Onun bizimle beraber dağa gelmek istemesi ve o esnada Murat Bey'den sirayet ediyora benzeyen bir garip heyecana kapılması üzerinde de fazla durmamıştım. Şimdi artık Murat Bey'i de, niçin saklamalı, benim kendimi de, için için kemiren huzursuzluğa Ferhat'ın da yabancı olmadığını anlıyordum. Murat Bey ona: "Sen de mi?Vah zavallı âşık!" demekte haklıydı. Bu arkadaşlığa artık hayret etmemelidir. Ona bu dağ başında yerleşmek kararını verdiren sebebin, Yüzbaşının kızından çok daha derin ve ciddi bir sebep olduğunu kabul etmek lâzımdır. Yüzbaşının kızının ikinci planda kaldığı anlaşılmaktadır.

Murat Bey, artık onunla şaka etmiyor, işin ciddiyeti karşısında hürmete benzeyen bir tavır ve sesle: "Nasıl olur Ferhat? İyi düşün!" diyor. Bizi evvelkilerden de fazla karmakarışık eden bir cevap daha: "Düşünecek ne var? Yüzbaşının kızı Ankara'yı bırakıp neden geldi? Ömer ağabey ne arıyor burada? Yüzbaşının parmak kadar kızı ne arıyor? Ya sen kendin ne arıyorsun ağabey? Başka yerlerde çoluk çocukların varken, geçineceğin varken, büyük mevkilere çıkabilecekken... Ay ili sade izin değil ya... Kendime göre vardır belki benim de öyle bir şeyim... Geçineceğim varken..." diyor.

Murat Bey korkmuş gibi onu durdurarak:

— Anlaşıldı, anlaşıldı, kes artık, diyor ve bir kahkaha atarak: "Hepimiz hastayız. Bizi dağ tuttu. Söyleyin bana... Şimdi hesapça ben mi açıkta kalıyorum?" diyor.

***

Ertesi sabah erkenden yola çıkıyoruz. İnişte fazla bir zorluk yoktur. Murat Bey'le Ferhat, bu on iki gün içinde dağ yolculuğuna iyice alışmışlardır. Ben, onları Garipler' e kadar götüreceğim. Sonra ertesi sabah, köyde bazı eksikliklerimizi tamamlayarak geri döneceğim.

Müslim, Murat Bey'le, Ferhat'ın çantalarıyla bir iki ufak tefeklerini erkenden katırımıza yüklemiştir. Bu sefer kılavuzluğu o yapacaktır. Müslim, katıra ümmühan diye bir garip isim koymuş; biz de onu öyle çağırmaya başlamışız. Ümmühan ile o, iki yakın dosturlar. Ara sıra at cambazhanelerinde gibi birbirleriyle boğuşup tepişmekte, türlü yarenlikler yapmaktadırlar. O kadar ki, Murat Bey, "Vallahi bunlar birbirleriyle konuşuyorlar!" diye yemin ediyor.

***

Murat Bey'le Ferhat, tam zamanında gitmişlerdir. Onların Bozova'ya dönüşlerinden bir gün sonra ilk yağmurlar büyük bir şiddetle boşanıyor ve birkaç gün mektepte kapalı kalıyoruz.

Mektep için bu "kapalı" sözü biraz tuhaftır. Fakat odalardan ikisinin damları kapatılmış, pencerelere tahta kapaklar takılmış olduğu için artık göğün hiçbir âfetinden pervamız yoktur.

Murat Bey'in, "her biri birkaç ay gibi uzun" on iki günü benim için de aşağıyukarı öyledir.

Bu on iki gün, günleri ve geceleriyle âdeta bir kır eğlencesi, bir nevi bayram olmuştur. Fakat misafirlerimle durmadan öteye beriye gidip gelişler, dağın doğu yamacındaki sırtlarda onların ayaklarıyla inilip çıkılabilecek birçok yerlerde yaptığımız uzun yürüyüşler, kamptaki çalışmaların hızını kırmıştır. Ben, çocuklara bir saat soluk aldırmıyordum.

İlk iş olarak Dursun'u Garipler'e göndermiş, üç katır yükü yapı malzemesi getirtmiştim. Bir iki kere daha taş patlatmış, havada uçan taşlar altında vahşi sevinç ve heyecan çığlıklarıyla oraya, buraya koşuşan çocuklara ateş şenlikleri yaptırmıştım. Doğu sırtındaki kayalar arasında yapıya yarayacak ağaçlar aranıp kesilmişti. Bunları çocuklar taşıyorlardı. Başta ben, kendim olmak üzere kollarımıza ve göğüslerimize doladığımız urganların çıplak etlerimiz üstünde kanıyor gibi görünen yol yol izleriyle, bu ağaçları sürüklediğimizi gören Murat Bey, elleriyle gözlerini kapayarak: "Bu kadarı gaddarlık Ömer... Mısır ehramları mı yapılıyor?" diye bağırıyor.

"Hiçbir acelem yok, Murat Bey. Fakat öyle lâzım. Burada acele düşman baskınını karşılamaya hazırlanamazsam tutunamam. Onları avareliklerinden vazgeçirmeye mecburum" diyordum.

Zavallı Murat Bey, hemen fikrini değiştiriyor: "Bu milletin korkusu ve şikâyeti çalışmaktan değildir ki..." diyordu.

Biz, bunları konuşurken bir taraftan da çeşmenin yanındaki ocakta kazanlar kaynamaktaydı. Ağır yorgunluklarından sonra kurşunla vurulmuş gibi yerlere dökülüp kalan çocuklar, kısa bir zaman sonra bu kazanlardan çıkan kokularla tekrar dirilip ayağa kalkıyorlardı. Kalkamayanların üzerine arkadaşları çeşmeden bakraçla su döküyorlardı.

Onların aç kurt dişleri gibi sivrilip uzayan ve birbirine çarpan dişlerindeki canavar iştahı Murat Bey'i çıldırtıyor, yağlı kemik parçaları fırından yeni çıkmış bisküviler gibi bu dişler ara-

sında katırdayarak sömürülürken kendisi de bir kemik yakalıyor: "Kurtluk bana da sirayet ediyor Ömer... Ben, halime göre en lükslüğün sofralarında, diplomat sofralarında bulundum. Fakat bu iştahı onların dişleri arasından çekip almanın çaresini nasıl bulmalı?" diyordu.

***

Murat Bey'le Ferhat'ın dönüşleri yalnız hava bakımından değil, başka bir bakımdan da iyi olmuştur. Çünkü bayram ne olsa bayramdır. Bu zaman içinde bütçem epeyce sarsılmıştır. Gerçi gezintilerimizden pek eli boş dönmemişizdir. Fakat dağın yenebilecek av etlerine ve otlarına, zahire ambarlarımızdan da yağ, tuz, bulgur, kuru fasulye gibi bir şeyler de katmak lâzım gelmiştir. Bunlar, bizim kışlık ihtiyaçlarımızdır. Kendi yüzlerinden fazla açıldığımızı gören Murat Bey, "Hiç korkma Ömer... Kapatırım ambar açığını senin... Bozova'yı hatta Ankara'yı nasıl birbirine katacağımı biliyorum. Arkası gelecek mutlaka" diyor. Fakat yine de, gelecek bahara kadar ne olacağımız bilinmez. Sonra, benim kabile vücut rahatı gibi bolluğa ve boğaz zevklerine de pek alışmamalıdır. Bu bakımdan ilk günlerin yiyecek tabelaları pek istediğim gibi olmamıştır.

***

Murat Bey'le Ferhat'ın beni yalnız bırakarak, Bozova'ya dönüşlerinin asıl iyi tarafı yemek ziyafetlerinin sona ermiş olması değildir.

Benim kabile! Ne Bozova'daki hazırlıklarım esnasında, ne de burada onları tek tek tanımaya vakit bulamamışımdır. Bir göçebe aşiretin koyun ve keçilerini tanıdığı kadar bile değil. Onlar, ilk defa o unutulmaz gecede silahla bastığım taş ocağında;

sonra Aşağı Sazan kahvesinin bir köşesinde gördüğüm halleriyledir. Kaldırılmış bir taşın altındaki çamurda, birbirine dolanmış vıcır vıcır kaynağan iğrenç bir solucan alayından pek farklı değillerdir. Şimdiye kadar beni ancak toplu olarak ilgilendirmişlerdir. Dursun'la beraber çabucak damını kapattığım, bir kale duvarına top gülleleriyle açılmış rahneler gibi şekilsiz pencerelerine kapaklar taktığım odalarını her gece bir, iki kere dolaşmışımdır. Her birinin karyola biçiminde çatılmış birer kereveti vardır; içleri henüz dağın kuru otu ile de dolu olsa, üstü battaniye örtülü yatakları vardır. Fakat elimde şamdanımla bu odayı; her dolaştığım zaman onları yine yataklarından yere yuvarlanmış, tahtalar üzerinde sırt sırta, kucak kucağa, birbirine kenetlenerek kıvrılıp uyuyor bulmuşumdur. Her birini, bacaklarından yakalayarak bir paçavra parçası gibi yatağına savurmam, şimdilik neticeyi pek değiştirmemektedir. Yalnız, bu odanın bir köşesinde Bacak'ın ihtiyar ninesi, uykusu esnasında bile torununu bacakları ve kolları arasında zorla sıkıştırılmış tutarak onun ötekiler arasına kaymasına mani olmuştur... Bir de kendi yatağında dirseğine dayanarak başını daima kalkık, gözlerini daima açık tutan ve sabit bir bakışla odaya ben girdiğim zaman da bana bakan o kendime benzettiğim anlaşılmaz Müslim. Onun için, "kendime benzettiğim" dedikten sonra "anlaşılmaz" demem, garip görünüyor. Fakat böyle söyleyişim belki de asıl bu sebeptendir, kendimi hâlâ ondan fazla tanımamış olmamdandır.

***

Söylediğim ilk yağmurlar üç gün aynı şiddetle devam ediyor. Köydeki köstebek yuvalarının hali ne olmuştur bilmiyorum. Henüz kapatılmamış delik deşiklerimizle biz de seller ve su baskınlarından kendimizi kurtaramamışızdır. Tamir edilmekte olan yerlerimizde ufak tefek yıkıntılar vardır. Fakat biz, yine de Nuh Peygamber'in teknesindekiler kadar selametteyiz.

Üstleri şöyle böyle kapalı odalarda ve koridordaki ufak tefek akıntılara birkaç saat aldırış etmemiş, fakat iş ciddileşmeye baş-

layınca plaj eğlencesine gider gibi çocuklarla beraber soyunarak dışarı çıkmış, bahçede ve açık yerlerde kalan öte berimizi içeriye kaçırıvermişizdir.

Bu oyun, çocuklar için öyle coşturucu bir su bayramıdır ki, bahçede artık işimiz kalmadığı halde günde birkaç kere onları dışarıya bırakıyor, suların içinde haykırışarak öteye beriye koşuşmalarını, birbirlerini tepe aşağı çamur bataklıklarına daldırmalarını, sonra elleri üstünde, havaya kaldırarak yağmurun altında tekrar yıkayıp temizlediklerini, sundurmanın kenarından nine ile beraber seyrediyorum. Kaçırılan eşyadan bir kısmı sundurmanın altına yığılmıştır. Ümmühan, duvardaki eskiden kalma ve belki de bu iş için yapılmış halkalardan birine bağlıdır. O da ne olsa çocuk olduğu için sellerin içinde birbirleriyle tepişen çocukları adeta kıskanıyor ve ipini koparmaya çabalıyor. Kazanımız yine bu sundurmanın bir köşesinde kaynamaktadır.

***

Kabile, bana Bozova'da sürü teslim edilir gibi sayı ile toptan teslim edilmişti. Çoğunun kim olduğunu kendi aralarında da bilen yoktu.

Aşağı Sazan'daki jandarma gibi Bozova'daki polis de herhalde onların isimlerini yazmış olacaktı. Hepsi bu kadar. Zaten bunun acelesi de yoktu. Vilayette küçük haydutlara hükümet prestijini hissettirmek için bir depoda kapalı tutuldukları müddetçe ben onları pek az görmüştüm. Kim olduklarını soruşturmak, mektep gibi nüfus kütüğü için de her birine bir kimlik cüzdanı düzenlemek işi bana kalıyordu.

Öteki gailelerim arasında buna ancak şimdi, mektepte kapalı ve işsiz kaldığımız bu yağmur günlerinde başlayabiliyordum. Doğrusu aranırsa Müslim, Çürük Ali ve Bacak müstesna, ben onları insan olarak, fert olarak ancak şimdi tanıyacaktım. Onlar, yağ ve pislikten yapışıp tortop olmuş, yahut kirpi dikenleri gibi dikilmiş saçlarıyla kaşlarına kadar kıl basmış alınlarıyla; kirden,

türlü türlü yaralar, bereler, sıyrıklar ve yanıklardan kaplumbağa kabukları gibi halka halka, pul pul, bir sepet kabuk bağlamış yüzleri, burunları ve kulakları ile bu kaplumbağa kabuğunun içinden bakan ürkmüş hayvan gözleriyle ilk geceden itibaren bana hep bir çehrede görünmüşlerdi. Şimdi, artık bunların kabuğu kaldırılalı bir çıkartma kâğıdı altından çıkar gibi, her birinin bir ayrı kimliği olan insan çehreleri, çocuk çehreleri çıkıp belirecektir.

İsimlerini karıştırmadığıma emin olmayarak, Aşağı Sazan divanının azaları gibi her birine, elimde sınıf defteri, ayrı ayrı soruyorum:

— Senin adın ne?

— Kadir, subayım.

— Dilini koparırım bir daha subayım dersen, diyor ve parmağımla sert bir tembih işareti yapıyorum.

Vuracağımdan korkarak başını geri çekmiyor, memnun oluyorum. Karşısındakinin mutlaka kendine vurmasından korkup kaçınmamak iyi bir alamettir.

Ben, yine sert:

— Senin hocanım ben... Bana hocam diyeceksin.

— Peki, öyle derin subayım.

İlk gördüğüm gün Fettah'ın da bana böyle cevap vermiş olduğunu hatırlayarak gülmekten kendimi alamıyorum. Çocuk da benimle beraber gülüyor. Bu korkmamak da iyi bir alamettir.

Bu gülüş bana kuru bir dalın ucundaki yeşerme alametleri gibi adeta heyecan veriyor: "Bu kadar çabuk?... Nasıl olur?" diye düşünüyorum.

Bu Kadir'i konuşturmaya uğraşıyorum, ailesini soruyorum. Doğru dürüst cevap veremiyor. Konuşmayı bilmediği için değil, kim olduğunu bilmediği için... Yoksa onun öteki çocukların hepsinden geveze olduğu, hatta bir iş görürken kendi kendine konuştuğu gözümden kaçmış değildir. Saçları Bozova'dan getirdiğim makine ile kırkıldıktan sonra açılmış ve temizlenmiş yüzü ile bugün onu umduğumdan fazla konuşturmuşumdur. Bu yüzden pul pul dökülmeye başlamış derileri altından, kabuğundan soyulmuş yemişlerinkine benzeyen taze renkler çıkıyor, ar-

tık korkmayarak, gülümseyerek yüzüme bakan gözbebeklerinin kenarlarında, bura çocuklarında görmeye alışmadığımız sarı ile karışık tatlı bir filiz yeşilliği beliriyor. Bu Kadir'de herhalde bir yabancılık olacaktır.

Benimle ahbaplığı günden güne artıran muhtar, Yukarı Sazan'a getirdiğim çocuklardan kimilerinin soyu, sopu bile belli olmadığını söylemiş, o da Deli Oğlan diye adam olmaz bir kaçakçıdan bahsetmiştir. Deli Oğlan, yıllar yılı ortadan kaybolur; sonra jandarmalar tarafından sıkıştırıldığı veyahut hapisten kaçtığı zaman Yukarı Sazan'a dönermiş. Fakat çok geçmeden yine başını alıp gidermiş. Bir defasında, nereden buldu ise, bir de güzel bir muhacir kızı getirmiş. Kandırdı mı, yoksa kaçırdı mı orası belli değildir. Fakat çok geçmeden kadını kucağında yeni doğmuş bir çocukla bırakarak yine kayıplara karışmış, sonra Suriye hudutlarında kaçakçılık yaparken vurulduğu haber alınmıştır. Kendileri aç oldukları halde köylüler bu çocuklu kadına şöyle böyle yardımda bulunuvermekte kusur etmiyorlarmış... Hatta bir kısmeti çıkmış: Bir boğaz hastalığı salgınında çoluk çocuğu kapı kapamacasına ölmüş bir köylü onu çocuğuyla beraber almak istermiş... Fakat kadın, gözünün biri kör diye bu adamı beğenmemiş ve günün birinde bohçasını alarak Aşağı Sazan'a kaçmış. Soysuz bir şey olacak ki, köpek bile enciğini ağzına alıp götürdüğü halde o, kendi yumurcağını köyün başına bela edip gitmiş ve bir daha aramamış.

Muhtara, o zaman çocuğun hangisi olduğunu sormak aklıma bile gelmemiştir. Bana cevap verirken söylediği bazı sözlere ve çehresindeki başkalığa göre, bu Kadir'in o olacağını tahmin ediyorum.

O Kadir on yaşlarında olmalıdır.

***

Kadir'den sonra Çöme diye çağırdıkları bir çocuğu alıyorum. O da Kadir boydadır, onun gibi orta yaşlılar grubundadır... Kısa, fakat büyük adamlarınki kadar kuvvetli vücudu ile büyükler

grubundaki arkadaşlarından daha yüksek bir çalışma gücüne sahiptir. En ağır yükleri katır gibi farkında olmadan taşıdığına, yahut sürüklediğine, iri ellerinin her tuttuğunu söküp kopardığına dikkat etmişimdir. Fakat arkadaşlarından en çok dayak yiyen, onlar tarafından işkence derecesinde hırpalanan da yine odur. Çöme, onlara hemen hiç karşı koymaz. Onun asıl dersi şimdilik taş, demir nev'inden tabiat unsurları ile uğraşmak gibidir. Fakat sıra başkalarına gelince, geniş yüzü ile bir hizada ve birbirinden ayrık demir rengi çekik gözleriyle; büyük bir gayret sarfettiği zaman, bu gayretin manivelasını teşkil ediyor gibi sıkışan dişleri ve dört köşe büyük çenesiyle hiç şakaya gelmeyecektir.

Çöme'ye:

— Senin adın ne idi Çöme? diye soruyorum.

O, gülmüyor, göğüsten gelen tıkanık bir sesle:

— Çöme, diyor.

Çöme'de de Kadir gibi bir yabancılık vardır. Fakat nereden geldiğini başkaları gibi kendi de bilmiyor. Benden başkası doğru söylediğine inanmayacaktır. Fakat onun bu sürüye nereden ve nasıl karışmış olduğunu gerçekten bilmemesine inanmayacak olan ben değilim.

***

Çocukların arasında bir de hasta vardır. Taş ocağından Aşağı Sazan'a indiğimiz gece büyüklerin Bacak gibi onu da ara sıra sırtlarında taşıdıklarını görmüşümdür. Sonradan Bozova'da, arkadaşları arasında pek bir şey farketmedim. Hayvanların hastalığı kolay belli olmaz. Yalnız, hareketimizden bir gün evvel onu yine pek halsiz gördüğüm için hükümet doktoruna götürdüm: "Bir kere bakın da hemen ölecek gibiyse beyhude götürmeyeyim!" dedim. Ayaküstü sırt ve göğsünü dinledi, vücudunun ötesini, berisini parmaklarıyla yokladı:

— Hemen ölecek gibi bir hastalığı yok, dedi, fakat isterseniz bırakın burada...

Böyle olunca bırakmaya lüzum görmedim. Bizimle beraber yola çıkar, gidebileceği kadar gider... Yolda kalacak olursa... Eh, artık orasını düşünmeye lüzum var mı?

Fakat o, yola çıkar çıkmaz iyileşiyor ve Yukarı Sazan dağını aşağı yukarı ayakta çıkıyor. Yalnız, bu sefer de katırcı, onu birkaç yerde katırlarına bindiriyor.

Mektepte onu angaryadan affediyorum. Birkaç gün Nine onu odada yatırıyor, sonra tekrar ayaklanarak arkadaşları arasına karışıyor.

Onu da karşıma çekerek suallerime başlıyorum:

— Adın ne idi senin?

— Şahin.

— Kimin, kimsen yok mu?

— Anam var. Aşağı Sazan'da...

— Baban?

— Babam yok. Ölmüş.

— Adı ne imiş?

— Ömer...

— Ne iş yaparmış bu Ömer?

— Asker...

Bu çocuk, konuşmasını biliyor. Bana sicilini onun kadar açık söyleyebilen olmamıştır. Devam ediyorum. Bana aynı açıklıkla, ummayacağım kadar çok şeyleri anlatıyor. Babası da, anası da Yukarı Sazanlı'dır. Babası öldükten sonra anası Aşağı Sazan'da başka birisine varmış, biri kız, biri oğlan iki de kardeşi varmış.

— Neden onlarla beraber değilsin, diyorum.

Omuzlarını kaldırarak:

— Ne idecekler beni... Babam Yukarı Sazanlı. Babalığım istemedi beni.

— Peki, Yukarı Sazanlılar seni neye istemediler?

Şahin, onları da haklı buluyor:

— Ne idecekler beni? Anam Aşağı Sazanlı'ya gitmiş.

Suallerimi kesip daha dikkatle yüzüne bakıyorum. Hasta iken yüzü, gözü pek belli değildi. Ölecek diye ötekiler kadar da dikkat etmemiştim ona. Şimdi bu kozanın kabuğundan da galiba hepsinin en güzeli olan bir çocuk çehresi çıkmaktadır. Bozova'daki doktoru dinleyip onu bırakmadığıma adeta seviniyorum. Demek benim kampım Murat Bey'in korktuğu kadar gaddar ve öldürücü bir İspartiyetler yuvası değilmiş. Yalnız bu Şahin'in

bakışında, beni hâlâ sıhhatinden şüpheye düşüren garip bir dalgınlık ve mahzunluk vardır. Onda bu bakışı yalnız iki Sazan'ın da niçin kendisini istememiş olduğunu anlatırken görmüş olaydım, hayatının bilmediğim vakaları ve vaktinden evvel uyanmış bir düşünce ile izah ederdim. Fakat benden cesaret alarak masamın üstündeki bir resim defterini karıştırıp baktığı zaman da bakış yine dalgın ve mahzundur. Şüpheye düşerek elimle evvela gözlerinden birini, sonra ötekini kapatıyorum. Biçarenin sol gözünün hiç görmediğini anlıyorum. Bunu belki arkadaşları da, hatta kendi de bilmiyor. Bileydiler elbette onu sadece Şahin diye çağırmayacaklardı.

Böylece çocuklar, birer birer masamın önünden geçmeye devam ediyorlar, bundan sonra artık Bekir, Temel, Zübeyir, Zeynel diye birer ad ile çağıracağım küçük insanlar oluyorlar. Hep bir arada ağır işlere koştuğum, yahut birbiriyle boğuşmaya bıraktığım zaman onlar gerçi yine vahşi haykırışmalardan başka sesi olmayan bir sürüdür. Fakat teker teker karşıma aldığım ve hele ufaktan ufağa derslere başladığım zaman aralarındaki farklar gitgide çoğalıyor. Kara tahtaya renkli tebeşirlerle çizmeye başladığım karışık çizgilerde bir hayvanı, bir ağacı, bir derenin üzerinde doğan güneşi tanıdıkları zaman yüzlerindeki ve hareketlerindeki hayret ve sevinç, bana adeta heyecan veriyor.

Ben, henüz acemi mektep hocası, kendi kendime: "İnsanlık sözden evvel bakışlarla, gülümseyişlerle, yüz çizgilerinde bir gizli aydınlık gibi dolaşmaya başlayan hareketlerle başlayıp uyanıyor" diye düşünüyorum. Merak, sevgi, merhamet ve bunlara benzer daha birçok insan duygularının bu ruhlarda gelişme derecelerini bu alametlerle iskandil etmeye, konuşturmaya uğraşıyorum.

Aşağı Sazan kahvesinde jandarmanın bir yük vagonundan koyun çeker gibi ensesinden, kolundan yakalayıp büyük divanın aydınlığı önüne bıraktığı şaşkın ve dilsiz hayvan yavruları şimdi bana yavaş yavaş neler söylemeye başlıyorlar... İlk önce başarımın çabukluğuna şaşıyorum. Fakat bunun gerçek bir başarı olmasından yine bu çabukluk beni şüpheye düşürüyor. Çok geçmeden anlıyorum ki, kendi eserim saydığım şeylerin hepsi za-

ten onlarda vardır ve benim elim bir karanlığı karıştırarak bu şeyleri saklı bulundukları yerlerden birer birer tutup çıkarmaktan başka bir şey yapmıyor. Hele baş başa yalnız kaldığım zaman biraz uğraşınca bakışlarda, yüz hareketlerinde o söylediğim alametler asla gecikmiyor ve arkasından sözler gelmeye başlıyor. Kasaba ve hatta büyük şehir çocuklarında hangi meraklar, korkular, sevinçler ve düşünceler varsa benimkilerde de pek başka değillerdir. Hatta benimkilerde, etraflarında daima anlayamayacakları yüksek şeylerin, adeta yabancı bir dille konuşulduğunu dinleye dinleye büyüyen şehir çocuklarından daha fazla oturmuştur. Hep Murat Bey'in kaymak kâğıdı hikâyesi...

Çocuklar çetesi şosede kaptıkaçtıyı soyduğu gün Müslim, bir mukavemetle karşılaşsaydı elindeki silahla ateş edecekti ve karşısındakilerden bir veya ikisini vurup öldürme şansı büyüktü.

Meseleyi kapatmak için ben, Aşağı Sazan'da da, vilayette de daima bu işin bir oyundan başka bir şey olmadığını söyledim. Fakat oyun olduğuna kendim asla inanmamışımdır.

Arabadakilerde bir panik, bir kaçışma olsaydı, bu çocuklar ölü yahut yaralıların üstüne atılmakta tereddüt etmeyeceklerdi; şimdi, benim karşımda vaktiyle çok sevdiği bir horozunu kestikleri zaman nasıl ağladığını anlatan ve hâlâ da ağlayan 12 yaşındaki Zübeyir ile üvey anası tarafından yara bere içinde evinden kovulduğu bir karanlık gece ölmüş anasını bir tarlada nasıl gördüğünü ve kendisini bir çukura yatırarak sabaha kadar üstünü beyaz kefeni ile nasıl örttüğünü anlatan Kamber, can çekişen bir yaralıyı sopa, yahut taş ile öldürüp soyacaklardı. Bunların hepsi aynı çamur içinde karmakarışıktır.

Fakat ben, bir yandan da onların çok çabuk insan olmalarından, sürü tepkilerini ve içgüdülerini pek birdenbire kaybetmelerinden korkuyorum. Bir sürüyü bir arada tutmak zaptetmek pek o kadar güç değildir. Fakat bugünkü ne olacağı belirsiz bulanık durumumuzla onlarda mevsimsiz fert ayrılıkları patlak vermeye başlarsa hepsini birbirine yapışık tutmak, sürü nizamını korumak için ne yapmalı? Bunun için şimdilik üstlerine varmaktan çekiniyor, mektep dersi dediğim şeyler dışında sürüyü, esaretle-

rinin bütün hürriyeti içinde hür bırakıyorum... Ferhat, hatta Murat Bey, Müslim ve Çürük Ali gibi zorbaların şefliğini nasıl devam ettirdiğine, çocukların birbirleriyle oynaşırlarken, yahut gerçekten kavga ederlerken kuvvetlinin zayıfı ezmesine nasıl göz yumduğuma hayret ederek bağırmışlardır. Büyüğün küçüğü ezme hakkını, bunun sürü için bir adalet olduğunu, bu adalete mani olacak kuvvetin belki ilk önce mazlumda tepki ve isyan uyandıracağını hatta Murat Bey bile pek iyi anlayamamıştır.

Onun için kabileme tam bir adalet ve huzur sağlayacak nizamı vermeden onları öğrendikleri gibi yaşamaya ve kendi adaletlerini kendileri yapmaya bırakıyor, rejimi birdenbire değiştirirsem nezle olmaya, mide bozukluklarına uğramaya başlamalarından korkuyorum. Nasıl ki, zavallı küçük Bacak, kocakarı ninesinin kaynattığı otları ve kökleri içmeye ve kuluçkada yumurta gibi geceleri onun bacakları arasında yatmaya başlayalı beri sıhhatçe eskisi gibi sağlam değildir.

***

Vazifemin öteki kısımlarına gelince: yani Leylekoğulları ve Kale içi devletleri hududunda bir değişiklik yoktur. Muhtar, hemen her gün bize gelip gidiyor ve galiba da kendisi buna benim zorladığımı bahane olarak gösteriyor. Ne yapsın resmî devlet adamıdır, boynu kıldan incedir.

Abasını sırtına, lastiklerini ayaklarına geçirdi mi bir nevi elçidir. Elçiye zeval olur mu?

Fettah, kendisini kabul ettirmiş bir şef, Yüzbaşı Kale dışı aristokratlarının en hatırlısıdır. İkisine de kolay dil uzanmaz.

Dursun'a gelince, bizim ülkede almış olduğu vazife bakımından onun da bir diplomatik dokunulmazlığı vardır.

Onlardan başka bütün hudutlarda olduğu gibi bizde de önüne geçilmez sızıntılı kaçakçılık oluyor.

Askerlik zamanlarımda İran ve Suriye hudutlarından yabancı devlet çocuklarının her sabah, torbalarında yiyecekleri ve kitaplarıyla bizim mekteplerde okumaya geldiklerini görürdüm. On-

lar şimdi de sabahları öte taraftan bize tek tük çocuklar kaçıyor: Bunlar, hemen hemen benim 13'ler gibi kimsesiz fukara çocukları olduğu için arkalarını arayan, mesele çıkaran yoktur. Fazla formalite aramadan benimkiler arasına karıştırıyor, hatta adlarını sınıf defterime yazıyorum.

Bu biçareler, evvela etrafımızda dolaşmaya, uzaktan bize bakmaya başlıyorlar. Benimkiler, mahalleye yabancı köpek geldiğini gören köpekler gibi, dişlerini çıkararak hırıldamaya hazırlanıyorlar. Bırakmıyorum. Ötekileri de aramıza alarak karavanadaki çorbayı paylaştırıyorum. Zaten arkadaşlık ve kardeşliklerin en sağlamını karavana arkadaşlığı yapmaz mı?

Böylece kampımdaki kalabalık kendiliğinden artmaya başlıyor ve hudut hadisesi çıkmaya ihtiyaç kalmıyor. Bana toptan dargın olanların üstüne varmıyorum. Şimdilik ne semtlerine, ne de kahvelerine uğramıyorum. Ben de onlara karşı vakarlı bir dargınlık tavrı takınıyorum.

Toplu bulundukları zaman şiddet karşısında daha da sıkışacak çetin kabuklarını zorlamamak, Fettah gibi birer birer kendiliklerinden açılıp teslim olacakları fırsatlar ve anları beklemek politikama devam ediyorum. Elimdeki İlk Tahsil Kanunu'nun bana verdiği hudutsuz otoriteye dayanarak yapacağım baskını biraz sonraya bırakıyorum. Kimbilir belki buna hacet bile kalmayacaktır. Zorla alınmaya uğraşılmayacak, kendiliğinden gelip kapımızı çalacak güven!... Bu hiç şüphe yok, hepsinin en sağlamıdır.

Geçirdiğimiz birkaç günlük tufan yağmurundan sonra devam eden son yazda her şey günlük güneşliktir. Kampta oldukça kalabalığız. Misafirlerimiz de eksik olmuyor.

Evvelce de söylediğim gibi muhtar, her gün aramızdadır. Bize her gelişini davasına ve kliğe karşı bir sadakatsizlik sayan, her defasında, randevularından pişmanlıkla dönen sadedil bir kadın gibi bir daha gelmeyeceğini söyleyen Fettah da hemen hemen o haldedir. Onun farkı ayrılırken: "Bir iş çıkarsa yine gelirim subayım!" demesindedir. Fakat her gün olmazsa bile gün aşırı o işi mutlaka çıkararak geldiğini görüyorum. Hatta bir iki kere Yüzbaşı ve Yüzbaşı'nın Ayşe'siyle beraber karısı Zeynep'i

getirmiştir. Gerçi hududumuz pek yakındır. Fakat bizimkinde bir Avrupa devleti karakteri vardır. Kadınlı erkekli resmî ziyaret gidiş gelişlerine kimsenin bir diyeceği olamaz.

Ukkaş Efendi'nin bana olan aşkı, Ferhat'ın kızına olan aşkına taş çıkarmaktadır. Biçarenin yalnız sarayı ancak bir komşu saraya yapılacak gidiş gelişlerle bir müze olmaktan kurtulacaktır.

Benim bu şekilde buraya yerleşmem onu birçok yaş gençleştirmiş bir rüyadır. Kendi kulesinde bile destekle yürüdüğü halde buraya nasıl gelip gidebiliyor? Fakat, hemen hemen aynı durumda olan muhtarın lastiklerini çıkarıp da kayalar ve dikenler arasında akıntı çağanozları gibi kaçtığını gördükten sonra buna pek şaşmamak lâzımdır.

Ukkaş Efendi, her gelişinde yine üniformasını giymekte, nişanlarını takmaktadır. Üstelik mızıka aletlerinin küçük kısmını da bir torba içinde getiriyor.

Kampta iş saatlerinde yine ırgatlar gibi çalışmaktayız... Fakat karavana başı saatleri; Murat Bey ve Ferhat zamanlarında olduğu gibi yine bir bayramdır. Yüzbaşı takımının bulunduğu zamanlarda ise yemeklerimiz büsbütün ihtişamlı bir ziyafet şeklini almaktadır. Bizimki elbette aşağı sarayındaki kadar zengin olacak değildir. Fakat onunkinden belki daha fazla neşeli ve hareketlidir. Zeynep ile Ayşe, çocukların arasına karışıyorlar. Arasıra Avrupa mekteplerinde fakir halk çocuklarına verilen ziyafetlerde prensesler ve büyük aile kadınlarının yaptıkları gibi onlara asil bir güleryüzlülükle terbiye dersleri vermeye uğraşıyorlar. Yüzbaşı, getirdiği aletlerden birini bırakıp ötekini alarak marş konserleri veriyor.

Son gelişinde çocuklara ayrıca bir musiki dersi yapmak ve bu marşlardan birini onlara öğretmek hevesine kapılmıştır. Çocukları irili ufaklı etrafına toplayarak: "Dinleyin bakalım... Ben, evvela çalacağım. Sonra siz söyleyeceksiniz!" diyerek klametini ağzına götürür. Fakat o esnada hepimizi şaşırtan bir şey, ilk derslerimde benim başıma gelmiş olana benzer bir vaka oluyor. Ukkaş Efendi'nin çalgısı daha ilk seslerini çıkarırken birkaçı Onuncu Yıl Marşı'nı söylemeye başlamışlardır.

Adamcağız: "Ayağım böyle olmasa vallahi ben onlara hoca-

lık etmeye gelirdim" diye yemin ediyor ve kendisini kulesinden buraya taşıyacak sedye gibi bir şey yapmayı düşünüyor. İşte o zaman Ukkaş Efendi'nin Yukarı Sazan'da bir firavun saltanatı kurmak için birisinin yelpaze cinsinden başka bir eksiği olmayacaktır.

Fakat başarılarımız bu kadarla da kalmıyor. Yine o gün Döne Aba'nın yanında Fettah ve erkek torunlarından ikisi olduğu halde heykel vücudu ile yukarı kayaların arasından çıktığını ve bacaklarında şalvarı, başında kara çatkısı ile hükümete teslim olmak için dağından inen bir eşkıya reisi ihtişamı içinde kampımıza geldiğini görüyorum. Döne Aba, bana kendiliğinden bu iki küçük Yukarı Sazanlı'yı hediye getirmektedir.

Bunların hepsi iyi, hepsi güzel. Fakat ilk 12 günde verdiğim ambar açığı bir türlü kapanmamakta, günden güne daha da gelişmektedir. Murat Bey, vaad ettiği gibi Bozova'yı birbirine katmış, bizi pek boş bırakmamıştır. Hacı Rüstem firmasına gelen mallar ve rakı, kokain, iskambil gibi kaçak eşyaları getiren katır postası bize de birkaç defa yiyecek ve giyecek eşyası getirmiştir. Fakat belki pek yakında kış bastırdığı zaman ne olacağız? Nasıl ki çok geçmeden kara kara düşündüğüm şeyden daha da korkuncu başımıza geliyor. Fakat ondan evvel son güzel günlerde başıma gelmiş bir şeyi anlatmadan geçemeyeceğim.

— 9 —

Yukarı Sazan'da doğumlar, ölümden daha az değildir. Fakat ebesi yoktu. İyi, kötü bu işi yapan ihtiyar bir kadın son zamanlarda kötürüm olmuştur.

Bir gece, sabaha yakın bir saatte Fettah, beni yattığım odada uykudan uyandırdı. Yanında uzun boylu bir köylü vardı. Mumu yaktığım zaman bu adamın alnından mumun damlaları kadar iri ter damlaları akmakta olduğunu gördüm. Karısı iki günden beri doğuramıyordu. Köyde kimsenin elinden bir şey gelmemekte idi. İhtiyar kadınlar ne yapacaklarını bilmediklerinden onu, ko-

yun gibi bacaklarından asmışlardı. Döne Aba, gelip yetişerek kadını yatağına indirmişti. Fakat o da ne yapacağını bilmiyordu. Benim ilaç dolabımdan hiç olmazsa bu biçarenin acılarını ve haykırışlarını bir parça dindirecek bir ilaç istemek akıllarına gelmişti.

— Bu, ilaçla olacak şey değil, bir yerden bir doktor, yahut ebe bulmak lâzım, dedim.

Fettah, avuçlarını açarak:

— Nereden? dedi.

Adam, o kadarını da söylemeye lüzum görmedi:

— Sen yine ilacı ver subayım, dedi, hiç değilse rahat ölsün fakir kadın...

Fettah'ın yanında ilk defa Aşağı Sazan'ın adını anarak:

— En yakın yer, Aşağı Sazan, dedim. Ben iki saate varmadan oraya inerim.

O esnada mum, elimden kayıp söndüğü için yüzlerini göremedim. Yalnız Fettah'ın:

— Boşuna yorgunluk Bey, dediğini işittim.

— Bakalım, görürüz.

Müslim, yabancıların kampa yaklaştıklarını daha uzaktan hissederek ayağa kalkmıştı. Gözlerinin karanlıkta, yaban kedisi gibi parlayarak bana baktıklarını görüyorum.

Onu yanıma alarak hemen yola çıktım. Müslim, dağın topoğrafyasını bir şaki gibi biliyordu. Beni, ağarmaya başlayan sabah içinde umduğumdan da daha az bir zamanda Aşağı Sazan deresine indirdi, onun en sığ yerini gösterdi ve kendisi dağın eteğindeki sazlıkta beni beklemeye döndü.

Elimde ve yüzümde ufak bir iki sıyrık ve elbisemin bir parça ıslanması pahasına hududu kolayca geçiverdim.

Meydan kahvesi açıktı. Önünde yine burada gecelemiş bir kamyon harekete hazırlanıyordu. Aşağı Sazanlılar, beni korktuğum kadar fena karşılamadılar, zorla çay içirdiler. Yalnız nereden ve ne için geldiğimi sormuyorlardı... Nahiye Müdürü değişmiş, yerine yenisi gelmişti. Yanıma birini alarak doğruca Osman'ın evine gittim. Osman, beni yine o dargın âşık heyecanı ile karşıladı. Kahvedekiler gibi o da Yukarı Sazan'ı sormuyor-

du. Fakat ben, söyledim. Hatta Fettah'tan bahsettim. Onun üzerine kendini tutamadı:

— Ah, kahpe! dedi. Bir gece siperde yan yana muharebe ettik... Karanlıkta dolu gibi kurşun yağıyordu tepemizden... Ne diye sağ bıraktım köpeği, ne diye ensesine bir kurşun sıkarak gebertmedim köpeği...

Yukarı kayalığın tepesinden Fettah'ın Aşağı Sazan'a bakışını seyrederken duymuş olduğum soğuk dehşet ürpertisi sırtımı bir kere daha yokladı. Gözlerimi bıçak gibi Osman'ın gözleri içine kaldırarak:

— Yarın da bir harp olabilir. Yarın da bir siperde onunla omuz omuza, tepenizden kurşun yağabilir. Bu söylediğini yapabilecek misin?

Osman'daki tepki, çok sert oldu, bir zemberek boşanırcasına: "Yok subayım, yapamam!" dedi ve artık konuşmayarak ellerime sarılmak ister gibi bir hareketle vücudu kıvrandı. Onu bir an çocuk gibi kollarımda tuttum ve bıraktım. Fettah'a ne kadar benziyordu bu adam! Fakat kimbilir belki Kaabil ve Habil de öyle benzerlerdi birbirlerine.

Osman'a:

— Bu vaziyette doğurmak, yahut daha açıkçası ölmek üzere olan bir kadın için ben, kendi hesabıma bir düşman hududunu da boylayabilirdim, dedim ve galiba da beni boş göndermezlerdi.

Osman, biraz evvelki şaşkınlığından kendini alamamıştı. Fakat yine de sıkı dayandı:

— Ebe ben olaydım konuşurduk seninle subayım, dedi. O kendinin bileceği şey... İsterse gidebilir.

Diplomatlık sanatını öğrenmeye başlamıştım. Ebeden evvel başmuallimle görüşmek istedim. Beni mektebin kapısına kadar götürdü; fakat kendisi girmek istemedi.

Başmuallim, beni daha iyi anladı. Hatta benden ileriye de geçti diyebilirim. İnsanlık ve vatandaşlık vazifeleri üzerine, beni küçük düşürecek kadar parlak yurtbilgisi sözleri söyledi. Hatta kapıyı kapayarak Aşağı Sazanlılar'ın dik kafalılığını, sekterliğini çekiştirdi. Divan gecesi de, muallimlik ve pedagoji haysiyeti adına resim meraklısı muallim kızla da aşağıyukarı

böyle konuşmuştu. Fakat bu saatte elinden ne gelirdi? Ebeyi zorlamak için ne yapabilirdi? Ebe de nihayet hür bir vatandaştı.

Başmuallimle konuşulacak bir şey kalmıyordu. Bu adam için: "Söylediği bütün bu güzel şeyleri düşünmüyordu. Bana yalan söylüyordu." demeyeceğim. Aslında iyi niyet sahibi bir adam olabilirdi. Fakat hayatta epeyce yol almış, çoluk çocuğa karışmış, bulunduğu yerde kendine şöyle böyle bir mevki yapmış bir münevver olarak sürüden ayrılmaya korkuyordu. Buradaki ufak menfaatlerini, mebusluğa kadar açık gördüğü istikbalini tehlikeye atmak istemiyordu. Yapılacak ne var? Ebe için söylediği gibi o da hür bir vatandaştı.

Bununla beraber Osman gibi o da, beni büsbütün boşlamadı, ebeye adam gönderdi. Fakat ebeden evvel küçük muallim kızı karşımda gördüm. Hesapça o da resmen bana dargın olacaktı; hiç değilse uzak duracaktı. Fakat gariptir ki, onda beklenmeyecek bir değişiklik olmuştur. Beni şimdiye kadar, kendime karşı, hiçbir kadın çehresinde görmemiş olduğum bir sevinç ve heyecan ürpermesi ile karşılıyor, elbisemin niçin ıslak, yüzümdeki yara izinin niçin tekrar kanamış olduğunu öğrenince heyecanı daha da artarak:

— Niçin burada bekleyeceğiz? Kaybedecek vaktimiz yok. Hemen Zehra Hanım'ın evine koşmalıyız, diye beni kolumdan, evet, kolumdan yakalıyor.

Vücutlarımızdaki büyük farka göre, bu, adeta şımarık bir çocuğun babasını yahut kardeşini yakalaması gibidir... Beni asıl şaşırtan şey kızın bunları, daima sayıyor ve çekiniyor göründüğü başmuallimin yanında yapmaya cesaret etmesidir.

Başmuallim, biraz duraklar gibi olmuştur. Fakat nedense o da bizim peşimize takılmayı doğru buluyor.

***

Muallim kız, gözlüklü ebenin evinde de bize hemen hiç söz bırakmıyor.Buna zaten de hacet yoktur. Dağda ölmek üzere olan kadının yanında bulunuyormuş, onun acılarını beraber çe-

kiyormuş gibi tasvirler yapıyor; gözlüklü ebenin yakalarına sarılıyor; birdenbire içeri girmemiz üzerine onun gecelik entarisi üzerine attığı harmaniye gibi bir şeyi açılıyor, kaza ile kadıncağızın memelerinden biri dışarı fırlıyor.

Sonra da önce Yukarı Sazan engereklerine karşı okumuş olduğu düşmanlık nutkuna taban tabana zıt bir nutuk:

— Siz, iyi bir insansınız Zehra Hanım. Altın gibi kalbiniz var. Çocuklarınız var. Mektepte okudunuz. Kadınla erkeğin ne farkı var? Siz de bir fen adamısınız. Doktorlar gibi diplomanızı verirken size de yemin ettirdiler. Ayrıca Kızılay'da hastabakıcılık kursu gördüğünüzü, bir muharebe olursa korkmadan cepheye gideceğinizi anlatan siz değil misiniz?

Bunlar, benim gerçekten bulup söyleyemeyeceğim güzel sözlerdir. Sonra, ebeye söyledikleri yalan da değildir. Gözlüklü ebenin de iyi bir insan olduğundan kızın söylediği şeyleri duyup düşündüğünden şüphe etmek için sebep yoktur... Nasıl ki biraz evvel de başmuallimin bana söylediği şeylerin hulûsuna inanmamaktan kaçınmaya uğraştım. Genç kafalar ve kalplerde zaman zaman başgösteren frensiz ideal tutarakları yaşından epeyce uzaktadır. Ufak tefek menfaatler onu da bir partinin davalarına bağlamıştır. Üstelik bu meselede ona düşen rol, başmuallimінki gibi kenardan bağırmak ve alkışlamaktan ibaret de değildir. Eline silahını yani ebe çantasını alıp harekete geçmektir. Gevşemeye başlamış eller, sertleşmeye başlamış damarlarla bütün bu hırslar ve korkuların ağından kendini kurtarmak kolay değildir. Üstelik gözlüklü ebe, Yukarı Sazanlılar'ın canavarlığını söyleye söyleye onların gerçekten canavar olduklarına, öc almak, yahut yeniden bir kız kaçırmak için dağa tırmanmaya başlayacak bir Osman ile eli çantalı bir ebeye yapılacak muameleyi ayırt etmeyeceklerine hemen hemen kanaat getirmiştir.

Onun için gözlüklü ebedeki bütün gizli müdafaa kuvvetleri şaha kalkıyor, memesinin tekrar fırlaması tehlikesine karşı harmaniyesinin göğsünü nasıl koruyorsa genç kızdaki heyecanının sirayetine karşı asıl göğsünü de öyle hareketle koruyor ve fenalığından değil, zayıf bir tarafını yakalatmak korkusu ile, insan adına adeta utandırıcı bir müdafaa yolu tutuyor. Daha sonra da

alay alay sebepler ve imkânsızlıklar: Kendisi doktor değil, ebedir. Oysa ki anlattığım vaka, doktorluk bir vakadır. Rastgele bir doktor bile belki bir şey yapamayacaktır. Sonra ilerlemiş yaşı, romatizmalı bacakları, zayıf kalbiyle, katırların bile çıkamadıkları bu yalçın kayalara nasıl tırmanacaktır?

— Sizi omuzumuzda, kucağımızda tehlikesiz götürebilirim. Ben dağcıyım, katırdan daha tahammüllüyüm, diyorum.

Zavallı ebe, biraz evvel yaşının ilerlemeye başladığını söylediği halde, kendisini ıssız bir dağda ne idiği belirsiz canavar gibi bir erkeğin kollarında tasavvur etmekten ürküyor, iyi kapatmayan harmaniyesi altındaki göğsünü bir kere daha müdafaa eder gibi bir hareket yapıyor. Sonra, tekrar yalvarmaya başlayan muallim kıza şiddetle sataşıyor:

— Karşıdan böyle söylemesi kolay... Sen, benim yerimde olaydın yapabilir miydin sanki?

Muallim kız:

— Namusuma yemin ederim ki, bir dakika tereddüt etmem, diye haykırıyor.

Onun bu cevabı için ötekiler bilmem ne düşünmüşlerdir. Fakat ben, kabul ediyorum. Doğru olmasa, yürekten gelmese, bir insan sesi, bir insan yüzünün renkleri ve çizgileri bir anda bu kadar güzelleşmiş olamazlardı.

Son kapı kapanmıştır. Böyle olunca artık acelem de yoktur. Onun için ebenin bir kahve içmek teklifini reddetmiyorum. Dediğim gibi ben, artık diplomatım. Bu şekilde de olsa Aşağı Sazan hududunu geçmekten memnun olmak için sebeplerim vardır. Ebe, bu yumuşaklığı benden ummamıştır. Memnun olduğunu saklamıyor:

— Darılmadınız ya bana? diye soruyor.

Gülümseyerek:

— Ben, kimseye darılmam ki, diyorum.

Hayret ediyorlar. Buna da cevap veriyorum:

— Ben, vilayetinizde hizmet almış bir yabancıdan başka bir şey değilim. Kime darılmaya hakkım olur?

Ebenin evinde kahve içmeyi kabul edişimin, kendisini bir parça daha sıkıştırmak için olmasından korktuğunu hissediyo-

rum. Fakat artık başka şeyler konuştuğumu ve kahveyi içtikten sonra hemen kalktığımı görerek rahatlıyor.

***

Sokakta bir zaman konuşmadan yürüyoruz. Başmuallim, benden utanmaktadır. Kenardan konuşan adam olarak insanlık vazifeleri üzerine yurt bilgisi dersi gibi bir şeyler söylüyor, suçu gözlüklü ebeye yüklemeye uğraşıyor.

Mektebin önüne geldiğimiz zaman da: "Mektebe buyurun, sıcak bir çay içersiniz. Üstünüzü, başınızı kurutursunuz... Boş yere yoruldunuz. Kendinizi sıkıntıya soktunuz!" diyor.

— Ben, Yukarı Sazan'ı dinlenmek için seçmedim ki, diyorum.

Mektebin açılma saatidir. Çocuklar kapının önünde ve bahçede toplanmışlardır. Yanıma yaklaşmaya pek cesaret edemeyerek karşıdan merakla beni seyrediyorlar.

Mektebi görmek benim için iyi olacaktır. Fakat kendi köyüm gibi buranın da "şüphelisi"yim. Aşağı Sazanlılar da hiç şüphesiz beni öte tarafın ajanı sanıyorlar.

Mektebe girmeme bir mana vermelerinden korkarak başmuallimin davetini reddediyorum... Fakat Osman'a bir kere daha uğramakta bir korku yoktur. Ona bir "Allahaısmarladık" demeliyim. İlerisi için Aşağı Sazan'da bir aralık kapı bırakmak fena olmayacaktır. Böylece başmuallim ve küçük muallim kızdan kapıda izin istiyorum.

Esma Güneyli, bir parça esip savurarak kendi küçük ilkbahar fırtınasını yaptıktan sonra başmuallimin yanında, tekrar eski sakin ve çekingen haline düşmüştür.

Bu Esma Güneyli'nin divan gecesi bir küçük ispeç horozu gibi benimle dövüştükten sonra bugün birdenbire fikir değiştirmesinin, hiç çekinmeden bu kadar ateşle benim tarafıma dönmesinin sebebi ne? Beğenilecek gibi bir adam olsam adeta aklıma başka şeyler gelecek. Gerçi bu ateşin o olmayacak şeyden çok daha basit ve makul bir izahı vardır benim için:

Esma Güneyli'nin futbol meraklısı bir çocuk gibi hiçten bir

sebeple kulüp değiştirdiğini düşünüp geçmek mümkündür. Fikir dediğimiz şey genç bir çocukta geçici bir edebiyat heyecanından başka ne olabilir ki? Mahkeme avukatı gibi, bugün bu dava etrafında yaptığı şamatayı yarın bir başka dava için pekala tekrarlayabilir.

Osman, beni görünce pek heyecanlanıyor. Fettah gibi belki onunla da bir parça bir şeyler konuşabileceğiz. Fakat yanında muhtar ve daha birkaç köylü vardır. Belki de bizimle konuşmak için toplanmışlardır. Onun için yanında pek az kalıyor ve ayrılıyorum.

Sokakta Osman'ın evinin biraz ötesinde tekrar Esma Güneyli'yi gördüm. Fakat görmemezlikten geldim. Peşime takıldı. Beni ismimle çağırmaya cesaret edemeyerek hızlı hızlı arkamdan yürüdü. Uzun adımlarıma yetişemeyeceğini anlayınca, çocuk gibi koşmaya başladı. Durup bekledim. Kolunda bir çanta vardı. İçinden bir gazete çıkararak bir mektep çocuğu gibi.

— Efendim, belki Yukarı Sazan'a gelmemiştir, dedi. Bir İstanbul gazetesinde sizin için bir şeyler var. Göstereyim, dedi.

Gülerek:

— Belki mi? dedim. Yukarı Sazan'a gazete nereden gelecek?

Esma Güneyli'nin telaşla yapraklarını açmaya çalışırken çantasını düşürdüğü gazetenin iç sayfalarından birinde Leylekoğlu kalesinin ve Yukarı Sazan'ın birkaç resmi vardı. Bundan başka Bozova Maarif Müdürlüğü'nün, tayin muamelem için benden aldığı vesika fotoğraflarından biri.

Benim esmer yüzüm için bir parça güçtür amma, kızardığımı hissettim. Bu, Murat Bey'in marifeti idi. Mektep için Bozova'da açtığı kampanyayı İstanbul'a kadar yaymıştı. Krokilerime ve kendi resmime bakarken hayatımda hiç utanmamış olduğum kadar utanıyorum. Fakat Esma Güneyli bunu farketmedi. O, lirik bir heyecan içindeydi:

— Demek haberiniz olmadı? diye sordu.

İnanmayacak diye "Hayır!" demeye cesaret edemedim...

— O gece burada gördüğünüz kır saçlı, zayıf arkadaşım bana da göndermiş olacak bu gazetelerden. Fakat Yukarı Sazan'da kimbilir ne zaman elime gelir, dedim.

— Siz bunu alın... Bende birkaç tane daha var, dedi. Yazılar benim için resimlerden de daha korkunçtur. Üç sütunluk bir röportaj. Büyük büyük başlıklarla aşağı yukarı bizim bütün romanımız... Bozova'nın ortasında, bir umman ortasında gibi yalnız ve çaresiz bir Robenson adasında bir Robenson romanı... Başlıklar arasında "Ay ilinin meçhulleri" diye bir başlık bile koymuşlardı.

Yukarı Sazan, bütün esrarını kaybetmişti; geceye doğru kayalıklarının etrafını fosfor parıltısı gibi saran o başka dünya aydınlığını kaybetmişti. Kış mevsiminde yılanlar gibi toprak altında donup yattıktan sonra yazın birkaç ayında sürüne sürüne cılız kaya üzümlerini emerek tekrar dirilen çocuklarıyla, Bozova Ağır Ceza'sında bana esir eski zaman kralları gibi görünmüş olan dargın adamlarıyla, sefaletinin bütün gurur ve ihtişamını kaybetmişti. Ben, artık açlıktan derileri soyulmuş, kaburga kemikleri birbirine geçmiş yavru canavarlarını, İstanbul sokaklarında dolaştırarak para toplayan fukara bir sirk cambazından başka bir şey değildim.

Çehrem, sabaha karşı benden karısının rahat ölmesi için ilaç istemeye gelmiş köylünün çehresi gibi sakindi. Fakat alnımda onun mum damlaları iriliğinde terler vardı.

Esma Güneyli bunları görmedi. O, büsbütün kendi havası içinde bir köy sokağında olduğumuzu görmeyecek kadar kendinden geçmişti. Yukarı Sazan'ın yeni destanını, yine o çocuklarına vatan manzumeleri okuyan edebiyat meraklısı genç hoca coşkunluğu ile hemen baştan başa okumasına mani olamadım.

Esma Güneyli'de büyük değişikliğin benim için artık hiçbir karanlık tarafı kalmamıştı. O soygun ve divan gecesinin vakaları, kimseye benzemeyen bir yolcu askerin birdenbire yolunu değiştirmesi, Aşağı Sazan'ın sefil avlarını bir kartal gibi kaparak bir meçhule götürmesi onun için bir polis ve bir parça da peri romanıydı. Bu roman sonradan da Esma Güneyli'nin genç hayalinde gizli gizli çalışmış olmalıydı. Fakat bu resim meraklısı küçük köy hocasını asıl baştan çıkaran şey bu gazete sayfasındaki resimli masal olmuştu. Gazetede haydutların en küçüğü Bacak'ın da birkaç çizgilik bir krokisi vardı. Onu bana titreyerek gös-

terirken:

"Ne kadar zalimce azarlamıştınız beni onun için" diye darılıyor, sonra göz pınarlarında yaşlarla: "Amma haklıydınız. Ben hak etmiştim o azarı!" diye tekrar barışıyordu.

Evet, Esma Güneyli'yi bu gazete yazısı baştan çıkarmıştı. Benim ilk gece Yukarı Sazan tepesinde, hafif aydınlıkta gördüğüm şeyi, birkaç gün evvel bu yazıyı okuyunca o da görmeye başlamıştı. Onu gördükten sonra da arkasının çorap söküğü gibi gideceğine şüphe var mıydı? Bunları düşünürken uzun askerin, sırılsıklam elbiseler ve yeni bir masal ile "Ay ili"nden düştüğünü görünce bütün muvazenesini kaybetmişti. Artık hiçbir şeyi umursamayarak başmuallimin yanında, sonra gözlüklü ebenin yanında o kadar çarpınıp çırpınmış, sokakta koşa koşa peşimi kovalaması, gözlerini aşk bürüyerek randevuya gelmiş gibi beni yolun ortasında tutması yalnız yukarıdaki kadına acımasından değildi.

Zavallı Esma Güneyli! O, başmuallimi ile gözlüklü ebe gibi değildi; küçük menfaatleri ve daha başka şeyleri koruma gayretleri onun damarlarında henüz kireçlenmeye ve donmaya başlamamıştı. Yani bir kelime ile gençti, ideal mikroplarına açık olan yaştaydı. Ben yürüyordum. O, uzun adımlarıma yetişmek için çocuk gibi yanımda koşuyordu... Teşhisimde yanılmadığımı anlatacak neler söylemedi bana. Hatta "İdeal" kelimesini kullandı, gazete gibi o da "sizin idealiniz" dedi. Bir kere daha kızardığımı ve soğukkanlılığımı kaybederek: "Bırakın onu... Ben afiş ve reklam bezirgânı değilim" diyecek gibi oldum. Fakat demedim. Sakin bir sesle:

— Ben, idealist değilim ki, ben, ne yapacağını bilmediği bir hayatı, ufak tefek hizmetlerle, oyalanıp eğlendirmeye uğraşan bir adamım sadece, dedim.

Bu da fazlaydı. Söyler söylemez pişman oldum.

Fakat, iş işten geçmişti. Kadınlarla konuşmanın kolay olmadığını söyleyenlere hak vermek lâzımdı. Bereket ki Esma Güneyli beni dinlemiyordu. Hep söylüyordu. O da bu rahat, fakat geri kafalı eski Sazan'ı bırakarak bir dağ başına çekilmek, başka

bir ay ilinin meçhulleri arasında çalışıp didinmek istiyormuş ve daha birçok şeyler...

İçimden: "Güzel, fakat ya sizin didinmelerinizi yazacak bir gazete çıkmazsa nasıl ederiz?" demek geldi.

Arkamızdan ne söyleyeceklerini ve bu çılgın Esma Güneyli'ye neler yapacaklarını bilmiyorum. Fakat Müslim'in bana Aşağı Sazan çayında göstermiş olduğu sığ geçide varmadan Esma Güneyli'ye veda ederek yine üstüm başımla suyun içinde yürüdüm.

Biraz sonra Müslim, beni beklemek için sazların arasında yattığı yerden kalkıyor. Huylu huyundan vazgeçmez... Müslim, yine zanaatını yapmış. Aşağı Sazanlılar'ın suda yüzen ördeklerinden ikisini yakalayarak kafalarını koparmıştır.

Dağa çıkınca, gebe kadının ölmüş olduğunu öğreniyorum. Bu, benim için bir mesele değildir artık. Fakat hudut ötesine yaptığım seyahatten memnunum. Memnun olduğum bir başka şey de, geçici bir ideal tutarağından ibaret olsa bile, Esma Güneyli'yi kazanmış olmamızdır.

— 10 —

Aşağı Sazan dönüşünün ikinci gecesi kış bütün şiddetiyle bastırıyor. Birkaç gün, çevresinde hafif, bulanık bir çamur deresi aydınlığıyla tepemize çöken sürekli bir kar tipisi... İnsanlarımız ve hayvanlarımızla bir kere daha Nuh teknemize kapanıp kalıyoruz. Sonra, gök açılarak dışarıda dolaşmaya çıkınca, kendimi adeta başka bir dünyada görüyorum. Rüzgârın şuraya, buraya sürüp yığdığı karlar donarak aralarında eğri büğrü geçitlerle yeni yeni tepeler, höyükler yükselmiş... Taş yığınlarının araları kapanarak garip şekilli merdivenlerle arka arkaya teraslar meydana gelmiş... Kayalar, ağaçlar bile içlerinden ve etrafından sarkan buzlarla tanınmaz hal almıştır.

Daha ilerilere giderek artık tanıyamadığım bir tepeden doğu sırtlarına, sonra geriye dönerek mektebin önünden aşağıdaki

uçuruma ve yamaçlara baktığım zaman da öyle... Benim Leylekoğlu kalesi bile şekil değiştirmiş, saçaklarından uzamış, yıkık pencerelerini doldurmuş buz salkımlarıyla muharebeye hazırlanmış gibi ortaçağ şatosu haline gelmiş.

Hâsılı kış, birkaç gün içinde Yukarı Sazan'ın adeta topoğrafyasını değiştirmiştir.

Fakat şaşkınlığım uzun sürmüyor. Yukarı Sazan'ın asıl çehresinin bu olduğunu kabul etmek lâzımdır. Öteki, bizi bir zaman avutmuş bir yaz rüyasıdır. Murat Bey'le Ferhat'ın Ay ilini bir de bu çehresiyle görmelerini çok isterdim. Arada yine güzel günler olsa bile bu çehre artık değişmeyecektir.

Yazın bile büyük zorluklarla geçit veren dağ, bu şekilde buzlarla da silahlandıktan sonra inip çıkmak hayaldir artık. Yani bahara kadar muhasaradayız.

Yeni rejime göre hemen tedbirlerimi alıyorum. Fakat ne de olsa gafil avlanmışımdır. Boş durmamış olmakla beraber bu harbi daha iyi karşılayacak bir şeyler yapabilirdim...

Kış devam ediyor. Fakat yaşama tarzımızı pek o kadar bozmuyor. Benim on üçler için korku yoktur. Onlar, geçen yıllara göre Leylekoğlu'nun şehzadeleridir.

Kazan kaynamakta, ocak yanmakta devam ettiği müddetçe bu hayat, onlar için lükstür. Fakat o kazan, ne kadar kaynayacak? Mesele buradadır. Kar fırtınaları köyden ve tarlalardaki kulelerden mektebe gelen çocuklara mani olmuyor. Onlar, şimdi çoğalıyorlar bile. Sebebi o kaynayan kazandır. Hatta muhtar da çok kere onların arasındadır.

Leyleklerin mevsimi geçmiş olduğu halde şimdi ayağına çarıklar giymekte, pek sıkıya gelirse onları da çıkararak karın içinde yalınayak yürümektedir. Çorbasını içtikten sonra kıç üstü yere oturup, çıplak tabanlarını ocağın ateşine diktiği zaman yılan gibi keyifli ve azgındır.

Doğrusu aranırsa beni asıl düşündüren budur. Hesabım yalnız on üçler içindi. Fakat öteki çocukları da karavana başına çağırmamak olmuyor. Hatta daha ileriye de gidiyorum. Dursun bize bir de fırın yapmıştır, ekmeğinden kendilerine düşen payın tamamını yemeyerek saklayanlar vardır ve bu, evdeki ana, ya-

hut kardeşler içindir. Bizim sofra, yemek artığı kalacak sofralardan olmadığı için onlara da ara sıra hazırdan ufak tefek bir şeyler göndermek zorunda kalıyorum.

Nihayet, mektepte çalışmaya devam eden Dursun'un kalabalık ailesine de bir parça bir şey ayırmak lâzım geliyor. Hâsılı, hesapsızlık, yahut zaafım yüzünden Leylekoğulları kalesinde adeta bir imaret açılmıştır ve hepimiz aç kalıncaya kadar onu kapatmak mümkün olmayacaktır.

Murat Bey'den birkaç defa yiyecek yardımı gelmiştir. Fakat arkası şüphelidir. Hacı Rüstem'in iskambil kâğıdı ile kokain stoku eksilmişse onlar için posta gelebilir. Fakat bizim buğday, mısır, tuz stokumuzu hangi posta getirebilecektir?

Üstelik son bir katır postasıyla Ferhat'tan bir mektup almış ve şaşkına dönmüşümdür.

Murat Bey, oğullarından birinin yanında oturan karısının ölmek üzere olduğuna dair bir mektup almış ve ne zaman döneceğini söylemeden hemen yola çıkmıştır. Demek ki şimdilik o kapı zaten kapalıdır.

Yalnız, bilmiyorum, nasıl bir mucize ile bana Aşağı Sazan' dan bir paket geliyor, hem de kabarıkça bir paket... Esma Güneyli'dendir: içinde bana bir uzun mektup; kendi yaptığı resimlerden birkaç resim; mektebim için birkaç duvar levhası; on üçlerim için de temiz iç çamaşırları, mendiller ve kışlık çoraplar...

Müslim'e bunları gösterdiğim zaman:

— Vir onları bana subayım, diyor. Ben onları, Garipler'e götürüp satarım. Parasıyla mısır unu, tuz, filan alır gelirim.

Sonra gülümsüyor:

— Bir de kâğıt vir ki, beni bunları çaldı sanıp tutmasınlar!...

Müslim, beni düşündüren şeyi anlamıştır. Nerede olsam onun daima bana bakan gözlerinden bir şey saklamak mümkün olmayacağına kanaat getirmişimdir.

Şimdiden bir parça ihtiyat erzak getirmek fikri güzeldir. Üstelik de bu, bizim için faydalı bir deneme olacaktır.

— Hediyeleri satmadan da biraz bir şey alacak para var bende. Amma sen nasıl yaparsın bu işi? diyorum.

— Kolay subayım, diyor, ben yolları bilirim. Yarı yola kadar

katır da bulurum. Oradan öteye katır geçmez amma ben sırtımda getiririm. Sen izin vir, yanıma birini alayım...

— Yapamazsın!

Çopur yüzünde ilk defa gördüğümü söyleyebileceğim güzel bir gülüşle:

— Yaparım, diyor.

Bu, bana karşı bir inat bir meydan okuma zevk ve sevincidir. İki çocuğun getirebileceği erzaktan ne olacak? Hem şimdilik buna ihtiyacımız da yok. Fakat Müslim'in bu güzel sevincine kıyamıyorum. Bu fikir için Garipler'den daha tehlikeli yerlerin, kutbun ve Everest Tepesi'nin tehlikelerini göze alanların sevinçlerini hatırlıyorum. Müslim'i buradan mahrum edecek herhalde ben değilim.

— Çürük Ali'yi de al yanına, diyorum.

Müslim, bir kere daha gülüyor. Fakat başka türlü:

— Yok, subayım, diyor. Çürük Ali olmaz, izin verirsen Çöme'yi alacağım.

Müslim'in çenesini tutmak için elimi uzatıyorum. Fakat bundan vazgeçerek omuzlarından birini kuvvetle sıkıyor ve sarsıyorum:

— Oldu Müslim.

Müslim ile Çöme yola çıktıkları vakit hava biraz tavsamıştır. Fakat birkaç saat sonra fırtına başlıyor. İki gün görünmüyorlar. Merakla düşünüyorum.

Muhtar: "Paraları alıp kaçmış olmasınlar!" diye zihnime bir fit sokmaya bakıyor. Fakat kabul etmiyorum. Üçüncü gün beni bir pişmanlık sarmıştır. Hatta canımın sıkıntısından onları aramaya gitmeyi düşünüyorum. Fakat nerede aramalı? Bununla beraber ertesi gün, sırf zihnimdeki gerginliği gidermek için de olsa bu işi yapacağım. Ancak o gece ikisi de geliyorlar. İkisi de yara bere içindedir. Çöme, kapıdan girerken düşüp kendini kaybediyor. Müslim: "Ayıp ülen!" diye onu sarsmaya uğraşıyor. Fakat biraz sonra ateşe yaklaşınca Çöme'de ayıpladığı şey onun da başına geliyor.

Müslim ile Çöme, katırcıyı razı etmişler. Yarı yola kadar ra-

hat gelmişlerdir. Fakat Müslim'in anlattığına göre, ondan ötesi "Az sıkıntılı" olmuştur. Geceye doğru kardan boğuluyorlarmış, üstelik yolu da kaybetmişler. Dinlenip uyurlarsa öleceklerini bildikleri için durmadan birbirlerini dövüyorlarmış... Sonra, fırtınalarda katırcıya yol gösteren Dede, onlara da görünmüş, Müslim görmemiş amma Çöme, uzaktan ak sakalına kadar farketmiş. Büyük bir gayretle Dede'nin gösterdiği yere kadar gelebilmişler, in gibi bir yer bulup sığınmışlar. Deliğin içinde bir de küçük hayvan debelenip dururmuş; tavşan mıdır, çakal yavrusu mudur ne bilsinler? Dede, ne gönderdi misafirlerine?... Amma kulaklarına göre galiba tavşanmış... Çöme, onu yakalamış, Müslim, benim hediye ettiğim çakı ile boğazını kesmiş. Sıcak kanını içip ısınmışlar. Biraz da çiğ etlerini ağızlarında çiğneyip yutmuşlar.

Katırcı, yarı yoldan döndükten sonra kâh sırtlarında, kâh yerde sürüyerek getirdikleri çuvallara gelince, ertesi sabah hava yine öyle kötü olmuş ki, onlardan ikisini geceyi geçirdikleri yerde karın içine sıkıca gömmüşler... Yarın gidip alacaklarmış... Daha hafif olan ötekileri merdivenin alt başına kadar getirmişler, fakat yukarı çıkaramamışlar.. Gayri o zahmet de bana kalıyormuş.

— 11 —

Kış, Yukarı Sazan'da daima serttir.Fakat Fettah ile Muhtar bu yılkini beğeniyorlar. Merdivenin üstündeki terastan bir kaptan köprüsünde gibi uzaklara, karanlık bir bakışla: "Zorlu olacak bu yıl!" demektedirler. Dedikleri gibi de havanın şiddeti gitgide artıyor.

Kale içindekiler toprak altındaki izbelerinde her kıştan daha fazla rahatsız olacak ve ölüm vakası verecek değillerdir. Fakat türlü türlü sebeplerden bu yıl, yiyecek darlığı her zamankinden fazladır.

Tahminleri gibi çok geçmeden kıtlık başgösteriyor. Kimse kimseye yardım edecek halde değildir.

Çoluk çocuklarını bir eyyam idare edebilecek halde olanlar, son ihtiyatlarını onlardan bile saklı tutup öteye, beriye gömmüşlerdir. Saklayamayacak halde olan yalnız benim. Mektebime gelen çocukların anaları, kardeşleri derken daha başkalarına da ufak tefek yiyecek yardımları yapmam lâzım geliyor ve benim ihtiyatlar erimeye başlıyor. Müslim'le Çöme'nin geceyi geçirdikleri kovukta kar altına gömmüş oldukları iki çuvalı bin türlü zorlukla getirebilmişizdir ve ondan sonra yol büsbütün kapanmıştır. Muhasara altında bir kalede gibiyiz.

Çöme'nin çuvalındaki, hem sürünen, hem yürüyen dev böcek azmanları gibi iğrenç birtakım mahlûkları Müslim'e göstererek: "Bunlar ne olacak?" diye sorduğum zaman Çöme, sadece hayret ediyor. Müslim, ciddiyetle: "Yenecek subayım, diyor, kara gömüp saklayacağız; darda kalınca yılan bile yenilir!"

Ben de:

— Öyledir Müslim... Garipler dağının evliya dedesi, adam hep şerbet gibi kanı içilecek tavşanlar göndermez ya, diye onunla şaka ediyorum.

Son zamanlarda Fettah, hatta Dursun da bu av gezintilerinde bize arkadaşlık etmeye başlamışlardı. Daha garibi onların da tüfekleri ve darda kalırsak bize de vermeyi vaad edecek kadar bol barut ve kurşunları vardır. Bunlar, Yukarı Sazan'ın gizli harp depolarından çıkıyor olacaklardır.

Fakat ben, bunları düşündüğümü sezdirmiyor, yalnız dağın ve altımızdaki sırtların av yönünden pek hoş olmadığını söylemelerine, vurduğumuz bazı kuşlar ve hayvanları tanıyarak yaban ördeği, keklik, yaban keçisi diye isimlendirmelerine bakıp:

— Neye avcılık etmezler Yukarı Sazanlılar? diyorum.

Dursun, bir şey söylemiyor. Fettah, duraklıyor, mahzunlaşıyor, sonra elini göğsüne götürerek onun altındaki bir yarayı işaret eder gibi:

— Neyi canı çekiyor ki garip Yukarı Sazanlı'nın? diyor...

Fettah'ın derdini daha iyi ifade etmesine zihin terbiyesi müsait değildir. Fakat, bir insan yahut bir insan grubunun kendini ve her şeyi için bu kadar bırakıp boşladığını anlatmak için bu da iyi bir formüldür.

— 12 —

Nihayet bir gün geliyor ki, Yukarı Sazan'la beraber bizim Nuh teknesinin yiyeceği de büsbütün tükeniyor ve asıl muhtasara o zaman başlıyore. Saklı yiyeceği olanlar belki iyi kötü geçinip gidiyorlar. Fakat kale içi izbelerinin çoğu tamamiyle açtır.

Birkaç kişinin, Müslim ile Çöme'nin, güzel günlerde yapmış oldukları Garipler seyahatini taklit ettiklerini, fakat geri dönmediklerini öğreniyorum. Şimdi artık Garipler evliyasının barındırdığı ve donmak üzere olanlara sıcak tavşan kanı ikram ettiği mağara kimbilir ne haldedir? Fakat adamcağızların, dönüş yolunu göze alamayarak Garipler köyünde kalmış olmalarından da ümit kesmemek lâzımdır.

Benim yavaş yavaş ehlileşmeye başlamış olan on üçlerimde açlıktan tekrar canavarlık alâmetleri başgösteriyor... Bir gece, ambarın son kırıntılarını kapışmak için Çürük Ali'ye saldırıyorlar; onu yara bere içinde bırakıyorlar. Artık üstlerine varmıyorum. Aç bir kurt sürüsü ne yaparsa, çaresiz onlar da onu yapacaklardır. Yalnız şu var ki, canavarlık bende de uyanmıştır ve bu sefer, sürünün başı, kösemeni benim. Böylece şimdiye kadar yaptığım dağ muharebelerinin en çetinine başlamış oluyorum. Herhalde artık ne insanlar, ne de köy ve kasabalardır; sadece hayvanlar, karların üst ve altlarındaki canlı, cansız bütün yenebilecek mahlûklardır.

Her gün ayaklarımız çıplak, yalnız karınlarımız sımsıkı sarılı olarak yola çıkıyoruz. Benimle Müslim'de de yine av tüfekleri, çocuklarda baltalar ve bıçaklar vardır. Taş devri avcılarının lobutlarına karşılık demir devrinin demir silahlarından ibaret bir fark...

Güneydoğu yamaçlarında mümkün olan en uzak yerlere gittiğimiz, tekrar nasıl çıkacağımızı düşünmeden derelere, uçurumlara daldığımız halde her taraf şimdi bomboştu.

Çürük Ali, yanık dudağından sular akarak bana ayı etinin lezzetini anlatıyor, uzak kar kümelerinde ayıların hareket ettiklerini görüyor. Bir zamandan beri bana gülümsemeye başlamış olan Müslim, "Yılan arayacak mıyız dersin, subayım?" diye benimle şaka ediyor. Vaktiyle güneşli bir günde Fettah'ın Yukarı Sazan'ın hikâyesini anlatmak için beni götürdüğü mağarada ayaklarımın altından kaçışmış olan kaplumbağaları tekrar arıyorum. Onlar da yok. Tilki ve çakal gibi onlar da piyasanın bulunmaz lüksleri haline gelmişlerdir.

Nihayet, vaktiyle Çöme'nin karlar altındaki kovuklardan bulup çıkardığı acayip haşarat azmanlarına muhtaç oluyoruz. Zavallı Çöme, Müslim gibi bana gülmeyi akledemiyor. Kadir, Zeynel'le beraber en umulmaz yerlerden, yine onlara benzer şeyler bulup çıkarıyor.

Bununla beraber, bir çukurun donmuş deresinde birkaç yaban ördeği, başka bir yerde de birkaç tavşan ve nihayet bunların en parlağı olarak Fettah'ın yaban keçisi dediği boynuzları arkaya dönük keçilerin en büyüğünü de vurduğumuz günler de olmamış değildir. Fakat çocuklar, bir gün haşeratı daha orada, fıstık gibi soyuyorlar. Taşınması güç olduğu için yedi, sekiz parçaya böldüğüm yaban keçisinin ötesini berisini taze ekmek kabukları gibi koparıp çiğnediklerini görüyorum.

***

Garipler'e inen dört köylüden biri yolda donmuş, ötekiler Bozova'ya gitmekte olan bir asker kamyonu ile vilayet hastanesine gönderilmişlerdir. Onlardan bir tanesinin de hastane kapısında kamyondan indirilirken ölmüş olması şehirde heyecan uyandırıyor.

Zaten İstanbul gazetesindeki resimli röportaj da Yukarı Sazan köyünü bir aktüalite haline getirmiş olduğundan halkta ve yüksek makamlarda yeni bir merhamet dalgası kabarıyor, hükümet ve Kızılay hemen harekete geçiyorlar. Haftada iki defa çıkan Bozova gazetesi de ayrıca bir iane kampanyası açarak çarşı-

lardan epeyce bir şeyler topluyor. Hava da bir parça durulmaya başlamış olduğu için sandıklar ve çuvallar Aşağı Sazan'a kadar yine asker kamyonları tarafından getiriliyorlar. Yolun oradan ötesi Bozova'ya kiralanmış katırlarla pek zor olmuyor ve bir, iki postada arkası alınıyor.

Yardımlar arasında Aşağı Sazan'ın da mektebe birkaç hediyesi vardır: Esma Güneyli ile Başmuallim ve ebenin birer çuvalları, ayrıca da muallimlerin verdikleri iane ile doldurulmuş yiyecek sandığı. Esma Güneyli'nin bana gönderdiği bir ikinci mektuptan bu hediyeler için en büyük gürültüyü kendisinin yapmış olduğu anlaşılmaktadır. Yine bu fedakârlıkları ile vicdanlarındaki rahatsızlığı ve bana karşı duydukları utanmayı bir parça hafifletmiş olacaklardır.

Muallimlere önayak olan Başmuallim'dir. Böyle meslek dayanışması ve tarafsızlığın bir misalini vermekte tehlike görmemiş, fakat ianeyi mektep çocuklarına yaymaya yanaşmamıştır. Şimdilik bu kadarı da bana bir ümit gibi görünüyor ve beni Esma Güneyli'nin kendi hediyeleri arasında, bana göndermiş olduğu birkaç deste mum kadar memnun ediyor.

Bu yiyecekleri köyün muhtaçlarına dağıtacak heyete beni de memur etmişlerdir. Köylülerle ahbaplığı artırmama vesile olacağı için buna da ayrıca memnun oluyorum.

Fettah ile Muhtar'a:

— Vilayetten aldığım resmî yazıda bunun arkası da geleceği vaad ediliyor, diyorum.

Yalnız olduğumuz halde ikisi birden dehşetle etraflarına bakıyorlar:

— Aman Bey, gözünü seveyim. Kimse duymasın bunu, diyorlar. Öyle derler de unutuverirler. Cahil köylü, elindekini birden yiyip tüketiverir.

Fettah'ın bir sözü daha dikatimi çekiyor:

— Bizi aç bırakanların kimler olduğunu anladın mı subayım? diyor ve eliyle Aşağı Sazan tarafını gösteriyor.

Kale içi bayram yapmaktadır. Fakat bayramın asıl büyüğü bizdedir. Çünkü resmî kanallardan bize gelen pay hepsinden

zengindir. Fettah'la muhtarın dediği gibi bizi yeniden unutuverdikleri ve kış bu şiddetle devam ettiği halde belki baharı tutabilirim. Fakat harp halini devam ettirmek ve sıkı hareket etmek şartıyla. Yalnız kale içinde açlık tekrar başlayınca tekrar ambarımın kapısını açmayacağıma ve sonunda yine, "Gafil avlandım!" diye söylenmeyeceğime gönlüm pek inanmıyor.

— 13 —

Hacı Rüstem'in de bulunduğu bir toplantıda okunan muhtaçlar listesinde kendisinin de adı geçince, farkında olmadan bir hareket yapmış olacağım ki:

— Ne o Muallim Efendi oğlum. Biz, bu milletin evladı değil miyiz? Benim kervanlarım mı geliyor?

— Ben, bir şey demedim ki Hacı Efendi! diyorum.

Kırmızı köse sakalını çekiştirerek:

— Biz anlarız adamın ciğerinin içini... Köylüyüz diye anlamaz mı sandın?

Aramızdakilerin hepsi onun borçlularıdır. Hacı Rüstem'in payını vermemeye imkân var mı? İşi şakaya bozup gülüyorlar.

— Amma ettin hacı... Bey, bir şey demedi ki sana? diyorlar.

Hacı Rüstem'le bir zamandan beri aram açıktır. Bir bakıma benim de ona karşı boynum eğridir, yanında bir yüz karam vardır.

Anlatayım:

Büyük kışlarda sürü ile köylere, kasabalara saldıran kurtlar gibi bizim de çıplak ayaklarımızda, elimizde bıçaklar ve baltalarla onları aramaya çıktığımız günlerden birinin akşamında burnuma bir kavrulmuş mısır kokusu geliyor. Bu, Leylekoğulları kulesinde uzun zamandan beri kaybolmuş bir lükstür.

Her tarafı dolaşıyor ve bir köşedeki bir moloz yığını arasında yakılmış bir ateşin henüz ılık külleri içinde aradığımı buluyorum. Bunu, mektepte bıraktığım küçük çocuklardan başkası yapmış olamaz. Benim canavarlarda açlıkla beraber hırsızlık da tekrar başlamıştır.

Epeyce günlerden beri ambardan öteberi çalındığının farkındaydım. Fakat orada artık çalınacak bir şey kalmış olaydı daha evvel ambar memurumuz Çürük Ali ile ben bulacaktık. Çürük Ali'de yalan, dalkavukluk ve her türlü ahlâksızlık vardır. Fakat hırsız değildir; buna eminim. Nineye soruyorum, kavrulmuş mısırları kendisinin de gördüğünü hatta yediğini söylüyor. Fakat nereden geldiğini bilmiyor. Asıl mesele bunların nereden geldiği meselesidir. Benimle beraber avdan dönmüş olan Müslim ve Çürük Ali ile bir konuşma yapıyoruz. Onlar küçükleri sıkıştırıyorlar.

Bir gün evvel biz, yine dışarıda iken mektepte kalanlardan birkaçının hırsızlığa çıktıklarını, bir yerden bir çuval mısır çalıp getirmiş olduklarını zorlukla öğrenebiliyorlar; fakat çocuklardan hiçbiri elebaşılarının kim olduğunu ve mısırların nereden çalındığını söylememiştir.

Belki bir yerden alınmış bir emirleri vardır. Hırsızlıktan ziyade çetede bir ikinci şefin türemiş olması Müslim'i kudurtmuştur. Kendisinin her zaman benim emrimde olduğunu anlatan bir selamdan sonra:

— Sen askersin subayım, olmaz. Bana izin vir. Ben bulacağım, diyor.

Bugünkü durumumuz değişinceye kadar çaresizlik bizi yeniden sürü ve çete haline döndürmüş olduğundan otoritemi, kısa bir zaman için ona devrediyorum:

— Olur. Fakat çok ileri gitmeyeceksin, diyorum.

Müslim, yine selam veriyor ve elinde uzun bir iple çocukların toplu bulundukları odaya yürüyor. Onlar, Müslim'in oda ortasına kadar yürüyerek tavandaki açık kirişlere başını kaldırdığını ve benim ellerim ceplerimde uzaklaşmaya başladığımı gördükleri zaman birdenbire teslim oluyorlar. Yarım dakika bile geçmeden Müslim, arkamdan geliyor ve bana Zübeyir ile Kamber'in isimlerini veriyor. Zaten öteki çocukların ağızlarını açmalarına zaman kalmadan bunu onların kendileri söylemişlerdir.

Böyle topluluklarda şefin ne demek olduğunu bildiğim için pek de hayret etmeden:

— Nasıl oldu bu kadar çabuk? diyorum.

Müslim:

— Bilirler onlar subayım, diyor. Bir, ikisini ayaklarından tavana asacaktım.

Her şefin ayrı usulü vardır. Bütün bir gece devlet şoselerinde gelip gidişleri durdurmuş ve Bozova'yı birbirine katmış olan soygun, çocuk oyuncağı mıydı?

Müslim, bu işlerin ince taraflarını o kadar iyi biliyordu ki emrimi yerine getirdikten sonra yine bir selamla derhal otoriteyi bana teslim ediyor.

— Gayrı ne ceza vereceğini sen bilirsin subayım.

— Peki... Sonra söylerim...

Zübeyir ile Kamber çuvalı bahçenin biraz ilerisinde bir çukura gömerek üstünü karla örtmüşlerdir. Onu kendilerine çıkartıp omuzlarına yükledikten sonra geriye dönüyoruz.

Bu vakada en canımı sıkan şey; mısır çuvalının Hacı Rüstem'in kulesinden çalınmış olmasıdır. Ertesi sabah erkenden muhtar ile Fettah'ı çağırıyorum. Onlardan öğreniyorum ki, bu hırsızlığı bir gün evvel köyde de haber almışlardır. Böyle dar zamanlarda bu gibi şeyler olağan işlerdir; pek üstüne düşülmez.

Hırsızlığa uğrayanın Hacı Rüstem olması, hatta birçoklarını da sevindirmiştir. İkisini de şaşırtan şey çocukların güpegündüz Hacı Rüstem'in kulesine nasıl girdikleri, köpekleri nasıl aldattıklarıdır. Sonra kar durmadan yağdığı için ayak izleri de kaybolmuştur.

Fettah'la muhtara göre; Hacı Rüstem'in köyde herkesten şüphesi vardır. Fakat doğrusu aranırsa hepsinden önce mektepteki eşkıyalar aklına gelmektedir. Daha fenası köylülerden bazıları da şüpheyi kendi üzerlerinden atmak için veyahut da çocuklara garazlarından "öyle olmalı" deyip gidiyorlarmış.

Evet, kendi aralarında bu hırsızlık olağan işlerden sayılabilir. Fakat bizim tarafımızdan olunca ağırdır. Mektep için yıkımdır. Kimse mektebin kendi yiyeceğinin yarıdan fazlasını köylüye yedirdiğini aklına getirmeyecektir. Sonra beni buradan kovdurmak için de ne mükemmel bir bahane.

Bütün gece bir türlü yatağa girmeyerek dolaşa dolaşa bunu düşünmüştüm. Ertesi gün bunları Muhtar ile Fettah'a açıkça

söyleyerek: "Galiba partiyi kaybediyorum. Yukarı Sazan'dan çıkıp gitmek lâzım gelecek!" diyorum. İkisi de kulaklarına inanmayacak kadar şaşılacak bir cevap veriyorlar:

— Allah esirgesin Bey.

Bu cevap samimidir. Hatta belki istemeden birdenbire ağızlarından kaçırmışlardı. Demek ki ben, bu adamları kendime inandırmaya muvaffak olmuşum. Bu düşünce, bana adeta geceleri sıkıntımı unutturuyor.

Bununla beraber muhtar, bu vakadan köyün davası için bir pay çıkarmayı ihmal etmemektedir.

— Gam yemeyin... Olmazsa bu hırsızları geldikleri yere gönderiverirsin... Sen kalırsın bizimle...

— Geldikleri yer neresi? diye soruyorum. Cevap vermediklerini görünce de:

— Ben götürürüm gayrı onları... Zaten ilk geldiğim gece kahvede verilmiş bir vaadim de var... Yarın, öbür gün hava açar, hep birden çeker gideriz.

İkisi de telaşla birbirlerine bakıyorlar. Muhtar, bu defa daha açık konuşuyor.

— Seni bırakmayız subayım.

Zavallı adam, yüzünün yanığı ile silahını bırakalı elli seneden fazla olduğu halde, bunu söylerken kendisi hâlâ 20 yaşındaki kur'a neferi; ben, ordudan alakamı kesmiş olduğum halde hâlâ onun zabitiyim. Bu askerlik ne kuvvetli bir temel ve kilit taşı bu memleket için...

Bununla beraber muhtar; rejiyonal politikasından yine de vazgeçmiyor...

— Öyleyse iki hırsızı kovarız. Ona da bir diyeceğin yok ya!...

Aşağı Sazan divanında aynı teklifi yaptıkları, yalnız Müslim'i kurbanlık koyun gibi ayırarak ötekilerini bana bırakmayı söyledikleri zaman bir "diyeceğim" olmuştu. Fakat şimdi taksi benim zimmetime işlemekte olduğu için "olmaz" diyecek halde değilim.

Pek de hüzün göstermeden:

— Köy isterse olur, diyorum.

Fettah'ın o dakikada ne kadar bunaldığını, çenelerinin nasıl kısıldığını unutamayacağım. Fakat o da bir şey söylememektedir. Yalnız bana: "Subayımın vicdanı bilir orasını!" derken bana adeta yalvarıyor.

İkisi de bu işin hırsız çocuklardan ziyade mektebe dokunacağından korkarak ağızlarında bir şeyler dolaştırdılar; adeta meseleyi bir örtbas etmeyi teklif ettiler. Bu, olacak şey değildi. Olsa da kimseye kendime karşı bir silah teslim edemezdim.

Onun için torbayı Zübeyir ile Kamber'in sırtına yükledim. Müslim ile Çürük Ali'yi de yanımıza alarak muhtar ve Fettah ile Hacı Rüstem'in kulesinin yolunu tuttuk.

Meseleyi Hacı Rüstem'e olduğu gibi anlattım. "Mısırlarınızı getirdik Hacı Efendi" dedim. "Belki beş, on avuç eksiktir. Mektebin ambarı boş olmasaydı onu da tamamlardım... İşte suçlular. Ben, cezaların en ağırını vereceğim. Yiyeceğimiz olduğu zaman da birkaç gün onları aç bırakacağım. Sen, yaşını başını almış bir Müslüman adamsın. Çocuğun ne olduğunu bilirsin... İstersen affet. Adam olurlarsa sevabı senin olsun."

Hacı Rüstem, bir kafile halinde geldiğimizi görünce, ürkmüştü. Muhtar ile Fettah, yanımızda olmasalardı yine ürkecek ve belki de yumuşayacaktı. Fakat onları da beraber görünce şımardı. Davanın aslını bırakarak bana sataşmaya başladı:

"Bir çuval mısırı geri getirmişsin ne çıkar? Yarın, öbür gün beni kesmeye gelirlerse bu eşkıya tohumları, nemi geri getirirsin bakayım? Biz, kendi başımızdan acizken ne diye bunları getirdin başımıza?... Bu memlekette hükümet yok mu? Adalet yok mu? Adalet isterim... Adalet isterim."

Bu, bir kanı bitli soysuz ihtiyar tutarağı idi. Kırmızı köse sakalının her teli ayrı ayrı oynayarak, sesi kâh incelip kâh canavar düdüğü gibi öterek haykırışlarına devam ediyor ve ara sıra da öksürüğü tutuyordu. Bir seferinde dişleri takımı ile ağzından fırladı ve iki eliyle yakalayarak tekrar yerine tıktı.

Muhtar ile Fettah, kendilerini tutamayarak gülüyorlardı. Öfkesinin arasında bunu farkederek onlara da bulaştı. Ben sakin bir çehre ile bu nöbetin geçmesini bekliyordum. Buna da ayrıca öfkelenerek tekrar bana döndü: "Asıl şaki sen olmalısın. Olma-

san burasını eşkıya yatağı yapmazdın. Cezasını verecekmiş! Sen, kim, ceza vermek kim? Bak ben vereyim o itlere cezayı da sen seyret ceza nasıl olur."

Ben, Zübeyir ile Kamber için Hacı Rüstem'den af isterken Çürük Ali, yine o kasabalarda müezzin yamaklığı ve dilencilik ettiği zamandan kalma dalkavukluğu ile, iki çocuğu enselerinden yakalayarak Hacının ayakları dibine çökertmiştir. Onlar, bu ayakları öpmek için ihtiyarın telli kuklalar gibi zıplayan vücudunun durmasını secde vaziyetinde bekliyorlar.

Hacı: "Bakın, görün ceza nasıl verilir?" diye bu sefer de onların başları üzerinde tepinmeye başlıyor. Bu ceza, sadece bir tiyatro oyunu gibi gülünçlüdür, dayak ise benim haydutların her gün birbirlerine yaptıkları oyunlardan çok daha hafiftir. Öyle ki onlar, bu namaz secdesi vaziyetini hâlâ da bozmadan duruyorlar. Fakat Zübeyir'in ağzından bir parça kan aktığını görerek bir tuhaf oluyorum. Bu sefer, ben de oyuna karışmak ihtiyacını duyarak çocukları, kedi gibi enselerinden tutup havaya kaldırarak ayakları üzerine dikiyorum.

Yaptığım bir işaret üzerine Muhtar, Fettah ve çocuklar hep bir arada kapıya yürür gibi yapıyor, o zaman zavallı Hacı Rüstem, avaz avaz: "Herifler beni eşkıyaların eline bırakıp gidiyorlar!" diye bağırarak kaçmaya uğraşıyor ve kapıyı bulamıyor. Ben, tekrar dönerek güleryüzle:

— Peki Hacı Efendi... Göndereyim, diyorum istemiyorsun, bırakayım diyorum, onu da istemiyorsun! Ben, seni memnun etmek için ne yapayım?

Öfke geçmiş ve mısır çuvalı yerine gelmiş olduğu için bu komedya da şöyle böyle bir barış ile tatlıya bağlanıyor.

Fakat böyle bir insanla hangi komedyanın bir sonu olabilir?

— 14 —

O gece odamdayım. Bütün ihtiyatlarım gibi lambamın petrolü de bitmişti. Mumlarım da azaldığı için, pek lüzum olmadıkça, ışık yakmıyorum.

Rüzgâr artık kesildiği için sessiz bir kar gecesi: Çocukların yattığı odada çok ihtiyatlı ayak pıtırtılarını bana işittirecek kadar sessiz ve yavaş yavaş odadan çıktıklarını ve benim kapıma kadar gelip durduklarını duyuyorum. Yatmadığımı anlatmak için ocağa bir, iki tahta parçası atıyor ve öksürüyorum.

O zaman kapı açılıyor, Müslim, askerce bir selamla:

— Affedersin subayım, diyor. Bu, o kadar beklenmez bir şeydir ki, iki günden beri hasta yatan çocuklardan birinin ölmüş olması bile aklıma geliyor.Fakat sadece:

— Uyumadın mı sen? diyorum.

— Uyuyamadım bey, diyor. Gözüm uyku tutmuyor.

Kapı aralığının dışındaki karanlıkta Çöme'nin ayrık gözlerinin parladığını görüyor, ona da, "Gir!" dedikten sonra soruyorum:

— Neden uyumuyorsunuz bakalım?

— Hacı Rüstem sana karşı geldi. Onun için uyumuyorum.

Kısa bir emirle:

— Hacı Rüstem haklıdır. Haydi bakalım git, uyu!...

Şefin "haklı" dediğine Müslim "haksız" diyemez. Bir otomat itaatıyla tekrar selam veriyor, gidecek gibi yapıyor, fakat vücudu birdenbire yılan gibi kıvranıyor. O, artık benim o güne kadar tanıdığım Müslim değildir.

— Nasıl el kaldırır o adam sana subayım? Ben dayanamam, ölürüm...

Bunun üzerine bir sinir ağlaması...

Odunların alevi sönmüştür. Müslim'in yüzünü göremiyorum. Yalnız, karanlıkta bir şiddetli sıtma nöbeti içinde gibi geceleri uluyan kurt adamın haykırışlarına benzer bir sesi zaptetmeye uğraştığını hissediyorum.

Zavallı Müslim! Hacı Rüstem, o sabahki gülünç öfkesi içinde Muhtara ve Fettah'a saldırıp adamların göğüslerine küçük küçük yumruklar indirirken bir aralık bana da aynı şeyi yapacak gibi olmuştur. Yapsın, ne çıkar? Zaten iş maskaralığa dökülmüş olduğu için hepimiz gülüyoruz. Fakat bu ellerin üstüme yürümesi beni bir pislik gibi iğrendirmektedir. Buna meydan vermemek için yapılacak başka şey bulamayarak cüce vücudunu iki

elimle belinden tutup havaya kaldırıyor, kukla gibi iki yana oynata oynata:

— Sen, bizim babamızsın... Mübarek adamsın... Kusurumuza bakmazsın, diye sakalından öpüyorum.

Fettah ile Muhtar, çeneleri çıkacak kadar gülmüşlerdir. Fakat zavallı Müslim, mahut sekter kafacığıyla bu oyunu anlamış, bir Tanrı gibi dokunulmaz şefe el ile hakaret edildi sanmıştır. Demek ki ben, bu hakarete razı olmakla onun gözünde Tanrılığımı ve bütün prestijimi kaybediyorum.

El yordamıyla ihtiyat mumumu bulup yaktığım zaman Müslim'in yüzündeki çiçekbozuğu deliklerini yaşla dolmuş görüyorum. Bir isyan karşısında bulunduğuma şüphe yoktur. Merakla soruyorum:

— Öyleyse ne yapacağız Müslim?

Tereddüt etmeden:

— Benimle Çöme'ye biraz izin ver... Çok değil, birkaç saat, yarın sabaha kadar... Ötesine karışma Subayım.

Bu iznin niçin istendiğini sormaya lüzim yoktur. Müslim'in bakışları ve dişleri bu birkaç saat içinde yapılacak şeyin ne olduğunu yeter derecede göstermektedir. Hacı Rüstem'in kulesini bugün gördüm. Bekçi köpeklerine, pencerelerindeki kalın demir çubuklara rağmen onun yattığı yerde, Çöme'nin toprak altından tutup tutup çıkardığı o elli, ayaklı iğrenç böcek azmanlarına benzeyeceğinden şüphe etmemelidir.

Bu küçük eşkıya sürfesinin ruhunda, benim için artık görülecek bir şey kalmamıştır.

İstiklal Muharebesi'nde, bir küçük Ege kasabasında belki doksan yaşında bir Arnavut tanımıştım. Buralara nasıl düşmüş olduğunu kimse bilmiyordu. Cami avlularında, mezarlıklarda yatıyor, aşçı dükkânlarının artıklarını yiyor, çocuklar ağzına bir simit parçası sokarak sırtına biniyorlar ve dört ayak üstü onu at gibi yürütüyorlardı. Hasılı bu adam, can çekişme heyecanları içinde ne söylediğini, ne yaptığını bilmeyen bunak bir ihtiyardı. Hatırında kalmış tek şey Arnavut sergedesi İsa Bolatin'in bir bayram günü dağdan kasabaya inişi ve kendisinin onun bayraktarı oluşu idi.

Çamur haline gelmiş kafasında bu hikâye, bir gramofon plağı gibi sağlam ve tertemiz kalmıştı.

Makineyi harekete getirmek için İsa Bolatin'in adını söylemek kâfi idi. O vakit yerden, gulyabani gibi yavaş yavaş yükselen ve benim boyumu geçen bir vücut ayağa kalkıyor ve tek bir kelimesi değişmeyen hikâye başlıyordu:

Sırma işlemeli, altın düğmeli cepkeni; dört yanında güneşler gibi parlayan silahlarıyla adeta bir esatir Tanrısı tasviri... Bayraktar onu, sonra da bilmiyorum kimin bu tanrıya hakaret etmeye kalktığını görüyordu. İşte o zaman canavar gibi sırıtarak ve o yaşa kadar nasıl kaldığına şaşılacak sivri ve bembeyaz dişleriyle, korkunç bir sesle öyle ihtişamlı bir eşkıya bayraktarı oluyor ki, anlatmak kabil değildir: "Köpek... Sen Bolatin'e nasıl el uzatırsın?..."

Müslim'in bana, "Dayanamam ben" dediği zamanki halini uzaktan uzağa bu adamcağızın haline benzetiyor ve bir ürperme ile hissediyorum.

Büyük şakilerin hepsi böyle olacaklardır. Kanlarında bir yenilmez kuduz mikrobu taşıyan ve dişleri çıktığı zaman ısırmamak ellerinde olamayan ayrı yaradılışta birtakım insanlar ki, zihinlerine bir de, kendilerine göre, hak mefhumu dişlerinin birbirine çarparak çıkardığı ve daha garibi geğirdi mi, teşkilâtlı devlet kuvvetlerinin bile başa çıkmaları zor oluyor.

Müslim'in kendisi bu çocuklar arasında şefti. Sonra kendi isteğiyle, daha üstün bulduğu bir idarenin kulluğunu kabul etti. Bugün, o Tanrının prestiji yaralanmıştır. Onu kurtararak eski haline getirmeye çalışmak lâzımdır. Olmazla ölmüş bir tanrıya kullukta devam edemeyecektir.

Bütün kuvvetli ihtirasların en geri kafalarda bile, iyi kötü bir hak mefhumuna bağlandıklarına şüphe var mı? O halde Müslim'in kafasında bu mefhumu değiştirmek için ne yapmalı?

Kendisine bu dakikada vereceğim bir emri dinleyeceğinden emin değilim. Yaralanmış bir Tanrıya itaat edilmez. Tazyik altında söz de verdirsem tutmayacağını, kaçacağını sanıyorum. Onun için başka bir yol tutması lâzım geliyor:

— Diyelim ki bana inanmadın Müslim, diyorum, böyle bir münasebetsizlik yaptın... Yakalanırsan ne olacak?

Bunu sorarken cevap vermeyerek sadece gülümseyeceğini zannediyorum. Gerçekten de öyle oluyor.

— Benim ne yapacağımı bilir misin?

— ...

— Seninle beraber, yahut yalnız olarak ben Bozova Ağır Cezası'nın huzuruna çıkacağım. Bu işi ben düşündüm, ben hazırladım, diyeceğim. Yalan da değildir. Çünkü sen bunu bana haber verdikten sonra elini, ayağını bağlayıp seni hükümete teslim etmediğim için suç ortağınım senin. Seni arkadaşlarınla beraber buraya getirmemiş olaydım, bu zavallı ihtiyarın başına böyle bir şey gelecek miydi? Bak, iyi düşün... Demek asıl katil benim. Benim kurşuna dizilmek de değil de, darağacına çıktığımı görmek ister misin?

İyi anlaşıldıkları zaman bu basit ruhlarla oynamak ne kadar kolaydır. Müslim, bir kere daha, "Dayanamam" diye kıvranarak ağlıyor.

Artık o zaman bir kelime ilavesine lüzum görmeden yanağına ufak bir şamar atıyorum. Kuyruksokumuna salladığım bir hafif tekme ile Çöme'nin vücudunu da hoplattıktan sonra ikisini birden yataklarına götürüyor ve rahat bir uykuya dalıyorum.

— 15 —

Fakat yine hesabımda yanılmışımdır.

Ertesi sabah odamdan çıkınca Çürük Ali'yi, bir nöbetçi gibi kapımın dışında beni bekliyor görüyorum. Kollarının üstünde bohça gibi bağlanmış bir battaniye vardır.

— Müslim gitti subayım, diyor, ellerinden öptü. "Bey, hakkını helâl etsin!" dedi.

Hiç şüphe yok ki, Müslim daha başka şeyler de söylemiştir. Fakat ben onları bildiğim için bir işaretle onu susturuyor ve içeri alıyorum.

Battaniye, Müslim'in battaniyesidir. İçindekiler onun mektep elbiseleri ve daha başka ufak tefeğidir. Hediye verdiğim çakıya kadar nesi varsa hepsini bırakmıştır.

Çürük Ali onları birer birer göstererek:

— Bak, say... Tamam mı, Bey? diyor.

— Tamam... Götür onları ambara... Sen de işine git...

Müslim'in bu şekilde çıkıp gitmesi beklediğim bir şey değildir. Fakat bunda şaşılacak bir şey de görmüyorum. Böyle yaradılışların diktalarını ben kendimden biliyorum. "Dayanamayacağım" dedikten sonra yanımda kalmasına imkân var mıdır? Fakat bu kar, kıyamet içinde, üstündekileri de bıraktıktan sonra nereye gitmiş olabilir? Doğrusu aranırsa bunu da sormamalıdır. Böyle bir emri aldıktan sonra ben kendim, hangi yola çıktığımı kendime sordum mu? Müslim'i sadece anlıyorum. Bu, bana kâfidir.

Hiçbir şey olmamış gibi çocukları yine etrafıma topluyorum. Her günkü işlerimize başıyoruz.

Onlar, artık benimle her şeylerini konuşmaya alışmış oldukları halde hiçbiri bir şey sormuyor.

Yağmakta devam eden kar, ayak izlerini kaybedinceye kadar hiçbirini dışarı bırakmıyorum. Müslim'i aramaya çıktığımı sanmamaları için kendim de onlardan uzaklaşmıyorum.

Öğleye doğru Fettah, mektebe geliyor. Benim bir şey söylemediğimi görünce, "Kaçmış, öyle mi oğlan?" diye soruyor, sonra "Canı cehenneme... Hayır gelmezdi ondan" diyor... Böyle olduğu halde Fettah'ta bir neşesizlik ve dargınlık vardır. Konuşurken dili tutuluyor, sözlerinin arkasını unutuyor.

Epeyce bir zaman sonra: "Hacı Rüstem'e az buçuk mukayyet olmalı!" diyor. Fakat buna kendisi de pek ihtimal vermemektedir.

Ben:

— Siz ortalığı velveleye vermeden bir şey yaparsanız olur... Amma ben sanırım ki yapmaz, diyorum.

Fettah'a bu teminatı verirken, onun ikinci defa, "dayanamam" dediği zamanki kıvranışı gözümün önündedir.

Gariptir ki, Fettah'taki o dalgınlık, o dil dolanması bütün gün bende de sürüp gidiyor. Başka şeyler yapar ve konuşurken düşüncelerimin arasına birdenbire Müslim'in çehresi girip yerleşiyor, kovmak için adeta sıkıntı çekiyorum.

Gece olunca, odamın karanlığında bu hayal bana daha da kuvvetle musallat oluyor, onun Gariplerden hediye getirmiş olduğu mumlardan birini yakarak kitap okuyorum. Fakat o gece, yılın en uzun gecesidir. Aydınlıkta musallat hayali kovmaya kalkarsam, bütün ihtiyat mumları tüketmek lâzım gelecektir. İnkar etmemek lazımdır ki, bu iş benim için bir sürpriz olmuştur. Fakat bu uzun gecenin içinde sürprizin asıl büyüğü ertesi sabah için hazırlanmaktadır.

***

Her zaman yatmadan evvel çocukların odasını dolaşmayı adet etmişimdir. Bu gece bunu yapmıyorum. Dirseği yatağına, başı avucuna dayalı, bir tavşan uykusu içinde karanlığa ben girdiğim zaman da bana bakan Müslim'in yerini boş görmek bana ağır gelecektir bu gece.

Yatağımda, ellerim ensemde kilitli, ben de bir tavşan uykusu içinde uzanırken içeri odada bazı hafif patırtılar, fısıltılar sezer gibi oluyorum. Hatta bir aralık dışarı çıkmak için de kıvranıyorum. Fakat vazgeçiyorum. Kar durmuştur. Bu geceki kadar sakin gecelerde eski binaların daima böyle sesleri vardır. Vehmin bu derecesini fazla buluyor ve yerimden kımıldamıyorum.

Ertesi sabah çocukların hepsi yok olmuşlardır. Yataklar boştur. Yalnız bir köşede Bacak ile Nine uyumaktadır. İhtiyar kadın bunu benimle beraber öğrenmiştir.

Dışarı çıkıyorum. Karın içinde ayak izleri, hep bir arada, bir sürü nizamı içinde birbirini takip edip gitmektedir. Ben de epeyce bir zaman onların arkasından gidiyorum... Devam etsem bulacağım. Yetişeceğime şüphe yoktur. Bu, benim için bir vazifedir de. Devlete karşı sırtımda bir mesuliyet yüklüdür. Fakat bundan daha kuvvetli bir şey beni geri çeviriyor...

Sürüyü, kösemeni arkasından götüren içgüdüsünde hür bırakmalıdır. Neyle karşı koymalı bu cabbar karanlık kuvvete? Ellerim ceplerimde; sürüsünü kaybetmiş çoban gibi ağır ağır geri dönüyorum. Gözümün önünde yalnız ilk yaşama şuurunun hatırası, bozguna uğramış bir asker birliği arkasında kendim gibi çocuklar ve köpeklerle sürüklenip gittiğim zaman vardır. Ben, zaten Muallim Mektebinde bir parça düşünmeye, kitaplar ve hocalarıma en hulûs ile inanmaya başladığım zamanlarda bile daima bu vaziyette kalmışımdır. Bu çocuklar, beni sevmeye, verdiğim rahat ve emin denebilecek hayata alışmaya başlamışlardı. Hemen hemen yanlarındaki tavşan uykumda bana sezdirmeden, hep birden bir duvarın arasından sızan su, bir taşın içinden başını çıkaran filiz inat ve sessizliği ile akıp gidişleri bana adeta hürmet ve heybet vermektedir. Onların dış yüzlerine, terbiye diye bulanık bir şuur izi bulaştırarak hür fertler diye yol kenarlarına, ayrı ayrı bırakıp geçecek olduktan sonra sürüyü kendi haline bırakmamak niçin?

Fakat bana ihtiyat mumlarımdan ikisini daha yaktırdıktan sonra onlar tekrar geri geliyorlar. Yine gittikleri gibi sessiz sedasız... Odalarına girdiğim zaman, hepsini yataklarında uyumuş görüyorum. Fakat uykular yalancıdır. Mumu birer birer gözlerine tuttuğum zaman gözlerini daha sıkı kapayarak kendilerini ele veriyorlar. Daha garibi Müslim de aralarındadır. Bir şey söylemeden çekiliyorum; sükûnetle odama dönüyorum. İşte o zaman etrafımda bir şeyleri kırmak ister gibi bir hareket yapıyorum. Muharebelerde etrafımızda, ayaklarımızın altında ölmüş insanlar ve esirlerle yaptığımız zafer şenlikleri olmuştur. Fakat hiçbirinde duymadığım kadar bir sevinçle mesudum. Bu karanlık küçük ruhlar, artık tamamiyle benim olarak, ayaklarımın altında yatıyorlar.

Müslim'i nerede arayıp buldular? Onu geri gelmeye nasıl razı ettiler? Bunu sormuyorum. Sorsam belki kendileri de bilmezler. Çöme toprak altında haşaratı nasıl bulup çıkarttığını söyleyebilir mi? İnsan, ancak şuur ve irade ile yaptığı hareketin hesabını verebilir. Ancak bir ceza vermeye de lüzum görmüyorum. Ceza, bir suçun tekrar işlenmesini önlemek içindir. Oysa ki ben,

onları kovsam da artık peşimden ayrılmayacaklardır. Onlar, benimdir. Şimdi kösemen ben oldum.

Bu vakadan az sonra, yukarıda da anlattığım gibi Bozova'dan imdat geliyor, havalarla beraber Garipler'in yolu da açılıyor. Yiyecek sıkıntımız kalmıyor, normal hayatımıza dönüyoruz.

Çöme'nin böceklerine kadar yedikten sonra, tekrar kaynamaya başlamış olan kazanımız bundan sonra artık lüks bir saray sofrasıdır.

— 16 —

Artık dost olmamıza rağmen Hacı Rüstem, yakamı bırakmamıştır.

Günün birinde bana aylıklarımla beraber vilayetin resmî bir yazısı geliyor. Ben, Yukarı Sazan'da işe başladıktan sonra sınıfların nasıl temizlenip ısıtılacağı, çocukların lükse alışmamaları için neler yapılması lâzım geleceği gibi meseleler üzerine bazı faydalı tamimler almışımdır. Fakat doğrudan doğruya emir olarak bu, birincidir ve korkunçtur... Vilayet hizmetimden memnundur, fakat prensip bakımından "yatı teşkilâtımızı" usule uygun bulmuyor. Bunun için mektebe bir "tahsisat verilmesine mevzuat müsait değildir." Sonra çocuklardan bir kısmının yaşları ilk tahsil yaşını geçmiştir. Ayrıca "Malûm menşeleri dolayısıyl hepsini anormal çocuklar kategorisine ithal etmek ve bir hususi terbiye ve ruh sıhhati rejimine tabi tutmak lâzımdır ki, malum şartlar dolayısıyla buna imkân yoktur." Nihayet bu bir kısmı ilk tahsil çağını geçirmiş anormal ve bakımsız çocukları normal aile çocuklarıyla bir arada bulundurmaktaki mahzur da aşikâr olduğu gibi bu hususta vilayete yapılmış şikâyetler de vardır. Ancak, iyi yetişmeleri memleket hayrına olacağına şüphe bulunmayan bu vatan evlatları için vilayet hiçbir ihtimam ve şefkati esirgememek kararındadır. "Çocuk Esirgeme Kurumu",

"Kızılay" gibi cemiyetler şimdiye kadar yapmakta oldukları yardımlarına bundan böyle de devam edeceklerdir. Çocuklardan yaşı ve teşekkülatı müsait olanlar, vazifeye yerleştirileceklerdir. Daha küçüklerin komşu vilayetlerdeki yatılı mekteplere kabulleri için lâzım gelen tedbirlere başvurulmuştur. "Bu kararın beni de memnun edeceğine ve takdire layık olan çalışmalarımızın bundan böyle Yukarı Sazan için daha verimli olacağına şüphe yoktur." Bunun için, bağlı bulunduğumuz Meşeli kazasına müracaatla çocukların bir jandarma eri refakatinde ilk vasıta ile vilayete gönderilmeleri icap etmektedir.

Bu emrin bir tek yanlışı, Yukarı Sazan'ın Meşeli'ye bağlı olmamasından ibarettir ki, bu da o kadar ehemmiyetli değildir. Zaten uzun askerliğim bakımından benim için yalnız aldığım emrin ehemmiyeti vardır. Onun için "Yürü!" emrini alınca nasıl sormadan yürüdümse şimdi de öyle yapıyorum; çocukları ufak tefeklerini sırtlarına yükleyerek hemen ertesi sabah Garipler'e indiriyor, oradan da bir kamyonla Bozova'nın yolunu tutuyorum.

Böylece küçük çete, nereye gittiğini bilmeden, bir sabah Yukarı Sazan dağını tahliye ediyor. Bundan yalnız muhtarın haberi vardır.

— 17 —

Bozova'da Ferhat'tan epeyce şeyler öğreniyorum. Murat Bey' in karısı, Zonguldak'taki kızının yanında ölmüştür. Kendisi başka başka şehirlerde bulunan oğullarına birkaçar günlük başsağlığı ziyaretleri yaptıktan sonra tekrar Bozova'ya döneceğini yazmıştır.

Başta Vali ve Maarif Müdürü oldukları halde Bozova'daki büyük memurların çoğu değişmiştir. Gariptir ki, yeni valinin, hatta yeni maarif müdürünün de bana gelen emirden adeta haberleri yok gibidir. Görülüyor ki, bu, başka evrak arasında, sıra-

dan bir iş olarak kendilerinden geçmiştir. Vali, hatta "Karda, kışta zamanı mıydı bunun be evladım? Neye bozdun çocukların rahatını da, kendi rahatını da?" diye adeta bana çıkışıyor. Görülüyor ki, Bozova'nın bir nisan gibi yumuşak kışı ona da felaket gibi görünmektedir ve Yukarı Sazarı dağından henüz haberi yoktur.

Maarif Müdürü genç bir adamdır. Pişmiş, kotarılmış olarak kendisine getirilmiş olan bu işi prensip bakımından doğru bulmuş ve yazıya kendi genç heyecanından da birçok şeyler ilave ettirmiştir. Teşkilâtı eksik bir köy mektebinde yatılı anormalliklerle yatısız aile çocuklarını bir araya karıştırmak hangi pedagoji kaidesine uyar? Yalnız vali, ona: "Kenardan yaparız, ederiz diyenlerin ipiyle kuyuya inilir mi? Hadi bakalım, bu bir düzine haşeratı sığındıracak yeri bul da görelim!" dediği zaman gözleri çabuk çabuk açılıp kapanmaya, burnu seğirmeye başlıyor. Kenardan yaparız, ederiz diyenlerin kimler olduğu da belli değildir. Kime sorarsanız hemen hemen haberi yok gibidir. Zavallı Ferhat: "Ah, Murat Bey'in bulunmaması bunlara sebep oldu. Mübarek kadın da ölecek zamanı nasıl seçti ya? Bari benim haberim olaydı da onun gibi bağırmazsam bile söylenir, yalvarırdım" diyor.

Ferhat'ın asıl telaşı benim Yukarı Sazarı'ı bırakmam ve bunun neticesi olarak da Ukkaş Efendi'nin kızını kaybetmektedir.

O biçare, Yukarı Sazarı'a bir ilkbahar seyahati için kendine yeni bir elbise bile yaptırmıştır. Yine ondan öğrenebildiğime göre, İstanbul gazetesinin resimli röportajı Bozovalılar'dan bir kısmının gururunu okşamıştır. Fakat ağırbaşlılar, ovanın bir köşesinde zaman zaman bir bulut gibi görünüp kaybolan bu dağda, vilayetin bir yarasının, bir ayıbının açığa çıkarılmış olmasını beğenmemişlerdir. Ben, orada bulundukça bu ayıbın ikide birde yüzlerine vurulması tehlikeleri vardır. Ne diye uyuyan yılanın kuyruğuna basmalı? Onlara göre asıl hedef ben olmalıydım. Fakat ben, atılacak olursam, yine gazetelerde, ikinci bir skandal çıkmasından korkuyorlardı. Bir deli, bir kuyuya taş atar, kırk akıllı çıkaramazmış. Aşağı Sazarılılar'ın da bu işte parmağı var

mıydı acaba? Bu, mümkündür. Fakat asıl teknenin Hacı Rüstem'den geldiğine şüphe yok.

Çünkü Maarif idaresinde onun, köylülerinden birçoğunun imzasıyla gelmiş bir yazılı şikâyeti vardır. Başka hiçbir şey olmasa benim ara sıra kahveye uğradıkça kumar oynayanlara, kendi rakısından sarhoş olarak gramofonla oynayanlara ve kavga edenlere bakışım onu ürkütmek için kâfi bir sebepti. Hasılı, Hacı Rüstem, firması için korkuyordu. Demek ki o da haklıydı.

İlk gün benim izinsiz olarak dersleri bırakıp şehre gelmemi talimata aykırı bulan ve hemen geri dönmemi isteyen genç Maarif Müdürü, sonradan beni adeta bir suça teşvik etmeye başladı. Çünkü çocuklar orada idiler. Ne Çocuk Esirgeme Kurumu ne "Kızılay", gündelik bir yiyecek bakımından başka bir şey yapamıyorlardı. Hatta bunun devamı da şüpheliydi.

İhtiyar vali, ikide birde, "Başka vilayetlerdeki yatı mekteplerinden bir haber var mı? Ötekileri yerleştirmek için münasip işler bulabiliyor musunuz?" diye acı acı sırıtıp öksürdükçe, Maarif Müdürü'nün sıkıntıdan dudakları çatlıyordu. Yalnız, Emniyet Müdürü'nün: "Ne yapacağım ben bu sicilli hergeleleri? Allah razı olsun Ömer Bey çekitaşı gibi üstlerine oturmuştu. Bu mikropları şehre dağıtmakta mana var mıydı?" diye homurdanması onun için kâfi bir eza idi. Ah, emri geri almak mümkün olsa? Fakat bu kadar sağlam mevzuata ve yeni pedagoji temellerine dayanan bir emir nasıl geri alınabilir?

Bir haftaya yakın bir zaman Bozova'da kalarak öteye, beriye başvuruyordu. Çocuklardan çoğu valinin ve daha başka büyüklerin selamları ve daha bin türlü yalvarıp yakarmalarla esnaf yanına veriliyorlar. Müslim, kazalar arasında işleyen bir köylü kamyonuna biletçi oluyor. Çürük Ali'ye de böyle bir iş bulunmuştur. Fakat o, Uzun Minareli camisinde bulduğu bir müezzin yardımcılığını tercih ediyor. Eski bir şakinin ezan okuması gariptir amma caminin müezzini artık gerçekten uzun olan minaresine çıkamayacak kadar ihtiyardır; üstelik sesi de çıkmamaktadır. Onun için mahalleli, bu kırk senelik emektarı sokağa atmaktansa, Çürük Ali'ye, onun yerine ezan okutmayı ehven buluyor. Müdür, küçüklerden ikisini, yiyecekleri orta mektep pan-

siyonu artıklarından verilmek şartıyla ilk mekteplerinden birine kaydırmaya muvaffak olduğu için memnundur. Hiç olmazsa prensibin birazı kurtulmuştur.

Bu işleri bitirdikten sonra, hepsini kapılandıkları yerlerde birer birer görmeye gidiyor, birer küçük hediye bırakarak alınlarından öpüyorum. Sonra, kendi kendime Yukarı Sazan'a dönüyorum. Bu işler arasında da adını bilmediğim iki saatlik kızımı Bozova istasyonunda ve sokaklarında yine aramışımdır. Gitgide genişleyerek bir bir derken, on üç çocuğun babası yapmış olan gediği, yüreğimde ilk önce o yumurcak açmıştır.

— 18 —

Geceleri Leylekoğlu kalesinde kendi kendimeyim artık. Yalnız Bacak ile Nine bana ses oluyorlar. Kalabalığımızdan o ikisi kalmıştır. Bir de Müslim'in Ümmülhan'ı... Gidenleri galiba en çok arayan onlardır. Günde beş, on nöbet büyüklerden yediği dayağın hasretini bir türlü unutamayan Bacak daima onunla beraberdir. Ninenin ikide birde, "Ülen rahat bırak hayvanı. Bir yerini kıracak!" diye bağırdığını işitiyorum. Fakat Ümmülhan, Bacak'ı adam yerine koymadığı için yarenliği ileri götürmemekte, ısıracak, tepecek gibi hafif katır şakalarıyla hatırını hoş etmektedir.

Bana gelince, pek o kadar da umursamış değilim bu işi. Asker hayatımdan bu türlü ayrılıklara epeyce idmanım vardır. Muharebeler esnasında kucağımda ölüp ayrılmış olanlar, garnizonlarını değiştirerek başka yerlere, yahut memleketlerine gitmiş olanlar... Değişmez bir bütün olanlar... Bir denizin her an akıp kaybolan ve yerine yenileri gelen dalgacıkları... Bazı akşam saatleri uzun ve hoş bir yolun kenarınca uzunca fasılalarla mekkâre neferlerinin türkü söyleyerek tek tek dönüşlerini seyrederek, yorgun üniformaları içinde aynı çehre ve aynı ses ile hep aynı neferin tekrar tekrar geçmekte olduğu vehminden kendimi ala-

mazdım. Böylece çocukların dağılması bana birdenbire boşalmış bir garnizonun geçici mahzunluğundan pek daha fazla bir şey getirmedi. Bir taraftan da, beni gitgide sarmaya ve ürkütmeye başlamış olan bir bağı silkeleyip attığıma memnun olmaktaydım.

Gidenlerin yerine yenileri geliyordu. Beraber geçirdiğimiz fena günlerden ve kendilerine yaptığım ufak tefek hizmetlerden sonra dargın adamlar bana alışmaya başlamışlardı. Artık bana şüpheli gözlerle bakmıyorlardı. Bunlar da aşağıyukarı Fettah gibi insanlardı.

Muhtar ile Fettah, başta olmak üzere köylülerden bir kısmı benim, çocuklar için darılmamdan, Bozova'dan geri gelmememden korkmuşlardı. Tam tersine, sürüsünü iyi bir para ile satmış bir çoban gibi güleryüzle geri dönüşüm ve adlarını anmayışım onlara tesir etti. Bu sefer, kendileri onlardan bahsetmeye başladılar.

"İyi oldu, kurtulduk!" diyenler olursa canları sıkılmaya, ters bakmaya başladılar. Fettah ve muhtar gibi içlerinden onlara acıdıklarını da hissediyordum. Onları en fazla çileden çıkaran şey çocukların kaçarken silah çalıp götürmeleri ve Aşağı Sazan divanında bunu açıkça söylemeleri olmuştu... Yukarı Sazanlılar, epeyce bir zaman kaçak silah aramak için dağa bir jandarma baskını bile beklemişlerdi. Bizim meselede Hacı Rüstem'e çok içerlediklerini saklamamakta idiler. Bozova'ya gönderilen şikayet mektubundan utanıyorlar, Hacının alacaklarından zorla imza aldığına yemin ediyorlardı.

Fettah: "Biz, hangi derdimiz için yüzsuyu döktük ki?" diye ağzından çok ağır bir söz bile kaçırdı. Yiyecek geldiği zaman bazılarının umduğu kadar memnun olmadıkları gözümden kaçmamıştır. Sebebini bu sözden sonra anladım.

***

Yukarıda da söylediğim gibi, kendi odamı, Dursun'un yardımıyla bir mektep odasına benzetmiştim. Masam, dolabım, etajer vazifeleri gören raflarım vardı. Bir köşede yine portatif asker karyolam duruyordu.

Bütün hayatımda yalnız yaşamıştım. Mektepte yalnız, hatta muharebeler dışında ordunun kalabalığı içinde yalnız. Şimdi de kepenkleri ve kapısı kapanmış odamın içinde kendi kendime yalnızlığı, bu gece saatlerinde ilk defa tecrübe ediyordum ve bu, bana ayrı lezzette bir şey gibi geliyordu. Resimlerim, artık üzerimden eksik etmediğim defterime şurada, burada çırpıştırdığım krokiler değildi. Onlar üzerinde uzun uzun çalışıyordum artık. Tek lüksüm olarak Bozova'dan küçük bir suluboya ve pastel stoku getirmiştim.

Bacak'ın bunları şeker sanarak yaladığını bir gün ağzından ve dilinden anlamıştım.

Odamın duvarları gitgide bir galeri halini almaktaydı. Dağın birçok manzaraları renkli olarak parça parça, duvarlarıma geçiyordu. Sonra, Fettah, Muhtar, Yüzbaşı ve Yukarı Sazan'ın dargın adamlarından birkaç tanesi, bunlardan başka mektep için artık bir hatıra olan iki çocuğun resimlerini de uzun uzun işleyip tamamlamıştım. Bunlar arasında adını bilmediğim küçük kızın da resimleri vardı. Elinde su testisiyle bana çeşmeden su getirişi, işportadan alınmış süsleriyle bayram salıncağında sallanışı, ağlayarak trenin arkasından koşması...

Ben, onun on yaşına gelince, sonra on beş yaşında bir genç kız olduğu zaman çehresinin ve vücudunun ne şekillere girebileceğini merak etmiş, ayrıca bunların da resimlerini yapmakla eğlenmişimdir.

— 19 —

Baharda, yine kalede dolaşan en hafif patırtıları bir bir işittirecek kadar sakin bir gece yarısında Ümmühan'ın kişnediğini işitiyorum. Bu, onun her zamanki sesi değildir, adeta insan sesi gibi kesik kesik yükselip alçalan bir başka türlü kişneme... Bahçeye çıkınca, onun etrafında inili ufaklı karaltıların kaynaştığını görüyorum.

Bunlar, Bozova'da bırakıp gelmiş olduğum çocuklardır. Bir kere daha, yine hep bir arada, sessiz sedasız bana dönmüşlerdir. Eksikleri yalnız Şahin'dir. O biçare, Bozova'da yine hasta düşmüş, bir zaman Çöme ile beraber çalıştığı demirci dükkânında yattıktan sonra ustası onu Çöme'nin sırtına vurarak hastaneye göndermiş, birkaç gün sonra orada ölmüştür. Çöme, geceleri ustasının evinden kaçıyor, sonra hastanenin duvarından atlayarak onun yanına gidiyormuş.

Hastane nöbetçileri Çöme'yi dövüp dışarı atıyorlarmış. Fakat başa çıkamamışlar, sobaların odununu taşımak, ayakyollarını yıkamak gibi ufak tefek işler tutuverdiği için görmemezlikten gelmeye başlamışlar. Şahin öldüğü gece yanında imiş, sabaha kadar onunla beraber yatmış.

Ertesi sabah, çocukların hepsi ustalarının yanından kaçmışlar, Müslim, kendi parasıyla çarşıdan bir kefen alıvermiş; Çürük Ali mezarlıkta dua okuyuvermiş.

Şehrin uzak, fukara mahallelerinde bunu nasıl haber alarak hep bir araya toplanmışlar, kendilerinin de tayin edemedikleri epeyce bir zaman sonra yine hep birden nasıl Bozova'dan kaçmışlar, hiçbir engelle karşılaşmadan Yukarı Sazan'a kadar gelmişler? Zaman zaman başımızın üstünden geçen turna katarlarının nasıl bir araya toplandıklarını, bu hava kervanlarının nasıl teşkilâtlanıp yola çıktıklarını soruyor muyuz?

O gece onları sadece, hep bir arada kaçıp, sonra Müslim'i geri getirdikleri gece gibi fazla bir şey konuşmadan yerlerine yatırıyorum; Müslim'i yine eski köşesinde, ıslak ve ateşli gözleriyle bana bakıyor bırakarak odama dönüyorum.

Çocukların odalarına girişleri, içeride bir hasta, yahut ölü varmış gibi, o kadar sessiz olmuş ve bu sessizlikte öyle bir şey vardı ki, dönüşü ancak o zaman farkeden Nine ile Bacak bile, bir rüya karşısında gibi adeta nefes alamıyorlar.

Onlar, etrafımda tekrar yaşamaya başlayacakları için, odamın duvarlarındaki resimleri birer birer indirip dolabıma yerleştiriyorum. Yalnız, görmeyen gözünün dalgın ve uzak bakışı ile Şahin'inkini yerinden kaldırmaya elim varmıyor. Onunki ve bir

de adını bilmediğim küçü kızın ilk resmi, iki kardeş gibi yan yana kalacaklardır. Bu çehrelerde gerçekten iki kardeş benzerliği vardır. Resimler aynı kalemden çıkmış oldukları için bu benzerliği, kimbilir ne tesirle, benim kendimi yaratmış ve tespit etmiş olduğuma şüphe yoktur. Maneviyat ve hayal düşkünü bir adam olsam bu iki çocuğun birbirini kaydetmiş gerçek iki kardeş olduklarına ve bir kaderin onları ayrı ayrı benimle karşılaştırmakla eğlenmiş bulunduğuna hükmederdim.

***

O günlerde Ferhat'tan aldığım bir mektup bana epeyce şeyler öğretiyordu: Çocuklar, çarşıda ve kenar mahallelerde usta yanına yerleştirildikten sonra bir daha arayıp soran olmamış... Kendisi arada bir onları görmeye gitmekten geri durmuyormuş... Halleri hiç iyi değilmiş... Ustalar onları ırgat gibi çalıştırdıkları halde memnun olmuyorlar, durmadan dövüyorlarmış. Doğrusu aranırsa onlar da pek tek durmuyorlar, bu cezaları fazlasıyla hak ediyorlarmış... Hükümet, polisin sabıkalılar defterinde resimleri veya parmak izleri bulunan bu çocukları kendilerine imza mukabilinde teslim ettiği için ustalar da nazik durumda imişler... Onları sokağa bırakmamaya ve hareketlerini gözaltında tutmaya mecburmuşlar... Çarşıda ve evlerde bir şey çalınırsa, sokaklarda taşla cam kırılması, yahut kamyonun lastiği kesilmesi gibi bir vukuat olursa ilk önce çocuklar yakalanıyor ve dövülüyorlarmış... Sonra, onlar sokağa çıkma yasağını hiçe sayarak ikide bir dükkânlardan kaçıyorlar, mahalle çocuklarıyla dövüşüyorlarmış... Onların namuslu aile çocuklarıyla konuşmaları bile yasak iken bir de dövüşmeye kalkmaları mahalleliyi adeta isyan ettiriyormuş... Bir seferinde çocuğu dövülmüş bir baba, öfkeden kudurarak elinde bir sopa ile demirci dükkânına koşmuş, ustası namazda olduğu için ocak başında yalnız bulduğu Çöme'yi dövmeye kalkmış... Kamyon soyguncusu yumurcak, kızgın demiri dövdüğü çekiçle koskoca adama saldırmış... Ahali, az kalsın Çöme'yi linç ediyorlarmış... Polis, zorla ellerinden tutarak onu karakola götürmüş...

Ustası: "İstemem bu şakiyi artık... Başımdan korkarım!" diye ayak diremiş... Fakat aldığı yeni çırak, demir döverken onun gibi dükkânı kıvılcıma boğmadığı ve babası çocuğunun zanaat öğrenmesiyle yetinmeyerek fazla haftalık istediği için, iki gün geçmeden onu tekrar karakoldan almış. Müezzin yamağı Çürük Ali bile, kandillerin yağını çalıp içiyor diye sorguya çekildiğini Ferhat'a anlatmış ve "Yukarı Sazan'da ambarın anahtarı bendeydi!" diye ağlamış...

Müslim'e gelince, kamyonda çok iyi çalışıyormuş; fakat bir köylü ile arasında "parayı verdindi, vermedindi" kavgası çıkmış; şoför de köylünün tarafını tutunca Müslim, boynundaki para çantasını ve sırtındaki meşin ceketini bırakıp kamyondan atlamış...

Garip tir ki, Bozova polisi şehirde onları çok sıkı takip ettiği halde bir gün hep bir arada çekip gittikleri zaman arkalarını arayan olmamış...

Ferhat, mektubunda: "Bunlara sebep hep Murat ağabey" diye yanıp yakıldıktan sonra bana onun için de haberler veriyordu. Dönüşte oğullarının birinin evinde, sonra bir hastanede epeyce zaman hasta yatmış... Çocukları ve tanıdıkları Ankara'da kalması için çok ısrar etmişler... Razı olmamış... Birkaç güne kadar Bozova'ya döneceğine dair vilayete telgraf, kendisine de bir uzunca mektubu gelmiş.

Bozova polisi, kaçakların peşini kovalamamıştı, fakat bunu haber vermek benim vazifemdi. Bozova vilayetine bir yazı yolladım ve ona cevap alamayınca bir ikincisini gönderdim. Yine ses çıkmadı. Belli ki, vali de, Maarif Müdürü de bu işin bir kere daha kurcalanmasını istemiyorlardı.

Yine gariptir ki, bu defa Yukarı Sazan'da çocukları fena karşılamadılar. Lakırdılar ağızda geveleniyordu. Fettah ile Muhtar başta olarak bir grubun onları kuvvetle tutmakta olduğu anlaşılıyordu.

Bahardan sonra yaz, yazın sonuna doğru da bir kere daha Murat Bey'le Ferhat geldiler.

"Ne değişiklik olabilir zavallı Yukarı Sazan'da?" denebilir. Pek çok... Geçirdiğimiz kıştan sonra baharın ve yazın kendileri birer lükstü.

Kaya tepelerine kadar yamaçları yeşillik bürüyor, aralarında gelincikten papatyaya kadar türlü kır çiçekleri, Fettah'ın hodanası gibi, bir parça tuzla karıştırılınca pekalâ yenebilecek otlar ve kökler yetişiyordu. Dağın tekrar meydana çıkan kuşları ve hayvanları için her tarafta tuzaklar kurulmuştu. Artık her köşesini dolaşmaya başladığım köstebek yuvalarının arasında kadınlar sereserpe dolaşıyorlar, hatta türkü söylüyorlardı; kale dışına dağılan küçük çocuklar, güneşe karşı çıplak karınları üstünde sürüne sürüne kaya üzümlerinin böğürlen iriliğindeki memelerini emmeye ve tekrar canlanmaya başlıyorlardı.

Murat Bey'in kış içinde geçirdiği sarsıntı ve uzun hastalık, onu birikmiş zehirlerinden temizlenmiş, bir kere daha İstiklâl Harbi yıllarının Murat Bey'i haline getirmişti. Fakat Ferhat, coşkunluk ve çılgınlıkta onu da bastırmıştı bu yaz. Geçen yazın, hatta bizim gibi kendinin de farkında olmadığı kimbilir kaç yılın tohumları bu kış onu Bozova'da için için işlemişti. Büyük rol Murat Bey'de idi. Murat Bey'in, kimseninkine benzemeyen başka türlü deliliği Ferhat'ın uyuşuk ruhunu kuvvetle silkeleyip sarsmıştı. Zavallı çocuk, onu birdenbire kaybedip yalnız kalınca büsbütün şaşalamıştı.

Murat Bey'in yokluğu, Ferhat'a Bozova'yı barınılmaz hale getirmiş ve öteden beri onun basit ve sakin kalem efendisi görünüşü altında gizlenen ve iki sene aynı yerde kalmasına imkân bırakmamış olan o kaçıp kurtulma hırsını büsbütün kudurtmuştu. Kışlık çehresini tanımamış olduğu Yukarı Sazan'a ne pahasına olursa olsun yerleşmeyi kuvvetle kafasına koymuştu. Murat Bey'le beraber daha şimdi öğreniyorduk ki, dağda kuşların bile

uçmadığı günlerde Bozova'dan Yukarı Sazan'a türlü türlü mektup ve hediye postaları uçmuştur, yani biz, hepimiz atlatılmışızdır. Benim yalnız birkaç kere Yüzbaşı'ya tohumlar geldiğinden haberim vardı. Fakat Ayşe'ye de hediyeler ve gizli mektuplar gitmiştir.

Murat Bey'le birbirimize: "Ne yapacağız?" diye soruyoruz. Hiçbir şey Ferhat'ı Ayşe ile evlenerek Yüzbaşı'nın kulesine ve topraklarına yerleşmek fikrinden vazgeçiremeyecektir.

Yüzbaşı, daha ne kadar yaşayacak? Burada barınamazsak çeker gideriz, yine nasıl olsa onu geçindirmenin kolayını buluruım, diyor...

Murat Bey, benden cesaret bekleyerek:

— Bu oğlan, delilik cihetinden beni mat etti... Ne yapalım, yürüyeceğiz, diyor.

Fettah'ı da alarak kızı Yüzbaşı'dan istemeye gidiyoruz. Dediğim gibi bütün hazırlıklar yapılmış olduğu için adamcağız, hiçbir güçlük çıkarmadan, "Olur, ondan iyi oğul mu bulacağım kendime?" diyor. Zavallı Ferhat, bu neticeyi evvelden bildiği halde yine de küçük bir baygınlık geçirmekten kendini alamıyor. Yeleğinin cebinden iki nişan yüzüğü çıkardığını gördüğümüz zaman kahkahalarla gülüyoruz. Murat Bey, onu her zamanki gibi kollarından sarsıp silkeleyerek: "Yüzbaşı seni kovsaydı ne yapacaktın bu yüzükleri Ferhat?" diyor. O, hüzünle sırıtarak: "Ne yapacaktım? İkisini birden üst üste parmağıma takıp, dulum diye gezecektim!" diyor. Yüzükler hemen o gün takılıyor; evlenme gelecek bahara kalacaktır.

***

Leylekoğlu kalesinin bu sene, güzel mevsimin getirdiklerinden daha başka avantajları da vardır. Murat Bey, Ankara'da hasta yattığı zamanlarda bile Yukarı Sazan için açtığı kampanyanın arkasını kesmemiştir. Ankara'da, sonra da Bozova'da resmî makamlara başvururken bir yandan da, Ankara, İstanbul ve daha başka vilayet merkezlerine Yukarı Sazan için mektuplar ve tür-

lü türlü yazılar yağdırmıştır. Daha iyisi bu sefer, Yukarı Sazan'a ufak tefek yardımların arkası kesilmemektedir.

Murat Bey, çocuk gibi sevinerek:

— Daha da gelir, diyor, bir Sazan'a yardım etmekle bütün Sazanlılar'ı kurtardıklarını sanarak vicdanlarını memnun edecek iyi insanlar yok değildir bu dünyada... İdarelerin prensibi de bu değil midir? Bir kasabanın görülür bir yerinde on iki yataklı bir çocuk hastanesi... Görüyor musunuz nasıl kurtardık vatan çocuklarını? Artık çorapları çıkarıp bir uyku çekmekten başka yapılacak ne kalır?

Bundan daha iyisi resmî makamlarda da Yukarı Sazan mektebinin ve köyünün itibarı çoğalmıştır.

Yiyecek durumumuz iyidir. Kışın, bana: "Gafil avlandık!" teranesini tekrar ettirecek günlerden korkmasam, halimiz daha iyi olacaktır.

Murat Bey'le hemen her zaman iki Sazan'ın davasını hatırlamaktayız. O söylüyor; fakat ben daima susuyorum. Fettah'ın bu tepeden bir yırtıcı kuş gibi Aşağı Sazan'a bakışını ürpererek seyrettiğim geceden ve onun iki Sazan arasındaki kan davası hikâyesini anlatmak için beni götürdüğü o garip mağara gününden beri ben, başka bir adamım. Hiç kimse, hatta Ferhat'ın kendisi de bilmediği halde Yukarı Sazanlı'yım; kurt adamların ruhu bana da hulûl etmiştir. Çenem artık bir çeşit gizli tarikat sırrı ile kilitlidir. Çocukları Bozova'ya bırakıp döndükten sonra Leylekoğlu kulesinde geçirdiğim uzun yalnızlık gecelerinde elfim resim yaparken zihnim hep onun üzerinde işlemiş, bana hulûl ettiğini söylediğim yeni ruh ağır ağır gelişmelerini yaparak bütün varlığımı sarmıştır. Evet, artık ben onlardanım. Yalnız şu farkla ki, ben, tek başıma tarikatın bir başka kolundanım. Onları hiçbir zaman satmayacağıma şüphe yok. Fakat bulunduğum tarafın bütün acılarını ve isyanlarını duyduğum halde bu iki hudut arasında bir gün mutlaka kopacak kıyametin ortasına, her şeyi durduracak bir Barış Nebisi gibi atılmanın çaresini nereden bulmalı?

Bunun içindir ki, yalnız Bozova'dan geri dönen küçük şakilerin değil, mektebin öteki çocukları ve hatta kendisi de gözüm-

de ve gönlümde ikinci plana düşmüşlerdir; hatta hiç yokturlar. Ben, artık çocuk ruhlarına serptiğim tohumların kimbilir hangi uzak geleceklerde yeşermesini ve meyve vermesini bekleyen mektep hocası değilim; birbirine hudutlarını kapamış iki kardeş Sazan arasındaki bu tepede tek başına gözcülük yapan bir nöbetçi neferi, onlar arasında er geç kopacak kıyamette hayatının en büyük muharebesini vermeye hazırlanan eski askerim.

Murat Bey söylerken ben, Yukarı Sazan'ın dargın adamları gibi başımı öte yana çeviriyor ve susuyorum. Bu, benim ona karşı tek gizli tarafımdır. Fakat onun kendisi de bir nevi esrarlı bir hulûl ile zihnimden geçenleri anlıyormuş gibi:

— Ne yapmalı bu kardeş katillerinin önüne geçmek için? diyor, bu dağ yaratılalı beri onun insanları kendilerini yine kendileri kurdukları gibi adetlerini de yine kendileri yapıyorlardı.

Toprak kavgaları, kadın kavgaları, mal ve daha bilmem ne kavgaları ne zaman eksik oldu bu takımadalardan?... Sonradan etraflarında büyük, küçük devletler belirdi. Kendilerine: "Koruma vazifesi de, adalet vazifesi de artık bana geçmiştir." dendi. "Bunları sen kendin yapmakta devam edersen ceza göreceksin!" dendi. Ne güzel! Artık silahı ve kapıyı ne yapacaksın? Ayaklarını uzat ve keyfine bak... Fakat bunları söyleyenler kendileri himmete muhtaç dedelerdi. Düşündükleri yalan yanlış, yarımyamalak tedbirlerle bu işi başaramadılar; yaptıklarının pek çoğunu fena yaptılar, yanlış yaptılar; eksik yaptılar. Aşağı ve Yukarı Sazanlılar'da küden, zehir dolu yataklar meydana geldi. Zaman zaman Sazanlar'dan geçen miyasma cezirleri onun esiridir. Adaletin eksik olması, rastgele olması onun hiç olmamasından daha korkunç ve daha tehlikelidir Ömer.

***

Bozova'da ikinci kış daha yumuşak geçiyor, karı yalnız karşıdan ve uzaktan bizim Yukarı Sazan dağının tepelerinde seyreden ova köyleri hemen hemen kış görmeden baharı tutacağız umuyorlar. Fakat şubatta o, yine bütün şiddetiyle bastırıyor. Üs-

telik bu sefer, kışın asıl zulmü onlaradır. Biz, ovaya, Yukarı Sazan'ın hiç eksik olmayan karları içinden, büyük bir fırtınanın karıştırdığı bir ummanı seyreder gibi bakıyoruz. Leylekoğlu kalesi gibi kale izbelerinde de bu yıl pek kıtlık yoktur. Fakat bu sefer de size anlattığım o korkunç hastalık tepemize çullanmıştır. Ölümlerin arttığını görünce dayanamıyorum. Geçen kış ebe aramak için Aşağı Sazan'a indiğim gibi bu kış da doktor aramak için Toygar'a inmeyi göze alıyorum. Bu, güç bir yolculuktur. Fakat Müslim'in Ümmühan'ı beni, pek fazla sıkıntı çekmeden, buraya kadar getirmiştir. Ümmühan; geçen sene hemen hemen bir çocukken bana verdiği ümidi boşa çıkarmamıştır.

Masalım burada bitmiştir doktor. Yarın sizi Ümmühan dağa çıkaracaktır.

***

Toygar doktoru, bir çocuk sevinciyle Ömer'in ellerine sarılıyor, heyecanından sesi tıkanarak:

— Nasıl Ümmühan burada öyle mi? Demek beni Yukarı Sazan'a o çıkaracak? Sonra Müslim'i de görecek miyim? diye ilave ediyor ve bunu söylerken kapayıp sıktığı gözlerinden birkaç damla yaş akıyor.

— Bir kere daha ağlayıp rezil olmaktan çekinmiyorum. Fakat bu, büsbütün başka bir şey içindir. Masal bir rüyadır Ömer. Herkes onu görür, uyanır. Benimki uyandıktan sonra da devam edecek. Demek ben de iki güne kadar o masalın kahramanlarına karışıyorum. Ben de sizdenim artık. Leylekoğlu kulesinde geçireceğim birkaç gecede kurt adamın uluduğunu ben de kulaklarımla işiteceğim. Bana heyecan veren, budur.

MASALIN SONU

YUKARI Sazan'da üçüncü sonbahar... Leylekoğlu kalesinde çok büyük değişiklikler olmuştur. O, şimdi hali, vakti yerinde Bozova köyleri mekteplerinden pek de farklı değildir. Hatta bazılarından daha da zengin ve gösterişlidir. Murat Bey' in tabiri üzerine ona bu yıl, pek de küçük görülmeyecek bir piyango ikramiyesi çıkmıştır ve bu, onun gazeteler yolu ile yapmış olduğu gürültülerin eseridir. Dağ başında bir eşkıya kulesinde, Amerikan gangsterlerini pek de yadırgatmayacak küçük şose soyguncularıyla kurulmuş mektep; büyük kışlarda her tarafla ilgisi kesilen, korkunç kayalıkları ve uçurumlarıyla gerçek bir ay ili gibi dünyamızın üstünde asılı kalan Yukarı Sazan dağı; köstebek yuvalarından farksız yerlerde yaşayan, aç kaldıkça bıçaklar ve baltalarla dağdaki kurt sürülerine saldıran, karlarla örtülü toprakları eşerek yiyecek haşarat azmanları arayan insanlar; bir kalede, Sultan Hamid'in rütbe ve nişanlarını taşıyan, kendi başına bir bando meydana getirmiş olan tahtabacak mızıka Yüzbaşısı ve daha birçok şeyler.

Bütün bunlar, Murat Bey'in hâlâ da ustalıkla işletmeye devam ettiği merak uyandırıcı reklamlarıdır. Yalnız hayal ve macera âşıklarını değil, ağırbaşlı devlet makamlarını bile az çok tesir altında bırakmışlardır. Yine Murat Bey'in dediği gibi:

"Yol, kolay ve yakın olsa" Uludağ ve Abant gibi orada da turistler beklenebilecektir. Amerika'ya kaçmak için vapur ambarlarına saklanmayı beceremeyen yeni çocuklar, hatta şimdiden de beklenebilirler. Aşağı Sazan yolu daima kapalı olduğu için Garipler yolundan, arasıra kafile halinde pazara inen kadınların

götürdükleri oya, kuşak, çorap gibi ufak tefek elişleri, "Sazan işi" diye rağbet görmekte, ova köylerinden bazıları da kendi elişlerini bu isim ile Bozova'ya ve daha başka yerlere yaymaktadırlar.

Hasılı, Leylekoğlu mektebindeki refah, ile içi izbelerin de bir parça tesirini göstermiştir. Bu "bir ..ça" Yukarı Saz köyü için de küçümsenecek bir şey değildir. O kadar ki kışın sıkıntıları içinde kendi başlarının derdine düşmüş ve yumuşamış olan dargın adamları, bu küçük refahın lüksü yeniden azdırmaya bile başlatmıştır. Sakin yaz gecelerinde kurt adamın ulumalarının daha sıklaşmış ve artmış olması bunun en açık alametidir. Bunun başka bir sebebi de bu ilkbaharda olmuş yeni bir kız kaçırma vakasıdır. Daha doğrusu Kara ailesiyle akrabalığı olan bu kız eskiden beri sevdiği bir Aşağı Sazanlı'ya kendiliğinden kaçmıştır. Kız, aynı zamanda Aşağı Sazanlı âşığının da akrabasıdır. İki Sazan köylüleri arasında uzaktan, yakından bir akrab lığı olmayan yok gibidir. Fakat iki genç arasındaki bu alışverişi Yukarı Sazan, Aşağı Sazan'a mal etmiştir. Zaten kapalı hududun bir yanından öbür yanına geçen bir koyuna kadar hangi vaka olabilir ki, iki Sazan birbirinin bir suikastı, bir meydan okuması gibi görüp kudurmasınlar. Bir sabah koltuğunda bohçasıyla dağdan inen kızı üç Aşağı Sazanlı'nın, çayı geçerek, yukarı yoldan onu karşılamaya gelmiş olmaları adeta bir hudut hadisesi teşkil ediyordu. Bu meydan okuma hareketinin Yukarı Sazanlılar'ı kudurtmamasına imkân yoktu. Fakat dargın adamlar her zamandan daha sakin ve hareketsizdirler ve Ömer'i asıl ürküten şey bu durgunluktu. Fettah ile Dursun bile tekrar kapalılıklarına başlamışlar, ihtiyar muhtar, yeniden o hiçbir şey duymuyor ve anlamıyor haline düşmüştü.

Ömer, bazı gecelerde kurt ihtiyarın her zamandan daha korkunç sesle uluduğunu işiterek yatağından kalkıyor, Karabataklar'ın kalesine doğru yürüyordu. Kendisini göstermekten çekindiği için ona pek yaklaşmamakta idi. Fakat kale önündeki meydanın eskisinden daha kalabalık olduğunu, yukarıki patikadan ona doğru üçer beşer kişilik insan karaltılarının indiğini ay aydınlığında açıkça görüp dehşete düşüyordu.

Fakat, o sırada Bozova'dan gelen misafirleri Ömer'e bir zaman için her şeyi unutturdular.

***

Murat Bey, bu sefer peşine kalabalıkça bir grup takmıştı: Memur arkadaşlarından birkaçı Bozova'nın genç ve inkılâpçı Maarif Müdürü, fotoğrafçı bir İstanbul gazetecisi, onu görünce de Bozova Sesi'ni çıkaran bir Belediye Meclisi azası, akla gelmez bir yenilik olarak da iki kadın: Aşağı Sazan'ın Esma Güneyli'si ile orta yaşlı bir ebe... Esma Güneyli, ders yılı sonunda, kendi isteğiyle Bozova merkezi mekteplerinden birine nakledilmişti.

Ebe, vilayetin ve Murat Bey'in Yukarı Sazan'a bir hediyesi idi. Murat Bey'in kampanyası arasında Yukarı Sazan'da ebesizlikten ölmüş kadının hikâyesi de gazetelere geçmiştir. Bunun üzerine Bozova mebuslarından ikisi Meclise bir takrir de vermişlerdi.

Böyle olunca devlet, Yukarı Sazan'ı ebesiz bırakamazdı. Murat Bey, bu işi nasıl becerdiğini anlatırken: "Gelecek nesillerin çocukları, doğmadan evvel karanlıkta ölmeye devam ettikleri müddetçe mesele yoktur. Fakat devlet baba kendisiyle beraber birçok kimselerin bunu gazetelerden öğrendiğini görünce, şefkatini esirgeyebilir mi?" diyordu.

Yeni ebe, yakın vilayetlerden birinde okuduktan sonra kendi memleketi olan Bozova'da koca aramaya gelmiş fakir ve uyanık bir kızdı. Ne aradığı gibi bir koca, ne de bir iş bulamadığı için ideali seçmişti ve bunda gazete kampanyası kadar da Esma Güneyli ile Fettah'ın rolleri olmuştu. Ebe, şimdilik Yüzbaşı'nın kulesinde oturacak ve üç aydan beri Ferhat'ın karısı olan Ayşe'ye can yoldaşlığı edecekti.

Bunlardan başka Ömer'in bir hatırlı misafiri de vardır ki büsbütün ayrı bir yoldan geliyordu: Şimdi Meşeli kazasına geçmiş olan eski Toygar doktoru... Bu, onun Yukarı Sazan'a dördüncü gelişi idi. Yol yakınlaşmış olduğu için Aşağı Sazan patikaların-

dan Ay iline çıkıp inmekte pek güçlük çekmiyordu. Doktor, her gelişinde Ömer'le beraber köy evlerini dolaşıyor, Yukarı Sazanlılar'a elinden gelebilen bütün yardımları yapıyordu.

Murat Bey, misafirler için bir haftalık bir program tertip etmişti. Bu, Yukarı Sazan'da bir kamp eğlencesi olacaktı. Sonra, onları uğurlayacak ve kendisi epeyce bir zaman Ömer'e ve Ferhat'a misafir olacaktı.

Gelenlerin hepsi genç insanlardı; dağ sporları ve macera özentileri vardı. Onun için Garipler yolunu çıkış, başlıbaşına bir eğlence oldu. Ümmühan ile bir başka katır bagajları taşımaktaydılar.

Pek yorulup kesilenleri yolun emniyetli yerlerinde onlara bindiriyorlardı. Müslim'le Çürük Ali ve Çöme, ilk yolculukta ağaç dallarından Ferhat için yapmış oldukları gibi bir sedye yapmışlardı. Misafirleri, arasıra onlarla da taşıdılar.

Misafirler, ihtiyaçlarından ziyade gazeteciye resimlerini çektirmek için bu orijinal tahtıravana çok rağbet gösteriyorlardı.

Yarı yoldaki kaya dibi gölcükleri kenarındaki öğle yemeği yenirken, sonra yukarıdaki zor çıkışlarda gazetecinin fotoğrafı durmadan işledi. Garipler Dedesi sığınağında adeta bir tören yapıldı. Müslim ile Çöme'nin dondurmamak için sabaha kadar birbirlerini dövdükleri ve Dede'nin gönderdiği tavşanın sıcak kanını içtikleri yere gizlice mendillerini yırtıp bez bağlayanlar oldu. Sık sık patikayı kesen kaya bloklarında birbirlerinin omuzlarına basılarak yapılan çıkışlar heyecanlı oldukları kadar da eğlendirici idiler.

Hemen hemen yıkık bir düz duvardan farksız bir kayaya Ömer, misafirlerinden birkaçını kucağında çıkarmak zorunda kalmıştı. Bir eliyle sporcuların yukarıdan sarkıttığı bir ipi tutuyor, ötekiyle misafiri belinden yakalayarak, keçi yavrusu gibi koltuğunun altına sıkıştırıyordu. Aşağıda sıra bekleyenler arasında Esma Güneyli'yi de görünce, "Yoruldum" diye işi sporculardan birine devretti.

Yolun eğlenceli yeri, ilk yolculukta taşlar, dikenler arasında yüzükoyun sürünerek geçilen tünel olmuştu...

Garipler yolunda trafik arttıktan sonra bu tünelde de ufak te-

fek düzeltmeler ve genişletmeler meydana gelmişti. Fakat yine de birbiri ardı sıra kuyruk yapan yolcuların, yüzüstü emekleye emekleye geçişleri büyük heyecanlar uyandırdı.

***

Leylekoğlu kulesinin terasında misafirleri epeyce bir talebe ve köylü kalabalığı bekliyordu. Başlarında, yine büyük üniforması ve büyük günlere mahsus heyecanıyla Yüzbaşı vardı. Bir seneden beri çocuklardan birkaçına mızıka dersi veren Ukkaş Efendi, bir küçük istiklâl marşı bile hazırlamıştı.

Dağda umulduğundan çok daha eğlenceli ve rahat bir kamp haftası geçti. Doğu sırtlarındaki hafif meyilli yamaçlarda gezintiler, hatta ev eğlenceleri yapıldı.

Yüzbaşı, Ferhat ve Döne Aba'nın kulelerinde gece toplantıları oldu.

Esma Güneyli de ebe ile beraber Yüzbaşı'nın kulesinde kalıyorlardı. Döne Aba ve Zeynep de beraber oldukları halde, kadınlar bütün gün mektepte idiler. Maarif Müdürü, mektebi pek beğendi. Ömer'in ve çocuklardan bir kısmının resimleri ile Bozova merkez mektebinde bir sergi yapmayı teklif etti. Bu, ona Esma Güneyli'nin telkini idi.

Yukarı Sazan'da, her şey Esma Güneyli'yi bir çocuk hayranlığına düşürüyordu . Ömer'in duvarlarında ve defterlerindeki Yukarı Sazan resimleri, doktor gibi onda da bir masal içinde yaşamak vehmini uyandırmakta idi. Ömer, Esma Güneyli'nin odaya her girişinde çocuk resimleri arasındaki sulu boya bir genç kız resmine uzun uzun bakmasına, fakat ötekiler için sualler sorduğu halde onun kim olduğunu sormamasına dikkat etmişti. Bugün Zeynep ile Murat Bey de odada idiler. Zeynep, manalı bir gülümseme ile:

— Bu güzel kız kim acaba? diye sordu.

Murat Bey:

— Ömer'in sevgilisi, dedi.

Zeynep, hemen inandı. Esma Güneyli, sadece başını önüne eğdi. Ömer, izahat vermeye mecbur oldu:

— Yanındaki şu küçük kız çocukları resimlerine dikkat ederseniz tanıyacaksınız. Yine o. On beş yaşındaki resmi... Bu beş sene evvel Bozova istasyonundan geçerken tanımış olduğum bir küçük kızdır... Bir bayram günü idi. Beraber gezdik. Birkaç saat arkadaşlık ettik... O günden sonra tekrar göremedim. Fakat yıllar geçtikçe, "Şimdi yedi yaşına geldi... Dokuz yaşına geldi!" diye düşünüyorum ve bu yaşlarda ne hale gelmiş olacağını gözümün önüne getirerek bu resimleri karalıyorum.

Esma Güneyli:

— Şimdi nerede acaba? diye sordu.

Ömer, gülümseyerek:

— Belki yalnız burada, dedi, çok fakir ve kimsesizdi... Ölmüş olması da mümkündür... Muhakkak olan şu ki, ben bu yumurcağın yüzünden şimdi buradayım... O gece Aşağı Sazan' daki küçük şakilere takılışım da belki yine onun yüzündendir. Yoksa bir, iki gün sonra Bozova'nın bir ucundan çıkıp gitmiş olacaktım. Kimbilir nerelere?

Esma Güneyli, heyecan içindeydi:

— Şimdi de Bozova da onu aramak sırası bana geliyor galiba efendim, dedi.

Esma Güneyli, Aşağı Sazan'dan çocuklara hediyeler gönderdikçe Ömer'e de mektuplar yazmış ve bu mektuplarda gitgide açılmıştı. Burada konuşmaları devam edince Ömer, onun Aşağı Sazan'la niçin arasının açıldığını anladı.

Güneyli'yi Aşağı Sazanlı bir yüzbaşıya nişanlamışlardı. Biraz da akraba oluyorlardı. Yüzbaşı Doğu hizmetini bitirdikten sonra evleneceklerdi. Fakat o, Kars'ta bir başkasıyla evlenmiş ve çoluk çocuğa karışmıştı. Esma Güneyli'ye Aşağı Sazan'da parti değiştiren ve Bozovalı yeni ebe gibi ona ideali seçtiren asıl sebebin bu olduğunu Ömer anlamış oluyordu.

***

Yukarı Sazan'daki hafta çok güzel geçti. Fakat misafirlerin hareketlerine bir gün kala hava bozuldu ve dağ, birdenbire bulutlar ve yağmurlar içinde kaldı. Mevsim henüz yaz olduğu için

bu, nihayet bir, iki gün sürecek bir fırtına idi. Misafirlerin bir kısmı hele dağın tadını iyice çıkaramamış olan sporcular onu bu çehresiyle de gördüklerine memnun bile oluyorlardı. Sürekli sağanakların ara verdiği zamanlarda yine dışarılarda dolaşmaya çıkıyorlar... Sonra yağmurlar ve çamurlar içinde haykırışa bağrışa tekrar Leylekoğlu kalesine dönüyorlardı.

İkinci gün hava daha da azdı ve kule, bir kere daha bir Nuh gemisi haline geldi. Fakat bu defa kapalı damları ve pencereleri, parlak ışıklı lambaları ve bol yiyeceği, içeceği ile hemen hiçbir konforu eksik olmayan bir modern Nuh gemisi... Kalın bir sis ve bulut tabakası altında kaybolmuş bulunan ovaya yağmurların daha çok yağmakta olduğu anlaşılıyordu. Yukarı Sazan, yine havanın boşluğu içinde topraktan ayrılmış bir dünya halindeydi.

***

İkinci günün akşamında yağmurun şiddetinden kadınlar kulelerine dönemediler. Mektebin bir odasında hep bir arada yatmaları için onlara yataklar hazırlandı. Fakat Yukarı Sazan için bu, o kadar değişik bir şeydi ki, belki sabaha kadar dayanamayacaklardı. Sultan Hamid'e kırık ayağıyla büyülü çalmış olan Yüzbaşı, burada da klarnetini elinden bırakmıyor ve Bozova sporcularını durmadan oynatıp tepindiriyordu.

Fakat gece yarısına doğru dışarıdan garip, haykırışıp bağrışma sesleri gelmeye başladı. İlk önce kale içi kulübelerine su baskını akla geldi. Fakat bu, olamazdı. O ara, yağmur dinmiş olduğu için çok açık işitilen sesler, korkulu ve dehşet seslerinden ziyade azıp kudurmuş bir kalabalığın vahşi haykırışmalarına benziyordu. Sonra kale içi tarafının kayalıklarında meşale alevine benzeyen ışıkların koşuşmakta olduğu görüldü.

Ömer, arkasında birkaç kişi ile dışarı fırladı. İlk önce kale içine doğru gidiyorlardı.

Fakat Hacı Rüstem'in kahvesi tarafında da ışıklar görerek yollarını o tarafa çevirdiler. Kahvenin önünde bir miting kalabalığı kaynaşıyor, çıldırmış gibi adamların, çıraların aydınlığında

"Allah" diye haykırışarak birbirlerine sarıldıkları, boylu boyunca kendilerini çamurlar içine attıkları görülüyordu.

Ömer, dehşet içindeydi. Onu kaledeki gecelerinin yalnızlığı içinde işitiyor ve görüyor gibi olarak yatağından fırlatan şeyler bunlardı. Fakat böyle bir şeyin ne yeri, ne de zamanı bu yer ve zaman olamazdı. Biraz önce kendisiyle beraber kuleden çıkmış olan Fettah'ı kahvenin içindeki kalabalık arasında görerek hayret etti ve kendi de oraya yürüdü. Kahve dolu idi.

Her zaman Hacı Rüstem'in oturduğu peykeye uzun ak sakallı bir ihtiyar oturtmuşlardı. Düşmemesi için iki koluna iki adam girmişti. Çamurlara bulanmış yarı çıplak bir adam, onun ayakları dibinde yumruklarıyla göğsünü dövüyor, korkunç bir sesle: "Aşağı Sazan takımıyla battı Baba... Allah öcümüzü aldı. Rahat öl gayrı!" diye haykırıyordu.

Ömer ilk defa yakından gördüğü kurt ihtiyarın, vücudunu ileriye attığını, bembeyaz gözleriyle ulumaya başladığını gördü.

***

Aşağı Sazan'dan iki haberci gelmişti. Bunlar, Yukarı Sazanlı iki ördek avcısı idi. Getirdikleri habere göre Aşağı Sazan'ı su basmıştır. Bu köyü Bozova'nın en zengin köyü yapan su; sekiz, on yılda bir ona fena şakalar yapmaktan da geri durmaz. Çay birdenbire kabararak şosenin rampalarını aşar ve Çayboyu ile çarşı sokağında epeyce zararlara sebep olur. Fakat bu sefer baskın, iki koldan gelmiştir ve asıl zorlusu Kurtboğan kayaları tarafından inerek köyü ortasından ve arkasından vuran ikinci koldur.

Uzakta top patlamasına benzer gürültülerden sonra köy, bütün evleri ve bahçeleri ile adeta bir deniz içine gömülmeye başlamıştı. Aşağı Sazanlılar, kadın, erkek, sırtlarında çocukları, ihtiyarları ve hastalarıyla mezarlık bayırına tırmanıyorlar. "Yanık Dede" camii minaresinde selalar veriliyordu. Çukurda kalan arka bahçeliklerin hali daha kötü idi. Bahçeler birdenbire deniz olunca kulübelerinde oturanlar kaçmaya vakit bulamamışlar, çoluk çocuklarıyla damlara çıkmışlardı. Can kayıpları, mal ka-

yıplarından daha da büyüktü. Dışarıdan yardım gelmiyordu. Bu kulelerden çökenler oldukça üstlerinden dökülenleri toplayacak kimse yoktu.

Bu haber, Yukarı Sazan'ı birdenbire kudurtmuştu. Onların en büyük hıncı bu bahçeler tarafına idi. Çünkü asıl düşmanları oralarda otururlardı. Demek ki uzun sükûtundan sonra Tanrı, zalimleri vurmaya karar veriyordu. Bütün dünya gibi ona da küskün bulunan dargın adamlar yerlere kapanıyorlar, yüzlerini ve saçlarını toprağın çamurlarına bulayarak dualar ediyorlardı. Haberciler, kendilerinindi: inanılır adamlardı; verdikleri haber doğru çıkmazsa belki de linç edileceklerini bilirlerdi.

Gecenin karanlığı ve yağmuru içinde hiçbir şey görülemeyeceğini bildikleri halde bir kol Aşağı Sazan'ı gören buruna kadar koştu, derenin öte tarafında yer yer irili ufaklı alevler dolaştığı görülüyordu. Bunlar, canlarını ve çoluk çocuklarını kurtarmaya çalışan Aşağı Sazanlılar'ın yaktıkları çıralardı ve felaketin gerçekten büyük olduğunu gösteriyorlardı.

Başka bir kol, alay halinde Karabaltalar'ın kulesine inmiş, Kurt adamı kucaklarında Hacı Rüstem'in kahvesine getirmişlerdi. O, şimdi uzun beyaz sakalı ile beyaz gözleri ile bu vahşi sürünün sancağı idi. Kahvenin dışında bu intikam nebisinin ayaklarına kapanarak onunla beraber kurt gibi ulumak için birbirleriyle boğuşan adamlar vardı.

Kahvenin bir köşesinde Ömer, Murat Bey ve doktorla bir arada idiler. Murat Bey, heyecandan tıkanmış gibi bir halde idi. Ömer'in kolunu sıkarak acı bir sesle:

— Seninle bu tepenin surları arkasında bir eski zaman şehrinin garip gece hayatını tasavvur ettiğimiz akşam rüya görmemişiz, dedi. Bak, bu saatte kırk, elli asır gerilerde o tarihin içindeyiz; gazaba gelen Yehova'nın gök ateşleriyle yaktığı ve suların içine gömüldüğü Lût şehrini seyrediyoruz. Onların düşmanları da mutlaka böyle vahşi ve gaddar bir sevinçle çırpınıp dövünüyorlardı.

Kahvenin dışında kalabalık gitgide artıyordu. Derken hep bir ağızdan korkunç bir tekbir sesi kabardı ve yere kapanmalar arasında dimdik ayakta duran üç adamın yabancılığı kuvvetle mey-

dana çıktı. Kalabalığın arasında bir ses: "Bunlar ne ararlar aramızda?" diye bağırdı ve sürünün gazabı bir anda onlara döndü. Aralarında Fettah da vardı. Ve yüzleri birbirine dokunacak kadar Ömer'e yakındı. Bulanık bir düşman bakışı ve sesi ile: "Gidin siz buradan!" dedi. Ömer sükûneti bozmamaya alıştı.

Fakat Murat Bey, yine o arasıra tutan nöbetlerinden birine düşmüştü, kendinden geçmiş bir halde: "Canavarlar, katiller" diye haykırdı. Bunun çok fena bir neticesi olabilirdi; nasıl ki sıkışıklıktan mı, yoksa bir sürü öfkesinin kabarmasından mı ileri geldiği anlaşılmayan bir dalga, kalabalığı onların üzerine doğru attı.

Ömer ile Fettah göğüs göğüse çarpışmışlardı. Ömer onu, iki eliyle omuz başlarından tutarak şiddetle geriye attı ve onunla beraber birkaç kişi birbirinin üstüne yıkıldılar.

— Yol açın... Biz çoluk çocuğun ölmesine sevinenlerle bir olamayız artık. Şimdi terkediyoruz Yukarı Sazan'ı.

Ses ve tavır, o kadar hâkimdi ki gürültü ve hareket birdenbire durdu. Ömer, Murat Bey'le doktoru önüne katarak dışarı çıkardı ve tekrar başlamış olan yağmurun içinde arkalarına bakmadan yürüdüler.

***

Kaleye geldikleri zaman Ömer, kapıda bekleyen Müslim'i yanına çağırdı. Çürük Ali, Zeynel ve Çöme ile beraber hemen yola çıkacaklarını söyledi.

Üç arkadaş, o kadar zehir içindeydiler ki, kahveden kaleye gelinceye kadar bir kelime konuşmamışlardı. Murat Bey:

— Nereye? diye sordu.

— Aşağı Sazan'a...

— Dağı terkedeceğimizi vaadettik, diye mi?

— Hayır... O, nasılsa ağzımızdan çıkmış bir sözdür... Belki bir yardımımız olur Aşağı Sazan'a...

— Nasıl yardım?

— Bakalım görürüz. Bir kere oraya inelim de...

Ömer'in dört çocuğa yaptırdığı hazırlık Bozovalı spor·ları heyecana düşürdü:

— Biz de geleceğiz, dediler.

Murat Bey:

— Ben de, dedi.

— Siz olmaz Murat Bey.

— Dayanamam diye mi, yaşlıyım diye mi? Korkma, Ömer...

Doktor da hazırlanıyor, bir şey söylemiyordu. Ömer sorduğu zaman sadece:

— Vazifem değil mi Ömer, dedi, onu sen öğretmedin mi bana.

Ömer, ne sporculara, ne iki arkadaşına bir şey söylemedi. Yalnız Esma Güneyli'yi de, arkasında bir muşamba ile aralarında görünce şaşırdı ve emir verdi:

— Siz olamaz...

Kız, dargın bir tavırla:

— O halde kendi kendime giderim, dedi. İstediğim yere gitmekte hür değil miyim? Aşağı Sazan'da bir alay çocuk bıraktım.

Fakat Ömer'i bundan da fazla gayrete düşüren şey, boyunlarında ip bağlantıları ile kendisini bekleyen çocukların başında Fettah ile Dursun'u görmek oldu.

Fettah, sadece bir asker selamı ile:

— Hazırız, subayım, dedi ve birbirlerine başka bi· şey söylemediler.

Hep birden yola düzüldüler. Onlar, bir dizi halinde kahvenin biraz uzağından geçerlerken haykırıp bağrışmalar ve tekbirler hâlâ devam etmekteydi. Esma Güneyli, Ömer'e:

— Bu ne kin Yarabbi! dedi. Yakışır mı insanlığa? Asırlarca el ele, kan ve ateş içinde, düşmanları memleketten kovan insanlar bunlar mı? Korkuyorum, korkuyorum.

Ömer, bir çocuk sualine cevap verir gibi:

— Yine kovarlar, yine kovarlar, korkmayın, dedi. Biraz evvel Fettah, benimle de düşmandı. Bak, şimdi hepimizin önünde gidiyor.

Bunun üzerine Esma Güneyli, dört sene evvelki Sazan arasında geçmiş korkunç muharebeyi, sokaklarda kurulmuş barikatları anlattı. Ömer, o vakit ciddileşerek:

— Bu su gecesini görmeyeydik ben, o anlattığından çok daha korkunç bir kan gecesi görmemizden korkuyordum, dedi ve galiba hiçbir şey bunun önüne geçemeyecekti.

***

Kuzeydoğusunda bir tepe ve bu tepenin üstünde geniş bir bataklıktan pek de farkı olmayan bir küçük göl vardı ki, birkaç yılda bir yukarıların yağmuru ile kabarır ve etrafında ufak tefek sakatlıklara sebep olurdu.

Kafile, Sazan deresi kıyısına indiği zaman ortalık aydınlanmaya başlıyordu. İlk yapılacak şey dereyi geçmekti. Fakat sular epeyce yükselmiş olduğu için bu, kolay bir iş değildi.

Müslim, derenin biraz yukarısındaki sağ ve dar geçidi tekrar buldu. Yukarı Sazan'dan getirdikleri ipleri birbirlerine bağlayarak suya girdiler, birbirlerini destekleyerek ve ellerindeki sırıklara dayanarak çok sert olan akıntıya karşı koymaya çalıştılar. Fakat bu, çok zordu. Aralarından biri akıntıya kapıldığı zaman ötekiler var kuvvetleriyle dayanarak onu geri çekiyorlardı. Birkaç kere dördü birden suların içinde sürüklendiler. O zaman da kenardaki sporcular, hep bir arada ığrıp çeken balıkçılar gibi onları tekrar kenara aldılar.

Bir aralık ümitleri kesilir gibi olmuştu. Nihayet, en ileride olan ve uzun bir iple Ömer'e bağlı bulunan Müslim, akıntının istikametini hesaplayarak çayın ortasında kendini, bir ağaç dalı gibi suya bıraktı. Akıntı, onu epeyce sürükledikten sonra çayın içine uzanmış bir büyük çalının içine attı.

Böylece karşı kıyı tutulunca işin fazla bir güçlüğü kalmıyordu. Suların biraz üstünde karşıdan karşıya iplerle bir köprü kurdular. Sporcular için buna yapışarak çayı geçmek işten değildi. Yalnız, Murat Bey ve daha ziyade de Esma Güneyli, Ömer'i düşündürüyordu.

Bu geçiş Murat Bey için, Fettah ile Ömer Bey'in kollarında ve kucaklarında hiç zor olmadı. Ondan sonra Ömer, çaresiz Esma Güneyli'yi almaya döndü. Evet, bu sefer, çaresizdi. Kız,

Murat Bey gibi soyunmamıştı. Bilakis, arkasındaki muşambaya zorla alacaklarmış gibi, daha sımsıkı sarılarak kenarda bekliyordu. Ömer, onu Murat Bey gibi kucağına almadı; kedi yavrusu gibi sırtına tırmandırarak sımsıkı boynuna ve saçlarına yapışmasını tembih etti. Arkalarında olan Fettah, bir eliyle onu belinden tutup kaldırıyordu.

Yukarı Sazan'dan bir kafile indiği öğrenilmiş, onun karaya çıktığı yere birkaç kişi gelmişti. Aralarında Osman da vardı. Ömer'e evvela her zamanki asker selamını verdi, sonra onun bir hareketi üzerine boynuna sarıldı. Osman ile Fettah ilk önce birbirlerini görmemezlikten geliyorlardı. Ömer, ikisini de yanına çağırdı; ikisi de çocuk gibi başlarını öne eğdiler. Fettah: "Geçmiş olsun Osman" dedi. Osman: "Sağ ol Fettah!" diye cevap verdi.

Ömer, onların ellerini birbirine vermek istedi. Onlar, daha fazlasını yaparak sessizce birbirlerini kucakladılar.

Şose, su altında idi. Meşeli'den gelmiş iki imdat kamyonu, bu yüzden yolun biraz yukarısında kalmıştı.

Çay boyu mahallesi, evleri, ardına kadar açık kapılarıyla boş ve sessizdi. Dün geceye doğru bütün evler boşaltılmış, ahalisi köyün en yüksek yeri olan mezarlık bayırına göç etmişti. Çarşı mahallesinde de pek fazla bir hareket görülmemekteydi. Meşhur meydan kahvesi yerinde duruyor, köy erkeklerinin teşkil ettikleri yardım ekiplerine karargâh hizmeti görüyordu.

Bu sefer, kolların başında Meşeli Kaymakamı ile oranın jandarma kumandanı ve üç, beş jandarma vardı. Kazanın yeni doktoru da Yukarı Sazan'dan inince ekip hemen hemen tamamlanmış oluyordu. Bir şans eseri olarak bu sefer, telefon da işlemekte idi. Fakat Bozova vilayetinden, şimdiye kadar, emirden başka bir yardım alınamamıştı.

Zaten duruma göre yapılacak bir büyük yardım da görünmüyordu zavallı Aşağı Sazan'a...

Şimdiye kadar pek fazla insan kaybı olmamıştı. Fakat, hâlâ birbiri ardınca korkunç kudret topları patlayışı ile yıkılan setlerin suları, iki tepe arasındaki yarıktan bir çağlayan gibi inmekte ve köyün orta ve arka mahallesi gölün içine gömülmeye devam

tmekte idi. Oradaki insanlar da ufak tefek eşyaları, sedye gibi kul lan... kapı kanatları üstünde ihtiyarları, hastaları ve çocukları ... mezarlık bayırına taşımışlardı. Sokaklarda dam parçaları, kanılar, masalar ve daha başka eşyalar gemi enkazı gibi yüzüyordu. Arkadaki bahçeliklerin hali daha da acıklı idi. Baskın oraya daha birdenbire olmuş, birçok insanlar damların, hatta ağaçların üstünde kalmışlardı. Bunlarda da çöküntüler oluyor; damlarla beraber suya dökülen insanların bir kısmı kurtarılamıyordu.

Kurtarma ekipleri kendilerini öldürürcesine çalışıp çabalamaktaydılar. Fakat vasıtaları az, çalışma tarzları başıbozukça idi. Onalığı bir akşam karanlığına bürüyen tekrar yağmaya başlamış olan yağmurun altında bu gölün gitgide büyümesine ve yarın sabaha kadar yüzün bu tarafını tamamıyla yutmasına hiçbir şey engel olacağa benzemiyordu.

***

Ömer, Bozovalı sporcularla kendi çocuklarını da yardım ekiplerine kattı. Fakat doğrusu bundan fazla bir şey beklememek lâzımdı.

Kahvedeki karargâhta Murat Bey, ilk önce ümitsiz gülümsemelerle karşılanan bir fikir ortaya attı. Kısılmış gözleriyle Aşağı Sazan'ın topoğrafyasını görerek, rüyada gibi konuşuyordu:

— Bu saatte Aşağı Sazan'ı boğan şenî o melûn Kurtboğan kayalığıdır. Onun bir, iki yıldırımla, yahut top gülleleriyle havaya uçtuğunu görüyorum. Böyle bir şey olsa suyun birdenbire mecrasını değiştireceğine, o kanaldan bütün hızıyla Sazan deresine akın edeceğine hiç mi, amma hiç şüphem yok...

Bu hayale başkalarının da aklı yatmıyor değildir. Fakat böyle bir mucize bu saatte ancak mezarlık bayırındaki Salâlar ve Tekbirlerin sahibinden beklenebilir.

Bu fikre gülümsemeyen yalnız Ömer'dir. O, bilakis ağır bir sükûnetle: "Bunu tecrübe etmeliyiz!" diyor ve meydan okur gibi bir jestle soruyor:

"Ne kaybederiz?"

Fettah, Osman ve Meşeli doktorundan başlamak üzere bu fikir çabucak taraftarlar kazanıyor, hatta Meşeli Kaymakamı, Jandarma Kumandanı ve Bozova Maarif Müdürü de bu heyecanın sirayetinden kendilerini kurtaramıyorlar.

Ömer, derhal kumandayı alıyor, üç, beş yakınından başka kimseyi bu maceraya sürüklemeyecektir.

Fettah, Dursun, Osman ve kendi çocukları...

—Bozova mühendisi bunu faydalı gördükten ve biz bütün rizikoyu kendi üstümüze yüklettikten sonra kimin ne diyeceği olabilir, diyor. Köyden istediğim yalnız bir miktar fulminatadır. Hepsi bundan ibaret.

Murat Bey, Ömer'in kulağına:

— Ben de Ömer, diyor, bir kaza gözümün önüne geliyor. Hep birden uçuyoruz. Sizler için belki vakitsizdir. Fakat kendimi düşünüyorum... İhtiyarlık denen en büyük sefaletin karasularındayım artık... Zavallı karım için yaptığımız gibi sefil bir hastane yatağında doktorlara yalvararak, hastane hizmetçilerine yalvararak... Anlıyorsun ya Ömer... Neyin, hangi cazibenin beni sürüklediğini ve tuttuğunu bilmediğim bu renksiz ve tatsız Bozova'nın bir köşesinde... Eşsiz bir hava şenliğinde bir hükümdar ihtişamı içinde ve biraz da bu maceranın artık sonunu getirmek...

Ömer, yine onun heyecanına kapılmadan sükûnetle: "Allaha emanet Murat Bey... Düşündüğün şeye bak!" diyor, sonra da: "Adeta utanılacak bir zaafla bağlandığım tek insanın niçin sen olduğunu şimdi anlıyorum Murat Bey" diye onu öpüyor.

Başını çevirince Esma Güneyli'yi arkalarında görerek, onun her şeyi işitmiş olmasından şüpheye düşüyor:

Kız, bir çocuk mahzunluğu ile:

— Ben de geleyim mi? diyor.

Ömer, fena bir söz etmiş gibi irkilerek sert bir sesle:

— O nasıl söz öyle? diyor.

Esma Güneyli, kahvenin bir köşesini göstererek garip bir cevap veriyor:

— Dört sene evvel o gece size şu köşede söylemiş olduğum şeyleri hatırlayarak utanıyorum. Artık o Esma Güneyli olmadığımı anlamanızı istiyorum.

Ömer, onun yüzüne bakıyor: "Değilsiniz o Esma Güneyli artık. O Esma Güneyli, sekter ve merhametsiz çehresiyle çirkin bir kızdı... Siz, nereden kaynayıp gelmiş olursa olsun şimdi bu dakikada yüzünüze vurmuş ayrı aydınlıkla ne kadar başka, ne kadar güzelsiniz. Çehre aynı çehre, ses aynı ses... Bunlar, aynı insanda en küçük çizgileri ve renkleriyle nasıl bu kadar değişip güzelleşebiliyorlar. Ben ona şaşıyorum Esma Güneyli..." demek içinden geliyor. Fakat diyemiyor, sadece: "Bana onu çoktan unutturduğunuza emin olabilirsiniz Esma Güneyli. Bizimle gelmek arzunuza gelince, buna imkân yok!" diyor ve bir aşk itirafı yapmış gibi utanarak ondan uzaklaşıyor.

Osman, yine taş ocağı baskını gecesi gibi çantalar ve dolu çuvallar hazırlamıştır.

Bu, lağım dinamitinden, belki de Yukarı Sazan için hazırlanmış el bombalarına kadar hiçbir çeşidi eksik olmayan bir cephaneliktir.

Beş arkadaş, boyunlarına tel ve ip kangalları geçirmiş, dört küçük haydutlarını önlerine katarak Kurtboğa kayalığının yolunu tutuyorlar.

***

Saatler geçiyor; Bozova'dan yola çıkarılmış üç yardım kamyonundan ikisi yolda çamura saplanıp kalmıştır. Bir tanesi iki asker cipi ile beraber öğle vakti Aşağı Sazan'a yetişiyor. Kurtarma ekipleri bir tılsım halinde yağmakta devam eden yağmurun karanlığı içinde çalışmaya devam ediyorlar. Çukurdaki arka mahalle ile bahçeler arasını kaplayan su, gitgide yükselmektedir. Bu gidişle yarın sabaha kadar bu gölün enkaz yığınlarından, insan ve hayvan ölülerinden başka bir şey kalmayacağı anlaşılmaktadır. Bu duruma göre, ekiplerin vazifeleri gece büsbütün bastırmadan evvel evlerin ve hele bahçelerin arası kulelelerinin damlarında kalmış insanları toplamaktan ibaret kalmış gibidir.

Ömer'in ekibi, bu kargaşalık içinde çoktan unutulmuştur. Her tarafı kaplamış seller arasında onun Kurtboğan kayalığına

yol bulabilmiş olması bile zaten şüphelidir. Fakat karanlığın koyulaştığı ve suların üstünde bir gece evvelki gibi çıra alevlerinin dolaşmaya başladığı sıralarda hava birdenbire boğuk bir kudret topu gürültüsü ile sarsılıyor, setlerden birinin daha çöktüğü sanılıyor. Fakat birdenbire kayalık tarafında Aşağı Sazan'ı takımıyla havaya uçurur gibi bir infilak oluyor, meydan kahvesinin camları, tavan tahtaları çatlıyor, duvardaki levhalar, kahve ocağındaki çanak çömlek etrafa uçuyorlardı.

Birbirlerine çarparak alt alta, üst üste yere yuvarlanan insanlar kendilerini toparlayarak dışarı çıkmaya uğraştıkları zaman dış kapının kanatlarının birbirine geçerek kenetlenmiş olduğunu görüyorlar. Sırtları ve omuzları ile hepbir arada, şiddetli ve şahmerdan tosu vurarak kanatları yıkıyorlar.

Aynı şiddette olmamakla beraber patlamalar sırtı sıra birbirlerini kovalamakta, Kurtboğan kayalığını sarmış bir şimşek kuşağı göğün karanlık çerçevesi üstünde adeta sabit bir volta arkı titreşimi ile yıldızlanıp ağarmaktadır.

Başındaki yarayı sarmakta bulunduğu bir köylü ile kucak kucağa yere yuvarlandıktan sonra kalmış ve kapıya koşmuş olan doktor, şaşkın şaşkın, "Ömer, ne oldu?" diye bağırıyor.

Bozova ekibi ile beraber gelmiş olan bir Binbaşı:

— Onların hepsine rahmet okumak lâzım, sanırım diyor.

Fakat bu tahmin doğru değildir. Ömer, Murat Bey ve Dursun gece yarısından sonra dört çocuktan ikisi ile geri geliyorlar. Fettah ile Osman ölmüşlerdir. Ömer onları emin bir kaya kovuğu içine yatırmıştır. Bu geceyi kucak kucağa geçireceklerdir. Yarın sabah köye getirileceklerdir. Ölenlerden biri de Çöme'dir. Yukarı Sazan'ın ilk kışında yenecek böcekleri aramak için küçük vücuduyla toprakların derinliklerine girdiği gibi bugün de kayaların ondan başka kimsenin vücut ve ellerinin sığamayacağı deliklere girerek dinamit kovanları ve fitiller yerleştirirken ölmüştür. Müslim'e gelince, o da kayıplar arasındadır.

Murat Bey'le Dursun'un verdiği bu tafsilatı dinlerken Esma Güneyli, fazla bir heyecana kapılıyor, Müslim'in divan gecesinde üst üste yere çömelmiş küçük haydutların arkasındaki yerinden hâlâ Ömer'e baktığını görüyormuş gibi o tarafa bakarak:

— Müslim de mi gitti? Dayanamam, diye haykırıyor.

Murat Bey, gözlerini silerek; onu teselli etmeye uğraşıy ":

— Ümit kesmemeli. Ne olduğunu bilmiyoruz. Bakarsınız, yarın hatta belki yarından da yakın yine çıkar bir yerden Müslim, diyor.

Bir başka köşede çıplak vücuounun ufak tefek yaralarını tentürdiyotla temizlemeye uğraşan Ömer, başını Güneyli'ye çevirerek yalancı ümit vermemeli. O, artık hürmet edilecek kadar kuvvetlidir, diyor ve gülüyor.

Murat Bey'in dediği doğru çıkmıştır. Kurtboğ^n kayalığında açılan gedik selin yolunu çevirmiş, Aşağı Sazan Çayı'nın biraz daha kabarıp afacanlık etmesine mukabil köy ve bal.çelerdeki su, hemen o gece durmuş ve gerilemeye başlamıştır.

Bahçelerdeki kulelerde epeyce insan ölümden kurtulmuştur. Bunlar arasında Aşağı Sazan davasının asıl sahibi olan Sarı Bayraktargil ailesi de vardır ki, dağdaki Karabaltalar'ın hasmıdır. Yüzyıllar boyunca kız kaçırma vakaları yüzünden birbirleriyle boğuşmuş, fakat bu kızlardan türemiş hesapsız çocuklar yüzünden aynı zamanda da akraba olmuşlardır bu insanlar.

Ertesi gün Sazanlar arasındaki hudut açılıyor; Aşağı Sazanlılar'dan bir heyet Fettah ile Osman'ın ölümlerini haber vermek için Yukarı Sazan'a çıkıyor. Bu defa Fettah'ın cenazesini almak için dağdan bir heyet iniyor.

Aynı zamanda da Bozova Valisi, yanında başka bir heyetle Aşağı Sazan'a "geçmiş olsun" demeye gelmiştir.

Meydan kahvesinde yine bir divan kuruluyor.

Her muharebenin bir barışı vardır. Yukarı Sazan'dan inen yardım Aşağı Sazan'ı, Aşağı Sazan'ın uğradığı büyük felaket Yukarı Sazan'ı yatıştırmıştır.

Murat Bey'in teklifi üzerine yıkık köprünün öte ucunda bir mermer mezar yapılacak. Fettah ile Osman bir gece evvel Kurtboğan kayalığının bir köşesinde kucak kucağa uyumuş oldukları uykuyu burada zamanların sonuna kadar, yine beraber uyumaya devam edeceklerdir; bundan sonra barışın bekçileri onlar olacaklardır.

Çürük Ali ile Zeynel'in birçok aramalardan sonra buldukları Müslim ile Çöme'ye gelince, onlar için iki Sazan tekrar bozuşacak gibi oluyor. Bu sefer iki taraf da onların ölülerini paylaşamamaktadır. Ömer'in teklifi üzerine küçük şakilerin de Fettah ile Osman'ın yanlarına gömülmesi kararlaştırılıyor.

Vali, iki Sazan'a da yardım vaatlerinde bulunuyor. Bunlardan biri Maarif Müdürü'nün çok beğendiği Yukarı Sazan mektebine bir ikinci hoca göndermektir.

Esma Güneyli, bunu işitince tereddütsüz ayağa kalkıyor, dört sene evvel yine bu kahvede, Ömer'in yaptığı gibi: "İzin verirseniz ben gideceğim oraya" diyor ve ısrar ediyor:

Vali: "Ne olsa bir dağ başıdır bu Yukarı Sazan... Bir genç kız ne yapar orada?" diyor.

Herkes de onun gibi tereddüt içindedir. Yalnız Ömer:

— Yapar, diyor. Ben Esma Güneyli'den eminim. Hem bu lâzımdır da. Çünkü ben artık Yukarı Sazan'dan ayrılmaya karar verdim.

Sebep soruyorlar. Sadece, "Öyle lâzım" diyor ve artık ağzını açmıyor.

Biraz sonra yıkık köprünün başında, bir kere daha Murat Bey'le beraberdir. Bu defa onun suallerine cevap vermemezlik etmiyor.

— Hiç olmazsa bir zaman için Yukarı Sazan'da her şey sakindir Murat Bey... Böyle sakin bir Yukarı Sazan bana ne söyleyebilir? Belki de kendime yine böyle bir meselesi olan başka bir Yukarı Sazan arayacağım. Kurt, dumanlı havadan hoşlanır.

Murat Bey'in, Ömer'in bir zamandan beri yalnız kendi kendine söylediği bir şeyi hemen hemen aynı ile tekrar ediyor:

— Sen hayatının bir dönüm noktasındasın artık Ömer... Bir gün adını bile bilmediğin bir küçük kız sana kırık bir çeşme tası ile su içirdi ve sırtına bindi. Yıllardan sonra seni tekrar Bozova'ya, sonra küçük haydutlarının peşinde Yukarı Sazan'a götüren odur. Kelimeyi sevmezsin ama seni bir idealin hizmetine sokan odur. Biraz evvel buradan gideceğini söylediğin zaman Esma Güneyli'ye dikkat ettim... O, yıllardan beri türlü bulunamayan adsız kızın bir devamından başka bir şey değildir. O, her

şeyden, hepimizden kuvvetle senin omuzlarına tırmanmıştır Ömer... Bir gün belki hepimizi silkeleyip atacaksın. Fakat onu asla... O, senin kanının içindedir. Nereye gitsen avucundaki su tası ve gömleğinin eteğine sarılı iki ceviz ile karşına çıkan adsız küçük kız gibi seni rahat bırakmayacaktır. Mutlaka şu karşımızdakinden daha bedbaht bir Yukarı Sazan'a ihtiyacın varsa git!... Fakat onunla beraber... İnsan, yalnız yaşamak için yaratılmamıştır... Bu Esma Güneyli, seni seviyor... İnanmazsan başını çevir... Bir köşeden, zavallı Müslim gibi sana baktığını göreceksin... Haydi Ömer, nafile uğraşma; teslim ol!

Ömer, çocuk başını önüne eğerek düşünüyor, "Hayır" demiyor.

— SON —

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'in ESERLERİ

1 — Çalıkuşu
2 — Dudaktan Kalbe
3 — Akşam Güneşi
4 — Acımak
5 — Damga
6 — Kızılcık Dalları
7 — Eski Hastalık
8 — Miskinler Tekkesi
9 — Anadolu Notları I-II
10 — Yaprak Dökümü
11 — Ateş Gecesi
12 — Bir Kadın Düşmanı
13 — Gökyüzü
14 — Değirmen
15 — Yeşil Gece
16 — Olağan İşler
17 — Gizli El
18 — Harabelerin Çiçeği
19 — Sönmüş Yıldızlar
20 — Tanrı Misafiri
21 — Kan Davası
22 — Kavak Yelleri
23 — Leylâ ile Mecnun
24 — Son Sığınak

PİYESLERİ:

Hançer
Hülleci
Çalıkuşu [illegible] Cumalı)
Bi[illegible] Öğretmeni
Balıkesir Muhasebecisi
Tanrı Dağı Ziyafeti
Eski Şarkı
Yaprak Dökümü

TERCÜMELERİ:

Hz. Muhammed'in Hayatı
(Emil Dergmenheim'den)
Kahramanlar (Carly)
Don Kişot
(Cervantes Saavedra)
Yabancı
Atlı Adam
Bir Fakir Delikanlı
La Dam O Kamelya
(A. Dumas Fils)
Evham
Hakikat (Emil Zola)
İtiraflar (J.J. Rousseau)